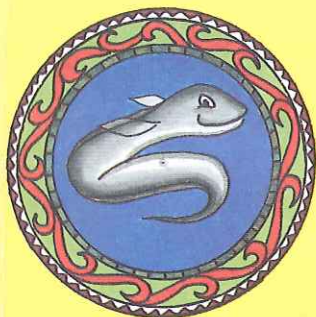

ZUBIRI'tar IÑAKI

Izadiko Pitxiak

PLA GOLRI ZUARO

Izadiko Pitxiak

ZUBIRI'tar IÑAKI Euskerazaintzako

Marrazkiak: PIA GOIRI ZUAZO

EDILI ARGITALETXEA

AURKIBIDEA

MALGU, aingira	7
URZALE, ibaiko ugadera.....	21
UZI, erbiñudea	43
KIZKA, azkonarra	63
GORRIA, azeria	87
ULKIZ, basurdea	121
ERNAIA, baserlea	143
URI, otsoa	187

Malgu, aingira

Malgu'k, Putzuzabal'go istingan bizilekua zuan aingirak, aspalditxotik kez karen ezaugarriak erakusten zitu an.

Amabi urte igaroak ziran, aingiratxo txikia zala Putzuzabal'era eldu zanetik. Orain ordea, metro ta erdiko aingira ederra biurtuta, kez kati, urduri, yoran bakanaz eraginda, alde batetik bestera jangar zebillan, kaiola gorrotogarrian atxillotuta bai'litzan.

Putzuzabal, mendian beera ugoldeetan bildutako urek eratua zan, eta geienetan irteera gabeko istinga zabalaa zan. Noizean bein soillik, ugolde aundietako garaian, mutur batetik errekatxo bat sortzen zitzaion, eta gaiñez egindako ur orrulariak, oe malkartsu, legartsutik, Lea ibaira orruka oldartzen ziran. Baiñan geienetan, paketsu ta lotan bezela, Putzuzabal'go istingak mimen eta zii en artean zirauan.

Malgu'k ez zekian zer gertatzen zitzaion, baiñan aspaldi artan beragan aldakuntza nabaria billakaturaa zan. Begiak aunditzen asi zitzaizkion, larruak zillarezko itxura ederra zerakusala, eta bereiztasun auekin batera, oiko gose asekaitza baretu zitzaion. Aldaketa auek gertatu baiño leen, gose itzali eziñaz menderaturik, topatzen zuan zernai janaria irentsi oi zuan, eta neguko loaldia bukatzen zitzaionean, lokatzezko oatzea utzi, eta iñoizkorik gosetuen amaigabeko iresteari ekiten zion.

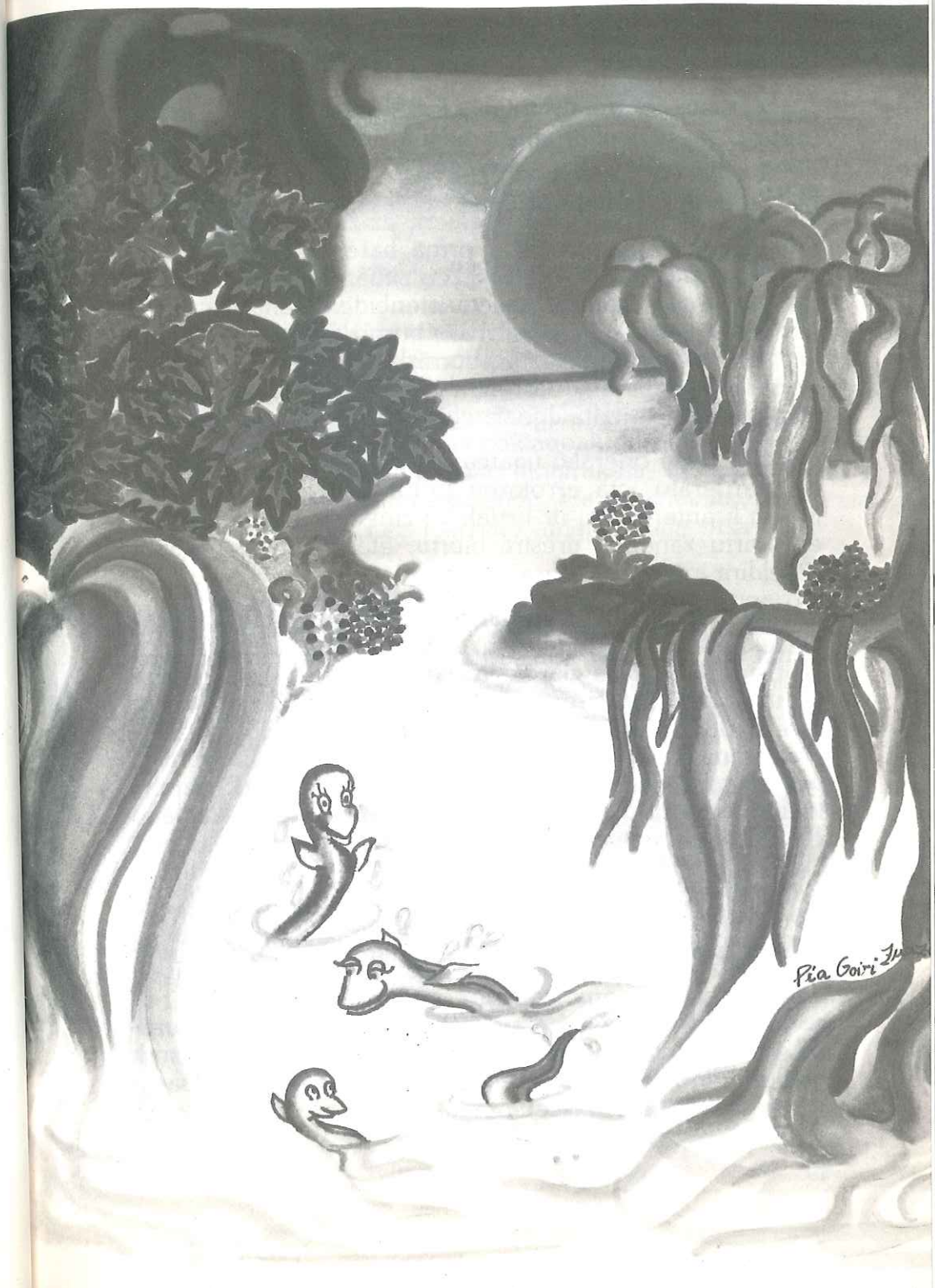
Istingan janari ugaria aurkitu zezaken; arraiñen arraultz gozoak, sapaburuak, arrain eta igel txikiak, baita udako egun beroetan, eltxoak eta auen arraultzak ere. Istingako alde batetik bestera azkar igeri egiñez, tximista alakoa, arrapagaieri oldartzen zitzairen, gose asekitzaz idoro-ala iresten zituala.

Baiñan uda artako azkenengo egunetan, ustekabez gosea galdu zuan, eta urrun-miñez jabeturik, istingako bazter guztietatik noragabe zebillan. Orduko, Putzuzabal'go istingan amabi urte bete zituan, eta zillarrezko itxura zerakusan aingira eder-ederra biurtu zan.

Egoera ontan zenbait egun larri ta urduri iraun zituan, kezka aundiagotzen zitzaiola. Udazkeneko asieran, gau lainotsuak asi ziran. Aietariko gau illun batean, gainaldetik igerika, buru zorrotza uretatik atera zuan, eta aintzirako beekaldera bideratu zan. Ertzera elduta, unetxo batez mendi-beera begiratu zuan, eta gero ezpai guztiak joanda, uretatik irten, eta intzez ezoturiko belarrean zear, malda-beera abiatu zan.

Ugoldeetan, Putzuzabal'go ur arrotuak legarrezko oatze batetik arruan beera oldartzen ziran, baiñan orain aspalditik legorra aurkitzen zan. Malgu'k, zillarezko aingirak, ertzeko belar leun ezotua aukeratu zuan, eta izarren dizdir motelaz argituriko gauean, kiribilkatzeari utzi gabe, mendian beera oldartu zan. Noizean bein nekatuta edo ezpaitu bezela, ibiltzeari eten egiten zion, eta begi motelakaz inguruari begiratu ondoren, malda-beera berriro abiatzen zan.

Ordu bat inguru igarorik, usainmeneraiño uren urbiltasuna iritxi zitzaion, eta ibillera arinduz, ibai baten ondoan aurkitu zan. Lea ibaiaren urlo baten ertzean zegoan, eta oarpen lasaigarri batez, uretara oldartu zan, gau sakon eta illun artan bere irudi txairoa suntzitzen zala.

Zerbait nekatuta, Malgu azpikaldeko lokatzean kokatu zan, goiztiriko argiaren begira. Egunsentia egin zanean, igikun nagiakaz uren joairari jarraitu zion. Aspal-ditxo artan bezela, ez zuan goserik oartzen, eta ondotik igarotzen zitzaizkion arrapagaiari, ez zien jaramonik egiten. Alako batean, arrizko orma baten aurrean aurkitu zan. Errota baterako urak biltzen zituan naza aundia zan, eta Malgu alde batetik bestera irtenbide baten billa, oztopoa aztertzen asi zan. Noizbait, burnizko uresi bat aurkitu zuan, eta besterik gabe, burnizko agaetatik igaro, eta errotako anteparatik barrendu zan. Beste muturrera eldu zanean, ugatea itxita egoala egiztatu aal izan zuan.

Bai, bere onerako ugatea itxita izanik, ez ziteken andik barneratu, eta errotaren turtukoian eriotza aurkitu. Malgu'k anteparako ur urriak ez zituan maite, eta berriz ere sartu zanetiko uresira biurtu, eta azkenez, nazaren urgeldira iritxi zan ostera.

Zenbait egunez leku baketsu artan iraun zuan, berak ez zekian zerbaiten igurikan, igeriera nagiaz etengabe irtenbide baten billa ziarduala. Noizbait ortzia odei lodiez estalita, euria mara-mara asi zan. Mendietatik jeixten ziran arroturiko errekatxoek, iñolako urketak ibaira zeramazkiten, eta ez-arian ez-arian nazako ur geldia gora ta gora asi zan. Zorion bakanak jabetutako Malgu'k, azpiko lokatza utzi, ta gainaldetik igikun bipillez karabilkatzeari eman zion.

Ustekabez, orru izugarriaz ugolde zakarra nazara eldu zan, eta orman indartsu jo ondoren, onen gainetik azkar oldartu zan, bidean topo egiten zuan guztia abiada izugarriaz zeramala. Lumatxo baten antzera, Malgu ugolde basatiak eramana izan zan, eta kordegabetu-urren, ur orrulari aietan itsasorantz tximista bai'litzan zioan. Luza-ro samar onela iraun zuan, baiñan alako batean indarrak galduta, ugoldea otzandu zan, eta bere ur loitsuak itsaso-ko ur garbi ta kresaltsuekin naasi ziran.

Jadaneko gaua zan, eta bere senera etorria, zorion bakan batez, Malgu oartu zan berak ainbeste irrikatutakoa, ur kresaltsuen laztan pizgarria zala, eta bizitzaz beterik, Lekeitio'ko itsas-adarretik or-emenka igeriari eman zion.

Goiztu zaneko, Malgu'k alde guztietatik aingirak eta aingirak ikusten zituan, bera bezelaxe lei indartsu bateri jarraituaz, ur erdi-gazi aietan itsarorantz abiatzen zirala. Bokalera urbiltzean, toki ontan bizilekua zuten aingirarrak, ibai-goratik etorritako emeeri jarraitu zieten. Aingira-emeak aundiak eta zillar-itxurakoak ziran. Arrak ordea, bellegixkak eta askozaz txikiagoak, luzeeran aien erdikoak alegia. Gero, bildutako aingiraketa, ur gaziagoen billa itsas-adarreko agora zuzendu, eta azkenez itxaropen bakanaz eraginda, Lea ibarreko aingirataldea, itsaso zabalera irten zan.

Orduan, aingira-taldearentzat bidai luze, izugarria, asi zan; 4.000 kilometroko tartea zearkatu bear izango zuan. Ur gazietan zear, joran bakan batek menderaturik, aingira guztiek zalantzatu gabe, mendebaleko norabidea artu zuten. Ez zekiten zergaitia, baiñan barneko bultz bateguzkia iltzen dan tokirantz zeramazkian.

Azkurririk artzeke, igeriari ekin zioten, jateko guraria suntsitu zitzaielarik. Aalegindu gabe, lerro luze baten araberak elkarri jarraituz, errez eta maisuki uren erraietatik lerratzen ziran. Aingiren larrua koipe edo gai mukitsu batez estalia dago, eta oneri esker, indar aundirik gabe, uretan zear ibil zitezken. Onela bada, ez-arian bezela egunean ogei ta amabost kilometro egiten zituzten, beti ur sakonetan murgildurik.

Kantauri itsasoan barna zioazela, ibai guztietatik beste aingirak elkartzen zitzaizkien, eta onela, gero-ta lodia goa zan aingira-errenkada, mendebalerantz abiatu zan. Lea ibaiko ur gezak utzi zituanetik ogeitsu egun igarorik,

Malgu Bizkai'ko kolkoaren urak utzi, eta Atlantiku itsaso nagusian sartu zan. Atzetik baiñan, aingira-lerroa ez zan bukatzen; Europa'ko lurralde geienetatik beste aingira-talde amaigabea zetorkien, norabide berari lotuta. Aingiren iragaitzak bi illabete iraun zuan, eta negu miñean azkenengoak igarorik, aingiren ari bizia amaitu zan, danak Atlantiku itsas-nagusian itzuriak.

Beste kideek inguraturik, ur sakon eta illun aietatik beti mendebalerantz lotuta, Malgu pozik lerratzen zan. Ez zekian bidai luze aren zergaitia, baiñan indar bakan batek norabide artarantz zeraman. Bide illun eta ixiltsutik joan arren, galtzori gaitzek sekulako sarraskia aingiren artean egiten zuten. Galtzori geienak beste arraiñengandik zetorzkien.

Leendabiziko ilketa Lea'ko itsas-adarrean gertatu zitzaien. Bokaletik itsasora irteten zirala, lupin goseti asekaizak aingiren begira zegozen, eta ur aietara oituak, ikusi-ala jan zituzten. Gero itsaso zabalean, arrain aundien eraso jasan bear izan zuten, egaluzeen jazarkunde izugarria batez ere. Malgu, eraso aietatik onik atera zan. Itsasnagusian, Gulf Stream'go ur epeletan sartu ziranean, egaluzeen jazarkunde amaitu zan, baiñan ba-ziran beste eiztari are izugarriagoak...

Beiñola, arratsalde bateko azkenengo izpi gorritzek itsasoa laztantzen zutela, itsas-sakonetan zear oi bezela mendebalerantz igerika, aingira-taldeko ertz batean aurkitu zan Malgu. Bere alboko kide bateri, arrain batek egindako zauritik odola zerion. Andik ez urrun, marrazotzar goseti batek bazterrak arakatzen zituan janariaren billa. Aspalditik ez zuan janaririk artu aal izan, eta gosez irrikan edozein arrapagaiaren zelatan zegoan. Alako batean, aingira erituaren odol-usaiña iritxi zitzaion, eta aalik ariñen odolak utzitako aztarnen atzetik aingira-talderantz abiatu zan, ixil eta azkar bere zortzi metroko soin izugarria lerratzen zalarik.

Arratsalde artantxe, bere taldearen aintzandaria zan izurde erraldoi bat, oi zuan bezela, itsasoko gaiñaldean jauzika ari zan, sonar-irratiaz mezuak non-nai barreiatzen zituala. Izurdeek ez dute usainmen zorrotzik, baiñan bai sonar-irratia txit egokia. Onen bidez, irratia ren oiartzunak artutakoan, edozein gauza oartzeko gai dira. Arratsalde artan, bere izurde-taldea zaintzen zuala, sonarrak marrazo baten urbiltasuna jakiñerazi zion, eta azkona baizen arin, etsai erragarriganantz oldartu zan.

Izurde arek marrazoak benetan gorroto zituan. Zenbait urte leenago, txikia zalarik, bere taldean berri jaiotako izurde-kume bat marrazo odolzale batek il eta iresten ikusi zuan. Arrezkero, marrazoekiko gorroto itzali-eziña sortu zitzaion. Urteak igaro ziran, eta ar ederra billakaturik, bere taldearen nagusitza lortu zuan. Ordutik, aurkitzen zituan marrazo guztien erasoari ekiten zion, eta tximista alakoa, orduan berrogei ta amar kilometro egiten zituala, oldartzen zitzaien.

Illunabar artan, izurdeak marrazoa oartu zuan onek aingira-taldeari erasoten ziola, eta betarik galtzeke, etsai iguingarriaren jarraipenari ekin zion.

Aingira zaurituaren odolak erakarritako marrazoa, luzaro gabe aingiren errenkadara iritxi, eta bereala iñolako erailketa egiten asi zan. Bere ortz aunditzarren krauskada bakoitzean aingira gaixoak dozenaka atzitu, ebaki, eta iresten zituan. Marrazoaren ondoan urak gorritzen asi ziran, eta odolaren erakarpenak sututako marrazoak, gero-ta basatiago sarraskiari ematen zion.

Galtzoria ikusirik, izuz menperatutako Malgu'k iges egin nai izan zuan, baiñan marrazoa gero ta urbillago zetorkion. Onen ortzek atzituteko zorian zala baiñan, tximista alakoa izurdea oldartu zitzaion, musturraz erailleari saiets batean zartada itzela ematen ziola. Min eta sumiñaz eragindako marrazoak izurdeari eraso zion. Baiñan

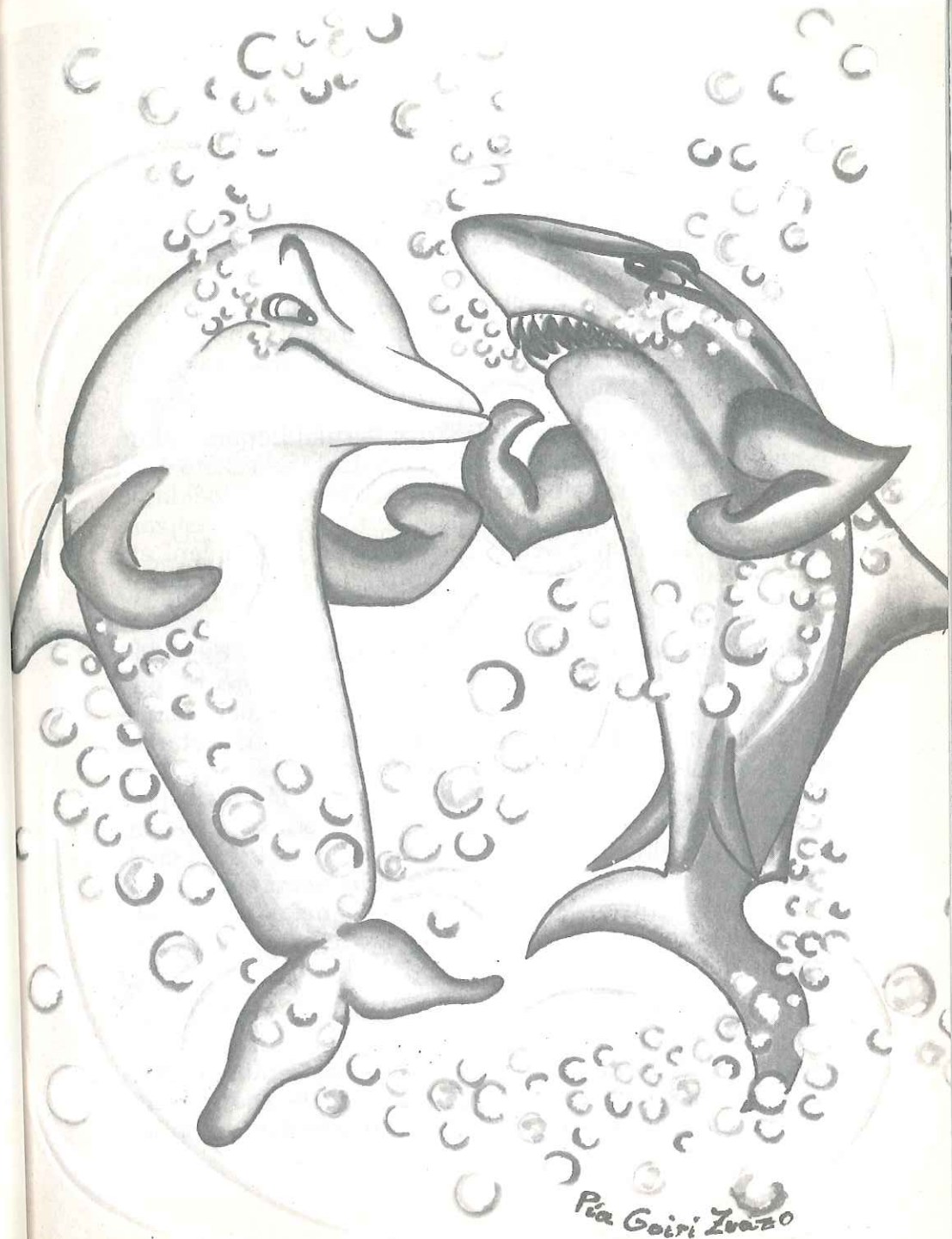
onen zauri-orbanez beteriko soiñak erakusten zuanez, marrazoen aurkako burrukatzeari oitua zan, eta igikun arin batez, itzuri, eta marrazoaren inguruan biraka asi zan.

Ustekabez, bultz izugarriaz berriro oldartu zitzaion. Bigarren zartada au artzean, beldur bakana marrazoaz jabetu zan, eta aalik ariñen igesari eman nai izan zion. Alperrik ordea; luzeeran izurdearen bikoitza ba'zan ere, ezin zezaken etsaiarekin burua bat egin, eta ez-arian ez-arian, artutako danbadakaitik, arintasuna galtzen asi, eta azkenean, izurdearen musturkada itzel batek kirio bereizi batean artuta-edo, igesari emateko ezinda, gelditu, eta astiro-astiro ur sakon itzaltsuetan murgiltzen asi zan. Marrazozeri arnasa artzeko bearrezko izaten zaie ibiltzea, beuren arnas-ezarketak orduan soillik lan egiten dutelako. Onela bada, izurdeak geldi-erazitako marrazoa, igitzeko gai ez zan ezkeru, beeko ur otz, illunetan, betiko suntzitu zan.

Marrazoaren azkena ikusirik, oarpen atsegiñaz menderatutako izurdea azkona baizen arin bere taldeagana biurtu zan. Ordukotz, Malgu'ri izua joan zitzaion, eta artez-arte, aspaldiko bultz eragingarriari men egiñez, eguzkia itzalia zan lekunerantz bideratu zan.

Onela bada, beti sarkalderuntz lotuta, eta galtzoriz inguraturik, egun batean Malgu Sargatz-itsasora iritxi zan. Bost illabete igaroak ziran Lea ibaia utzi zuanetik, lau milla kilometro ibiltzeko. Urak epel eta laztangarriak gertatzen zitzaizkion, eta lokuma gozoak menderatuta, ur garden aietan igeri egiteari eten egin, eta eraman izateari eman zion. Polliki-polliki ur sakonagotara murgildu, eta irureun metro itsaspean zala, geldi-geldi geratu zan, egalak leunkiro igitzen zitzaizkiola.

Malgu onela ikustean, ar bat urreratu ta zirurika asi zitzaion, noizean bein laztanak bezelakoak ziran igurtziak

egiten zizkiola. Gaua etorri zan, baita urrengo goizaldia ere. Orduan, urak doi-doi argitzen ziranean, aurreguneko arrak ernaltze-joranaz urbildu ta laztandu zuan, Malgu'k lotan bai'litzan geldi-geldi ziraula. Noizbait, eguzkia berriro itsasorantz makurtzen zalarik, Malgu arraultz ñimiñoak erruntzen asi zan. Sabelpetik arraultzak millakako multzoetan irteten zitzaizkion, eta ernal-miñez eragindako arrak, bere aziaz estaltzen zituan. Zenbait orduz onela irauñ zuten, eta errunaldia bukatu zanekotz, bikotearen inguruan bederatzi bat milloi ernaldutako arraultzak polliki-polliki igerika ageri ziran.

Malgu'k ez zuan ezertarako indarrik. Logura sakon batek senak moteltzen zizkion, eta izaerak eskatu izan zion azkenengo aalegiña beteta, bizi-jorana galdurik, arrak lagundutako, ur sakon illunetan murgiltzen asi zan. Pake ta goxotasunaz beteriko bere azken loaldia zan, eta onela paketsu ta igige, bere izaeraren azkenengo bidaian suntzitu zan...

Malgu'k errundako arraultzak polliki-polliki gaiñalde-rantz abiatzen asi ziran, eta zenbait egun igarorik, gau izartsu ta egun argitsuen pean, arraultz txiki aiek gaiñaldera eldu ziran. Ekainilla'ren goiz epel batean, aietariko arraultz bateri estalkia zabaldu zitzaion, eta Malgutxo, Malgu zanaren alabatxo bikaiña jaio zan. Luzeeran ez zan milimetro batera irixten, eta gorputz gardenekoa izanik, ia ikus-eziña zan. Gose gorriak jabetuta, itsas-gaiñaldean ugari edatzen zan landaretzatik iresteari eman zion. "Plankton" deritzan landaretza onek benetakako indar elikagarria bere baitan izanik, Malgutxo egunez-egun sendotzen zan.

Gulf Stream'go edo Kolko-joaira betean aurkitzen zan, eta ibai erraldoi baten antzekoa zan urketa bizi ta epel onek, ez-arian ez-arian sortalderantz zeraman. Landaretzaz eta mota askotariko arrain txiki ta auen arraultzez beteriko joaira ontan, bizitzak bor-borka ler egiten

zuan, guztitariko arrain-taldez ugaltzen zala. Izaki batzuk plankton landaretzaz elikatzen ziran, eta besteek auek iresten zituzten, onela bizitzaren katea osotzen zalarik. Aingira-gai asko beste arraiñek irentsita suntzitzen ziran, baiñan milloika ta milloika jaio izan ziran ezkerok, ezin esan alako aingirakumeen kopuru aundia, irakiten antzera ikus ziteken.

Egunez, eguzki-argiak iratzarritako Malgutxo'k, eten-gabeko jateari ematen zion, eta gaua itsasoaz jabetzen zanean, uñek urrumaturik eta illargi-izarrek lagunduta, lo baketsuan murgiltzen zan. Ekaitzak itsasoa arrotzen zanean, ur sakonen pakea billatu oi zuan, eta gentzak inguratuta erdi-itzal artan, itsasoa baretu arte zirauan. Gero, gose berrituaz jateari ematen zion.

Uda amaitu zanean, lau zentimetroko luzera lortu zuan. Jadaneko, ereiñotz-ostoko baten itxurakoa zan, eta uretan igikun astikorraz or-emenka janari-billa igeri egiten zuan. Egunen bidean, asierako ereiñotz-ostoko itxura aldatzen asi, gorputza luzatzen eta argaltzen zitzaiola, egunen batean lortuko zuan txitxardiñaren egitura adieraziz.

Urte bi igaro ziran, eta eragin bakanari jarraituz, talde bat Kolko-joaira utzirik, Kantauri'ko ur otzago ta bi-ziagoetan sartu zan. Orduko, Malgutxo txitxardin bipil eta bere buruaren jabe biurtu zan. Berarekin batera, errenkada luzea eratuz beste txitxardiñak joiazan, Gulf Stream'go uretatik Europa'ko beste tokietara abiatzen zan kide-mordo nagusia utzirik.

Eta beti sortalderantz lotuta, ur ozkirri aietatik Malgutxo'k ez zekian zerbaiten billa barneratzen zan. Joranez gaiñezka irrikatzen zuana, ibaien ur gezia zan, eta indar bereizi arek itsas-ertzera zeraman, legorreko mendiak gero ta argiago bereizten zirala. Etengabe, Malgutxo'ren kideak errenkada millaka utzi, eta itsas-adarretan gora abiatzen ziran.

Udazkena asi zan jadanik, eta beiñola, beste kideek lagunduta, legorreko ur gozo aiek erakarrita itsas-ertzero abiatu zan, berak irrikatzen zuana idorotzearren. Onela zioala, ibai baten sarreran aurkitu zan. Urak gazitasuna galtzen asi ziran, eta pozaren-pozez, aurkezten zitzaion ibai-bokaletatik sartu nai izan zuan. Alako batean baiñan, ur zikin biurtu ziran, eta ats egiteko ezinduta, ur nazkagarri aietatik aalik ariñen urrundu zan, itsasoan berriz barneratzen zala. Azkenez ondoeza joan zitzaion, baiñan zenbait orduz gora ta beera ertzera joan nai ez zuala, noragabe ibilli zan.

Alabaiñan ur gezarekiko joranak menderatzen zuan, eta berriz ere ibaien sarrera aurkitzearren, itsasaldera abiatu zan. Ustekabez, ur gezako joaira indartsuak inguratuta aurkitu zan. Udazkeneko ur-jasa aundiak ibaiak arrotu zituan, eta legorretik ur-jario azkarra itsasora edatzen zan. Ingurua loitsu ta uarrea ba'zan ere, Malgutxo, ongi-izate bakanaz nausiturik aurkitu zan, eta pozaren-pozez igerika asi zan, gero ta ur gozo aietan barneragotzen zala.

Zenbait egun geroago, uxolaren indarra baretu izan zanean, bokalea zearkatu ta ibai bare-barean aurkitu zan. Berarekin batera, kidesaldo ugaritsuak bokalea zearkatu nai izan zuan, baiñan sarrerako lupin gosetiak beuren begira zegozen, eta sarraski izugarria egin zieten. Ilketa artatik Malgutxo bizirik irten zan, eta gero etsai amorratuak izango bazituan ere, galtzori gaitzenak joanak ziran.

Oraindik baiñan, beste galtzori batek igurikatzen zuan. Txitxardiñak itsasotik ibaian gora taigabe sartzen ziran, egunez janari billatzeari ematen ziotelarik, eta gauaz errenkada luzea eratuz, uretan gora bideratzen ziran. Aietariko gau otz batean, ibai-ertzetik ez urrun, krisaillu ta galbae luzez baliatutako arraintzale batek, txalupatik txitxardiñak arrapatzen ziarduan. Otz aundi artan, arraintzalea ezer arrapatu gabe etxera abiatzeko zorian

zala, ara non txitxardiñaren errenkada luzeak krisaillurantz jo zuala. Arraintzalearen tangarta iñolako abiadaz betetzen zan, eta otzaren eztenkada aantzita, arek lei berriuz arloari eman zion.

Oiko lagunekin batera, gau artan Malgutxo ur gezen erakarpenak lilluratuta, ibaian gora zioan. Berak ere krisailluaren argia ikusi izan zuan, eta goizaldearen argia zalakoan, janaria aurkitzearren oldartu zitzaion. Ozta-ozta argi betean zala, zerbait ez-oituak andik iges egin zezan agindu zion. Doi-doi alde egiteko zala, galbaea gora egiten asi, eta gaiñaldera orduko, kiriketari onen uztaiak Malgutxo sabelpetik artu zuan, eta une batez barrurakanpora orekan geratu zan. Malgutxo'ri egoera ez zitzaion atsegin, eta biurketa ernaia egiñez, buruzbeera uretan ostera murgildu zan, iñolako arintasunaz argi zital artatik iges egiten zuala. Gero, ibaian gora zioala, leengo argia bezelako beste batzuk ikusi zituan, alabaiñan aalik ariñen urrundu zan. Egunsentia gabe, arrizko naza aundi batek ibaia eten egiten zuan. Goiko antepara batetik urak errota batera zuzenduak ziran. Bere ama zanak ibai beerako bidaian topo egindako naza berbera zan.

Malgutxo'k egun osoaz janari billa jardun ondoren, gautu zanean bide baten billa bazter guztiak arakatu zituan. Ibai-gorako bide bakarra, errotatik zetorkion joaira zan, eta ontatik uretan gora abiatu zan. Igikun bipillez ur biziak menperaturik, errotako zulo illunetik sartu zan, baiñan turtukoiak egindako zarata aundiak izututa, etorritako bidetik biurtu zan.

Gaua illun eta ezoa zan. Laiño lodi batek ibar guztia estaltzen zuan. Ustekabez, Malgutxo uretatik irten, eta aldameneko belar izoztutik Kiribilkatuz, bidean gora asi zan. Noizbait, ibaia berriro aurkeztu zitzaion eta pozaren-pozez jauzi egiñez, ur lastangarri aietan murgildu zan.

Ibaian gora beti, Malgutxo egun batzuk ibar artan geratu zan. Aietako gau otz eta illun batean, zerbaitek dei egiten ziola iruditu zitzaion. Erakarpen bakan jarki-eziña zan. Andik urruntzen zan bakoitzean, indar ezkutu arek ertzeko leku berera zeraman. Uztarpetuta bai'litzan, Malgutxo'k une batez an iraun zuan, eta alako batean erre-karen oe legorra mugatzen zuan belardi izoztuan gora abiatu zan. Bidai gogor eta neketsua gertatu zitzaion, baiñan indarraren-indarrez, noizbait gora iritxi zan. Egin-dako aalegiñagaitik, Malgutxo zearo unatuta, kordegabeurren luzaro geldi-geldi egon zan.

Gero, goizaldea agertu zan. Bere einera etorrira, Malgutxo'k begiak zabaldu zituan, eta noiz jauzika noiz sigi-sagaka, muiñoko beste aldera oldartu zan. Antxe, urbil samar, istinga bateko ur paketsu erakarkorak bere igurikan bezela aurkeztu zitzaizkion... Azken jauzia egin, eta azkona bai'litzan, Putzuzabal'go ur baretan suntzitu zan...

Etengabeko dei bakan bateri jarraituz, jaiolekutik lau milla kilometro bete izan zituan, eta azkenik, ainbeste jorran izandakoa aurkitu izan zuan. Toki artan, amar-amabi urtez iraungo luke, eta egun batean aingira eder zillarrez-tua billakaturik, berak ere, endaren bultz indartsuari jarraituko lioke, eta gau bateko pakean, itzulpenik ez duan itsasorako norabidea artuko luke...

Urzale, ibaiko ugadera

Dana pakez jabeturik zetzan. Goizaldeko aurreneko argia sortaldetik laister agertuko zan, eta izar garbiei dizdira moteltzen ari zitzaien. Alako batean, ibai zabal eta naretsuan gora ildo bat agertu zan. Barruti artako ugaderak marraturiko ur-ildoan zan, bere kabira abiatzen zalarik.

Ugadera ura, naza bien artetik edatzen zan ibai-zatiaren nagusia, iru kilometroko ertz bietako erregiña zan. Igerilari bikaiña, ibai artan ez zuan kidekorik. Alabaiñan, goizaldeko argipean, aurreko zangoak bularpean tolestuak, eta atzekoak astiro erabiltzen zituala, nekatuta zegoala ematen zuan. Uren gaiñaldetik ez zuan besterik ateratzen, sudur-zuloak eta buruko zatitxo bat baiño. Noizik bein nekatuta bezela, atsanka baten txistua entzuten zitzaion, atzetik ildoaren azkona zabaltzen zalarik.

Bederatzi aste leenago, ar bikain batekin uztartu zan. Andik laister lagunak bakarrik utzi zuan, erraietan alako zirrara ez-oitua oartzten zuala. Arrezkero, bere igikunak astunagoak biurtuta, arrantzua gero ta zaillago egin zitzaion. Alabaiñan janaria nai-ta-ez idoro bear, eta augaitik sarri askotan nekatuta itzultzen zan kabira. Goizalde artan ordea, iñoizkorik nekatuen zetorren.

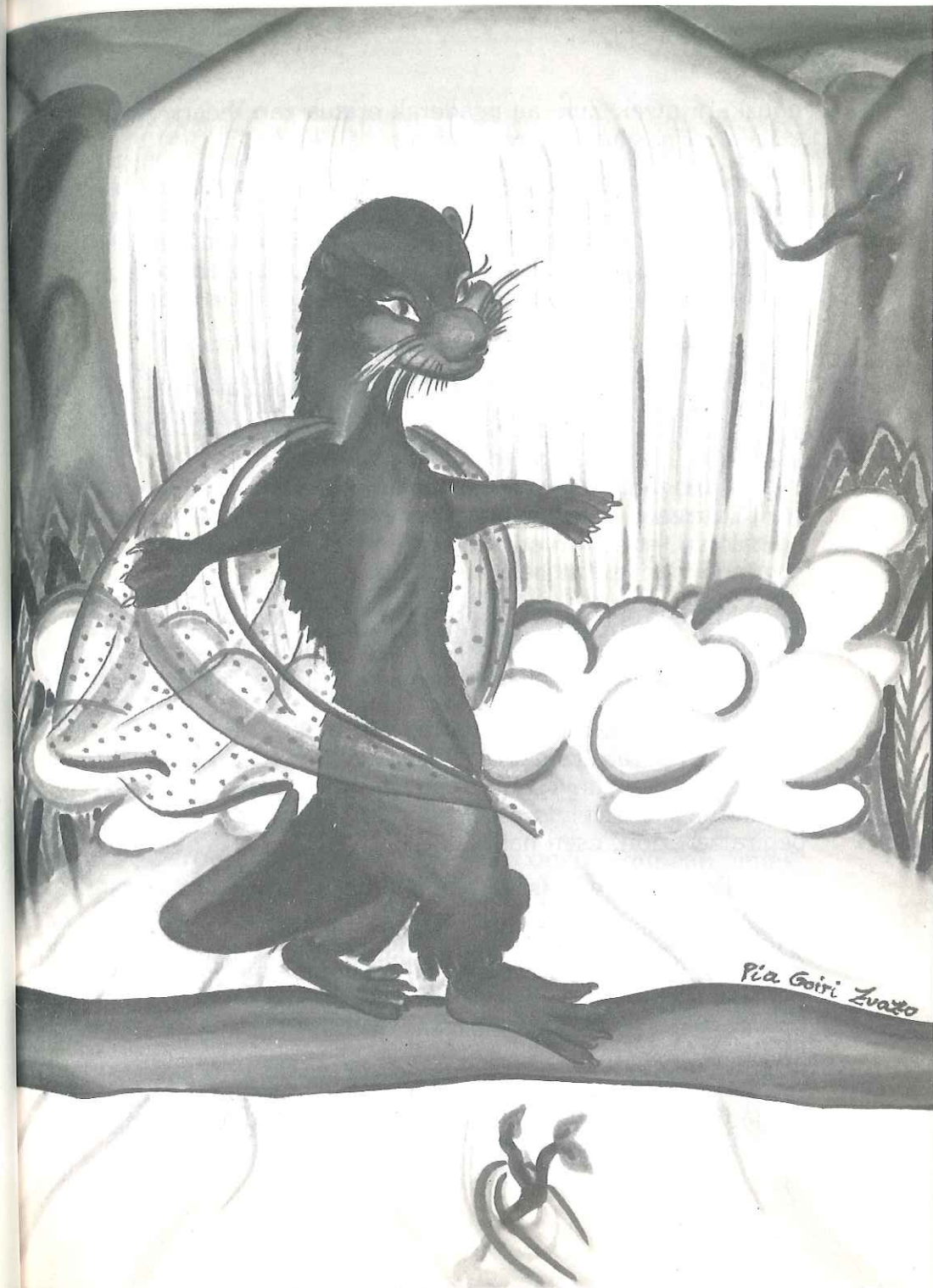
Ustekabez, zearka igeri egiten asirik, ertzeko urki batera urreratu zan. Zugaitzetik urbiltxo zala, bere irudia gaiñaldetik itzuri, eta urpean igerika, zulo batetik barren-du zan. Sarrera aldapatsuan gora, kabi zabal, legor, txu-

kun batera laister iritxi zan. Txoko batean, oroldioz eta iñaurkiñaz egindako oatze egokia zegoan. Uretatik irtean, ugaderak larrua astindu zuan ur-tantoak erori zekizkion, eta itxura neketsuaz oatzean amildu zan.

Arratsalde artan, dar-dar bakanaz jabeturik, eta eguzkiak ibaiaren urak gorritz apaintzen zituala, iru kume jaio zitzaizkion; ar bat eta eme bi, alegia. Kumeen larruak amarena baiño zerbait illunagoak ziran, eta jaio baiño ez, larru samurrak miazkatzen asi zitzaizkien ama. Gautu ta bereala, ugadera kabitik irten, eta ibaian gora igerika, onen erdian jeikirik dagoan legar-meta batera eldu zan. Jadaneko, illargia ortzian gora asia zan, eta ibar artako edertasuna agirian jartzen zuan, ibaiaren inguru guztiak alako lilluraz jazten zituala.

Arri aietan etzanda, ugaderak begi ernaiez urak aztertzen zituan. Ustekabez, uretako erdi-itzalean lo-itzarrik noski, jitoan zetorren amorrain baten isla agertu zan. Ugaderari begiak biziagotu zitzaizkion, eta bultz biziiaz uretan murgilduta, arraiña ortz zorrotzetan atziturik, arri-metara berriro biurtu zan, arraiña bere aoan alperrik jarkitzen zalarik. Amorrainā il ondoren, gosez eraginda, burutik asita irentsi zuan. Gero, indarrak irabazita, aalik ariñen igeri egiñez kabirantz abiatu zan. Bere kumeekin berriro zala, laztandu zituan, eta gero goxo-goxo marrakatu, aien ondoan etzanda jarri zan, kumeek errapatetik edoski zezaten.

Ugaderak, ibai garbi artan kumeak azteko bear bezainbat arrain arrapatzen zuan, eta orregaitik, gero ta biribillagoak ikusten zituan. Itzarri baiño ez, amaren errapea billatzen zuten, eta edoskaldia bukatuta, elkar arilduak loari berriro ekiten zioten. Amabost bat egun igaro ondoren, kumeei begiak ireki zitzaizkien, eta ikus-joranez gaiñezka, sarreratik iragazten zan argiari begiratzen zioten, baita egun aratzetan, sapaian zuten aize-zulotik eguerdi-irian unetxo batez kabian barreiatzen ziran

eguzki-printzei. Zulo au ugaderak eratua zan, bearrezkoa zitzaien arnas-aizea berritzearren.

Iru kumeetarik, arra zan ederrena, eta ain zuzen ere, amaren kutuna. Sarri askotan laztantzen zuala, irudime-naz kumearen soin lerdena, azkona bai'litzan uretan zear asmatzen zuan, eta larru biguiña igurtzi oi zion, bere ku-tunari esango bai' lion:

- Urzale, neure Urzale txiki maitea...

Zauli, bigarren kumetxoa, bizkor eta ernai a zan, ez Urzale baizen aundia orraitio, baiñan abere bikaiña be-netan.

Emea zan irugarren kumea ere, irutarik txikien eta maitekorrena. Izatez paketsu ta arraia, ez zan burrukara-ko zaletua, eta lotan aritzen ez zanean, begi paketsuakaz guztiari irrikoi antzo begiratu oi zion.

Urzale'k geienetan onen laguntza billatzen zuan, eta arreatxoari zerion maitasunak erakarrita, onekin maiz jolastu oi zuan, musturraz eragiten ziola itzulipurdiak egin-erazteraiño. Kumetxo au baiñan ez zan iñola ere aserretzen, eta zenbat-eta biurrekeri geiago artu, ainbat maitekorrago azaltzen zan. Ainbeste jolas egin ondoren, Urzale'ren ondoan etzaten zanean, mingain larroskaraz larrua miazkatzen zion, eta orduan Urzale'k maitekiro begiratzen zion, esan nai bai' lion:

- Txiki, neure Txiki ori, zu bai maitagarria...!

Onela bada, amaren ardurek inguraturik, Urzale, Zauli ta Txiki, kume ederrak azi ziran, eta bi illabete iga-roak, bizitzarako gerta zitezen, illunabar batean, amak kabitik atera ta ibaiko ertz legartsu bateraiño eraman zi-tuan.

Lekoreko aize garbia oartzean, eta muiño oiantsez mugaturiko ibar zoragarria ikustean, gure kumeak er-

tzean geldi-geldi geratu ziran, begi egarritsuz illunabarpe-ko edertasuna ikustearren. Baiñan amak, kumeei aurre-neko irakaspena ematearren, ez zuan astirik galdu nai izaten, eta musturraz bultzatu zituan, uretan sar zitezen. Baiñan beldur ezkutu batek atzituak, kumeak ez ziran ibaira ausartzen, eta jarki egin ziran. Amak orduan Zauli ortzetan atzitu, eta lepoan jarrita uretara oldartu zan.

Ibai-erdian zirala, ugadera murgildu zan, eta izuz be-teriko kumea ur sakonetan igeri egiten asi, eta gaiñalde-ra igonik, ertzera abiatu zan berriro. Bitartean, amak ar-duratsu urpetik zerraikion. Ertzera elduta, kumeak larrua iñarrozi zuan, eta arri zabal baten gaiñean etzanda, atsanka asi zan. Jarraian, amak Txiki'rekin berdin egin zuan, eta azkenez Urzale lepoan artuta, ia beste ertzera-iño eraman zuan uretan murgildu baiño leen. Urzale, be-re burua urpean ikusita, beldur eta era berean zorionez-koa zan oarpen bakanaz menderatuta, amaren atzetik le-gorrerantz asi zan. Beldurra laister joan zitzaion, eta txis-tu sarkorraren bidez bere zorionezko irrintzia jaulkirik, noiz gaiñaldetik noiz urpetik legorrera eldu zan.

Gau artan ugaderak ez zuan igeri-iñarkunak jarraitu nai izan, kumeek uretan legor irauteko oraindik ez bait zuten bearrezkoa zitzaien koipea. Ugaderak ba-zekian kumeak bustitzekotan, otzitu ta gaisotuko lirakela.

Gero, illargia irten zan, eta onen argipean amak arrain aundi bat atzituta, ertzera ekarri ta kumeen au-rrean jarri zuan. Kumeek usnatu zuten, jaten ausartu ga-be. Orduan amak arraiñetik zenbait zati erauzi, ta zeatz ozkatu ondoren, puska bana eman zien. Gose izanik, ku-meek zeatz usaindu ondoren, irentsi zuten. Andik laister, kabira itzuli, eta oiko edoskaldia izanik, lotan asi ziran.

Gau oro, amak umeak kabitik atera oi zituan, norae-zekoa zan bizikaspena ardiets zezaten. Egunen bidean illeetako koipea irabazi zuten, eta andik laister, amaren

atzetik orduak eta orduak errenkada bat eratuaz, urak il-dokatzen zituzten. Gero, edoskaldiak murrizten asi zitzaizkien, arraikiz gero ta geiago janaritzen zirala, eta noizbait, amak esne-emateari utzi egin zion. Jadaneko, ortzak jaio zitzaizkien, eta luzeak ez izan arren, arrainkia xee egiteko gai ziran.

Aldi artan, amak arrantzua irakatsi zien. Orretarako, arrapatutako arraiñak bizkarrean zauritu oi zituan, eta uretara berriro jaurtiak, kumeei opari eritua arrapa zezaten eragiten zien. Maiz, zaurituriko arraiñak iges egiten zuan, baiñan ekiñaren-ekiñez arrantzua menperatzen ikasi zuten.

Geienetan, ugadera zulotik illunabarrean irteten zan, eguzkia urrutiko mendietarantz suntziteko zorian zala. Leku basatietan, ugaderek egun argiz jardun oi dute, baiñan galtzoriz inguraturiko barrutietan, eizaldia gauaz gertatzen da. Galtzoria aipatzean, gizakiengandik datorren zemaia adierazten dugu. Orregaitik, eguzkia itzaltzeko zorian zanean soillik ateratzen zituan gure ugaderak bere kumeak.

Kumeak baiñan, kanpoko edertasun eta bizitza ikustearren irrikan egoten ziran ezker, amak noizean bein egun-argiz atera oi zituan, eta orduan beuren alaitasuna nekez menpera zezaketen. Giroa eguzkitsua baldin ba'zan, ibai-erdian agerian zegoan arri-meta baten gaiñean, soin-luze jartzea atsegin zitzaion Urzale'ri. Oraindik udaleena zan, eta begiak ertsita, zorionez blei-blei an egoten zan, amak eta beste kume biek uretan ziardutela.

Aietariko arratsalde batean, jauzi malgu batez, igel orlegi ederra uretatik irten, eta arri baten gaiñean kokatu zan. Bere aunditasun eta kro-kro bikaiñakaitik, lekune artako igel-erregea zan. Aurreko urtean igel-eme batek ibaiko urlo batean, arraultzak mordoska erruntzeari eman zion. Errundu-ala, ar bikain batek aziaz ernaltzen

zituan. Aietako arraultz bat urloan zear joairak eramana noragabe zioala, mimen baten adarñoan itsatsita billakatu zan. Zenbait egun geroago, estalki-mintza urratu zitzaion, eta baldar eraturiko sapaburu ezain bat agertu zan. Ertzeko landaretzaz eta eltxoen arraultzez elikatuta, laister sapaburuaren itxura galtzen asi, beso ta zangoak sortu, eta buztana ezabatu zitzaion. Onela bada, luzaro gabe igel orlegi bikaiña gertatu zan, eguzkipean bere kro-kro lasaigarria non-nai sakabanatuz, eta beste kideekin abesbatz entzungarria osotzen zuala. Bero zanean, illuntze ta gauzez abesteari ematen zion, ingurumari artako emeak erakartzearren.

Illunabar batean, igela arri baten gaiñean kokatu-ala, kro-kroka asi zan. Urzale'k bizirik ikusitako lenengo igela zan. Maiz, amak arrapatutako igel illak jan izan zituan, eta igelkia benetan atsegin zitzaion. Igel-erregeak, noizean bein abesteari eten egiten zion, ingurutik zebilkion eltxoren bat arrapatzearen; azkona baizen azkar mingaiña atera, eta ontan itsatsitako eltxoa iresten zuan. Jarraiki, maitasun-leloari jarraipena ematen zion. Igelen janaria, igitzen diran izakiek izan bear dute, igitzen ez diranak ez bait-dituzte aintzakotzat artzen.

Bitartean, arriaren gaiñean geldi-geldi, igelak barrandari zirauan, abestaldien bitartean, geldi-uneak egiñez. Alako batean, Urzale'k soiña bildu zuan igelari erasotearren. Alabaiñan une artan berean, igelak aren igikun oar-kaitza ikusi, eta tximista alakoa uretan murgildu zan. Urzale'k igelaren jarraipenari ekin zion, eta arrapatzeko zorian zala, igelak iskintxo egin zuan, eta arripean ostendu. Mutur-uts gertaturiko Urzale'k, aurreko zagoakaz arri-azpiko igela aztamuka atzitu nai izan zuan, baiñan ondo babestutako igela arrapagaitza gertatu zan. Azkenean eiza utzirik, arri-gaiñeko leengo barranda-tokira biurtu, eta emen begirari jarri zan oster.

Gauaren agotzar ixiltsuak illunabarra iresteko zorian zan jadanik. Zauli'k eta Txiki'k lagundutako ama ugadera, ibaian gaindi janari-billa ertz batetik bestera orron zioan.

Mendian beera, gosez zirikatutako azeri batek ixil eta arin, zentzumen ernaiez gauaren errezel beltza zulatzen zuan. Goiko lertegian, lau kume goseti amaren itzulpena dardarrez igurikatzen zuten. Geienetan, basoan janaria erruz aurkitu oi zuan, baiñan gau artan arrapagaiak ez ziran iñondik agertzen, ezta sagu purtzil baten aztarnak ere.

Onela joiala, ibaitik txipli-txapla ta marraka batzuen suzmurra aditu zituan. Unetxo batez, begiak pindartu zitzaizkion, eta urratsak motelduz, itzal luze ta ixilla bai'litzan, otsak zetorzkion lekurantz bideratu zan. Luzaro gabe arribillez estalitako ertzero iritxi zan, eta sarats baten babesean ezkutatu.

Andik ez urrun, txipli-txapla bizi batekin, ama ugadera ertzetik ibaira oldartu zan, baita onen jarraian Txiki ere. Zauli oster, oi ez lango ikusmiñaz eraginda, arribillez estalitako ugarandik ikuska asi zan. Ustekabez, saratspetik orbantxo dizdiratsu bi oartu zituan. Zauli'k ez zuan iñoiz galtzoririk somatu izan, txit gaztea zalako nonbait, eta amaren urbiltasuna beti lasaigarri antzo izan zitzaiolako. Onela bada, Zauli argitxo bi aieri begira ta begira geratu zan, amaren deiei jaramonik egiteke.

Alako batean, eta Zauli ainbeste begiratzeagaitik aspertuta, uretan oldartzeko gertatzen zala, azeriak atzetik eraso zion, eta ortz zorrotzetan kumearen lepoa atzituta, mendian gora itzuri zan, ugaderatxoaren soiña agotik zintzillika zeramala. Azeriaren eraso oartu zuanean baiñan, karrasi itzelak bota zituan.

Ibaian gaindi igerika joian ama ugaderak, bere kumearen karrasi larriak aditu zituan, eta arregura basatiz

zirraratuta, kume gaixoaganantz oldartu zan. Lau zangoak ustiatu eta buztana lematzat erabilliz, gorputza gora ta beera karabilkatuz, ugaderak tximista antzera urak ildokatzen zituan, noizean bein marraka sumiñak jaulkiz. Ertzero irtenda, azeriaren aztarnen atzetik oldartu zan. Tarteka-marteka, Zauli'ren eiagora itoak entzuten zituan, baiñan laister onen oiurak zinkurik motel biurtu ziran. Ama ugadera etsita, maitasun-sentipen bizi batek bultzatuta, iñoizkorik azkarren malda-gora zioan.

Legorrean, azeria ugadera baiño askozaz ariñagoa da, baiñan abagune artan, alde batetik etsipenak sortutako ugaderaren aalegiñak, eta bestetik azeriak zintzillika zerman kumearen oztopoa bide zala-ta, azeria ezin ziteken nai bezainbat azkar ibilli. Azkenean, aalegin gorena eginda, ugadera urreratu zitzaion, eta ozkada sumin batez buztan-zati illetsua kendu zion. Miñezko aiuriak iges egiten zizkiola, azeriak kumea askatu zuan, lertegian gora aienatzen zalarik.

Zauli'ren izuzko oiur aditu zuanean, Urzale'k igela aaztu, eta amaren atzetik igerika jo zuan, uretan gaindi aaleginduz. Arribillezko ertza igarorik, malda-gora asita, Txiki iritxi zuan, eta alkarrekin joan ziran amaren pafak eta marrakak zetozen tokirantz, sastraka-sarrian galdu arte.

Amaren ondora eldu ziranean, samatik odola parrastaka zeriola, ikusi zuten Zauli'ren gorputz etzana. Kume gaixoaren ondoan odola miazkatzen ziola, ugadera-ama zegoan. Zauli oraindiño bizirik zan, igesaren arrapaladan azeriak kumea ilteko astirik izan ez zualako noski. Amak Zauli'ri zauriak maitasunaren-maitasunez bein eta berriro miazkatzen zizkion, baiñan kumeari bizitza amaitzen ari zitzaion, eta azkenez, gorputza dar-dar eta begiak itxita, betiereko gelditasunean geratu zan.

Ama ugaderak eta kume biek gau osoan Zauli'ren illotz-ondoan iraun zuten. Ugaderak ez zituan jadanik ku-

me illaren zauriak miazkatzen, baiñan burua kume illaren soin igigearen gaiñean ezarrita, orduak eta orduak asperenka ta adiak egon zan. Txiki ta Urzale jolas egiteko gogoak galdurik, eta naigabe bakanak menperatuta, larri ta geldirik amaren ondoan zetzaten, musturkada biguiña-kaz amari andik alde egin zezan adierazten ziotela. Urzale'k, eriotza lenengo aldiz ezagutzen zuan eta iñoiz aaztu ez lezaken oarpen bakana sortua zan bere baitan.

Goizalde-irian noizbait alde egiñik, beuren kabira abiatu ziran. Goiko lertegian, Zauli'ren gorputz utziak iñoizkorik ederren ematen zuan. Ibarrean, igelen abestalde bikain batek maitasunaz eraginda, bizitzarekiko jorana non-nai barreiatzen zuan, talde-artetik bizi ta garbien, ibaiko arri batean kokaturik, igel-errege orlegiaren eresia bereizten zala.

Zenbait illabete igaro ziran, eta kume biak amaren irakaskintzaz, arraintzale trebe billakatzen ziran. Bazekiten zein tokitan karramarroak idoro zitzaketen, baita aingirak, amorraiñak, igelak, ur-saguak eta abar. Ezpairik gabe baiñan, Urzale'rentzat arrainki kutunenak, ibaiko arribillen artean ezkutaturik zetzaten karramarroak ziran. Auen ondoren amorraiñak, eta gero igel eta aingirak.

Berarentzat arraintza-lekurik naiena, ibai-erdian gailen ageri zan igel-orlegiaren arri-meta zan. Ez zuan iñoiz arrapatu aal izan igel eder au. Gaiñera, oitua zan jadanik ugadera-kumearen erasoetara, eta Urzale arrietan agertu baiño ez, tximista alakoa uretan murgiltzen zan, arrien azpikaldean ezkututzen zalarik. Onela bada, ugaderatxoa igerika ba'zan, igela legorrean, edo aitzitik, igel-erregea ez zan iñondik azaltzen. Orain baiñan, uda bukatzen zan ezkerro, igela ez zan ageri, eta lokaztegiren batean ezkutaturik noski, urrengo udaberri arte ez zan azalduko. Orduan nonbait arraptuko luke...

Anartean, betetasuna lortu ta arraintzale trebe billa-

katu arteraiño, Urzale'k Txiki'rekin askotan jolas egiten zuan. Txiki lagun arras maitekorra ta olde paketsukoa izanik, Urzale'ri arekin jardutea benetan atsegin zitzaion. Ibai'ko ertz garaitsu batean, buztinëzko bide malkartsua uretaraiño edatzen zan, eta ugaderatxoek lerrategi biurtu izan zuten. Ama urrun ez zebilela, ertzean gora joan, eta goikaldera iritxita, oiua ta zalapartaka buruz beera lerratzen ziran, eta uretan palastaka murgil egin ondoren, alkarren leian gora berriro, nor aurrena izango.

Urzale'ri gogoko zitzaion, Txiki'ren atzetik igo, ta au goitik lerratzeke gertatzen zanean, aurreko zangoakaz alde batera bultzatu, eta berriz uretara bera lenengoa, atzean utzitako Txiki'k itz-jario bezelakoa zan mor-mor aserreko bati ematen ziola; gero oiuka ta berriketa bezelakoa zan suzmurka, lerrategira berriz ere. Batzutan Urzale'ri bere aalegiñak uts gertatzen zitzaizkion, eta orduan uretara lenengo murgiltzan zana Txiki izaten zan. Entzutekoak ziran orduan onen poz-oiuak eta jarduna.

Onela bada, ugaderatxo bien kumetaroa amaren ardurapean aldiaren bidean aurrera zioan. Baiñan aundituala, kumeak beuren esku gertatzen ziranez, amaren laguntza ez zan leen baizen arduratsua, eta ez-arian ez-arian, ugaderatxoak beuren gain bizi izaten oitzen ziran.

Beiñola, kumeek zazpi illabete inguru zituztela, ama-ugaderari berriz ere oara etorri zitzaion.

Toki ez-ezagun batetik dei ezkutuek erakartzen zuten. Negua urbiltzen ari zan, eta ugaderaren barnean oarturiko dei bakan arek, indar jarkigaitzaz arrenkatzen zion. Nonbait, beste ibar batean, lagun batek irrikan zixarokion. Gau batean, Urzale ta Txiki lotan ziarduela, ama-ugadera jeiki egin zan. Unetxo batez ezpaitsu geratu, eta gero azkar, itzal narrastaria antzo kabitik irten zan, basoko itzaletan bere isla gaztainkara ozta-ozta iragartzen zala. Lerrak bestalde, ibarreko zugaitz guztiei os-

toak erori zitzaizkien, geldi ta murriz ortzi illun garde-
nean islatzen zirala. Ugadera, aurreko tontorreraiño za-
baltzen zan lertegirantz abiatu, eta bereala gauak irentsi-
ta ezabatu zan.

Urrengo egunak kumeei larri ta amaigabeak gertatu
zitzaizkien, ama noiz etorriko zanaren begira. Baiñan da-
na alperrik. Noizbait, kabiaren bakartasuna jasangaitza
billakaturik, betiko utzi zuten. Ibaian beera, azkonar ba-
tek utzitako kabi txukuna idoro, eta an bertan egokitu zi-
ran. Egun orotan, lengo kabiari ikerralditxo bat egiten
zioten, ama itzulia ote zan itxaropenaz. Azkenean, zer-
baitek adierazi zien, ez zutela berriz ikusiko, eta aurre-
rantzean beuren esku billakatzeko ordua zala. Argal eta
aulduak aurkitzen ziran, eta nolabait janaria ta eskierta-
suna irabazi bear izango zituzten.

Gosearen-gosez, arraintzuari ekin zioten, etengabe
artaratzen zirala. Ibai-erdiko arri-metatik, Urzale'k bene-
tako begiratoki garaia zuan. Illunabar guztietan lekune au
ikertu oi zuan, eta etzanik, arraiñen baten igeri axolaka-
beari zelatan zegoan, eta auetarikoren bat elmenean iza-
nik, tximista bai'litzan oldartzen zitzaion. Asieran, eraso
askotan uts egiten zuan, baiñan arian-arian, eretirik ego-
kienak aukeraturik, aparta egiten ikasi zuan.

Oiko begiratokitik arraiñik ikusten ez baldin ba'zuan,
igeriari ematen zion polliki, eta onela arraiñaren bat iku-
sirik, oartua izateke atzetik zerraikion, eta urbil samar
aurkitzen zanean oldartzen zitzaion. Orduan ortzetan
atzituta, lasai irestearren, legorrera zeraman, burutik as-
ten zuala. Ez zitzaken, baiñan, arraiñak beti atzetik arra-
patu, eta orduan jazarpen neketsu bati ematen zion, as-
kotan arrapagaiak iskintxo ariñaz iges egiten zuala, edo-
ta ertzeko gordelekuren batean ezkutatzeko zala. Dana-
dala, trebetasuna taigabe obetzen zuan, eta oiko iñarku-
naz noizbait gain-gaiñeko arraintzale gertatu zan.

Baiñan berarentzat jangairik gozoena, karramarrokia
zan. Gau argi ta epela ba'zan, ibairaiño jeixten ziran la-
tsetan gora abiatzen zan, eta berak aukeraturiko tokian
begirari jartzen zan. Olako giroan karramarroak gordele-
kutik irten oi ziran, eta agertu-ala arrapatzen zituan. Os-
koldun auek izatekotan, ez zuan beste arrainkirik jaten.
Gero, maiteen amorraiñak zitzaizkion, eta udaberrian ba-
tez ere, auen arraintzuari ematen zion. Igelak, ur-saguak
eta txorien arraultzak txit gogokoak bazituan ere, aipatu-
tako oskoldun eta amorraiñak izatekotan, ez zuan beste
arrainkirik jaten.

Izaera noragabe artan, Urzale ta Txiki beti elkartuak
bizi ziran. Ez zuten kabi berdiñetan gordelekurik izaten,
eta atzo an, gaur emen eta biar beste nonbait ezkutatzeko
ziran, gau guztietan azkurriaren billa abiatuz. Geienetan
ertz batetik bestera igeri egiten zuten, gose ziranean edo-
zein arrapagaiari ekiten ziotela. Illabeteen bidean baiñan,
gero-ta bananduagoak bizi izaten asi ziran, endako agin-
tzari egokitzen zirala. Onela bada, Urzale'k ibaiko goikal-
dea aukeratu zuan bizilekutzat, eta Txiki'k ostera beekal-
dea, naza bik mugatuta zetzan urlo ederrean.

Beiñola goizalde zalarik, gordelekuaren billa basoan
gaindi zebilela, Urzale'k oi u sarkor izugarriak aditu zi-
tuan. Zirrara batek soiña alderik-alde zearkatu zion, iño-
lako beldurrak menperatzen zuala. Txiki'ren oi u etsiak zi-
ran. Urzale'ren aurreneko bultzada, igesari ematea izan
zan, baiñan jakin-gura aginkorrari men egiñez, gelditu,
eta gero ixillean, andik urbil samar edatzen zan gurdibide
baten ertzean adi-adi gelditu zan.

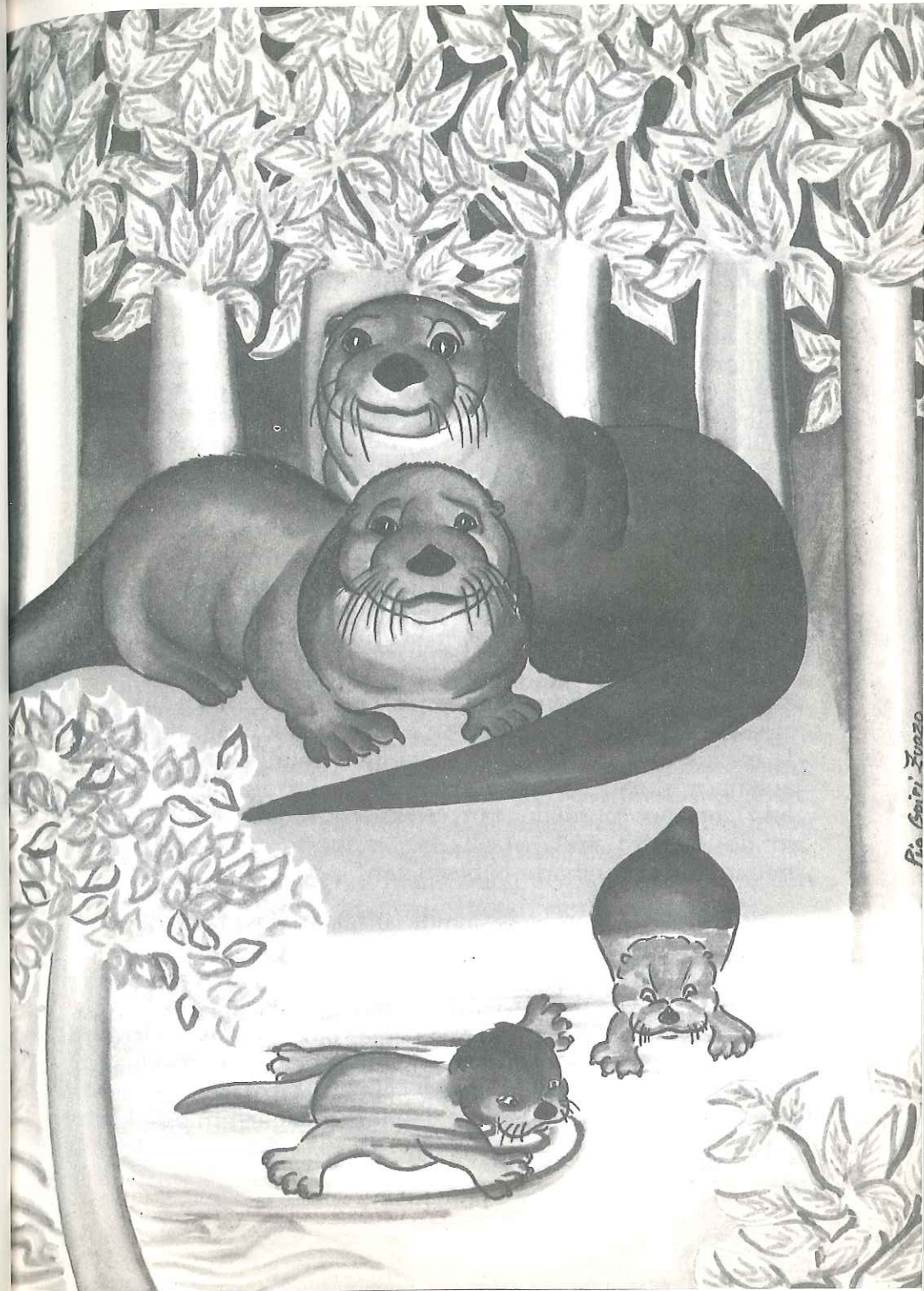
Gau artan, oi bezela, Txiki ibaian gaindi arrantzura
joan zan, baiñan arrapaketa ustel irten, eta goiztirian
gordelekuaren billa abiatzen zala, ara non ertzeko mukur
baten ondoan, karramarro ederra begiz jo zuala. Burni-
sarez estalia, kutxa bezelakoa zan zerbaiten barnean ze-
goan, baiñan mutur batetik zabalik agertzen zan. Alako

tramankuluren bat lenengoz ikusten zuan, eta onen inguruan luzaro samar igeri egin ondoren, gose gorriak eraginda, sartu ta arrapagaia jaten asi zan...

Sartutakoan, Txiki ez zan oartu bere atzetik zerbait ixten zala. Karramarroa irentsita, irten nai izan zuanean baiñan, alde guztietatik atxillotua zala oartu zan. Atzapar eta ortzakaz burnizko ariak ebaki nai izan zituan. Azkenik, eziñezkoa zitzaiola ikusi ondoren, atsedean artzearren etzanda jarri zan. Laister baiñan, arnas-bearra etorri zitzaion, eta itota kordegabetzeko zorian zala, kaiola gorantz asi, eta alako batean arnasa artu aal izan zuan. Gero, izu esangaitzak atzitu zuan. Gizon baten aurrean aurkitu zan, eta orduan karrasi ta marraka etsiak jaulkitzen zituala, kaiola ta guzti zorro batean sartua izan zan.

Bide-ertzetik, Urzale'k dana ikusi zuan. Txiki, bidean gora zeramatela, onen oiurriak entzumenean eriotz-aurreko agerkariak bai'liran aditu zituan, eta gero... iñolako zauskadak eraginda, igesari eman zion, eta baso-sarriko enbor baten uskunean, dardarrez ezkutatu zan. Gero, izua naigabe sakona biurtu zitzaion, Txiki'rekin izandako jolasak eta beste gora-beerak burura zetorzkioa... Ibai-ertzeko lerrategian ain zoriontsu igarotako umetaro aaztugaitza batez ere...

Urte bi igaro ziran, eta Urzale ar gaztaintara bikaiña billakatu zan. Musturretik asita buztanaren azkeneraiño, metrotik gora zan bere luzera. Gai zan arnasarik artzeke, iru miñutuz urpean irautzeko, eta bearrezkoa izanik, ortik gora ere. Tximista baizen azkar igeri egiten zuan, eta uretan sartuta, begiak aurrerantz irteten zitzaizkion, onela begimena urari egokituz. Ibaiaren urak loi ta arrotuak billakatzen ziranean, ezin zitzaken arraiñak ikusmenaz atzitu, baiñan alakoetan ba-zekian korapilloa nola askatu. Biboteraren ille luzeak txit unki-oarkorrek ziran, eta illuntasun utsean igerika, arraiñen bat illeakaz ukitzen zuanean, tximista baizen azkar arrapatzen zuan.

Ain zuzen ere, ez zan gauza erreza itsuka arraiñik to-
po egitea, baiñan geienetan gosea baretzeko lain idoro
oi zuan.

Ibai-une artako iru kilometrotan, ugadera bakarra
zan. Ama joan zitzaionetik ez zuan berriro ikusi. Beste
nonbait bizi izateko geratua zan noski, edo agian, eiztari-
ren batek arrapatua izango zan. Sarri askotan, eiztariak
bere atzetik ibilli izan ziran, baiñan Urzale'k ezkutunea ia
egunero aldatzen zuan. Ba-zan barruti artan gordeleku
ugari. Gauean berriz, bere buruaren jabe gertaturik, illun-
tasunaren erregea oartzen zan.

Beiñola eguerdia zalarik, zakur batzuen zaunkak bere
lo-aldi ariñetik iratzarri zuten. Ba-zekian olako eretietan
zer egin, eta tximista antzera ibairantz oldartu zan. Bide-
txigor bat zearkatzen zuala, zelatan egoan zakur batek
ikusi zuan. Bereala, zaunka bizietan zakurrak eraso zion,
bien tartea laburtzen zala. Ibaitek urbil zegoan, baiñan
Urzale konturatu zan, iritxi baiño leen arrapatua izan zi-
tekeala. Ustekabez, Urzale azkon baizen arin biurtu, eta
itsu eginda zetorkion zakurrari zango batean bere biziko
ozkada egin zion. Itsumustuan artutako zakurrak, aginka-
da batzuk utsari bota zizkion, eta gero zaunka negartsuak
jaulkitzen zituala, errenka jazarri zion. Urzale, ertzera el-
duta, uretan murgildu zan, eiztarien zizpen dunbotsak
doi-doi aditzen zirala. Andik laister, beste ertzeko beresi
batean gaua etorri arte babestu zan.

Ordutik, ezkutuneak ibaitik urbillen aukeratu oi zi-
tuan, gizasemeen jazarpenetik garaiz iges egitearren. Ez-
kutunetan, lo-itzarrik egoten zan, eta zerbait ez-oitua-
ren susmoa artzekotan, urpean ibai-ertzeko sastraketan
ezkututzen zan. Uretan arrapa-eziña, ikustekoa zan Urza-
le'ren igeriera malgu ta ariña. Koipez babesturiko illeak
izanik, urak arin-arin ildokatzen zituan, larruaren labain-
tasunari esker. Larrupean, illaunezko bigarren estalkia

zetzan, aizezko biribil ñimiñoz beterik, eta augaitik otza
uxatzen zuan.

Bere bizitzaren irugarren negua laister asi zitekean.
Aspalditik, igel-erregearen kro-kroak lekutu izan ziran,
eta lokatzezko oatzean, beste udaberriaren laztan epelen
igurikan zegoan noski.

Arrats-beera zan. Laister ezabatuko zan illunabarra-
ren argi motelean, Urzale, ibai aren ugadera bakarra ger-
tatutakoa, zugaitz-mukur baten gaiñean zetzan. Luzaro
gabe, bere izaeraren beste egun bat ezabatuko litzake,
eta arraintzarako aldiune ixilla asiko litzaioke. Gau artan,
illargiaren izpi esnetsuek ez zuten ibarra argituko, ortzia
odei arreakaz estalia bait-zan. Alabaiñan abagune artan,
ibarreko ugadera bakartiari ez zitzaion arrantzua burura-
tu. Kezka aundiak larritzen zuan. Aspalditik gero ta aun-
diago biurtzen zitzaion goibeltasun esangaitzak menpe-
ratzen zuan... bakartasunak alegia.

Ibar artako beeko nazatik goikoraiño edatzen ziran
iru kilometroak zeatz azterturik zituan, baita muga aueta-
tik arantzago ere laguntasun-billa joana zan, baiñan kide-
korik ez: Barruti artako ugadera bakarra zan. Orregaitik
kezka aundia jebetu izan zan beratzez, eta sarri askotan
begira ta begira, mendi-basoak eta gorrimiñezko itsaso
batean suntziten zan eguzkia, yoranez gaiñezka begiztatu
oi zituan, nonbaiteko dei urruntsua bere igurikan bai'li-
tzan. Bakartasuna... maite-miña... Berak ez ba'zekian
ere, auek ziran menperatzen zuten sentipen larriak.

Eta noizbait, illunabarra il eta gaua iritxi zan. Eizal-
diari emateko garaia, baiña gauza bakana, ez zuan gose-
rik oartzen; eta jangar, igigetasun betean, illuntasunean
zear leku ezezagun baterantz so egiten zuan. Eguzkia
itzali zan zerugunetik, eta indar jarkigaitzak erakartzen
zuan. Gero, polliki-polliki jeiki, eta jauzi malgua aidean
marraturik, uretan murgildu zan. Gau artan baiñan, ez

zuan ezer arrapatu nai. Ain zuzen ere, zoragarria zan ikustea zein ederki ur otz aietan igeri egiten zuan. Egu-ratsean zear egan dagian txori baten abiapena bezelakoa zan. Eta onela, ezeri jaramonik egin gabe, beste ertzera eldu, eta txaraka atzean utzirik, basoan barrendu zan. Lertegian zear joiala, ba-zirudian maldagora abiatzen zan itzal narrartzaria. Gero arizti urtetsu batera sartu, eta mendixkako gaillurrera iritxi zan.

Tontorra zearkatu baiño leen, unetxu batez gelditu, eta gibelean zetzan bere ibarrerantz so egin zuan. An been, metalezko zerrenda illuna alakoa, itsasoaren besarkada irrikan, bere ibaia nagiki kiribilkatzen zan. Azkenengoz begiratu zuan, eta kurrinka bereizia jaulkiz, bizitza osoa bete izan zion ibaiari, agur asperentsua bializion. Eta onela, Urzale'ren maitasun-bidaia asi zan.

Gau artan, gelditzeke ibilli zan. Gauerdia igarorik, pagadi baten zear zioala, ustekabez, itzal aundia bezelako zerbait, tantaien adarren artetik agertu zitzaion. Moxolo goseti aundizarra zan. Gau osoan, sagu ta katagorrien atzetik alperrik ibilli zan, eta orra or ustekabez, Urzale'ren isla illuna zugaitzen artetik ikusi zuala. Moxolo arek ez zuan iñoiz ugaderarik ikusi izan, eta arrapagaia, aundi samar iduritzen ba-zitzaion ere, gose utsaz erasotzea erabaki zuan. Urzale konturatu zaneke, moxoloaren atzaparrek larruan ebate aundia egin izan zioten. Moxoloa berriro oldartu zitzaion, baiñan Urzale enbor baten atzetik babestu zan. Uts egiñik, moxoloak irugarrenez eraso zion, baiñan oraingo ontan ugadera gerturik aurkitzen zan, eta moxoloaren aurka oldartu, aurreko atzaparrakaz jotzen zuala. Moxoloaren gorputzetik luma-zurrunbilloa sakabanatu, eta karrasi bizia jaulkiz batera, zaurituriko egazia itzaletan ezabatu zan.

Goizalde-irian zearo nekatuta, zugaitz zaar baten uskunean ezkutatu zan, eta lo-kuluxka batek artu zuan. Eguerdia igaro ondoren, aizearen uluen eta tximisten ar-

tean, elurrezko ekaitzak leer egin zuan. Gaua berriro etorri zitzaion, eta ekaitza atertu ez arren, gose utsaz ezkuntuna utzi ta basoan barrendu zan. Gero basoa bukatu zanean gurbiztegi amaigabe batean aurkitu zan, eta gurbizen adarketak babestuta, bidaiari jarraitu zion.

Noizbait, Urzale'k billatzen zuana agertu zitzaion. Errekatxo baten ur orrulariak mendi-beera amiltzen ziran. Ertz batetik latsaren ondotik jarraitu, eta azkenik urgeldi legartsua aurkeztu zitzaion. Gaua txit illuna zan, baiñan inguruko elurrak argi apurñoa barreiatzen zuan ezkerre, lanari ekin zion. Astiro igeri egiñez, azpikaldeko arriak uzkailezen asi zan, ikusten zituan karramarroak irrikan iresten zituala. Zorionez, errekatxoa oskoldun auetan guztiz aberatsa zan, eta benetako asebeta izan zuan.

Gero, bideari berriz ekin zion, eta luzaro gabe azeri batek utzitako kabian ezkutatu zan. Urrengo illunabarean sarkaldeko norabideari ekin zion, eta gauerdia igaroro ondoren, illargia odei ibiltarien artean tarteka agertzen asi zan. Gero, mendi-bizkar garaitsua igarorik, bestaldean zetzan ibarra begiratzearen, une batez gelditu, eta orduan biotza taupadaka zebilkiola, zur eta lur eginda geratu zan. Ibarraren sakonean, illargiak zillarrezturiko ibai eder zabala, baso ta larradien artean kiribilkatzen zan.

Uren erakarpena nausitu eziñik, azkona bai'litzan mendi-beera oldartu zan. Noizbait, ibaiaren ertzera eldu, eta zillarrezturako ur aietan begiak idekita murgildu zan arrantzuari ekiteko. Auxe egin baiño ez, begietan erremin jasangaitz bezelako zerbait oartu zuan, eta aalik ariñen ibaitik irtenda, begimena galdurik ertzean amildu zan. Ibaiaren urak ustelak ziran. Urzale'k ez bazekian ere, ibaian gora eraikitako paper-ola baten ondakiñek, leen garbi-garbi izandako ur aiek kutsutzen zituzten.

Larritasun aundiaren menpe, gora-gale itzela etorri zitzaion, et andik laister oka egin zuan. Egunsentia zan jadanik bere senera etorri zanean, eta oi ez bezela, ezkutan itxaron bearrean, zeozer arrapatzea erabaki zuan. Zerbaitek inotson, bereala janaririk ez artzekotan, bereak egingo zukela, eta bazterren batean betiko etzanda geratuko litzakela.

Onela bada, ertzetik ibai-gora ibiltzen asi zan. Ez zuan arin joan aal, baiñan etengabe aurrera zioan. Gero, erri txiki bat baztertzearren saiestu zan, eta oster a ibai-ertzera biurturik, bidai neketsuari berriro eman zion. Arratsaldean, ibai-ondoan jeikitzen zan paper-ola aundia aurkeztu zitzaion, eta au inguratu ondoren, illunabarrean urlo zabal aundira iritxi zan. Urreratuta, urak usnatu... eta ur garden garbiak zirala oartu zan. Betarik galtzeke, uretan murgil egin eta arrantzuari eman zion. Toki artan, amorrain ugari aurkitu zuan, eta luzaro gabe urdailla bete arrain irentsita, legorrean etzanda jarri zan.

Gau artan eta urrengo egunean, indarrak irabaztearren leku berean iraun zuan, eta illuntzea urrats lotiaz urreratzen zalarik, berriz ere mendian gora abiatu zan, beeko ustelkeritik urrunen joatearren. Eta onela, mendian gora beste gau bat emanik, goizaldean oiko ezkutu-nea idorota, erdi-lo geratu zan.

Illunabarra oster a, eta berriro mendian gora, bukae-ziña zirudian bidaldi zoro artari emana. Gauda amaitzeko zorian zan jadanik, aurreko mendate garaia igaro zuan. Ordukotz zearo auldua zegoan, eta unetxo batez begiak ertsirik, arnas-estuka etzan zan. Gero, bere einera etorrita, begiak zabaldu zituanean, zauskada batek atziturik, aurrera begira ta begira ametsetan bezela, danatzaz aaztuta luzaro samar iraun zuan.

Itsasoa iduri, ur-biltegi bateko ur garden, nareak, ikusmenaren mugaraiño edatzen ziran. Galdutako Para-

disua bezelakoa zan. Ain zuzen ere, ez zuan inoiz ainbeste urketa ikusi izan, eta begiak edertasun artatik kendu eziñik, lilluratuta so egin baiño ez zuan besterik egiten. Gero bultz indartsu batek eraginda, ertzera oldartu ta ur eder aietan murgildu zan, or-emenka azkon bezela urak ildokatzen zituala. Ur-biltegian nai aiña amorrain gozo arrapatu zitzaiean. Gero, ertz guztia ur-kolkoz beterik eta mota guztitariko landaretzaz ugaldua zala egiztatu aal izan zuan.

Benetako paradisua zan. Urzale'k ez bazekian ere, leku artan ugaderak arrapatzea debekatua zan, oraindik bizirik geratzen ziranak babestearren. Asmatu ezin alako toki paketsua zan. Zenbait egun geroago, Urzale, oiko ugadera malgua, azkarra, billakatu zan... Alabaiñan oraindik zerbaitek kezkatzen zuan...

Gau batean, izarren pean igerika jardun ondoren, le-gorrera abiatzen zala, usain bereizi batek erakarri zuan. Ertzeko txara batetik sartu, eta andik laister, zoratzen zuan usain lilluragarri ura biziagoa biurtu zan. Il-gorak erdiz argituriko gau amesgarriak alako ukitze samurra oroz gain edatzen zuan, galdutako paradisuari inolako kutsu sorgingarria zemaia. Dar-dar bakanak menderaturiko Urzale'k aztarna batzuen usnatzeari eman zion, eta gero indar ezkutuak eraginda, oiñatz aien atzetik oldartu zan.

Txara betean zala, ugadera baten ibillera ariña aditu zuan, baiñan alako batean, ezabatu egin zitzaion. Txara igarorik, oiñatzak ur-kolko baten ertzean eten egiten ziran. Berantetsia, Urzale uretan murgildu zan, eta ur-kolko zearkatu ondoren, irrika bizian aztarnen billa ertza berriro ibilkatu zuan. Orbel batzuen artean idoro zituan oster a, eta pafa indartsuak jaulkiz, jarraipenari ekin zion. Eta noizbait, txara amaituta belar laburraz estalitako zelai aundi batean ikusi zuan.

Ugadera-eme txairoa zan. Il-gorak argitutako

gauean, buru txanbeliña Urzale'rantz zuzenduta, bere irudi zillarreztua geldi-geldi zegoan. Onela ikustean, Urzale ere gelditu zan, eta gero polliki-polliki urbidu zitzaion zorion-dardarrez jabetuta. Eme gazte bikaiña zan. Zutik zegoan, eta buruiño txairoan begi illun biziek, Urzale'ri us-te onaz beterik so egiten zioten. Begi goxo biguiñak ziran, Txiki ta Zauli'ren izandakoak bezain samurrak.

Urzale ondoratu zitzaion, eta musturraz emearen buru txairoa laztanduz, asperen eta zaunka yorantsuz, bere bakartasuna ta gero maitasunaren billa egindako bidaia edestu zion, antza, baita galdutako paradisu artan bera aiñakorik ez zala. Eme gazteak ere, zein bakarrik oartzen zan adierazi zion, noski, eta suzmur laztangarriakaz, andik alde egin ez zezan eskatu zion.

Illargiak ezpal esnetsuak uren goikaldean ixurtzen ziotuan, eta paradisu artako zelaian, noizbait, maitasun-billa egindako bidaldia burutua zan jadanik...

Uzi, erbiñudea

Uztailla-azkeneko arratsalde eguzkitsu batean, mendiko zelai batean erdiz amilduta agertzen zan Bordazarra'ko orma-zulo batetik, erbiñude-talde bat irten, eta mendian beera abiatu zan. Taldea, amak eta bost kumek erutzen zuten. Kumeak Loreilla'n jaio ziran, eta orain zazpi aste beteak, ba-zan aste bete bat amak lagundutakoak kabitik irtetzen asi izan zirala. Began, andik kilometro batera basetxe bat agertzen zan. Ama-erbiñudeak, arratsalde artan etxe artako oillotegia ikertzea asmatzen zuan. Iru egun aurretik, oillategiko bazter batean arraultz-meta aundia idororik, talde guztiak bere biziko asebeta izan zuan. Ain zuzen ere, gauza gutxi idoro ziteken arraultza baiño gozoagorik. Egun artan, amak kumeei irakatsi izan zien arraultza ustutzea oskola autsi gabe, barneko gaia zurrut egiñez, tanto bat bera ere isur-tzeke.

Asebeta artako oroitz lilluragarriak, erbiñude-taldea berriro zekarren. Bidean gaindi zioaztela, endaren olde geldi-eziñari jarraituz, amak eta kumeek zekusten guztia arakatzen zuten: enbor zaarrak, orbel-arteko utsuneak, arri-pilloetako ezkutuneak, eta bide-ertzeko arroillak batez ere. Alako batean, sagu ñimiño batek izuaren-izuz irten, eta igesari eman zion. Erbiñude-amak malda-gorako bidea eragotzi zion, eta marraka bereizi batez, kumeei jazarri zezaten agindu zien, bera begirari jartzen zala. Tximistak bai'liran, kumeak saguari oldartu zitzaizkion, eta sagua soin gaztainkarako zurrunbillo artan, atzitu ta zatituta izan zan, kumeek aren puskak elkarri eztabaidatzen

zizkiotela. Bitartean, amak kumeen aurrerapenak begi onez ikusten zituan. Eta besterik gabe, illunabar orduko basetxera eldu ziran.

Orma zaar bateri jarraituz, oillategiko burdin-sarea aurki agertu zitzairen, eta lurrean zapal-zapal, aren azpitik igaro, eta gero erdiz idegitako atetik, oillategian sartu ziran. Goiko agaetan, oillo-andana bat lotan zegoan, eta oiko txokoan, belar-onduzko meta baten gainean, arraultzak zetzaten. Ama ta kumeak tximista gorriztak antzo aietara oldartu ziran, eta orduan...

Kirrinka bat ozen aditzen zala, atea ertsi ta sapaiko argia pizturik, zizpa bana zuten gizon bi agertu ziran. Izugarria izan zan. Zizpak berriro betetzeko soillik eten egiñez, erbiñude taldea tirokatua izan zan. Kinka larria ikusirik, kumeenganako maitasunak eraginda, amak gizonen eraso zien, oldartzen zitzaizela. Egiketa kementsua baiñan alperrikoa. Eztanda bik ilda utzi zuten.

Amaren euspenik gabe, kumeak zalaparta bizian alde batetik bestera zioazen. Ez zan baiñan inondikan irtenbiderik agertzen, eta banan-banan illik erortzen asi ziran. Noizbait, erbiñude bat bera ere bizirik ikusi ez, eta erailketa bukatu zan. Gero, gizon biek gorputzak batzen asi ziran.

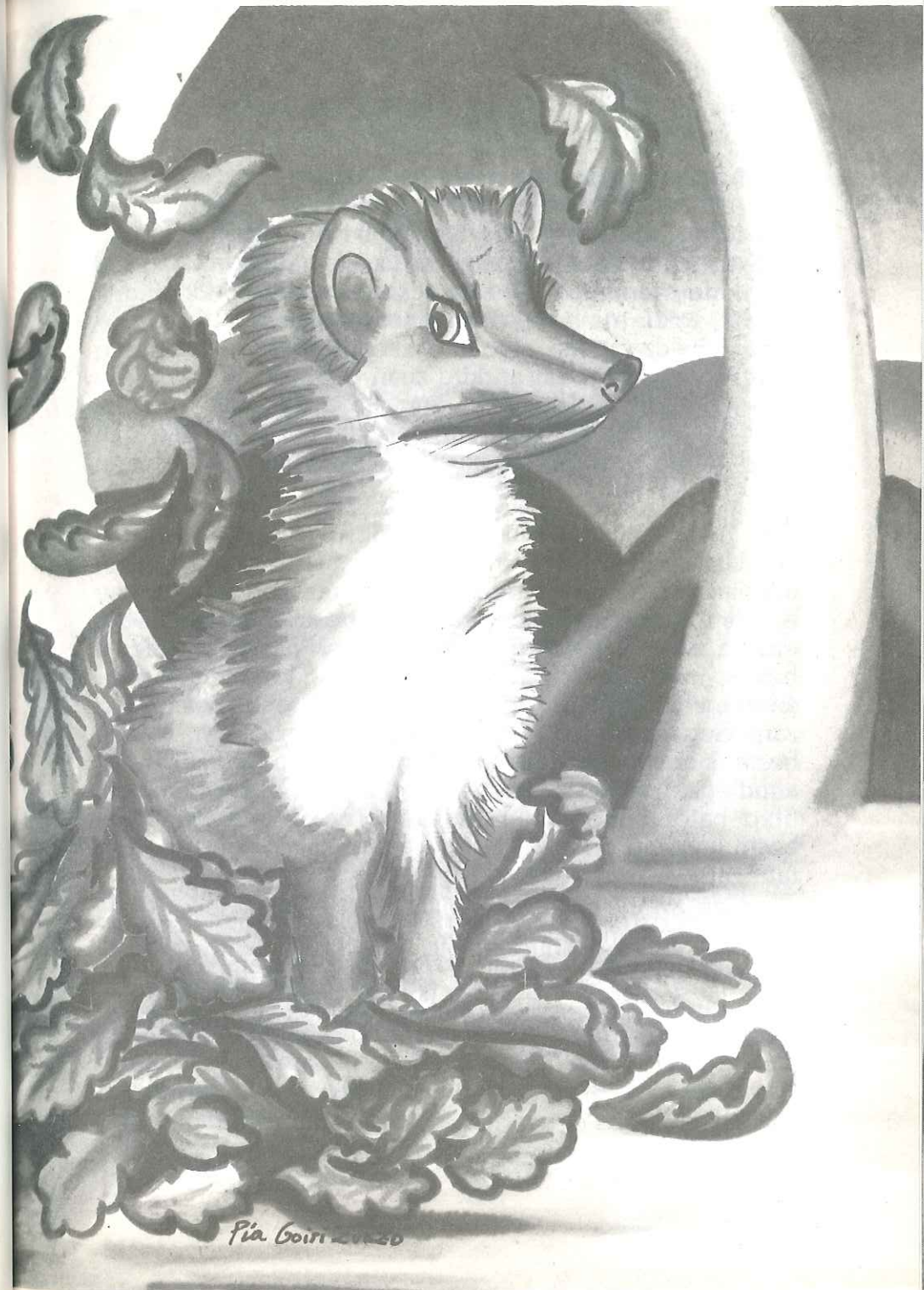
- Zenbat dituk? --bietariko zaarrenak galde egin zuan.

- Ama ta lau kume, aita.

- Ez al dituk bost kume sartu bada? Non zegoak boskarrena?

- Ez dakit, aita. Nerau ere bost ziralakoan naiz, baiñan sortutako zalapartagaitik, ez dezaket ziur jakin...

Bazter guztiak zeatz arakatu zituzten, bai goikaldea bai beekaldea, baiñan ez zan beste kumeren aztarnik

azaldu. Noizbait, sartutako kumeak lau baiño ez zirala-koan, argia itzalita aita-semeak irten egin ziran.

Ixiltasun osoa zan, orma bateko zirrituan zerbait igitzen asi zanean. Soin luze, txiki, malgua, jauzi arin egiñez lurrera jetsi, eta alde batetik bestera igesbide baten billa asi zan. Bazter guztiak zeatz eta urduri arakatu zituan, eta irtenbiderik ez zala egiztatzean, ate-ondoan gelditurik, azkar ate--azpiko aztertzeari eman zion. Lurra arlasta zabalez estalita zegoan. Azkenik, bi arlasten artetik, lurrezko zerrenda bat aurkitu zuan, eta arloari buru-belarri ekin zion. Inolako leiaz aurreko atzaparrak ustiatuz, zulo bat egiten asi zan, eta noizbait beste aldetik, gau izardunaren argi motela ikusi aal izan zuan. Suge baten antzera lerraturik, lekora irten zan, eta gelditzeke, mendian gora bordarako bidea artu zuan.

Uzi, boskarren kumea zan, ozta-ozta sagua baiño aundiagoa. Zazpi aste leenago jaio izan zan, eta ain zuzen ere, kumerik txikiena; augaitik noski, taldeko aulena etorria zan, alabaiñan bizi-joran batek jabetuta, aalegin beteaz irauntzeari ekin zion. Kumeei edoskaldia bukatu zitzaieneko, orduan Uzi'rentzat benetako burrukaldia asi zan. Geienetan, amak sagukiaz janaritzen zituan, baiñan beste kumeak sendoagoak izanik, zalaparta bizian zati aundienak iresten zituzten, Uzi gaixoak noizbeinkako zaititxo batez konpondu bear izaten zualarik. Olan bada, beste kumeen ondoan, Uzi gero-ta aulago, txikiago, gertatu zan.

Gau artan, basetxeko oillategian bere sendiko erailketa asi zanean, Uzi gaixoak oi bezela azkena, izuaren izuz ormake zirritu batean ezkutaturik, beretarren ondapena ikusi zuan. Gero, dana ixil eta paketsu billakatu zanean, zulotik irten, eta leen aipatu dan bezela, toki izugarri artatik aldendu zan.

Nekearen-nekez, mendi-gorako bidaian indarrak irabaztearren etenaldi ugariak egiñez, noizbait bordako arri-

arteko kabira eldu, eta lastozko oatzean kukuriotu zan. Etenaldiz beteriko lo urduri batek artu zuan, esnatzen zan bakoitzean, ama ta kumeen itzulpena itxaropen zozroz igurikan eta igurikan. Azken loalditik itzarri zanean, eguzkiak kabiko sarrera argitzen zuan, eta orduantxe oartu zan benetan bakarrik zegoala, baita iñoren laguntzarik gabe, bizitzari aurre egin bear izango ziola. Alabaiñan, zoritxarrez, amagandik ainbeste gauza ikasi gaberik geratu zitzaizkion...!

Aultasun eta goseak eraginda, kabitik irten eta eguzki betean aurkitu zan. Zana-zala, zerbait arrapatu bear, osterantzean luzaro gabe aultasun utsaz, ezindua gertatuko litzake. Unetxo batez, begi sarkorraz eta entzumen ernaiatz inguruak aztertu zituan. Noizean bein, belar biguiñaren artetik saguen ibillera artega somatzen zuan, baiñan indarrak ez aien jazarpenari ekiteko. Zerbait eta laister idoro bear izango zuan. Orduan, bordako eskortako erdiz amildutako arresian, berak ez zekian zeren billa asi zan. Zulo batean itsatsita, barakuillo bat ikusi zuan. Atzaparrakaz askatu ta eskola apurtu ondoren, aren gai lerdetsua irentsi zuan. Ain zuzen ere, ez zan gain-gaiñeko janaria, baiñan gose utsaz Uzi'ri gozo-gozoa iruditu zitzaion. Ondoko zuloetan beste asko idoro zituan, eta artu-ala irentsirik, noizbait eguzkipean etzanda, inguruetako begiratzeari eman zion.

Bere bizitzean lenengo aldiz asetua aurkitzen zan; baita eguzki betean inguratzen zitzaion edertasuna, lenengoz begiztatzen zuan. Andik ez urrun arizti ederra zekusan, tarteko unea belar biguin leunaz estalita agertzen zala. Zerbaitek arizti artara dei egiten zion, eta besterik gabe, arako bidea artu zuan. Baso betean aurkitu zanean, areitz zaar sendo baten enborrean zulo bat ikusi zuan. Oi ez bezelako sentipen batek leengo kabitik uxatzen zuan, eta areitzeko zuloa zeatz aztertuta gero, kabitat aukeratzea erabaki zuan.

Egorantz zuzenduriko egoitza txukun eta ongi babes-tua zan, eta besterik gabe barneratu ta etzan zan. Baka-rrezko oarpena ta aurreguneko gertaera ez zitzaken bu-rutik ken, baiñan lo-gurak menperatu zuan, eta illuntze-arte lotan egon zan.

Mendien atzetik eguzkiaren azkenengo printzak suntsitu ondoren, itzarri zan. Gose aundi batek zirikatzen zuan. Barakuilloz izandako janari motela egosia zan jada-nik, eta bearrizanak kabitik-at eragiten zion, alabaiñan iraupen-sen ezkutuak gauaz soillik eiztatzea agintzen zion. Onela bada, gauaren asierari itxo egiñik, noizbait zulotik irten zan.

Odeiek estalitako gau illun aizetsua zan. Goseak menderatutako Uzi'k, inguruen usnatzeari eman zion. Alako batean, sagu baten usain sarkorra etorri zitzaion. Usainmen zorrotzekoa izanik, okertu gabe saguaren atze-tik bideratu zan. Saguak txit gogokoak zitzaizkion, eta amak askotan emandako sagukia benetan atsegiña billa-katua zan. Luzaro gabe ikusi zuan. Orbelez erdiz estalita-ko zerbait jaten ziarduan. Uzi urrats batzuk aurreratu, eta jauzi egiñik saguari oldartu zitzaion. Onek baiñan, jauzi baiño leen erbiñudearen ibillera oartuta, eraso orduko igesari eman zion. Lurreratu zanean, Uzi'k ez zuan bes-terik arrapatu aal izan, orbel puskak baiño; eta aserrez irakiten, saguaren jazarpenari eman zion; baiñan orbela-ren artetik sigi-sagaka lerratuz, arrapagaitza gertatu zan. Alako batean, orbela bakantzen asirik, eta noizbait areitz baten ondoan sagua ia elmenean zuala, enborreko zirritu batetik itzuri zitzaion.

Txuliatutako Uzi'k, zirrituaren ozkatzeari eman zion, baiñan azkenik sartzea eziñezkoa zitzaiola egiztaturik, la-nari eten egin, eta aserre ta gosez sututa, beste norabait joan zan.

Gau artan asko aalegindu bazan ere, ez zuan ezer

atzitu aal izan, eta goiztirian gose utsaz bordako arresira barakuillo zakarren billa joatea bururutzen zitzaiola, ara non zelai batean sator-mukurru batzuk idoro zituan. Auen usaintzeari ematen ziola, barneko zerbaitek gasti-gatu zion, mukurru aien azpian zegoana, barakuilloak baiño askozaz gozoagoa zala. Meta aietako batetik, sato-rraren usain bereizia sarkorrigo zetorkion, eta aurreko atzaparrakaz lurra sakabanatuz, andik bertatik asi zuan jarraipena. Izan ere, satorra urbil zitzaion, eta onek atze-tik zerbait zetorkiola igarri zuanean, adore berrituz zuloa-ren sakontzeari eman zion. Arrapagaia elmenean zalaren oldozkunak, Uzi'ri indar berriak eman zizkion, eta sato-rraren gibeletik aalegindu zan. Satorra bere biziko aitzur-laria zan, baiñan Uzi'ri errezagoa zitzaion arek egindako zulotik jarraitzea; eta onela laister urbildu zitzaion. Noiz-bait, atzaparrakaz atzetik oratu, eta narraz atera zuan. Lekorean, ortzetan atzituta lepoari astiñaldi azkarra ta satorra tximistak jota alakoa il zan. Larru leun beltza izan ezik, enparaua irentsi zuan. Gero, barakuilloak zearo aantziak, egunaren aurreneko argiak mendietatik agertu ziranean, kemen berriaz bizkortuta, areitzeko kabira itzuli zan. Bere buruarekiko uste ona irabazten asia zan, eta etorkizuna ez zitzaion ain illun iruditzen.

Egunen bidean, Uzi'ri bizi-ikaspena osotzen ari zi-tzaion. Ama bizirik izan ba'litz, askozaz errezagoa izango litzaiokean, baiñan ezinbestez, bizitzaren ezkutuak bere kabuz ikasi bear zituan. Alabaiñan soiñez txikia bazan ere, beragan kemen neurrigabea zetzan, eta bearrezkoa izanik, bera baiño etsai aundiagoei erasotea, ez zitzaion orren zailla iruditzen.

Berak ezagutzen ez zuan izkillu ezkutuaren jabea zan eta beiñola bizitzaren alde erabili bear izan zuan.

Illabetea igaro zan, bakarrik geratu izan zanetik, eta leengo soin ñimiño ta makala eguneroko burruka ta era-gozpenak bide zirala-ta, sendotu ta azkartu egin zitzaion.

Bein batean, ibarreko beekaldetik igelak arrapatzetik zetorrela, oi baiño beranduago billakatu zitzaion, eta ezkuntetik urrun samar aurkitzen zala, ezustean egunsentiak arrapatu zuan. Une artan bertan, ibarrean gora eiza-zakurren zalaparta aditu zan. Uzi'ri ez zitzaion eder atzetik zetorkion zaunkak aditzea, eta zirrara batek menderatuta, aalik ariñen mendi-gora abiatu zan.

Jaubeak uiatutako iru zakur ziran, goizaldeko argiak agertutakoan, mendian gora erbiketara joiazala. Alako batean, aietariko batek Uzi'k leentxoago utzitako usaiña artuta, usnaturiko aztarnen atzetik oldartu zan. Laister somatu zuan Uzi'k, zakurra atzetik zetorkiola, eta aalik ariñen sarasti batetik barrendu zan. Andik laister zelai batera irten zaneko, zakurrari kentzen zion tartea bi metrora gutxitua zan.

Ustekabez, sumin basatiak jabetuta, Uzi biurtu zan, eta zakurrari aurre egin zion. Aoa zabalik, erbiñudeak ortzak erakutsi zizkion, eta illeak arrotzen zitzaizkiola, zan baiño aundiagoa itxuratuz, begiak dizdiraka, etsaiari basaki begiratu zion. Zur eta lur egindako zakurra ozta-ozta Uzi'ren aurrean gelditu, eta gero makurtuta, erbiñudeari erasotzeko gertatu zan.

Orduan bertan, tximista alakoa Uzi zakurrari oldartu zitzaion, eta musturrean bere biziko ozkada egin zion. Miñaren-miñez uluka, zakurra belar-gaiñean iraulkatu zan, bitartean Uzi'k igesari ematen ziola. Zakur zauritua-
ren miñezko zinkuriñek, beste zakurrak erakarri, eta danak batera erbiñudearen aztarnen jarrai, mendian gora zaunka bizietan abiatu ziran.

Laister oartu zan Uzi, zakurrak berriz atzean zituala. Etsi-etsian aalik ariñen mendian gora zioan. Ba-zekian bere barrutiko baso-mugan aspaldi izandako borda baten utzikiñak zetzatela, eta ezkutune egokia zalakoan, ara abiatu zan. Eldu zanean, bera ta jarraitzailleen arteko

unea aski zan oraindik, eta zulo egokiaren billa asi zan. Andik laister irteera biko zulo luzea aurkiturik, erdian kokatu zan.

Zakurrak iritxi ziranean, zulo-sarreran zaunka ta zaunka asi ziran. Auetariko indartsuena, zulo-gaiñeko arrietan usnatuz, Uzi zetzan ondoan gelditu, eta gero arri-atzaparkatzeari eman zion. Bereala, beste biek lagundu zioten, eta noizbait arri bat eta gero beste bat alderatu aal izan zituzten, eta orduan Uzi agirian billakatu zan. Eizarako kilikadurak eragindako zakurrek lanari jarrai zioten, atzapar eta musturrak Uzi'ganantz luzatuz. Alako batean, Uzi'k jaurtitako zurrut iguingarria artu zuten, mustur eta begiak isurkai nazkagarri batez bustitzen zitzaizkiela. Begiak erreminduta, sudurrak usain eroangaitzaz blei-blei, iru zakurrek mustur eta begiak belarrean igurtzi zituzten, iguingarri artatik jareitzearren.

Ordukotz, Uzi beste sarreratik irten zan, eta basoan zear kabirantz jo zuan. Uzi'k ez zekian bere baitan isurkai iguingarria botatzeko aalmena zuanik, baiñan bere burua zakurrek arrapatzeko zorian ikusirik, latz-ikara batek menperatuta, atzekaldean gingil bat berez estutu, eta isurkai salbagarria bota zuan. Kabira iritxi orduko, begi erreminduak eta usainmen ondatutako zakurrak mendian beera joiazan, Uzi'ren belarrietan aien zaunkak gero-ta urrutiago aditzen zirala.

Onela bada, gure erbiñudea izaeraren ezkutuneak ikasten ari zan. Amak bizirik iraun ba'lu, gauzak aisa ta ariñago ikasiko zitukean. Basoan sagu asko zan, baiñan Uzi'k saguren bati jauzi malguz erasoten zionean, ez zuan besterik aurkitzen belar-izpiak eta orbelaren puskak baiño. Alabaiñan gosea maisurik onena izanik, noizbait eiza-bidea menperatu zuan.

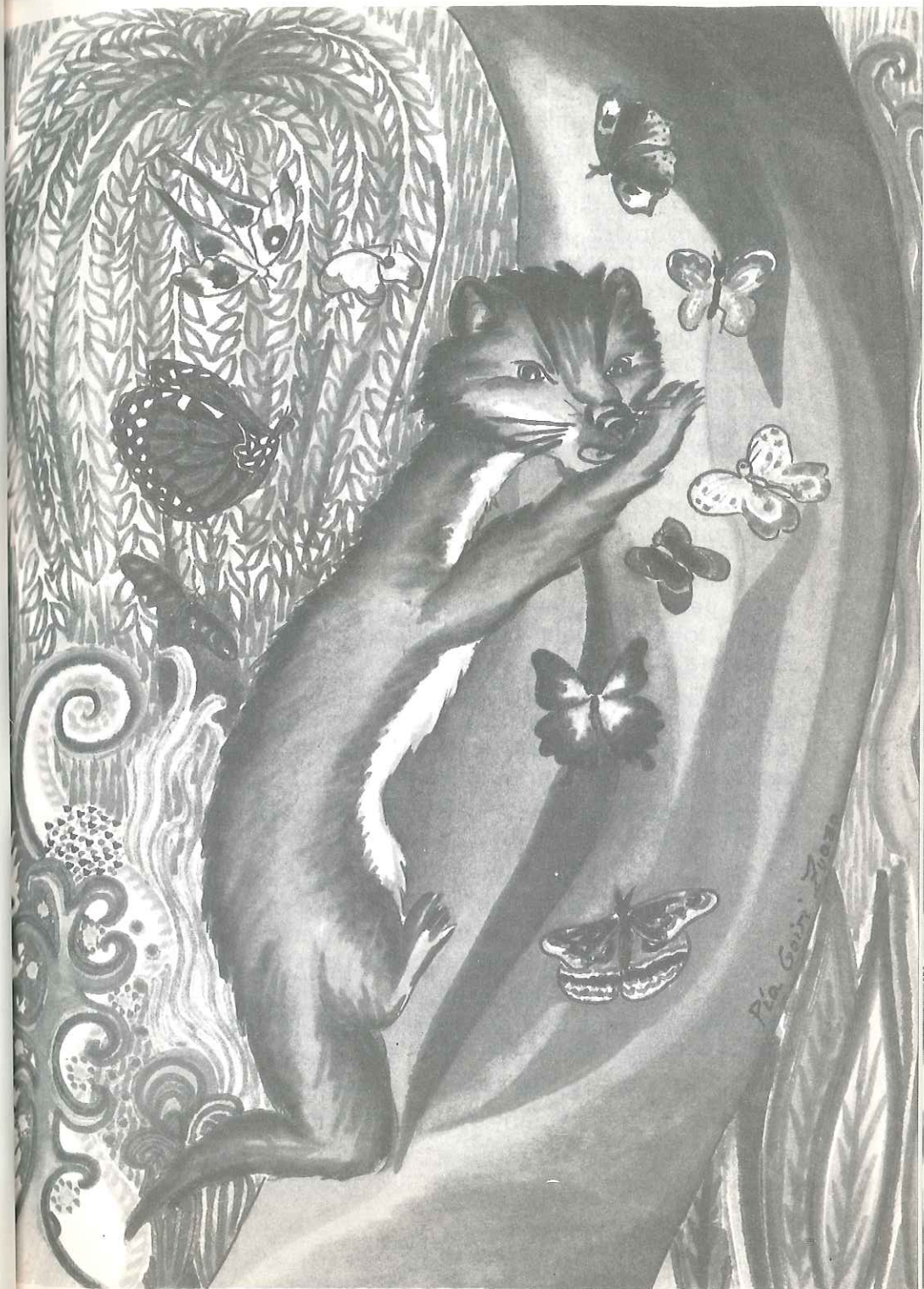
Oartu zan noizbait, azken jauzia egin aurretik saguak egoera igartzen ziola, azkenengo arrapalada egiteko ger-

tatzen zanean, eta au zala-ta igesari garaiz ematen zion. Orduan eiza-araua bestelaturik, saguagana ixiltasun eta arretarik aundienaz urbildu, eta ustekabez tximista bezela oldartzen zitzaion. Ala ta guztiz ere, askotan uts egiten zuan, baiñan ari ta ari, aldiaren bidean trebetasun aundia lortu aal izan zuan. Ingurumari aietan sagu asko zan ez-kero, ba-zuan gosea non asetu.

Egaztien arraultzez jabetzen ere ikasi zuan. Bene-benetan, jaki au zuan gogokoen. Goizalde batean oiko eiza gautiarretik zetorrela, areitz baten sarde-adarretik txori baten igesa ikusi zuan. Jakinnaiak sarde-adarrera erakarri zuan, eta atzaparrak enborrean tinkatuz igotzen asi zan. Orduan egiztatu aal izan zuan, zein erreza zitzaion arrastaka enborretan gora ibiltea. Sardera iritxi zanean, txori-kabi baten barruan arraultz txiki bi ikusi zituan. Arraultzak ikustean, izu gorri batek menperatu zuan; basetxe artako oillategian izandako bere sendiko ondapena zetorkion gogora. Une luze batez zer egin ez zekiala geratu zan. Gero, arreta aundienaz bat zulatu ta barnekoa zurgatu zuan. Izan ere, ez zuan ordurarte iñoiz gauza gozregorik txastatu izan; eta bigarrena zurgaturik, zugaitzetik jetxi zan berekiko iñoala, arraultzak arrapatzearren aalegin guztiak egingo zitukela.

Arrezkero, zugaitz berari ikustaldi batzuk egin zizkion, baiñan kabia betiko utsik agertzen zitzaion. Ain zuzen ere ez da gauza erreza txori-arraultzak topatzea, baiñan Uzi'ri otu zitzaion, txoriak berak izan litezkela erakustaille. Orretarako txorien joan-etorriak aztertu, eta onela arraultz batzuk arrapatu zituan. Izan ere, ekintza onetarako egun-argiz jardun bear... alabaiñan egunsentiz ari izateak gero-ta gutxiago erakartzen zuan, eta ain zuzen ere, bazituan bere zioak.

Goizalde argitsu batean, kabien billa zugaitzen artean txorien egaketa aztertzen zuala, andik ez urrun, miru baten itzala belar gaiñean lerratu zan. Egazti arrapata-

riaren begi sarkorrek erbiñudearen soin luzanga ikusi zuten. Adi-adi barrandan ziarduan Uzi'k, ez zuan mirua ikusi, eta onek aukera osoan erbiñudearen gora-beerak, onen aunditasuna ta egoera batez ere aztertu zituan. Ez zuan gauza aundirik ematen, eta gaiñera baso-soil baten zelaian, gorantz begira ta begira zegoan. Ustekabez, egoak tolestu, eta tximista bai'litzan miru gosetiak Uzi'ri eraso zion...

Erbiñudea oartu zaneko, bi atzapar sendok bizkarretik atzitua zan, eta lurretik erauzita, eguratsean gaindi eramana. Atzapar zital aiek, burni goriak antzo aragian sartzen zitzaizkion. Miñaren-miñez, Uzi utsean iraulkatzzen zan, indarrak galtzen zituala. Uzi baiña, idune luzekoa zan, eta alako biurketa batean, miruaren zango bat ortz zorrotzez atzitu, eta bere biziko sumiñaz irakiten, ozkatu zuan.

Karranka minberatsua jaulkiz, miruak atzipena lazotu, ta gero erbiñudea askatu zuan, zango zauritua lumen artean tolesten zuala. Uzi'k baiñan, ez zuan bere ozka lazotu, eta zangoarekin batera jaso izan zanean, atzaparrak miruaren soiñean iltzatu zituan, eta egaztiaren beste zango-orkaitzek bizkarretik atzituta bazan ere, miñaren-miñez eraginda, iñolako amorrus jabetuta, bere soin malgua luzaturik, ortz zorrotzakaz miruaren lepo-egurra billatu zuan. Karraska bat, eta tximistak jota bai'litzan, mirua utsean amildu zan.

Biek lurra jo zutenean, kaska izugarriak elkargandik banandu zituan, eta bizkarretik odola parrastaka zeriola, Uzi luzaro kordegabe geratu zan, miruaren gorputzaren ondoan. Bere einera etorrita, bizkarrean min eroangaitza oartuz eta ozta-ozta ibiltzeko gai zala, kabira abiatu zan begimena errezel gorritza batek moteltzen ziola. Ez zan gauzarik miruaren aragia jateko ere.

Sukar gaizto batek atzituta, zenbait egun iraun zuan, eta noizbait goiz batean, sukarra joanda itzarri zan. Gose

izugarriak eraginda, zulotik irten, eta nora ez zekiala zabalduan gaindi abiatu zan, baiñan eguzkiak erakartzen zuan, eta ia narrazka, noragabe, zelai baten zear alderrai ibilli zan. Iñarkun au gero-ta zaillago gertatzen zitzaion, eta alako batean ezinduta, ezagumena galdu ta bidean amildu zan. Ustekabez, soinpean oroldioaren ukitze biguiña oartu zuan, eta dana aaztuta, eguzkiak lastandurik, oatze gozo artan luzaro gabe lo geratu zan.

Eguzkia itzaltzeko zorian zala itzarri zan. Begiak zabaldu, eta zarrastada bakanak jabetuta, aurrera begira ta begira geratu zan. Bordazaarreko arresiaren ondoko goroldioan zetzan, eta aurrean, amaren eta kumetaroko oroitx kutunez lastanduriko, arresiaren zulo ta zirrituak bere igurikan bezela jeikitzen ziran. Zulo baten ondoan zegoan, eta onen itzaletan, barakuillo batzuen irudi igigeak, eguzki gorritapean igartzen ziran... eta orduan, irentsi-ala janaria bere aukeran zuala konturatu zan...

Leku paketsu ta bakarti artan, iru egunez geratu zan. Gain-gaiñekoa ez ba'zan ere, janari nai aiña eskuar zuan ezkerre, indartzen asi zan. Janaldien bitartean, eguzkitan etzanda, miruak egindako Zauriak orbaintzen zitzaizkion, eta noizbait, irugarren goizaldean betikoa oartzten zala, ariztian zuan bere oiko zulora bideratu zan. Iru egun aietan izandako janariaz asetuta, ariztian ugari samar aurki zitzaken sagu gozoez janaritzea naiago zuan. Eta onela, indar berrituaz oiko bizierari eman zion. Ariztian, saguak bestalde, igelak, muskerrak, sugeak, satorrak eta abar idoro zitzaken. Baita urrialdietan, inguruetako zelaietan lipu ta matxingorriak.

Udazken-amaierako, zugaitzei ostoak urte biurtu ondoren, Uzi erbiñude bizi, azkarra billakatua zan. Soin ta idune luzekoa, lau zango laburren gaiñean, tximista alakoa ba-zekian bere burua nola zaindu. Iñolako kemenduna, ez zuan ezereen edo ia ezereen aurrean atzera egiten, eta ba-zekian egunen batean eraso izango ba'litz, bere

bizitzaren alde ausardi ta sutsu, azkeneraiño burrukatuko lukela.

Ille leun gaztainkaraz estalia zan. Belarri txikiak bazituan ere, entzumen zorrotzekoa zan, eta gaitasun au onura aundikoa zitzaion, batez ere gauaz eizan jarduteko. Begi ernai bizieri, aurpegian zearka jarriak, zerbaitek kilikatzen zituanean, suzkoak bai'liran tximistak zerizkien. Atzapar zorrotzen bidez, ez zuan eragozpenik zuzgaitzen enborretan gora igotzeko. Sudur txiki baten pean, ao txikia baiñan ortz zorrotzez ornituta zetzan. Musturretik buztaneraíño ogeitamar bat zentimetrokoa zan. Ba-zuan zirritu estuenetatik igazteko erreztasun siñeskaitza, eta onela aritzen zanean, ba-zirudian bere soiña zearo zapaltzen zala.

Negua urreratu zanean, arrapagaiak billatzea gero ta zaillago biurtu zitzaion. Aro onetan, arrapagai ugarienak sagu ta satorrak ziran, alabaiñan ez zituan udan baizen ugari aurkitzen. Ala ta guztiz ere, irauteko lain atzeman oi zuan. Eizan jarduten ez zanean, areitzeko kabian aril-durik, lotan edo lo-kuma antzekoa zan egoera paketsuan zetzan. Orduan, soiñaren berotasuna oi baiño gutxiagoa izanik, ez zuan janari askoren bearrik. Noizean bein ordea, goseak bere einera zekarren eta orduan arrapagaien billa, kabia utzi oi zuan.

Goiz batean, menditik ibarreraiño edatzen zan zabal-dia, elurraren pean agertu zitzaion. Azkurri-billatzeari geienetan gauez ematen zion, egunez galtzoriak aundia-goak ziralako, eta bearrian gorrian aurkitzen ez ba'zan, illuntasunean eizatzea naiago zuan. Baiñan goiz artan, gose aundiak akuillatzen zuan ezkerre, kabitik irten eta elur-gaiñean ibiltzen asi zan. Elurra lenengoz ezagutzen zuan, eta berak ez zekian alako sentipen bakana sortzen zion. Onezaz gaiñera, berak iñoiz ez izandako otzak oiñarrak ozkatzen zizkion. Sagu batek elurrean marrazturi-ko oiñatzei jarraitu ondoren, zugaitz bateko zirritu ñimi-

ño batean bukatu ziran, eta or-emenka alperrik ibiltzeaz aspertu eraginda, zerbait berria idorotzeko asmoz, an beekaldean zekusan basetxe baterantz, mendian beera abiatu zan.

Neguko goiz artantxe, basetxe-ondoko labean gordelekua zuan arratoitzarra, zuloko illunzkatik lekorera begira asi zan. Bost urte bete izan zituan, eta negute guztietan gose gorri berberak menperatzen zuan. Illundu bai-zen laister, etxeko inguruak utzikiñen billa aztertuko litu-ke, baiñan illundu gabe zerbait gozoa eskuar ba'litzaio...

Labeko arratoitzarra, utzikiñetan jarduteaz nazkatuta aurkitzen zan, ez bait-zituan besterik idorotzen barazki-puskak baiño, eta noizean bein ezur garbiren bat, edo geienez urdazpi-azaltxo mee landerra, besterik ez. Arra-toitzarrak, gau-ibillaldietan etxean sartu aal izatea irrika-tzen zuan, baiñan barnean zegoan zakur txiki zuriaren beldurrez, ez zan iñola ere ausartzen, arekin topo egite-kotan bere azkena izango litzakela bait-zekian. Ametsetan bezela, aurreko udazkenean izandako asebeta gogora etorri zitzaion.

Etxeko orma bateri itxasita, untxitegia ageri zan. Beiñola, onen gelatxo batean untxi-kume andana aundia jaio zan. Arratoitzarrak, kumeak laister usnatu zituan, eta illuntasuna ustiaturik, ol-artean zulo bat egin zuan. Bigarren gauean zulotik igaro aal izan zuan, eta kumeen artean sarraski izugarria egin zuan, zoraldi batek atzituta bezela, eriotza sakabanatuz. Gosea baretzeko aski izango litzaiokean untxi-kume baten aragia, baiñan berarentzat abereiño errukigabe aien odola zan gauzarik bikaiñena, eta neurritasuna alde batera utzirik, kumeak banan-banan il eta auen odola xurgatu ondoren, etorria zan bide-tik irten zan, atzean zazpi kumeen gorputzak eta auen izuz elbarritutako ama uzten zituala.

Urrengo egunean etxekoek gertatutakoa egiztatu zu-ten, eta iltzaillea arrapatzearren guztitariko arteak ezarri

zizkioten. Alabaiñan arratoitzarrak ba-zekian nola jokatu, eta etxekoen aalegin guztiak ustel billakatu ziran.

Goiz artan, elurrez estalitako zabaldiari begira ta begira ari zala, gose gorriak eragindako erratoitzarrak, arrapagai bizi baten odol epela zurgatzea amets egiten zuan. Bidean beera margo gaztainarako gauzatxo bat urbiltzen zan. Ibillera ariñez etxerantz zetorren, eta ibilli baiño geiago lerratuz zetorrela zirudian. Kilikadura basatiaz jabetuta, arratoitzarrak ez zuan Uzi'ren soin luzangatik begirik alderatzen. Ordurarte ez zuan iñoiz erbiñude-rik ikusi izan, baiñan barruko zerbaitek, berak amets egindako janaria elmenean zuala, iragartzen zion. Itxuren arabera, oi ez bezelako untxi ñimiño, luze, gorrizta, labe zaarraren ormatik urbiltxo igarotzeko zan, eta orduan ustekabez erasoko ziokean.

Labetik ur samar, aldamenak aztertzearen, Uzi unetxo batez gelditu zan. Begi sarkorrez inguruak arakatu ondoren, ezer bereizirik ez oartzean, etxeko atadirantz abiatu zan. Baiñan inguru aiek arrotzak zitzaizkionez, sen ezkutuak ernai jokatzeko eragiten zion. Onela bada, baratxe-baratxe zioan zeatz guztiak ongi aztertuz. Etxeko alde batean, ate bat ikusten zan, ikuillukoa noski, eta agi zanez, beekaldeko zirritutik igaro zitekean... Ezustean, zerbait illun indartsua oldartu zitzaion, eta idunean ortz zorrotzen zitzada oartu zuan...

Tximista baizen arin, Uzi elur-gaiñean iraulkatu zan, ozka mingarritik jareitzearen, etsaiari amorru itzelaz jarritzen zitzaiola; baiñan lepotik atzitua izanik, ezin zezaken burua bere aukeran erabili bestea zauritzearen. Arratoitzarrak ez zion iñola ere ozkari uzten, erbiñudearen iraulketa basatiek alde batetik bestera iñarrosita ba'zan ere.

Alako batean, etsaiaren atzipenetik askatzearen, Uzi'k etsi-etsian teinkada basatia egin zuan, eta aragi-la-

rrua urraturik, jaregin zan. Zauritik odola bor-borka zeriola, atsanka, unetxo batez Uzi'k geldi-geldi iraun zuan, arratoitzarrari begira ta begira. Alabaiñan ez zion igesari eman. Sumin basatiak eraginda, begiei txinpartak zerizkiela, erasotzeko gertatu zan. Ez zuan beldur-izpirik oartzen, arratoitzarra iltzearren joran neurrigabea baiño.

Biok aurrez-aurre zegozen. Uzi'ri arnasa baretzen zitzaion bitartean, eraso asteko gertatzen zan. Labeko arratoia orain oartzen zan lenengoz, begiei dizdirak zerizkion pizti gaztainakara txiki arek, untxi otzanekin antzik ez zuala; eta erbiñudea baiño askozaz aundiagoa bazan ere, arratoitzarra beldur bakan antzeko zerbait oartzen asi zan... eta orduantxe bertan, iñusturi bai'litzan, Uzi'k eraso zion...

Arratoitzarra oartu zaneko, jauzi malgua egiñik, erbiñudea atzean jarri zitzaion, eta ozta-ozta Uzi'ren ozkada saiestu aal izan zuan. Labeko arratoia orduan konturatu zan, galtzoria atzetik etorri lekiokela, eta Uzi oldartzen zitzaion bakoitzean, aalik ariñen bira egiten zuan, etsaia etengabe aurrean izatearren. Arratoitzarra baiñan nekatzten asten zan, eta gaiñera ezin zezaken iñola ere, Uzi'gan atzipenik egin. Unetxo batez, iges egitea bururatu zitzaion, alabaiñan ori eriotza izan lekioken ezkerero, aurre egiteari jarrai zion... Ustekabez, aietariko eraso batean, Uzi'ren atzapar zorrotzak bizkarrean tinkatu zitzaizkion, eta lepo-ezurra ortzetan artuta, kraskatu zion, eta gertatzen zitzaiona oartu baiño leen, arratoitzarra tximistak jota alakoa, illik erori zan. Unerik galtzeke, Uzi'k zain lodi batean ozkatu, eta zerion odola iñolako atsegiñez zurgatu zion. Bukatu zanean, oiko Uzi azkar ernai biurtu izan zan, eta astirik galtzeke mendian gora abiatu zan.

Kabira iritxi zane kotz, arratsaldea zan jadanik, eta atsegin bakanak menperatuta, soiña arildurik loaldi atse-dengarriari eman zion. Udaberriaren urrats ernagarriak laister elduko ziran...

Eta udaberriaren laztan sorgingarriak iritxi zitzaizkion. Eguratsari lurrin berdingabeak zerizkion, eta aurreneko loreak bizitzaren asperenak bai'liran, buruiño margodunak jeiki, eta txoriak iratzarri zituzten, eguzkipean zeruko eresiak abes zezazkieten. Ortziak, eguzkiak emandako jantzi urdiña zerabillen, eta oneri agur egitearren, belarra orlegi biziaz apaindu izan zan. Basoko Maitagarriari deika, zugaitzek azalpeko muskil berrien kilikadura oartzen zuten... Uzi ere, joran aundi batek uztarpetuta aurkitzen zan. Berak ez ezagaturiko zerbaitek menperatzen zuan. Sarri askotan, burua jaso ta urrutirantz begira ta begira egoten zan.

Noizbait, udaberriaren sorgindurak zearo jabetuta, gau batean, nora ez zekiala, zabaldian zear zorionaren billa abiatu zan. Berak ere, lagun baten maitasun-txerak indar guztiz irrikatzen zituan... Ar baten laztanak alegia, Uzi eme jaio izan zan-eta...

Beiñola, basoan zear joiala, zerbaitek zerraikiola iruditu zitzaion. Zelai batera irten, eta emen igurikan geratu zan. Zorionezko zauskadak atzitu zuan... Bere endako ar bikain bat urbiltzen zitzaion...

Zenbait egunez iñoizkorik zoriontsuen izan zan, eta gero zorionaren egarria jabalduta, bakoitza bere aldetik banandu zan. Eta ez-arian ez-arian, beiñola Uzi bere barrutian aurkitu zan. Orain ordea, gauzak ez ziran leen bezelakoak. Amets gozoak esnarazten zizkion zerbait, erraietan igitzen asia bait-zitzaion...

Loreilla'ren illunabar aratz batean, eragin ezkutu bateri men egiñez, Bordazaar'eko bidea artu zuan. Iritxi orduko, eguzkia iltzeko zorian zan. Unetxo batez arresia aztertu ondoren, ibillera irmoz zirritu bereizi batean bar-na itzuri zan.

Zirritua, ama ta beste kumeekin basetxe artako oillategira azkenengoz bideratu zaneke kabia zan. Oroldio ta iñaurkiñezko oatzeak aspaldiko egun artan bezela ziran. Gero, sarreran etzanda, gau gardenean zerutik dilindan bezela agertzen zitzaizkion urrutiko ipurtargi aiei begira ta begira geratu zan...

Bai, izarrek lagundurik, bera jaio izan zan ezkutunean, bere kumeak ere munduratuko ziran.

Eta bere garaiaren begira, lokuma batek artu zuan...

Kizka, azkonarra

Goizalde artan, Kizka, Goienetxe inguruko azkonarra, mendian gora iradu gaberik abiatu zan. Egoalderantz jarrita zuan lurpeko bere gordelekura, poz-pozik biurtzen zan egunsentia baiño leen.

Gau artan, arazoak ongi samar joan zitzaizkion. Gauerdia gabe, grisol gozoak eta jarraiki irabelarraren erro samurrak idoro aal izan zituan. Gero, zenbait orduz or-emenka alderrai ibillia zan, azkurri geiago idorotzeko asmoz, eta azkenean goizabar aurretik, gaztaiñadi bateko arru sakonean, morkotsetatik jalgita, gaztain-pillo gozoa orbelpetan aurkitu zuan.

Aspaldi zan azkenengo gaztaiñak jan izan zituanetik, eta berarentzat onenatariko janaria ziran gaztain aiek topo egitean, arin eta irrikan irentsi zituan. Gero, goizaldea gabe kabirantz abiatzen zalarik, ustekabez, zuloan biribilkatuta lotan zetzan sugearen usaiña etorri zitzaion.

Kizka'k sugearen gordelekua laister idoro zuan. Arte baten ondoko orbela sakabanatu, atzapar indartsuez lurra aitzurkatu, eta ara non agertu zitzaion erdi-lotan zegoan narraztia. Gertatzen zana oartu aurretik, ozkada batez sugeari burua moztu, eta atsegiñez gaiñezka jan zuan. Gau artako janariarentzat ezin mai-azken gozoagorik.

Olan bada, ibillera lasaiatz eta bere buruaz txit pozik, goizalde artan kabira abiatu zan. Urreratzen zala, goizabarraren aurreneko argiek bere soñaren isla ta egitura agirian jartzen zituzten.

Zortzi bat urteko azkonar lodikote ta sendoa zan. Adin ortara iritxi izan zan, bere zuurtasunari esker, eta gizasemeengandik aalik eta urrunen bizi izaten zalako. Egunez ezkutunean etzanda, gaua asten zanean soillik iriteten zan janari-billa. Ba-zituan gizasemeekin bere gora-beerak izan, eta augaitik noski, aien beldur zan.

Goikaldean beltz-arreak eta saietsean zurixkagoak ziran zurda biguiñez apaindua zan. Zerbait zorrotza zan musturretik, begi ta belarrien gora edatzen ziran ille zurizko zerrenda bi nabari zituan. Begi txiki sarkorrek eta entzumen zorrotzeko belarriek, laguntza aundia ematen zioten, gau-eizaldian batez ere. Atzapar indartsuekaz ornitutako anakak, lurrean zulo sakonak aisa egiteko gai ziran. Musturretik buztaneraiño larogei bat zentimetrokoa izango zan.

Kabia edo gordelekua, egoarantz zuzendutako egi piku batean zegoan. Kabira irixteko, zulo luzeetako naasmaas biurria zearkatu bear izaten zuan. Bere bizitzan zear, Kizka'k gizasemeekin eta auen zakurrekin ba-zituan artu-emanak izan, eta irabazitako ikaspenak beartu izan zuan, kabi-inguruan zulo luze naasiak egitera.

Bost sarrera ezberdiñak bata bestetik urrun samar, baiñan txaraka betean ongi ostenduak sakabanatzen ziran. Barnetik, sarrera guztiak zulo luze naaspillen bidez elkartuak ziran, eta azkonarrak geienetan sarrera bat soillik erabiltzen bazuan ere, galtzori-susmoren bat aurkezten zanean, beste zuloak erabil zitzaken.

Goizalde artan, izandako janariagaitik aldarterik one-nean, Kizka bere oiko zulotik barrendu zan. Zear-bideetatik sakondu-ala, giroa gero ta epelagoa biurtzen zan. Ustekabez, bide-sare artako biurgunea igarorik, zur eta lur eginda aizeari usainka gelditu zan, kurrinka aserrekoia jaulkitzen zuala.

Kizka, azkonarra, olde aldakorrekoa zan, eta leengo alaitasuna aserre bizi biurtu zitzaion. Ain zuzen ere, Kizka'ren sumiña bidezkoa zan, bere usainmenak azeri baten urbiltasun gorrotogarria adierazten bai zion...

Bere bizitza luzean zear, azeriekin ba-zituan amaika gora-beera izan, eta ain zuzen ere, gauzak ez ziran beti Kizka'ren aukeran gertatu. Orregaitik, azkonarrak azeriari gero-ta gorroto aundiagoa zion. Au zala-ta, Kizka sumiñez orruka, zear-bide batetik aurrera oldartu zan. Azkenez, ongi ezagututako naas-maas artatik azeriari usaiña artuz, bere etzangelara iritxi zan.

Kizka'ren etzangela, sarreratik zuzenean amabi metro inguru zetzan, baiñan zulo-sare artatik ogei ta bost metroko bidea egin bear izaten zuan. Etzangelara ozta-ozta iritxita, kurrinka aserrekoa jaulkitzen zualarik gelditu zan.

Oroldioz eta belar biguiñez egindako oatze erosotik, erdiz ertsitako azeriaren begi pindartsuek txingarrak bai'liran begizatzen zuten. Illuntasuna aundia bazan ere, Kizka'k ba-zezaken azeriaren isla ezabatsua ikusi, illunpean bizi izateak eta eiztatzeak artaratu izan zutelako.

Baiñan azeria ere illunpean bizi izateari oitua zan, eta Kizka'k aserre bizian eraso zionean, tximista alakoa zulo batetik itzuri zan. Azeriaren usaiñak zuzenduta, azkonarra aren atzetik oldartu, eta orduan bere biziko jazarpena gertatu zan.

Azeria baiño aundiagoa ta indartsuagoa izanez gaiñera, Kizka'k obeki ezagutzen zituan bere gordelekuaren gora-beerak, baiñan azkonarra baiño arin ta malguagoa zan ezker, arrotzak gaiña zeraman. Bere etxean izanik baiñan, Kizka'k ez zion iñola ere lotsagabe aren uxatzeari uko egingo, eta amorrus irakiten, azeriaren atzetik nekatzeko joian.

Bazekian azeriak, aietako zulo-bideren batean azkonarrak artu ba'leza, bere burua oso gaizki ikusiko zukela, eta orregaitik aurrean beti irteera bat izatearren saiatzen zan. Azkonarrak zenbait aldiz azeria kanpora irtenerazi izan zuan, baiñan pizti barrabasa beste zulo batetik bereala sartzen zan.

Ain zuzen ere, azeriak ba-zituan zioak azkonarraren gordelekua bereganatzeko. Aste betea zan, amilduriko enbor zaar batean izandako neguko kabi epeletik, eiztari batzuk uxatua izan zanetik, eta beraren billa berriz ere etorriko litzaizkiola suzmo batek jota, beste kabi bat topatzea erabaki izan zuan. Astea igaro ondoren, eta ormenka alperrik ibiltzeaz zearo aspertuta, noizbait Kizka azkonarraren bizilekua topo egin zuan. Gordelekua atsegin izan zitzaion ezker, nai-ta-ez berarentzat artzea erabaki zuan.

Bazekian azkonarrak, pizti arek bere gordelekuari ekar zezaioken arriskua, eta orregaitik azeriaren jazarpenari ez zion eten egiten. Ez-arian, baiñan, Kizka nekatzten asi zan, eta azkenez, azeria goiko zear-bidean babestu zalarik, ezin bestean, jazarpenari uko egin zion, bere buruari zesaiola, enparauko tokiak bakean uztekotan, azeriaren urruneko egotea jasango zukela. Orduan, bere buruarekiko pakean, eta leengo aldarrea irabazita, Kizka, azkonarra, oroldioz eta belar biguiñez egindako oatzean, lo egiteko kokatu zan.

Olan bada, itz gabeko ituna bete izan zan. Azeriak beretutako goiko zulo-bidea izan ezik, azkonarrak berarentzat bizilekuaren geiena gorde zuan, bakoitzak bere oldeari zegokion bizierari ematen ziola, elkargandik ezer gutxi ere jakin gabe.

Leen esanda bezela, azkonarraren bizilekuak egoalderantz bost sarrera zituan, baiñan bazan beste zulo ezkutua mendixkako iparraldera zuzenduta. Seigarren zulo

au, Kizka'k berak aspalditik itxi izan zuan, ez bai-zitzaion eder iparralderantz zuzendutako zuloa, aize-laister otzez gaiñera, arrotzen arriskua ugarituko litzakelako. Au zalata, seigarren sarrerak aspalditik ertsita zirauan.

Azkenengo sarrera onen zergaitia jakingarria da alegia. Ona emen nola gertatu zan...

Iru urte leenago jaso zan, bost urteko azkonar sendoa zalarik. Udaberria guztiz idorra izan zan, eta Kizka'ri oso zailla zitzaion oiko sustrai biguiñak aurkitzea, baita barakuillo, ar, mozorro ta igelak ere. Irauteko beraz, janaria beste nonbait billatu bear, eta bere kabitik oi baiño urrutiago eiztatzea erabaki zuan.

Olan bada, Uztailla'ko gau illun batean, urbillen zezan auzorantz abiatu, eta aalik ezkutuen ibilliz, Goienetxe basetxera urbildu zan. Basoko mugan, etxaguntza onek ba-zuan okarandegi ederra. Urre antzoko okaran gozoak, gau artan saski baten erdiraiño metaturik zeuden. Goienetxe'ko etxejoaunak, antza, ez zuan illunabar artan astirik izan saskia betetzeko, eta biaramonean osotuko zualakoan, saskia erdi bete okaran, sarrerako langaren ondoan geratu zan.

Mendian beera joiala, Kizka'ren usainmen sarkorraiño, okaranen atson berdingabea eldu zan. Ibilleria arintzen zuala, gurdibide batera sartu, eta andik laister langa-ondoko saskia ikusi zuan, gaua txit illuna bazan ere. Saskia garbiro islatua nabaitzen zan, eta buru-belarri okaranen jateari eman zion, atsegiñezko kurrinka itoak jaulkitzen zitularik.

Olan bada, ezur eta guzti irentsiz, luzaro gabe danak garbitu zituan. Gero, musturrak milikatuz, okarandegian zear osteratxo bat egin zuan, zugaitzetatik lurrera jalgita koez jabetzen zalarik.

Urrengo illuntzean, aurregunean izandako asebe-teak, beste ikerraldi bat egitera eragin zion, eta okaranak aurretiaz ago-sapaian txastatzen zituala, mendian beera Goienetxe baserrirantz abiatu zan.

Langara irixteko zorian zala, ustekabez, usain bereiezi batek geldi-erazi zuan. Gizaseme batena zan, alegia, eta izu bakanaz jabetuta, gelditu zan. Ezin zezaken langa-ondoko sasien artetik ikusi, baiñan une artan, alboan eiza-zakur urduria zuala, etxejoaunak ikusi zuan, eta ozta-ozta illuntasunean igartzen ziran Kizka'ren aurpegiko zerranda zurixkak zizpapean arturik, Goienetxe'ko nagusia danbada egiteko gertatu zan.

Une berean baiñan, beldurrezko zirrara batek iñarrosita, Kizka'k atzera egin zuan. Berealakoan, danbada bi zabaldu ziran. Min eta izuz jabetutako Kizka, sasiz estalitako sastraka batetik urrundu zan, atzetik zaunka bizietan zakurrak zerraikiola.

Zakurra baiñan, ezin ziteken gauaz eta toki biurri artatik, azkonarrarekin neurtu. Gaiñera, ugazabagandik urrunago ta adore gutxiago. Onela bada, azkenean beldur bakanaz jabetuta, jazarpenari uko egin zion, eta etxejoaunagana biurtzen zalarik, zaunka zaratatsuen bidez menperatzen zuan aserre bizia adierazi zuan.

Ago bete agiñakaz utzitako Goienetxe'ko nagusia, aldarte illunean etxera biurtu zan. Bidean beera zioala, bere buruari zin egin zion, nola edo ala azkonar lapur arek, merezitakoa artuko zuala, bai orixe...!

Urrengo egunean goizean goizik, Goienetxe'ko etxejoaunak, zakurrari langa-ondoko azkonarraren aztarnak usaiñerazi zizkion, eta jarraian, aien atzetik mendian gorra jo zuten. Ordu bete ta erdi igarorik, izerdi patsetan eta arnas-estuka, noizbait Kizka'ren gordelekuaren aurrean aurkitu ziran, eta tokia gogoan ondo marraztuta, etxejoauna ta zakurra etxera biurtu ziran.

Egun artan, Goienetxe'ko nagusiak auzokoekin bazarra izan zuan, eta arazoa guztiei zegokien ezkerro, erabakia auxe izan zan: illunabar guztietan, txandaka, base-rritar bana zegozkion zakurrekin, kabi-ondoan zelatan jarriko litzakela gau osoan, eta piztia agertu-ala tirokatuko lukela.

Olan bada, illuntze guztietan goizalderarte, Kizka'ren ezkutunea barrandatu zuten.

Gordelekua utzi baiño leen, azkonarrak sarreratik burua polliki-polliki atera oi zuan, galtzoriren bat izateko-tan garaiz oartzearren.

Onela bada, okaranak jan zituaneke biaramonean, illundu baiño ez, burua arreta aundienaz atera zuan. Entzumeneraiño, zelatan zegoen zenbait zakurren atsanka etorri zitzaion, baita gizonaren usain berezia ere. Beraz, gau artan gordelekitik ez irtetzea erabaki zuan.

Urrengo illunabarrean, gosez beterik eiza-billa abiatzeko zorian zala, berdin, etsaiez inguratuta zegoala oartu zan. Berrito etzategian beste egun bat irten gabe iraun bear izan zuan. Ostera barneratzen zalarik, aserrezko kurrikak jaulkitzen zituan.

Irugarren illunabarrean, sekulako gosez menderaturik, aldamenak begiz aztertzen zituala, aundiagoa egiten zitzaion kezkak menperaturik, egiztatu aal izan zuan, aurrekoan bezela, gizonak eta zakurrek an zirautela.

Goienetxe inguruko auzoan, azkonarrak arrapatzeko zakur bereziak ez izanik, okaran-zalea barrandan eiztaztea erabaki zuten. Gosearen gosez, piztia irtengo zan, eta orduan zakurren laguntzaz eizatu zezaketen.

Kizka gure azkonarra, baiñan, oso zuurra zan, eta gose gorria jasaten bazuan ere, zentzu bereizi batek zabaldira irtetea eragozten zion. Irugarren aldiz iraupen-se-

nak barnera eragiten zuala, Kizka'ren gosea itzela zan. Gaiñera, aultasunak menderatzen zuan, eta oroldio biguñez egindako oatzean etzaten zalarik, barruko zentzu batek zerbait egin zezan agintzen zion. Ustekabez, egitekoa argi ta garbi aurkeztu zitzaion. Mendixkako beste alde-rantz, ots, iparralderantz, aitzurrean bide berria zabaldu bear izango zuan...

Orduan, Kizka oatze erosotik jeiki, eta aurreko bi atzaparrekaz, irtenbidea zulatzen asi zan. Ozta-ozta metro bateko bidea aitzurkatu izan zualarik, baiñan, aserrez irakiten oartu zan, ezin zitekela aurrerago joan. Izan ere, aurrean arkaitz sendo batek jarraipena eragozten zion. Onela bada, sumin gorriaren menpe, beste toki batetik zuloa asi bear izango zukean, leengo metro bateko zulo-bide itsuari uko egiñez.

Bigarrenez aukeratutako bidea egokia billakatu, eta buru-belarri lanari lotu zan. Aurrera ekiten zuala baiñan, oztopo aundia aurkeztu zitzaion. Kendutako lurra beste nonbait sartzeko bearra, alegia. Zorionez, Kizka'ren gela zabala zan, eta aurreko atzaparrekaz kendutako lurra, gibelerantz ibilliz, atzekoekaz lo-gelara botatzen zuan... Bost orduz onela jardun ondoren, noizbait guztiz aulduta lanari eten egiñez, lotara joan zan.

Zenbait ordu igaro ziran, eta itzarrita, lanari berrito ekin zion. Orain baiñan, ez zan leen baizen arin jarduten, txit aul aurkitzen zan-ta. Atsedendia ugariak egin bear izan zituan, baiñan bidea etengabe luzatzen ari zan. Alako batean, nekearen-nekez kordegabe amildu zan. Bere einera etorri zanean, lurrari usain berezia zerion... eta pozez gaiñezka, arte baten sustraiak inguratua zala, oartu zan. Andik laister zulo batean zear izarren argi dardartiak agur egin zion.

Izan ere, aitzurketan bi egun igaroak ziran, eta epe onetan berrogei ta amar metroko zear-zuloa atzean uz-

ten zuan. Zorionez, gau artan ar ugari ta sustrai gozoak aurkitu aal izan zituan, eta mai-azken gozotzat, arri-meta baten artean, barakuillo-andana ugaria ere bai. Goizaldea gabe, betiko azkonar indartsua zala, gordelekura biurtuta, oatzean etzanda lo atsedengarriak artu zuan.

Eta onela, egoaldeko zuloen inguruan gizonak eta zakurrak barrandan jarriak zirala, iparraldeko irteera berrik Kizka'k inoren susmorik gabe, oiko azkurri-billatzeari ematen zion. Egunak igaro ta azkonarra azaldu ez, Goienetxe'ko nagusia, onen auzokoak eta zakurrak aspertu egin ziran, eta noizbait nai-ta-ez, azkonarraren arrapatzeari uko egin bear izan zioten. Azkenengoz etxera biurtu ziralarik, Goienetxe'ko nagusiak bere buruari galde egiten zion, bere zakurrak azkonarraren benetako aztarnei jarraitu izan ote zien...

Andik zenbait egunera, Kizka'k bere betiko bizierari eman zion. Orain baiñan, iparreko irteera ez zan ezertarako gauza, eta gaiñera, iparbeltzak putz egiten zuanean, aize-laister ez-egokiak sortzen ziran ezkeru, Kizka'k iparreko irteera lurraz ertsi zuan.

Au guztia, azeriak bere bizilekuan geratzea erabaki zuaneko iru urte leenago gertatu izan zan. Orain axe bere etxea bai'litzan, azeriak jaun eta jabe zirauan. Bein edo beste, sarraldi-irtenaldietan, azkonarrak eta azeriak elkar topo egiten zuten. Orduan, sumin basatiz irakiten, Kizka'k maister lepotarra etxetik-at botatzeko gurari bizia oartzen zuan. Tamalez, azeria bera baiño askozaz ariña goa zan, eta besterik gabe etsi bear...

Udaleena txit idorra gertatu zan. Kizka'ri ain gogoak zitzaizkion grisolak eta baso-landareen sustrai samur gozoak, zimeldu ziran, eta oiko janari urtsua, idoitako inguruetan billatu bear izan zuan. Idoietako landareak baiñan, ez zitzaizkion eder, eta beeko ibarrera jeixtea otu zitzaion.

Onela bada, aspaldiz ez erabilitako zidor eta gurdibideen gaindi, lur apalagoen billa bideratu zan. Onetaraxe bada, gau batean igarri gabe Goienetxe'ko etxaguntzaren aurrean aurkitu zan. Beldur bakan batek jabetzen zuan, eta ixil-ixillik, polliki, etxe-inguruko soloetatik barrerendu zan.

Alako batean, lurpetik zetorkion usain gozoak geldierazi zuan. Arbi-gorrien atson gozoa zan, eta zirikalidiari aurre egin eziñik, atzaparkatuz lurra kendu, ta iresteari eman zion. Neurrigabeko asebeta gertatu zan, eta goizaldea gabe, atzean baratza zearo ondatuta utzirik, mendian gora bere gordelekurantz abiatu zan.

Urrengo goizean, Goienetxe'ko nagusiak bere so-loan izandako ondapena egiztatu zuanean, sumiñez irakiten bere bururari zin egin zion, gaizkilleari merezitakoa emango ziola.

Eiza-zakurra katetik askatu, eta usain-erazi zizkion azkonarrak berrikitan utzitako aztarnak. Tximista baizen azkar, zakurra mendian gora abiatu, eta andik bi ordura, aspaldian ezaguturiko Kizka'ren gordelekura eldu ziran.

- Azkonar madarikatua --agopean jaulki zuan etxeko-jauñak--, i aiz ondapenaren egille maltzurra, baiñan oraingo ontan, ziñez, arrapatuko aut, bai orixe, alajaiña...!

Besterik gabe, Goienetxe'ko nagusiak etxerako bide artu zuan, eta aalik ariñen urrundu zan.

Urrengo egunean, berak ongi ezaguturiko beste auzoko lagun batengana jo zuan. Lagun onek bazituan azkonarraren eizarako iru zakur oituak. Urrengo igandegoizean, zakurrekin azkonarraren eizari ekingo ziotela, erabaki zuten.

Iru zakur onak ez-aundiak ziran. "Bat" eta "Lau" enda naasitako eiza-zakur arruntak. "Gorri" zeritzan iruga-

rena, ostera, gain-gaiñeko abere zolia zan. Azkonar eta azeri-eizarako zakur artaratuak. Azkenengo aldietan, azkonar gutxi ta azeri asko izanik baiñan, bigarren auek eizatzer a oituagoak ziran.

Onela bada, baserritarrek jarraitutako "Bat", "Lau" ta "Gorri", mendian gora igo ziran. Luzaro gabe, Gorri'k Kizka'ren aztarnak usaindu zituan, baita andik laister azeri batenak ere. Era ontan, noiz azkonarraren noiz azeriaren aztarnak artzen zituztela, muiñoko gordelekura iritxi ziran.

Ona eldutakoan, sarrerako zuloen ondoan jarriak, eiztariak zizpa gertatu, eta barrandan asi ziran. Iru zakurak tximistak bai'lihan, gordelekura sartu ziran, eta illuntasunean aztarnen jarraitzeari ekin zioten. Ezin zitezken baiñan, nai bezenbat arin joan, illunpeko eizatzeak eragozpen ugariak zituan-eta. Alabaiñan beuren usainmen sarkorrek azkonarragana artez-artez zeramazkian, eta onela zaunka egiteari utzi gabe, naas-maas artatik barrendu ziran.

Goiz artako pakean, bere oatze biguiñean etzanda zegoala, zakurren zaunka urruntsuek Kizka iratzarri zuten. Gero, gordelekuan sartu ziran, zaunken iskanbilla ozenago biurtu zan. Iñolako sentipen izugarriaren menpe, zer egin ez zekiala, azkonarra ezpaitsu geratu zan.

Andik laister, zear-zulo batetik Kizka'ren gelan Lau zeritzan zakurra sartu zan. Azkonarraren urretasuna oartu zuanean, zaunka bizietan oldartu zitzaion. Iraupen-senak iges egin zezan agindu zion, eta ongi ezagututako bide-sare artatik, azkonarra aalik ariñen barrendu zan. Azkonarra baiñan, ez zan zakurak baizen ariña, ta azkenez, Lau'k zango batean usigi egin zion...

Ozka oartzean, Kizka'ren izua aserre biurtu zan, eta kurrinkak jaulkitzen zituala gelditu zan, atzeko atzaparrak

erabilliz. Ustekabez, zakurra, mustur betean erpekada bat artuta, miñez aiurika gelditu zan, Kizka alboko zear-zulo batetik urruntzen zitzaiolarik.

Alako batean, zulo batetik zioala, Bat topo egin zuan, eta atzera agiñez, goikaldeko zear-zuloetara abiatu zan. Onela bada, noiz alde batera noiz bestera, aintziña egindako zulo itsuaren aurrean aurkitu zan. Zulo-bide artako alde bakoitzetik, zakur bana zetorkion. Orduan, iraupensenak aginduta, jauzi egin eta mutur itsuan kukuldu zan.

Baita garaiz ezkutatu ere, une artan bertan bide-erdian zulo itxuaren aurrean zakur biak elkartu bai-ziran, eta zer egin ez zekitela, unetxo batez noragabe gelditu ziran. Andik bertatik, gora ematen zuan beste zear-zulo aldapatsua asten zan.

Zakur biek bide-gurutzea zeatz usnatu zuten. Zulo itsuari bazerion azkonarraren usaiña. Orraitiño, goikalderantz zuzenduta zegoanari ere, ba-zerion baita garbiago ere, maizago erabillia bai-zan...

Zulo itsuan kukurio jarrita, soiña zauskada bakanaz dar-dar, Kizka bere bizitzaren azkenengo burruka egiteko gertatzen zan. Atzean arkaitza zuala, erasoaren igurikan zegoan. Aurreko erpe indartsuekaz eriotzaraiño jarki zitekean, eta leengo ikara sumin basatiaz ordeztua izan zan.

Alako batean, Gorri'k goikaldera eramaten zuan bidea aukeratu, eta Bat'ek jarraitzen ziola, aalik ariñen zaunka bizietan urrundu zan. Epe laburreko izango zan noski, goiko zulo-bideetan ezer ez idorotzekotan, berriro itzuliko bai-ziran, eta orduan azkonarra ez zan onik irten-go.

Ustakabez, Gorri'ren sudurrak azeri baten usaiña artu zuan, eta pozezko zaunka bizia jaulkiz, onen jarraian

oldartu zan. Gorri, azeriaren jarraipenari txit oitua zan, eta izan ere, ez zan ain zoriontsua biurtuko zukean beste eizarik. Onela bada, Bat jarraitzaille zuala, Gorri oraintsu artutako aztarnen atzetik oldartu zan, naas-maas artan ez-arian ez-arian goikaldera urbiltzen zalarik.

Aspaldi zan azeria itzarririk zegoala; kanpoan zakurren leenengo zaunkak aditu izan ziranetik, alegia. Leendabizi ez zan geiegi larritu izan, ongi bai-zekian azkonarra somatuko zutela lenen. Baiñan uneak igarotzen ziran giñoan, kezka batek gero-ta larriago menperatzen zuan. Alako batean, aztarnak lenengoz aurkitu zituaneke Gorri'ren zaunka aditurik, izu aundiz atzituta, irteerantz bideratu zan. Ain zuzen ere, lekoreko zabalduan bizitzaren alde ekitea naiago zuan, eta iges egiteko gertatu zan.

Une artantxe zalaparta bizian, zakurrak gorengo zear-zulotik barneratuta, beste muturrean somatzen zuten azeriaren aurka oldartu ziran...

Gar bizi alakoa, azeriaren irudi malgua urbil samar zegoan txarakara zuzendu zan. Baiñan onen babesari iritxi aurretik, danbada batzuk zabaldu ziran, eta txarakaren aterpera gabe, azeriari atzeko zango bat zaurituta gertatu zitzaion. Orain, atzetik iru zakurrek erasoten ziotela, azeria ariñeketa bizian zioan. Alabaiñan artutako zauriak epaituta zan, eta andik laister zakurrek inguratu zuten, eta lepo-gaiñetik artuta, Gorri'k ozka indartsu batez il egin zuan.

Azeriaren gorpua zintzillika zeramatela, zakurrek jarraituriko Goienetxe'ko nagusia ta bere laguna, poz-pozik mendian beera abiatu ziran. Gau artan etxeko atarian, oeratu baiño leen kebelar erretzeari ematen zioarik, etxekojaunak bere buruari galdetzen zion, nola zitekean azeriari arbi-gorriak atsegin izatea... Alabaiñan azeriari dagozkion arazoetan batek ba'daki...! Ta bizkarrak uzurtuz, etxekojauna mutxikiña bota, ta oera joan zan...

Gau artantxe, Kizka ez zan ausartu gordelekutik kanpora irteten, eta oatzean zetzala, bere buruari zin egin zion, aurrerantzean ez zala iñola ere, gizonen bizilekue-tara urbilduko. Alabaiñan, azkonarrak olde aldakorrekoak dira, eta ezin auengan uste osoa jarri...!

Eta zergaitia somatzeke, lagun lepotarrrik gabe, bere gordelekuan jaun eta jabe bakarra billakatu zan ostera. Kizka'k ez luke iñoiz jakingo, bizia azeri lepotar bateri zor ziola...

Urte artako udaldia ba-joian aurrera. Gau gardenetan, Kizka'ri eder zitzaion baso-unetan zear eizan jardutea. Orduan, izadi guztia bizi-miñaz pil-pil non-nai iragartzen zan. Azkonarrak orduan azkurria erruz idorotzen zuan, eta mizkiña ez izanik, jangai guztietatik iresteko beti gerturik aurkitzen zan. Onela bada, Kizka idoro-ala sustrai, ar, suge, momorro, barakuillo, sagu ta satorrez elikatzen zan. Auentzat batez ere txit zaletua zan.

Sator-pilloen usaiñak erakarrita, oiko lur-metaren bat ikustean, aurreko atzaparrakaz aitzurkatu, eta zetorkion usaiñaren arabera, ba-zekian satorra urbil ala urrun aurkitzen ote zan. Urrun izatekotan, eizari uko egiten zion, baiñan urbil izanik, zuloari jarraitu, eta andik laister arrapatu oi zuan. Satorkia samurra ta gozoa zan benetan, saguena baiño askozaz atsegiñagoa, baiñan besterik ezean oneri ere ez zion muziñik egiten.

Igelak ere asko atsegin zitzazkion, eta auen maitasun-aroan jaulkitako kro-kroek, Kizka urrundik erakaritzen zuten, eta barrandan jarrita, putzuen ertzetan agertzen ziraneri erasoten zien. Igelak baiñan ez ziran arrapagai errezak, eta geienetan uts egiten zuan. Noizean bein ordea, igelen baten arrapaketak jasandako igurikal-dia ordaintzen zion, ago-sapairako mokau bikaiñak ziran-eta.

Uda artako eguraldia baiñan, guztiz oi ez bezelakoa

gertaturik, Dagonilla arras euritsua billakatu zan. Augaitik, landaretza urri ta txarra izanik, Kizka'ren oiko janaria ziran sustraiak, eta landaretzaz elikatzen ziran abereiñoak, peitzen asi zitzaizkion. Irauteko lain izanik ere, arrapagaien atzetik or-emenka beti gose ziarduan.

Baiñan Irailla asi zaneke, eguraldia osoki bestelatu zan. Euriteak eten eginda, ego-aize epelpean, eguzkiaren txirrindola goriak oroz gaiñetik diz-dir egiten zuan. Euriteak zabal-dian egiñiko kaltea ezin ziteken, ordea, itzetik ortzera atondu, eta orobat Kizka'ren gosea ez zan jabaltzen.

Beiñola, mendi-beera abiatzen zala, ego-aizearen ats epelak, berri biituriko artoaren usain jarkigaitza ekarri zion. Kizka, usaiñentzako oso oarkorra zan ezkerro, abagune artan ego-aizeak zekarkionak, joranez pil-pil jarri zuan. Eta zirikal-diari aurka egin eziñik, naiz eta ibiltzeko azkarra ez izan, aalik ariñen malda-beera zuzendu zan.

Txaraka, iradi, baso ta zelaietan gaindi, noizbait gurdibide batera iritxi zan. Lekuari ezaguna zitzaiola antz eman zion. Ain zuzen ere, iru urte leenago bide artatik okaranak arrapatzearren joana zan, baita leengo udaberrian arbi-gorri gozoak iresteko ere. Berantetsia, aurre-joranaz eraginda, zuertasunari jaramonik egiteke, aalik ixillen, gurdien gurrillek sakondutako bide-ertzetik, itzal narrastari alakoa jarraitu zuan.

Goienetxe'ra iritxi zanean, egurats garden pake-tuan, illargiak zabaldia ta etxea zurizkatzen zituan. Etxegibelean, arto-solo zabala malda-gora edatzen zan, eta onen goikaldetik etengabeko jateari eman zion.

Azkonarraren oitura zan, mandian idorotako urretx, gurbitz eta basaranak bereganatzea. Orretarako ez zuan beste biderik, azpikaldea ortzakaz marraskatzea baiño, eta ondoko lurreratzen zanean, onen aleak jan oi zituan. Errez amillerazi zitzaken artalastoak bere gorputza-

ren indar soillaz, baiñan bestera oituta, Kizka'k auek ere mendiko zugazñoak bai'liran erabilli zituan, ots, enborra azpikaldetik ozkatu, artoak banan-banan lurreratzeke.

Artaburuak erori-ala, azala kendu, ta berriki eratutako ale samur esnetsuak irrikan iresten zituan. Ez zion lanari eten egiten, eta banan-banan artaburu mardulak suntzitzen ziran. Alako batean, eta asetzeko zorian zalarik, ertzeko artalasto bati ekiten ziola, atzeko zango batez, aintziña an utzitako latontzia zangoaz jo zuan. Egin dako otsa ez zan aundi gertatu, baiñan gaueko pakean, Goienetxe'ko zakurraren belarriak artu zuan, eta zaunka bizietan, Kizka zegoan tokira oldartu zan. Aratu zanean, sabel-bete egindako azkonarra, ibillera traketsaz aalik ariñen bidean gora joian.

Zakurrak, urreratu zitzaionean, ozkada batez azkonarrari buztaneko zenbait ille erauzi zizkion. Ezustean, Kizka ankaz gora jarri, eta zakur amorratuaren erasoari aurre egitearren, lau atzaparrakaz jarki zan. Arritutako zakurra unetxo batez gelditu zan, baiñan erasoari berriro ekin zion, eta ortzakaz azkonarra zango batetik atzitu zuan. Itsumustuan, tximista alako, Kizka'ren erpekada batek sabelpean urradura luze bat egin zion. Zakurra, miñez uluka, erasoari eten egin, eta parrastaka zerion odola lur-gaiñean ixuriz, Goienetxe'ko atadian babestu zan.

Urrengo goizean, etxekojaunak zakurraren zauriak aalik ongien sendatuta gero, bere arto-soloan egindako kaltea egiztatu zuan. Leenengo begiraldia egin baiño ez, azkonar baten ekintza zala oartu zan. Artaburuetan laurdena ondatua izan zan, baiñan benetan mindu zuana, bere zakur zintzoa gaizki zaurituta, sukarpean txoko batean etzanik ikustea izan zan. Etxaurretik goiko arkaitzei so egiten ziela, bein eta berriz, itzok irten zitzaizkion:

- Azkonar madarikatu ori, arrapatuko aut, bai orixe...!

Egun artan bertan, auzoko baten zakurrari artalastoak usaiñerazi, eta aztarnen atzetik uiatu zuten. Eiza-zakur ernaia, azkonarrak utzitako aztarnei laister lotu zitzairen, eta andik ordu bete ta erdira, irugarren aldiz, Kizka'ren gordelekuaren ondoan aurkitu ziran.

Mendian beera biurtzen zirala, Goienetxe'ko etxekojaunak eta auzoko lagunak, elkarrizketa luzeari eman zioten, autua zalarik, zein izango zan biderik egokiena azkonar maltzurra arrapatzeke. Goienetxe'koak ezin zezaken burutik ken, aurreko ekintzetan gertatutakoa, eta beste eginbideren bat erabiltzeke zala, erabaki zuan. Zein baiñan?

Goienetxe'ko nagusiak, urrengo egunetan arazoari jaramon aundia eman zion, eta auzia nola garbitzea berekiko ziardun bein batean, irtenbidea ustekabez otu zitzaion. Ba-ziran zenbait egun, ego-aizeak etengabe putz egiten zuala, ta kinka onek oztopoaren giltza eman zion.

Urrengo egunean, barazkiak salduta erritik etxera biurtzean, Goienetxe'ko etxekojaunak beste gaien artean, pardela bete sufre zekarren. Bazuan eginbidea ondo ausnartuta, azkonar barrabasa bein betiko garbitzeke. Gau artan apaldu ondoren, arreta audienaz sufre-ariak mailluka birrindu zituan, eta oialezko zizku batean sartuta, lotara joan zan.

Biamonean, egunsentia agertu baiño ez, etxekojaunak egiztatu zuan, ego-aizeko giroak irauten zuala. Orduan, berrikitan sendatutako zakurra laguntzaille zuala, mendian gora azkonarraren gordelekurantz abiatu zan. Iraduz gabe joian, azkonarrantzat azkenengo eguna izan zitekeala, berekautan ausnartzen zuala. Eta apentzako gogoetan murgildurik, noizbait Kizka'ren ezkutune-aurrean aurkitu zan.

- Ez larritu, Kirru --zakurrari esan zion-- gaurko on-

tan azkonar maltzur orrek ez dik kalterik egingo. Ez, alajaiña...!

Jarraiki, Kirru laguntzaille zuala, bein eta berriz zulo guztiak egiztatu zituan. Bost ziran. Ego-aize indartsua zuloetatik sartzen zan, barnerantz edatzen ziran naasi-bideak zearkatuz. Orduan, besoa aalik eta sakonen luzatuz, zenbait eskukada sufre zulo bakoitzean sartu zituan. Gero, sufre-meta bakoitzari su eman, arri baten gaiñean eseri, eta zizpa iztarren gaiñean jarrita, zigarro baten erretzeari eman zion.

Etxekojaunaren pentsabidea auxe zan: erdi-itotako azkonarra zuloren batetik irtetea, zizpaz il egingo zukeala. Irten ezean, onek adieraziko ziokean, barnean ito ta geratu zala.

Astiro-astiro, aizearen eragiñez, sufrearen lurrin ilkorraren zear-zulo guztietatik barneratzen zan...

Oiko belar eta oroldiozko oatze erosoan, Kizka lotan zegoan, aurreko gauean arrapatutako janari gozoaren egosketa lasaiari ematen ziola. Bapatean, usainmen sarkorren sufrearen lurriña sartu zitzaion. Erabatean itzarri, eta adi-adi jarri zan. Lurrin ilkorra gerota sarkorrako biurtzen zan, Kizka'ri izua larriagotzen zitzaioa. Alako batean, jagi, ta sen ezkutu batek bultzatuta, zulo-bideetako naas-maasetik, irteeraren billa abiatu zan. Alabaiñan, irteerago ta itoago aurkitzen zan ezkerreko, atzera egin bear izan zuan, beste irtenbidearen billa. Baiña leen bezelaxe, asmoa ustel billakatu, eta zoro baten antzera or-emenka aalik ariñen asi zan, larritasun utsaz kurrinka ozenak jaulkitzen zituala.

Lekorean, etxekojaunak azkonarraren itotasun-kurrinkak aditu zituan, eta ernai jartzen zalarik, zizpari gorrakago eutsi zion.

Kizka itotzer aurkitzen zan jadanik, sen basatiak iges

egitera eragiten ziola. Iges egin... iges egin... nora baiñan? Itsumustuan, iru urte leenago gosetik iges egitearren, aitzurkatu zuan iparraldeko zulo-bidea burura etorri zitzaion. Bide orren irteera ertsita izan arren, itxaropen bakarra zan. Eztul bizitan, iparraldeko zulorantz zuzendu zan, eta bide au erabilli ez izanik ere, noizbait idoro zuan.

Aalik ariñen aintziñako bideari ekin zion, itotzer oartzen zala. Barneratu-ala, giroa garbiago biurtzen asirik, mutur itsura iritxi orduko, obeki aurkitzen zan. Unerik galtzeke, lurrezko oztopoari atzaparrakaz eraso zion, eta noizbait, argi-unetxo bat ikusi... ta eguerdiko argi betean aurkitu zan. Lekorera irtenda, aize garbiak laztantzen zuala ta arnasa baretzen zitzaioa, an bertan gelditu zan.

Mendizkako beste aldean, Goienetxe'ko nagusiak barrandari zirauan. Ordu bete bat igaro izan zan azkonarraren kurrinka etsiak azkenengoz aditu zituala. Enurarik gabe, bere etxaldeko ondartzaillea il izan zan... Eta oldozkun onek bizkortuta, zakurrari dei eginda, mendian beera etxerantz zuzendu zan.

Itopena baretu zitzaionean, Kizka mendian gora joan zan, ezkutuneren bat idorotzeko asmoz. Ez zitzaion eder, eguneko argi betean ibiltea, ikusmena illuntasunari oitu zitzaiolako, eta gaiñera ibillera azkarrekoa ez izanik, larri-larri aurkitzen zan. Orduak igarota, eguzkia gingan beera makurtzen zalarik, eta berak jadaneko ezkutune zurrin topatzeko itxaropena galdu zualarik, pago baten enbor zabalean, billatutakoa idoro zuan. Geroago, indarrak irabazi ondoren, eguteraren batean zulo-bidez zearkaturiko ezkutune egokia egingo zukean.

Enborreko gordelekuan zenbait egunez iraun zuan, oi bezela gau-arrapaketa emana. Urrez margoturiko udazken eder-ederra billakatu zan, eta aro sorgingarri onek, beragan joranezko zirrara piztu zuan.

Aietariko gau batean, aizea ta lurra usnatuz, mendibaso-zelaietan gaindi noragabe abiatu zan. Orain ez zituau oiko jangaiak billatzen, ez, erakartzen zuana endaren maitasun-deadarra, izadiaren uxa-eziñeko iraupendeia zan. Eta nekagaitz, ozta-ozta janaritzeko geldi-une ariñak egiñez, iru gauetz mendiko bazterrak arakatu zituau. Azkenez, ain leiatsu billaturiko jadetsi zuau. Aizearen besoetan etorritako mezu laztangarria zan... Berak ain joranki nai izandakoa nonbait zitxarokion...

Itsu alakoa, aurrera oldartu zan, eta elarrez jantzitako zelai batean, illargi beteak argituta ikusi zuau. Azkonar-eme gazte liraiña zan. Geldi-geldi, Kizka zetorren biderantz so egiñez, ba-zirudian aspalditik Goienetxe'ko azkonarraren zain zegoala.

Elkarganako meitemindurik, amar egunez emearen gordelekuan iraun zuten, eta epe au bukatuta, etorria bezela bien arteko erakarpen bizia joan zitzaien. Orduan, bere olde bakartiari jarraituz, Kizka'k toki artatik alde egin, eta gordeleku baten atontzeari eman zion.

Andik urrun samar, egutera egokia idoro zuau, eta aldamenak baita lurraren gaitasuna aztertu ondoren ontzat emanik, leengo gordelekua aiña naasitako zulo-bideen sarea egin zuau. Zenbait egunen buruan, ezkutunea gertuta, belar eta oroldioz oatze eroso antolatu, eta otza urreratzen zitzaiola oarturik, negutean irauteko bearezkoa zitzaiou azkurri-billatzeari eman zion.

Oraingo egoitza, gizasemearen beldurrez onen bizilekutik guztiz urrunduta zetzan, eta izandako bizikaspenak bide zirala-ta, ez litzake iñoiz gizasemeagana urreratuko, bere burua iltzer ikusi nai ez ba' zuau beintzat.

Azkenengo janari-billaketa leiatsu artan, beiñola enbor zaar batean egindako baserlauntza idoro zuau. Bizitzaren zear leenengoz, erletegi baten aurrean zegoan. Zerbaitek esaten zion, barnekoa aztertzeke gauza zala,

eta usain gozo arek erakarrita, enborrari eraso, ta irentsi-ala jan zuau. Eztiaren erdia ostu ondoren jadanik ase, bere gordelekurantz abiatu zan. Izan ere, auxe izan zan iñoiz jandako azkurririk gozoena, eta bere bururari erraiten zion eztiaren enparaua urrengo gauean irentsiko zukela. Alabaiñan asmo au ez zan bete...

Bidean beera joiala, elurketa lodiak artu zuau, eta gordelekura sartzen zala, lo-gura menperakaitzak garaituta, belar eta oroldioz egindako oatzean etzanda jarri, eta soiña kizkur eginda, neguko loaldi luzean murgildu zan.

Gure Euzkadi'ko zabaldietan orain azkonar gutxi da, baiñan Kizka kementsua bezelakoak ba-dira ala ere zenbait buru, eta aueri esker gure aberrian basabere arrigarrri auek iraungo dute.

Gorria, azeria

Lertegia, Bizkaia ta Gipuzkoa'ko mugatik edatzen zan. Toki batzutan, zugaitzak ederrak ziran eta azpikoa garbi ta ler-osto usaintsuz estalia. Beste lekuetan ordea, lerrak gazteak izanik, sastraka ta sasien naaspil ibilkaitzaren artetik jeikitzen ziran, piztieri ezkutune bikaiña eskeiñiz. Augaitik noski, aspaldi artan azeriak ugaldtu izan ziran.

Lerdoi zaar eta gazteen arteko muga-mugan, aspaldiko gure ariztien ezaugarri antzera, areitz baten enbor urtetsu, igarra, lurrean zetzan. Lerrak sartu ziranetik, an bertan aantzita geratu zan, eta tantai lerdan bikaiña billakatu izanik, enda apaleko lerren artean, erraldoi antzo irauten zuan. Beiñola, ekaitz baten tximistak jo zuan, eta zutik zirauan illotza gertatu zan. Noizbait, gau aizeti bateko putz indartsuak irauli zuan. Gero txingurritegi billakatu zan, eta egorantz begiratzen zuan saietsean, zauri zabalaren antzera, zulo aundia sortu zitzaion.

Loreilla-egun artako eguerdia baiño leen, odei alde-rrai baten atzetik, eguzkia agertu, eta areitzaren enborra berotzen asi zan. Zuloko erraietatik, lau azeri-kumeren buruiñoak, bata bestearen atzetik ardura aundiaz agertu ziran... Illabetea ozta-ozta izango zuten. Lau buru txanbeliñak elkaturik, unetxo batez adi-adi geldirik iraun zuten, eta jarraiki lekoreko eguzkitara irtenda, galtzoriaren aztarnarik oartzen ez zanez geroz, jostatzeari eman zioten. Bi ar eta bi eme ziran. Oraindik kume gazteek, larru illuna zuten, azpikaldean zerbait zurizkatzen bazitzaien

ere. Ederrena, Gorria ar bikaiña zan, larruz besteak baiño gorritzagoa. Pirri, bigarren arra, ederra zan ere, alabaiñan ez Gorria baizen aundi ta indartsua, bere olde urduriak bear bezela gizontzea uzten ez ziolako noski. Onek, beti garaille irteteko lei bizia zuan, bai jostaketan, bai janari-banaketan, edo amaren laztan gozoak artzeko leenengoa izatearren. Gero Alai eme eder xaloa, jolas egiteko beti gertuta, geldirik egon ezin zitekena, berarekin jolas egin zezaten, beste kumeak etengabe zirikatzen zituala.

Azkenez, Urrebegi, taldeko txikiena. Au jaiotzetik geisorik aurkitzen zan. Noizean bein, eztul erlatsak sointxoak astintzen zion. Eztul gutxiko uneetan, pozik eta bizkor azaltzen zan. Besteetan berriz, muzin eta uzkur kumekideen laguntza ta gezurrezko erasoak ezesten zituan, eta txokoren batean etzana, urrezkoak ziruditen begi ederrak erdiz ertsirik, geldi-geldi egoten zan.

Ankamotz eta Alu'ren ondorengoak ziran. Ankamotz... barruti artako jaun eta jabe... bost urteko azeri gorri, bikain, zuurra zan, eta ain zuzen ere, ainbeste leikideren artean errege izateko, egundoko kemena izan bear, kontuan arturik batez ere, aurre-zango bateko erpeak uts egiten ziola. Gertaera onek baiñan edespen bereizia merezi du...

Ba-ziran iru egun zabaldi osoa ibarretaraiño elurpean zetzala. Illuntze artan sastrakatik irtenda, azeri gorri ederra mendian gora abiatu zan. Gosearen-gosez, ikusmena ta entzumena arrapagairen baten billa zorrozten zituan. Gurdibide batera urbiltzen zala, sudurreraiño aragiaren ats erakarkorra iritxi zitzaion. Zugaitzetatik irteteen ikusi zuan... Bidean, aragi-zatia bere igurikan bezela zegoan. Goseak zoro eginda, ari oldartzeko zorian zala baiñan, barneko oarmenak zuur jokatzera agindu zion, laiño artean bezela, berak bizi izandako gertaera izugarria oroi-menera zetorkiola. Bein batean, zugaitzez mugaturiko ze-

lai batean, bere endako bat arrapagailluan atzituta, illoz-
zik ikusi zuan. Ondoan, aragi-puska bat ageri zan...

Au zala-ta, gose gorriak eragiten bazion ere, irrika
menperaturik aragi-ingurutik zirurika asi zan, elurraren
gaiñaldea usnatu ta aztertuz. Ezer bereizirik oartzen ez
zuanez geroz, inguraketak astiro-astiro laburtuz, aragi-za-
tiari urreratu zitzaion, eta orduan erpe batez puska ukitu-
rik, egiztatu aal izan zuan, loturarik gabe elur-gaiñean le-
rratzen zala. Gero, arretarik aundienaz usaindu, eta ezer
bereizirik oartu ezean, irentsi zuan. Zati txiki arek gosea
zorrotzu zion, eta irrikan geiagoren billa asi zan. Andik
laister, usainmenak beste aragi-puska bateraiño eraman
zuan. Leen bezelako inguruketari eman zion, eta azkenez
au ere irentsi. Jarraiki, beste zati baten zantzua artu
zuan...

Irugarren puska, besteen antzera zetzan, eta leengoa
egin ondoren, azkenik, aurreko erpe batez atzitu zuan.
Orduantxe, antz eman zion, janaria zerbaiteri lotuta ze-
goala, eta beldur ezkutuak eraginda uzteko zorian zala,
karraska bat aditu zan, eta aurreko ezker atzaparra, al-
tzairuzko masail indartsuetan atzituta geratu zitzaion.

Basoko azeri gorri ederra, min izugarripean elurre-
tan iraulkatu zan, aiuri etenak irteten zitzaizkiola, alabai-
ñan altzairuzko ozka anker artatik igesarik ez... Ebakita-
ko zain bateri odola bor-borka zerion; isurketa onek eta
goseak sorturiko aultasunak, kordegabe utzi zuten. Elu-
rrean etzanda, ameskaitzez astindutako lokuma batek ar-
tu zuan.

Itzarri zanean, zauriak ez zion miñik egiten, belaune-
tik erperaiño zangoa soraiotu izan zitzaiolako, baiñan
naigabe larriak menperatzen zuan. Gero, mendian beera
edatzen ziran lerren adaburuen artetik, illargi eder garbia
odei-soil batetik agertu zan, basoa ta elurra iñolako lillu-
raz edertzen zituala. Orduan azeri gorri ederrari, lerte-

giaren suzmurra, aize garbia, eiza-laguna zuan illargi ixil-
tsua, eta ur gardenetako latsaren agur eresintsua, barne-
raiño sartu zitzaizkion... eta ustekabez, askatasun-egarri
neurrigabeak artu zuan... Zoratuta, burua makurtu, eta
ortz zorrotzakaz, arrapagailluaren gaiñetik zango-ebaki-
tzeari eman zion. Kirioren batek eten egiten zuan bakoi-
tzean, pairamena zorrotzen zitzaion, baiñan askatasun-
egarriak eraginda, zeregin izugarriari gelditzeke ekin
zion.

Lau aldiz illargia odeien artetik ostendu zan. Boska-
rrenez agertu zanean, azkenengo ezur-karraska aditu
zan, azeria jarei gertatzen zalarik. Unetxo batez miñaren-
miñez aiurika, toki berean igitzeke iraun zuan, eta gero
bere einera etorrita, iruoinka leku gorrotagarri artatik
urrundu zan, basoan barrentzen zala.

Goizalde-irian, bere ezkutunera eldu, eta indargetu-
rik, sastrakapean zuan arri-arteko zuloan amildu zan. Au-
rreko atzapar bakarraz orbela alde batera egin, eta odol-
jarioka ari zitzaion moztutako zangoa, larrekian lurperatu
zuan. Zorionez, andik laister elurra asi zan berriro, leen
utzitako aztarna odolduak ezabatzen zirala. Gero, suka-
rrak jabetuta, lokuma batek artu zuan.

Bi egun igarorik, bere einera etorria itzarri zan. Lais-
ter illunduko zan, eta iñoizkorik gosetuen, oi zuan eizara-
ko jeiki, eta ezkutunea utzirik, basoan barrendu zan. Or-
dukotz, zango motzak ez zion miñik eragiten, eta iruoin-
ka sastrakatik irtenda, basora sartu zan. Aalik ariñen
zeozer elikatzeke idoro bear izango zuan, bestela, bazte-
rren batean aultasun utsaz betiko suntzituko zitekean.
Alabaiñan ereti artan arrigarri bat gertatzeko zan...

Mendian gora, zakurrek lagundutako eiztari batzuk
goiz artan erbiketara joan ziran. Ba-zekiten, goiko ira-
tzan erbiren bat idoro zezaketela, eta itxaropenak bultza-
tuta gorantz jo zuten. Ezin baiñan, goiz oso artan erbiren

aztarnarik topau aal izan, eta bazkaldu ondoren, etxera abiatzeko zirala, ara non elurrean erbi baten oiñatz berriak ikusi zituztela. Zakurrek usaiña laister artu zuten, eta zaunka bizitan erbiaren atzetik oldartu ziran. Ezustean, elar baten atzetik tximista alakoa, erbi ederra irten zitzaien. Eiztari batek garaiz ikusi, eta tirokatu zuan. Laister baiñan, elurrean odol-aztarnak uzten zituala, txaraka naasi batean babestu zan. Eiztariak aren atzetik txarakan sartu ziran. Luzaro gabe, naaspil artako sasi ta otadiek aurrera igarotzea galerazi zieten, eta noizbait mutur-utsik, etxerantz bideratu bear izan zuten, laister gautuko bait-zan. Illuntzean, saiets batetik isuritako odolagaitik zearo aul, erbia etzanda jarrita, gauleeneko izarak agertu ziranean, odolustuta il egin zan.

Gau artan, iraupenerako joranak eragindako Ankamotz, basoan zear noragabe zioan. Txit indarge izanez gaiñera, iruoinka ibilli bearragaitik aurreko zango ona nekatzen asi zitzaion, eta noizean bein arranpak jotako, aurreko zangoari atsedena ematearren, geldiuene ugariak egin bear izan zituan. Senaren jabetasuna galtzeko zorian zan, baiñan basabereek beuren baitan duten zer bereizi batek, aurrera eragiten zuan. Eta onela, lo-ibiltari baten antzera basoan zear joiala, txaraka batetik barren-du zan. Otadiz ugaldutako toki artan txori ta auen kabietan arraultzak arrapatu oi zituan. Txoriren bat lotan izango ote...?

Arranpak artutako anakak, berriro etenaldi bat egitea beartu zion, eta osteria ibiltze zoroari eman zion. Ustekabez, sudurra elurgaiñean jarri, eta geldi-geldi geratu zan. Otz aundia izan arren, odol berriaren oarpenak, senak iratzarri zizkion, eta itxaropen basatiak eraginda, aztarnen atzetik oldartu zan. Luzaro gabe, erbia illotza ikusi zuan, eta aultasun utsaz etzanik, danatzaz aantzita, ireste larri bateri eman zion.

Erbi ederra zan, eta asetu arte jan egin zuan. Jarrai-

ki, enparaua ortzetan artu ta elar baten pean etzanda jarri zan. Babestune artan ez egoan elurrik, eta orbelaren artean arilduta, lo indargarriak artu zuan. Iru egunez, erbia jaten jardun zuan, eta bukatu zuanean, oiko indarren jaube zan. Gaiñera, elurra lurmendu zan, eta orain eiztatzea askozaz errezagoa zan. Baiñan ondikotz...! aurreko zango madarikatua...! iruoinka ibilli bearra benetako oztopoa zan. Alde batetik, ezin arrapagaiei bear bezela eraso, eta bestetik jauzika ibilli bear izateagaitik, bereala oartua zan. Aspaldi batez, egoera errukarria jasan bear izan zuan, eta gose utsaz, txitxarak, lipuak, kotxorroak eta abar, jatera beartu izan zan. Ozta-ozta bizirik irauteko lain. Oiko janari gozo ta indargarria, saguak alegia, ezin zitzaken arrapatu, bere ibillera nabarmenak uxatzen zituan-eta.

Alabaiñan Ankamotz zuertasun eta naimen neurrigabeaz ornitua zan, eta ekiñaren-ekiñez, zango motzaz baliatzen ikasi zuan, zauria orbaindu zitzaionean batez ere. Orretarako baiñan, adimena zorroztu bear, baita oarmenak ernaiagotu ere, ibiltari ixiltsua biurtzen zala, beti aizearen norabidea ustiatuz. Gaizkiena, zugaitzetan gora ezin igo aal izatea zan.

Basoan katagorri asko zan, eta lerren emaitzaz ongi elikatuak, neguan kabietan gorderik zetzatenean arrapatu oi zituan. Zangoaren ezbear-aurretik, enborretan gora ixilka igotzen zan, eta kabi biribilletan erdi-lotan zirala, ustegabetzen zituan. Katagorriak arras gozoak zitzaizkion, eta sagukiaz aspertzen zanean, katagorrien eiza zaillari ekiten zion, naiz-eta askotan arrapaketa ustel irten. Alabaiñan leengo katagorri gozoak, beste arrapagaiak ordeztu zituan...

Ankamoztu zanetiko zenbait egun igarorik, basotik zioala usainmenak aragi-zati bat zegoan tokira eramanean zuan. Gose zan, eta jasandako ezbearra burura zetorkiola, ondoratu gabe so jorantsuz ari begira ta begira geratu

zan. Lur-gaiñean jarei ala amuzkia bezela arte bateri lotuta izango ote? Onela ari zala, aizeak erauzitako adar bat lurrean ikusi zuan. Biziera garratzak akuillatutako Ankamotz, asmamen zorrotzaren jaubea zan alegia. Adarra ikusi baiño ez, burutapen zuurra etorri zitzaion, eta besterik gabe, adaska ortzetan atzitu, eta amuzkira urreratuta, aragi-zatiari atzirrikatu zion. Eztanda bizi batekin orbelak sakabanatzen ziralarik, Ankamotz'ek tramankuluari adi-adi so egin zion, eta gero lasaituta, amuzkia irentsi egin zuan. Gauza berria ikasi zuan, eta andik laister bere onerako ustiatu zezakean.

Ankamotz'i kirikiñoak benetan atsegin zitzaizkion. Bein soillik auen aragitik jan aal izan zuan. Egun batean, ankaren zauria zearo orbaindu ondoren basotik janari-billa joiala, zaartasunak motelduriko entzumen urriagaitik noski, kirikiño urtetsu batek ez zuan azeriaren urbiltasuna garaiz oartu, eta biribil gertatu baiño leen, Ankamotz'ek ustekabez arrapatu ta il egin zuan. Aren aragia benetan atsegiña gertatu zitzaion, eta bere buruari zin egin zion arrapatu-ala jan egingo zukela.

Izan ere, zailla gertatu zitzaion zin egindakoa betetzea, aiengana gabe oartua izanez gaiñera, arantzeko pirla batekin aurkitzen zan. Alabaiñan manturioaren amuzkiaz kalterik gabe jabetzen ikasi zuanetik, gauzak gainbera bestelatu ziran. Arrezkero, leenengo kirikiñoa idoro zuanean, eta onen arroturiko arantzek arrapagai gozoa bereganatzea eragotzi ziotenez, besterik gabe inguruko adar egokia ortzetan eutsi, eta atzirrikatu zuan. Mindutako kirikiñoa noizbait, iges egitearren bere einera eratu zanean, Ankamotz'ek arrapatu ta irentsi zuan. Ordutik, kirikiñoek ez zuten beragandik onik irten aal.

Onela bada, egunen bidean udazkena iritxi, eta onekin batera urrezko sorgindura basoaz jabetu zan. Gero, lo-gura astunak menderatutako kirikiñoak, ez ziran iñondikan azaltzen, beuren ezkutunetan babesturik, neguko

loaldian suntziak ziran-eta... Baiñan jadaneko, Ankamotz'ek ez zien jaramon aundirik egiten... Arrangura bakanaren menpe, bere barrutiko mugak bein eta berriz ibilkatzen zituan. Zugaitz eta sastrakaz apainduriko mendi-zati ua berea zan, eta ez zitzaiean leikideen urbiltasun eta lapurketarik jasan. Orain jabetzen zuan baso-bazterra, berea zan betiko, eta ez zukean iñola ere, beste ar baten agerpenik onartuko. Bere barrutiak, beste lau sail azeridunekin mugatzen zuan. Lur-zati onen barnean, eme baten izaera aspaldi batez onartu izan zuan, bakoitza bere aldetik eizatzeari ematen ziola. Eme au ardura aundienaz aalegintzen zan Ankamotz'en bideetatik urrun izaten. Baiñan beiñola lagun-emea basotik itzuri zan, gizasemeek ilda nonbait, iñoiz ez biurtzeko.

Negua urreratu zanean, Ankamotz'en jokaera bestelatu zan zearo. Illuntzea itzal asperentsuz basoaz jabetzen zalarik, sasi-arteko ezkutunea utzi, eta bere barrutiko mugak, bein eta berriz ikertu oi zituan, onela bere usaiñaz jabetzaren ezaugarriak jartzearren. Txoko ezkutuenetan txis egin oi zuan, ixuritako garnua zedarri antzera izan zedin. Inguruketa auen bitartean, zaunka irrikitsuak jaulkitzen zituan. Birritan jaurtitako oar-dei auen bidez, leikideeri gaztigatu nai izaten zien, ez zukeala iñola ere onartuko, bere barrutian beste iñor sartzerik.

Gau orotan, bere jabetzari oiko inguraketa batzuk egiñik, basoan zear barrentzen zan, leikideen aztarnak agertzen ote ziranentz egiztazearren, eta ezer bereizirik gertatzen ez zala ikustean, oiko janari-billaketari ematen zion. Gero, berriz ere buru-belarriko axolaz, barrutiko muga ta zedarrien marratzeari, etengabe bi edo irutan berak jaulkitako zaunka sarkor, zorrotza, gauaren magal itzaltsuan aditzen zala. Naiz-eta berak ez jakin arren, endako maitasun-aroa iritxi zitzaion, eta noragabe, irrika menperakaitzaz itzal alderrai baten antzera, basoko sasko traka ta gurbiztegiak zearkatzen zituan. Alperrik baiñan.

Berak tirriatzen zuan laguna, ez zan iñondik agertzen; joana zan noski gizasemeen opari izateko, eta Ankamotz'en arrangurak ez ziran baretzen. Larritasunak eragindako bere uluei, ez zien iñork erantzunik ematen.

Bakartasuna ezin eramanez, Urtarrilla'ko azkenetari-ko gau batean, bere barrutiko mugak zearkatu, eta ezaugean barrendu zan. Andik laister, beste azeriaren barrutian aurkitzen zala oartu zan, onen usain-ezaugarriak non-nai oartzen bait-ziran. Luzaro gabe, leikidearen uluak aditu aal izan zituan. Eupada aiengandik urruntzearen, ezkerretara jo zuan, eta onela gelditzeke, beste azeri baten barrutian sartu, baita beste batenean ere gero. Aurrera joiala dana usnatzen zuan, zantzu txikienik galteke. Alako batean, iltzaturik alakoa, lurrari usainka gelditu zan, eta jarraiki oiua biguiña irteten zitzaiola, arrapalada bizian malda-beera oldartu zan. Luzaro gabe basotik irtenda, sasiz inguraturiko zelai batean aurkitu zan, eta irrikatzen zuana, noizbait sasi baten pean agertu zitzaion.

Aurreko udaberrian jaioriko Alu eme gaztea zan. Bere garaia elduta, udazkenean jaiotokia utzi bear izan zuan, lurralde artako lertegietara abiatzen zala. Alabaiñan bazter guztiak jabetuak izanik, ibarreko aldean gertatu bear izan zuan. Egunez, sasipeko ezkutunean etzanda iraun zuan, eta gauetz ibarrean gaindi zebillen, eskuar zetorkion zeinnai janaritik elikatzen zala. Biziera doakabea jasaten zuan benetan. Beiñola basoan zear joiala, azeri-eme batek zemaitsu uxatu zuan, eta sastegi ta utzikiñen artean janaria billatzen zuala, ibarreko zabaldia bizilekutzat aukeratu zuan.

Ankamotz zetorkiola ikusirik, Alu'ren aurreneko ekintza, igesari ematea izan zan, baiñan gero arrotzagan zekusan zerbait lasaigarriak, geldierazi zuan. Ankamotz'ek usnatu zuan, eta gero mendian gora abiatu zan, zaunka bereziakaz dei egiten ziola. Onetaraxe bada, noi-

zean bein geldi-une laburrak egiñez, Alu'k basoko ar gorri ederrari jarraitu zion. Gelditzen zan bakoitzean, Ankamotz'ek burua arengana biurtu, eta zaunka leun maitekorraz jarrai zezaiola adierazten zion.

Onela bada, basoan barrendu ziran, Ankamotz bere barrutirantz bideratzen zala. Alabaiñan bere mugatik urbil, baso-alde artako azeriak, Alu'ren usaiña artu, eta onen jazarpeneri ekin zion. Urbiltxo zala, Ankamotz biurtuta, ortz-erakuska aurre gin zion. Toki artan arrotza zan, baiñan ez ziokean iñola ere, Alu txairo gazteari uko egingo. Bitartean, eme gaztea gelditu, eta burrukaren lekukoa izateko gertatu zan.

Orduan, Ankamotz'ek joera bakan bateri eman zion. Ago zabalik ulu erlatsak jaulkitzen zituala, etsaiari aurre egin zion, baratxe-baratxe atzera egiten zuala. Bere barrutian ez izanik, ez zuan burrukarako lei aundirik oartzten. Bestaldetik baiñan, ez zuan iñola ere Alu zoragariari uko egin nai, eta onela ez-arian ez-arian bere muga urbiltzen zan. Leikidea asarrez gaiñezka bazan ere, benetako burrukari ekiten ez zan ausartzen; aski zitzaion Ankamotz'en atzera egiteari begiratzea. Onela bada, etsaiak bien arteko muga gurutzatu zuten, eta azeri gorri ederraren barrutian sartu ziran. Alako batean, bere baso-aldean zala oartzean, sumin bizi batek eraginda, Ankamotz bestearen aurka oldartu zan, eta belarrian ozka egiñik, alde batetik bestera iñarrosi zuan belarria urratu arte. Bestearen burrukarako adorea oztu zan, eta are geiago bere barrutian ez zala oartzean. Orduan, anka egiñik, lertegian zear ostendu zan.

Ankamotz'ek bereala garaipen-oiua jaulki... ta Alu'ren begiratze gozoa. beragan josita ikusirik, irrintzi gudakoia zan beste zaunka sarkorra lau aizeetara barreiatu zuan. Gero, Alu'gana joan, miasketa maitekorraz musturrean egin, eta ondoren dei samurraz jarrai zekion

adierazirik, lertegian barrendu zan. Alu'k azeri eder gorri arengan uste osoa jarririk, otzan-otzan jarraitu zion.

Eta onela, baso-soil bateko zelaira iritxi ziran. Eldutakoan, bere nagusitasun-ezaugarritzat, Ankamotz'ek burua zugaitzen adaburuetarantz jaso, eta aginkor, ozen, zaunka bizi batzuk jaulki zituan. Zelai-mugatik, Alu'k azeri gorriaren irudi bikaiña ederresten zuan, eta zaunkaldia bukaturik, astiro-astiro menpeko urreratu zitzaion. Urtarrilla'ko gau otza zan, eta ortzian illargiaren diz-dir esnetsuak, toki oro lillurazko laztanakaz edertzen zituan. Alu eme gaztea, buztana gorantz jasota urbildu zitzaionean, Ankamotz'ek aren inguruan dantza arin bati eman zion. Tarteka gelditzen zan, eta burua illargirantz luzatuta, bere biziko zaunka aginkorak botatzen zituan, basoko biziliar guztiei, toki artako nagusia zala adieraztearren, baita Alu gazte pollitagan iñolako zarrastada egitearren noski. Gero, berriz ere dantzari ekin zion. Ikustekoa zan nolako txairotasunaz Alu'ren inguruan igitzen zan, iragartzeke aurreko erpe bat peitzen zitzaiola.

Noizbait, Ankamotz'en ezkon-dantza amaitu zan, eta jarraian musturraz Alu'ren buru txairoa bein eta berriz laztandu zuan. Gero, une goren bateko besarkada, eta bere txokoan onartua zala ezaugarritzat, lurralde-ingurutiko osteratxoa egitera dei egin zion. Gau artan berean, goizalde-irian enbor baten babespean lotan zegoan katargorri bat arrapatu zuan Ankamotz'ek, eta ezkon-saritzat Alu'ri eman zion. Egun bi ozta-ozta igarorik, elkarrekiko maitasuna epelduta, bakoitza bere aldetik joan zan. Alu'k baiñan, ba-zekian toki artan betiko geratu zitekela, eta basoa zeatz arakatu ondoren, areitz baten enborpean leku egokia aurkituta, bizilekutzat aukeratu zuan.

Egunez emen babesten zan, eta gaua elduta, ezkutu-ne utzi ta janari-billatzeari ematen zion. Sagu ugari izanik, auxe zuan oiko arrapagaia, baiñan noizik bein katargorriren bat ere arrapatzen zuan.

Egunen bidean, bere baitan bizitza berrien iñarrospe-na oartu zuan, maitasun eta kez karen naastea zan sentipen esangaitza beratzaz jabetzen zalarik. Sabeleko illeak erortzen asi zitzaizkion, kabirako azpigarri biguiña billakatuz. Oi bezela, gauean eizari ematen zion, alabaiñan gero ta astunago biurtzen zan. Alabearrez, udaberria zan eta arrapagaiak non-nai ugari.

Noizbait, Jorrailla'ren egun argitsu batean, kumeak egiteko garaia eldurik, kabiko azpigarri epelean lau kume jaio ziran. Begiak ertsirik zituzten, eta ille nabar-illunak mutur zuriko buztan txairoaz apainduak. Alu'k bein eta berriz maitasun utsaz miazkatzen zituan. Egunez kabian iraun oi zuan, kumeak bulartu ta berotzearren. Gaua eldu-ala kabitik irtenda, janari-billa abiatzen zan. Oiko arintasun eta malgutasuna irabazita, betiko eiztari trebea biurtu zan berriro, edo areago esan bear, oraingo amatasunak eta kumeenganako betebearrak, eizarekiko sen bereizia ematen ziotelako. Arrapagaiak betikoak izaten ziran, ots, sagu, katagorri, suge, txori, grisolak eta abar. Kumeek, amaren itzulpena irrikan igurikatzen zuten, eta ikustekoak ziran agertzen zitzaienean, elkarrekiko pozkurrinkak eta laztanak.

Jaiotzetik aste bi igarota, itsu izandako kumeei begiak zabaldu zitzaizkien, eta enda-senak eraginda, kabiko sarreratik ikusmiñez gaiñezka, lekorera irten nai izaten zuten. Alu'k baiñan ez zien orretarako baimenik ematen, eta kumeren bat kanpora ausartzen ba'zan, zaunka bereizi baten bidez, atzera egitea agintzen zion, eta esanetara makurtzen ez baldin ba'zan, atzaparkada ariñaz sartuerazten zuan. Loreilla'ko egun eder batean baiñan, kabian gero-ta biurriago billakatzen ziran kumeei, irteteko esku eman zien.

Eta onela bana-banaka, basoko lau laztanak antzo ziran lau azerikume zoragarriak, eguzki betetara irten ziran. Leendabizi, amaren kutuna zan Gorria, ar bikaiña

agertu zan. Kumetarik margo gorrienekoa izanda, egunen batean aitaren bikaintasun eta jankinduria lortuko zituan noski. Bigarrena, Pirri ar pollita, ez Gorria baizen ederra, baiñan bizitasunaz pil-pil, baita olde urduriduneko ta aserrekoa ere. Jarraiki, emetxo bi irten ziran. Alaia, aurrena, kume pinpirin txanbeliña, beti jolas egiteko gerturik. Azkenean, ibillera kolokariaz, Urrebegi txiki dardartsua, begi ñabar ameskordun kumetxo erabetia.

Kumeak argi betean ikusita, Alu'ren soak maitasunaz piztu ziran, Gorria'ren irudi bikaiña ikustean batez ere. Orduan, bere zaletasuna ezkutatu eziñik, kutuntxoaren larru biguiña miazkatzen asi zan.

Andik egun batzuetara, Alu'k zuloko bizitzari uko egin zion. Gaua asi baiño ez, eizan ziarduan, eta lo egiteko, txaraka bateko babesa kumeen kabitik ez urrun aukeratu zuan. Egunez irutan ikertzen zituan; leendabizi aguntentia zanean, arratsaldean bigarrenez, eta illunabarrean azkenengoz. Eizalditik kumeekana itzultzen zalarik, ez zuan bide zuzenik aukeratzeko, zear eta inguru-bideak baizik. Begi zoliz eta entzumen ernaiatz beretarren zuloa inguratzen zuan, eta iñondiko galtzoririk ez zala egiztaztean, zaunka alaiatz kumeekana oldartzen zan. Iritxi baiño ez, berak leen irentsitako janaria, goitika egiten zuan, ontatik jan zezaten. Iru kume aundienak janariari leiatsu ekiten zioten. Urrebegi gaixoak ordea, janarirako ez zuan irrika aundirik erakusten, eta gaiñera, batzutan eztul-aldi gaitzek soin ñimiñoa iñarrosten zioten.

Amaren ikerraldirik atsegiñena, arratsaldekoa izaten zan. Kumeek, amaren etorrera urduri igurikatzen zuten, eta agertu baiño ez, ikotika oldartzen zitzaizkion. Gero, amak goitika egindako janaritik irentsi ondoren, bere zaindaritza-pean jolasteari ematen zioten. Gorria, Pirri, ta Elaia jolasean asten ziran zaunka aulez elkarri eraso. Sasi-burruka auetan, Gorria garaille gertatzen zan, baiñan au ez an gauza erreza, Pirri iñolako kemenaz jarki-

tzen bait-zan, eta amorru bizian anaiaren erasoetatik jarreitzen zan. Azkenik ordea, Gorria'ren indarrak gaiña artu oi zuan, eta garaituriko Pirri'k sumiñaz irakiten, ortz txiki zorrotzak erakutsi oi zizkion. Sasi-burruka auek gertatu bitartean, musturka ta bultzaka, Alaia batengandik besteagana zioan jolasaldia biziagotuz.

Urrebegi gaixoa aitzitik, begiak erdiz ertsiak zituala, txoko batean etzanda, anai-arteke zalapartari zerraikion, eta aurkariak neke utsaz etzanda jartzen ziranean, polliki-polliki Gorria'gana zioan, eta onen alboan etzanik, miikada batzuk egin oi zizkion, eta gero buruiñoa anaiaren lepo sendoan ezarrita, betazalak astun bai'litzaizkion, lotan bezela geratzen zan, eztulaldi gaitzaren batek bular erkiña iñarrosten ez baldin ba'zion. Urrebegi gaixoa jaiotzetik eritasun sendakaitzak joa zan, eta augaitik noski, bizitzak beldur neurrigabea ematen zion. Amaren naiz Gorria'ren ondoan aurkitzen zanean soillik, kentzen zitzaion beldurra.

Alabaiñan aunditu-ala, kumei amaren laztanak urriagotu zitzaizkien, eta ordaiñez, Urrebegi'ren Gorria'rekiko zaletasuna gero ta sendoagoa biurtu zan. Kume guztiak izatez berekoiak ziran, baiñan egunen bidean, Gorria arrebaren atxikitasun eta laztanetara oitu zan, eta bera ere Urrebegi'rekiko maitasun apurñoa oartzeko asi zan, baita onen eztul-erasoak eroapenez jasaten ere.

Arratsaldeko ikerraldietan, eta giro ona izatekotan, kabiaren aurrean edatzen zan baso-soillean, amak eiza irakaspenak eman oi zizkien. Sagu naiz sugereri bat bizi-rik kumeen aurrean uzten zuan, eta zaunka uiagarriak jaulkiz, arrapagaia il zezaten adierazten zien. Arazoa errezagoa biurtzearren, Alu'k berak kume ezpaituen aurrean, arrapagaia il oi zuan, eta onela luzaro gabe, kumeek beurek janaria erailten ikasi zuten.

Uztailla amaitzeko zan garaian, basoko ezkutatuak ikas zitzaaten, baita soiñak bizkortu zekizkien, kumeak atera-

tzen asi zan Alu. Axe bai benetan, biziera kilikagarria! Amak zantzu ta ezaugarri guztiak garaiz oartzen irakatsi zizkien, era berean zuertasuna zorrozten zitzaiera. Gosea baretu ondoren, ikustekoa zan, amaren so arduratsuen pean, nolako adoreaz jolasteari ematen zioten. Alabaiñan kumeen jolasaldiak gerota zakarragoak, basatiagoak, biurtzen ziran, eta Gorria'ren erasoei, Pirri'ren erantzunak oso sumiñak billakatu ziran.

Sagu ta sugeak izaten zituzten oiko janaria, baiñan uda igaro-ala, txorien errunaldia asirik, auen arraultzak arrapatzen ikasi zuten. Bitarikoak ziran. Bata, sastrapeko kabietan, eta bestea berriz, zugaitzen adarretan aurkitzen zana. Ez zuten kabi askorik idorotzen, baiñan ago-sapaiak ederretsitako arraultz gozoak arrapatzeak, zein-nai aalegin merezi zuan, eta amaren irakaslaritza-pean, txorien joan-etorriak begiz jarraitzea ikasi zuten. Onela bada, zugaitzetan gora igonik, kabi banaka batzuk arrapatu aal izan zituzten. Orretarako, leenbizi amak lauazka igotzea irakatsi zien.

Eguraldia gero-ta beroago biurtzen zan, eta leengo kabia utzita, egunez edozein sasi edo otapetan ezkutatzen ziran, zuertasunak eragindakoez gauez soillik eizatzen zuten-eta. Euria baldin ba'zan, enbor baten aizalpean arildurik, atertu arte iraun oi zuten, eta gero goseak bultzatuta, adore berrituaz arrapagaien billa, osteria irten.

Dagonilla'ko gau sargoritsu batean, amaren atzetik janari-billa zioaztela, zeru illunean ozta-ozta marraztua, goseak eragindako ontz erraldoi batek, arrapagaien billa basoa aztertzen zuan. Alako batean, Alaia'k adar igarra zapaldu, ta krask! aula aditu zan. Ontzak oartu zuan, baita berealakoan azerikumea nabaitu ere. Tximista bezelaxe, ontza beerantz murgildu zan, eta eguratsean zear bere lumadi leunari eskerrak, txistu txikienik ere egiteke, azeri-taldeagana oldartu, eta Alaia atziturik, itzala alako

ixilla eguratsean gaindi itzuri zan, besterik aditzen ez zala, laister itzaliko ziran Alaia'ren izu-miñezko eiagorak baiño...

Iltzatuak bezela, Alu ta beste kumeek, zegozen tokian gelditu ziran, eta gero, Alaia'ren eriotz-zinkuriñek eraginda, izu gorriaren menpe txaraka lodian babesturik, zenbait ordu iraun zuten.

Iraila'ren asieraz batera, kumeei amaren laguntasuna murrizten asi zitzairen, eta andik zenbait egunera, Alu'ren euspina betiko galdu zuten. Elkarrekiko atxikitasuna era berean galdurik, kume bakoitza bere bidetik joan zan, eta Pirri'k barrutiko sortaldean bizilekutzat aukuraturik, Gorria basoko sartaldean geratu zan... Alabaiñan sasitako naaspil batean gordelekua ozta-ozta aukeratuta, ara non berak ongi ezgutzen zuan ez tul batek burua biurterazi ziola. Erabeti, astiro, arrenka bezela, Urrebegi txikia urreratu zitzaion. Ondoraturik, zenbait miazketa egin zizkion, eta gero, oi zuan bezelaxe, anaiaren ondoan etzanda jarri zan, urrezko begiakaz laztantzen zuala. Gorria'ren leenbiziko bultzada, Urrebegi uxatzea izan zan, alabaiñan ezin zezaken arrebaren ñimiñoaren itxura eskaritsuari uko egiterik, eta azkenez onen ondoan etzanda, so oldozkorraz argi-eriotzaren igurikan geratu zan. Gaua elduta, oi bezela eizari emango ziokean bizitzari eustearren, baita alboan zetzakion begi urredunen laguntzua janaritzeko ere, Urrebegi gaixoa bere buruarentzat eizatzeko gauza ez zan-eta.

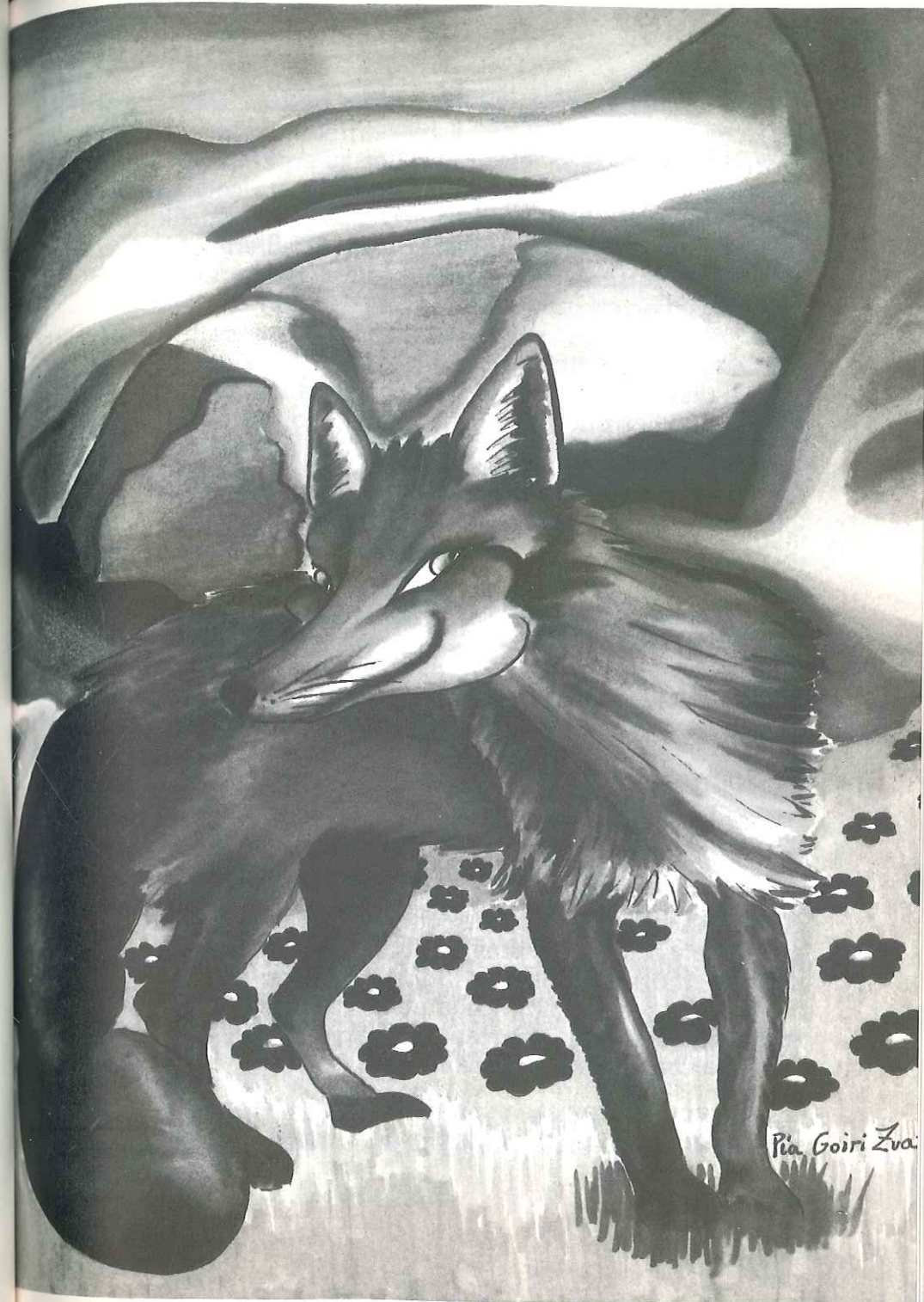
Eta ez-arian ez-arian udazkena iritxi zan, eta onekin batera, ego-aizeko sorgindura epelak, basoan urrezko laztanak ezarri zituan. Lertegian oraindik janari ugaritsu idoro zezaketen, eta bera ta Urrebegi aularentzat bearezkoa zitzaiena, egunoro iritx zezaken. Saguak non-nai ageri ziran, baita neguko loaldian suntsitu baiño leen, sugeren bat ere arrapatzeko era izango zuten.

Beiñola, oi bezela gau betean arrapagaien billa zioa-

la, il-beerako argi motelpean, azeri baten irudi ederra ikusi zuan. Ankamotz bere aita zan. Gorria'k leenengoz ikusten zuan, eta sekulako begirunez jabetuta, lurrean iltzatua bezela geratu zan. Azeri eder argan zerbaitek kikitzen zuan. Anakamotz'en begiak pindar bizi alakoak dizdiraka, ortzetan adar bat atziturik zuan, eta arantzez arrotutako irudi biribillaren aurrean zegoan. Ustekabez, eraso zuan, eta miñez akuillaturiko kirikiñoak igesari eman zion. Orduan, jauzi malgua eginda Ankamotz'ek musturretik atzitu ta ito zuan. Jarraian, sabeletik asita irentsi zuan leiatsu. Janaria bukatuta, azeri nagusia itzaltetan ostendu zan.

Ankamotz'ek alde egin eta gero, Gorria ondakiñetara oldartu zan, baiñan ez zuan besterik idoro aal, azala ta arantzak baiño. Usainmenak jakiñerazi zion janari bikaiñaren ondakiñak zirala, eta bere buruari zin egin zion, urrengo abagunean berak ere kirikiñoen bat txastatuko zuala. Ain zuzen ere, zenbait egunen buruan, aukera etorri zitzaion, eta adar bat ustiatuta, bere aitari ikusitakoa egin, eta besterik gabe kirikiñoaz jabetu zan. Jakia benetan gozoa gertatu zitzaion, eta Urrebegi'k lagunduta, azkenengo puskaraiño irentsi zuan. Aragia arras indargarria gertatu zan, eta Urrebegi'k aspalditxo batez itxura ohea erakutsi zuan.

Egunen jarraigo uxaeziña udazkenean sakontzen zan, eta Azilla'ren ateetan euritea asi zan, basoa illun eta goibel billakatzen zala. Euri-jasak eragindako lo-guraren menpe, enbor bateko uskunean babesturiko Gorria ta Urrebegi, elkarrekin arildurik zetzaten. Gaua zetorkienean, goseak bultzaturiko Gorria'k, zulotik irten, eta arrapatzeari ekiten zion. Uxol aspergarri artan arrapagai gutxi ikusten zuten. Alare, Gorria'k sagu banaka batzuk arrapatzen zituan, eta auetariko azkena agoan eutsita, enbor-zulora biurtzen zan, Urrebegi'ri janaritxoa ematearren. Gero, ezkutune artako orbelez inguraturik, lotara berriro.

Baiñan guenez odeiak ostenduta, basoan zear eguzki-printzak igazirik, bazterrak txorien txintaz, zomorroen burrunbaz, eta azkenengo loretxoen agerpenaz alaitu ziran. Martin Deunaren uda-kondarra zan, eta eguzki epe-laren pean, urrutiko Anboto ta Aitzkorri'ko gaillurrak egurats gardenean zear urbillagotuak ziruditen. Ego-aize zakarrak erauzitakoak, negarrezko aienekin zugaitzen adaburu ñabarrek ostoak bana-banaka galdu zituzten, eta orbel biurturik, lur berria sortzearren, lurraren ukitze atsedengarria billatzen zuten. Urteko azken urre-ixuria zan, erakarpen bereizia basoaz jabetzen zalarik. Aizeak orraztutako lerroñdoen pean, gauak iñoizkorik ederren ematen zuan. Oi bezela, Gorria'k bere zeregiñei ekiten zien, illargiak dana edertzen zuala, eta eguratsean gaindi sorgiñen aiuriak ziruditen suzmurrak non-nai aditzen zirala.

Aldiune eder artan, Gorria'k arrapagai asko eizatu zuan, bai berarentzat, bai etengabe zerraikion Urrebegi'rentzat ere. Alabaiñan illuntze batean, odei arre astunek ortzia estali zuten, eta ats erbalgarria oroz jabetu zan. Kezka bakanaren pean, Gorria'k sarri askotan burua beeko ibarrerantz zuzentzen zuan, beste nonbait dei uxaeziña bere igurikan bai'litzan.

Barruti artako txoko ta zedari guztiei, Ankamotz'en usain-ezaugarria zerien, eta Gorria'ri ezin esan alako oarpen ezkutuak, beste lur berrien billa abia zedilla agintzen zion. Bizpairu aldiz eizan zebillela, Ankamotz'ekin aurrez-aurre billakatu izan zan, eta bakoitzean, azeri nagusiagandik zerion agintza indartsuak beldurturik, igesari eman izan zion. Azkenengoan baiñan, aserre bizian Ankamotz'ek ortzak erakutsi zizkion erasotzen ziolarik. Iges zoro bateri ekin zion, ezkutuneko babesera eldu arte. Azerien iñausaldia asten zan, eta barruti artan ez zegoan tokirik ar bakar batentzat baiño.

Kadenezko errezelpean, arratsaldea iltzen ari zan. Zuloan etzanik, so goibelaz Gorria'k urrutiko irudi mote-

lei so egiten zien. Ondoan arilduta, Urrebegi'ren soin txikia lotan zetzan. Gero, gau betea billakaturik, Gorria ixillez jeiki, eta kabitik irten zan. Dei urrundari batek erakarpen jarki-eziñaz ibarreko lur apaletara eragiten zion. Unetxo batez izarrerri begira geldi-geldi egon, eta gero mendi-beera abiatu zan. Ozta-ozta urrats batzuk eginda baiñan, Urrebegi zetzan zulorantz begiratu zuan. Urrebegi gaixoa...! Alabaiñan ez zuan ezereen kezkarik izan bear. Eme izanik, barruti artan betiko geratu ziteken... Eta besterik gabe, jaiotokia azkenengoz zapalduta, basoan barrendu zan.

Andik laister, gurdibide bat artu, eta ibarreko norabidean murgildu zan. Begi ta entzumen eranaiaz zebillen, edozein arrapagai ustegabetzearren, baita galtzoriren bat garaiz oartzeko ere. Bideko biurgunen batean, sagu bat arrapatu zuan, eta gosea aunditu zion mokaua irentsita, bidean beera berriro. Noizbait, lertegia amaituta, zelai batetik barrendu zan. Luzaro gabe, sagardoi ederra aurkeztu zitzaion. Jalgitako sagarrak or-emenka sakabana-tuak zetzaten, eta Gorria'ren begi zorrotzek aiek ikusi baiño ez, usnatu zituan eta berealakoan jateari eman zion. Bostkantoi motakoa ziran, eta leenengoz jandako sagarrak atsegin zitzaizkion benetan. Irentsi-ala jan ondoren, ezkutune egokiaren billa asi, eta luzaro gabe, sasi lodipean aurkituta, etzanda jarri zan, sagarren egospena lo-bitartean egiteko.

Gau artan, oarpen bakanak eta otzak atzituta, Urrebegi itzarri zan. Lotan zanean, beti zuan Gorria ondoan, eta onek bero ta ziurtasuna ematen zizkion. Gaueko eizara abiatzen zanean, Gorria'k musturkada batez iratzarri oi zuan, eta orduan arrebak jarraitutako, janari-arrapatzeari ematen zion. Bildotsa bai'litzan atzetik zerraikion, eta Gorria'k lortutako janari-ondakiñak jan oi zituan, bere soin erkiñarentzat azkurri aundirik ez zuan bear izaten-eta. Lagun gabe egoteak, Urrebegi gaixoari izu esangaitza sortzen zion. Gau-erdia zan itzarri zanean, eta ba-

karrik zegoala oartu zanean, beldur bakanak jota, kabitik irten, eta eiagora bezelakoak ziran aiuriakaz, nebari deika asi zitzaion. Gau ixillean ez zuan erantzunik jaso, eta etsia, or-emenka izu gorriaren menpe, anaiaren jarraipenari eman zion.

Barrutia mugatzen zuan gurdibide bateko ertzean, Gorria'ren usaiña artuta, onen jarraian asi zan. Aztarnak gero ta agiriagoak ziran, eta bide artatik ibiltzeko egokia bazan ere, Urrebegi txikiak sarri askotan, neke utsaz zenbait geldione egin bear izan zituan. Goizaldean azkenik, sagardoira eldu zan, eta ale batzuk irentsirik, beti anaiaren aztarnei jarraika, sasi usu batetik barrendu zan. Orduko, egunsentiaren agerpenak zabaldia argitzen zuan.

Ezustean, erdi-lotan zetzan Gorria itzarri zan. Adar-txo baten karraska bere oarmenera etorria zan. Begietan itxaropen-dizdira erakutsiz, Urrebegi uste osoaz urbiltzen zitzaion. Orduantxe, sumin basatiz eraginda, ortz zorrotzak erakusten zizkiola, Gorria, uxatzeko asmoz oldartu zitzaion arrebari. Lagun erkin aren oztopoa, ez zuan luzaroagorik jasango. Orain egiteko zuan bidai ezauguan, ez zukean iñola ere eragozpenik jasango. Lepoko illeak latz eginda, bizkarretik eldu ta...

Baiñan ez zion kalterik egin aal. Aiene aulak jaulkiz, betazalak ertsita, jarki gabe ta otzan-otzan Urrebegi makurtu zan... Orduan, sumindutako Gorria konturatu zan ezin zezaiokeala kalterik egin, eta aserrealdia joanda, leengo tokira biurtu, eta berriro etzanda jarri zan. Orduan, ain sarritan egiña zuan bezelaxe, Urrebegi urbildu zitzaion, eta nebari musturra miazkatu ondoren, onen ondoan etzanda, buruiñoa lepoan ezarri zion.

Iru ordu igaro ziran jadanik gautu zanetik. Itzarrita zetzan Gorria, eizarako garaia zala erabakirik, jeiki zan, eta oi zuan bezela, musturkada batez Urrebegi iratzarri

zuan. Odei lodiez estalitako gau illun eta ixilla zan. Sagar batzuk jan ondoren, azkurri indargarriagoren billa abiatu ziran. Sagarrak gogoko gertatu izan zitzaizkien, baiñan aragi-jaleak izanda, beste jangairik bear izaten zuten. Basetxe batzuen ondotik igarotzean, zakurren iskanbillak izutu zituan, eta leku paketsuagoetatik joatea erabaki zuten. Gau osoa alderrai ibilli ondoren, goizaldea gabe, txaraka batean babestu ziran.

Urrengo gauean ere, janari-billa irten ziran. Euria mara-mara ari zan, baiñan goseak eraginda, gordelekua utzi zuten. Bidexka baten gaindi joiazala, Gorriari arratoi baten usaiña etorri zitzaion, eta onen jazarpenari eman zion, ixiltsu ta arin, basoan ikasita bezelaxe. Noizbait, arratoitzar baten irudia begiztatu zuten, eta arrapalada bizian Gorria'k eraso zion. Alabaiñan besteak azeriaren oldarra garaiz oartu, eta aalik ariñen zulo batetik itzuri zan.

Gorria ta Urrebegi oartu ziran, erpe-azpikoa epel-txoa zala, eta toki batzuetatik ke-jario sakabanatuek inguratzen zituztela. Erri aundi bateko ondakintegia zan. Zikintegi osotik, arratoiak ikusten ziran, beuren ezkutune epeletatik janari-ondakiñen billa irteten zirala. Ondakintegitik osteratxo bat egin ondoren, goseak eragindako Gorria'k, aietariko arratoitzarren bat arrapatzea erabaki zuan. Alabaiñan eraso egiten zuan bakoitzean, arrapalada bizian arratoia urbilleko zuloren batetik ezkututzen zan.

Egunsentia baiño leen, mutur-uts egindako bikoteak, ondakintegiko goikaldera jo zuan. Emen, ondotik igarotzen zan bidezabaletik, ondakiñak etengabe iraultzen ziran, beraz janari-kondarretan lekurik aberatsena, eta onezaz gaiñera, berri ixuritako gaiak zulo guztiak ezaltzen zituzten. Orduan, Gorrai sastraka baten ertzean ~etzanda, zelatari jarri zan. Andik laister, arratoi bat ixurtegian agertu, eta janari-billa or-emenka asi zan. Begiak

pindar eta giarrak atezuan, Gorria'k aren gora-beerak barrandatzen zitu. Alako batean, ur samar billakaturik, arrapalada batean oldartu, lepotik atzitu, ta astiñaldi batez lepo-egurra autsi zion. Gero, sarats usu batean ezkutataturik, gose gorriak eraginda, azeri-bikoteak jan zuan arratoia. Ain zuzen ere, arratoikia ez zan benetako janaririk gertatu, baiñan nolabait ere gosea arindu zien.

Neba-arrebak, ondakintegiko inguruetan geratzea erabaki zuten. Orretarako, gordeleku ziburra billatzeari eman zioten, beuren zuertasunak onela agintzen baitzuen.

Egunen bidean oartu ziran, toki artako azeri bakarrak ez zirala. Gau oro, ikus zitzaketen beste nonbaitetik etorritako azerikideak. Ez ziran baiñan, mendiko azeri ainiñako abere bikaiñak, osasuntsuak, ernaiak, azkarrak, zoliak. Ez, ondakintegiko bizierak kutsutuak noski, ez zuten besterik ezagutzen zikintegi artako bazterrak baizik, eta arratoiekin naasiak, janari berdiñari ekiten zioten, ondakiñek eta marraskari inguingarri aiek kutsutuak, gero ta izaera zitalagoan ondutzen zirala.

Ez-arian ez-arian, Gorria ta Urrebegi biziera artako ondoreak ezagutzen asi ziran. Oiko bizitasun eta zolitasuna moteltzen ari zitzaizkien, eta onela jarraitzekotan, beste azerien zitalkeria eroriko ziran...

Gorria'ri baiñan, leku bakarti ta mendiekiko oroi-miña gero ta nabariago zetorkion. Gaiñera, ondakintegiko janaria ugingarri izateraiño gertatzen asi zitzaion.

Beiñola, bera ta Urrebegi geisorik billakatu ziran. Andik laister, biok oka egin, eta egun oso batez, min aundiaren menpe iraun zuten. Noizbait, il-gorak zurizkatuturiko gau izartsua egin zan, eta biak beuren einera zerbait etorrira, toki madarikatua betiko uztea erabakirik, bi dai noragabeari berriro eman zioten.

Eta norabiderik ez zutela, oartzeke sortalderako bideari ekiñez, egun batean noizbait, Naparroa'ko muga zearkatuta, Aralar mailloan sartu ziran. Orduko, lerdoiak bakantzen asi ziran. Auen ordaiñez, arizti ta pagadi eder eta ugariak aurkitu zituzten. Pago-basoek bereiziki, Gorria'gan iñolako erakarpena esnarazten zuten. Izaerako zerbaitek adierazten zion, bere benetako biziera pagadientan idoroko lukela, txarakak tartekoak izatekotan batez ere.

Jadaneko, zugaitzek ostoak galdu zituzten, baiñan zoragarria zan benetan, erpe-azpian orbelek sorturiko biguintasuna oartzea. Sasoi artan ez zuten azkurri aundirik aurkitu, alabaiñan beti gose izanda ere, ondakintegiko bizierarekin bekaldeuta, oraingoa beuren oldeari ongien zetorkiona zan. Arrapagai urri oiko janariari ba'gagozkio, baiñan gaztaiñadietan morkotsen artetik baziran gaztaiñak idorotzeko, eta gorengo janaria ez izanik ere, bizitzari eusteko lain aurkitzen zuten.

Negu-miñean elurtea asi zan, eta gose utsaz ibar apaletara beartuak izan ziran. Gorria'k baiñan ez zitu toki aiek maite, eta artega bizi zalarik, ezkutunea egunero aldatu oi zuan. Beiñola, ur orrularietako latsa zearkatzen zutela, Urrebegi arri labainkorrean lerratu, eta uretara erori zan. Ura txirrioan zeriola irten zan, alabaiñan andik laister otzez dar-dar asi, eta eztulaldi zakarrak iñarrosita, goizaldea gabe sukarrak artu zuan. Arkaitz baten uskunean ezkutatu ziran, oi bezela Urrebegi anaiaren ondoan arilkatzen zala. Gaua iritxi zitzaientean, ameskaitzaren menpe zetzan Urrebegi dardartsua, Gorria'k orbelez estali zuan, eta gero mendi-beera abiatu zan. Arkaitzaren babesetik urruntzen zala, Gorria'k erabaki zuan Urrebegi betiko uztea, benetako eragozpena gertatua baitzitzaion.

Andik luzaro samar, borda baten aurrean aurkituta, ukuilluko atepetik zapal-zapal eginda sartu zan. Agaetan kokaturik, zenbait oillo epeltasun atsegiñean lotan zego-

zen, eta eskura leenengoa etorri zitaiona atzituta, etorria baizen azkar irten, eta urruneko beresi batean, janari indargarriaren iresteari eman zion. Bero ta bizi berria eman zizkion. Iru laurden oillo ozta-ozta jan zituala baiñan, leen orbel-pean utzitako Urrebegi'ren irudi ezindua, gogora etorri zitzaion. Bein eta berriz berekoitasunak ikuspenera uxatu nai, alabaiñan urrezko begi aien deia ezin garaitu, eta oilloaren kondarrak ortzetan tinkaturik, mendian gora abiatu zan.

Ezkutunera elduta, oillokia sarreran utzi, oiko zaunka biguiñaz arrebari dei egiñez. Gorria ikustean, Urrebegi'ri larritsuna ezabatu zitzaion, eta goseti, oillo-zatiari ekin zion. Zenbait egunen buruan Urrebegi sendotu zan, eta orduan sortalderako bidaiari jarrai zioten. Alabaiñan Urrebegi'ren eztul-erasoak ez ziran osoki ostendu.

Urtarrilla'n, aizea aldaturik ego-ats epelak toki garaietako elurrak gesaldu zituan, eta azeriek ibarretako lapurketak utzita, mendietako bakartasun eta ziurtasuna aukeratu zituzten, oiko bizierari berriz ematen ziotela. Era ontan iraduz gabe, Naparroa'n zear sortalderantz bideratzen ziran. Otz aundia zanean, basoko bizitza motel-tzen zan, eta goseak eraginda, mendietatik ibarretara jeixten ziran. Leku aintziratsuetan oilligor eta mingorrek arrapatu oi zituzten. Naiz-eta eiza erreza ez izanik, txit ezkutuan jartzen ziran, eta egaztiei arreta aundienaz urbiltzen zitzaizkien. Onela, zenbait arrapatu aal izan zituzten eta onenatariko jangaia gertatu zan.

Mendiak gero ta garaiagoak biurtzen ziran, eta Gorria an betiko geratuko litzakean, baiñan joran ezkutu batek aurrera zeraman. Otsailla'ren bukaeran, usterik gutxienean elur-jasa aundia izan zan, eta mendiak estalki zuriaz jantzirik, ezin bestez araneke babesera janari-billa abiatu ziran. Lats orrulari batetik ez urrun, etxe bakarra aurkeztu zitzaien, eta goseak eraginda begi zorrotzez aldamenak arakatu zituzten. Ainbeste elkarrekin eizatzea-

gaitik, bikoteak benetako antze ta elkar-ulerpena lortu izan zituan. Gorria basetxetako ukuillura abiatzen zanean, Urrebegi'k etxe-ingurutik ibilladi agiria egin oi zuan...

Zakurra lotuta baldin ba'zan, zaunka bereizi batez Urrebegi'k Gorria'ri adierazten zion arazoari ekiteko, eta onela etxeke zakurrak zaunka ta zaunkari ematen ziola, arin eta ixillik Gorria'k bere egitekoa betetzen zuan. Zakurra aske izatekotan ordea, Urrebegi'ren atzetik oldartzen zan, eta onek, berak aurretik ongi aztertutako sasi ta sastrakatarak erakartzen zuan. Arrapaketa egiña, ta zakurra etxera biurtzen zala, berrero elkartutako azeri-bikoteak ezkutuneren batean arrapakiña irentsi oi zuan.

Otsailla'ko illunabar artan, aldamenak beresi batetik arakatu zuten, eta gau bete egin zanean, arazoari ekin zioten. Urrebegi'k oiko etxe-inguraketa egin zuan, alabaiñan ez zan zakurren zantzurik agertu. Barnetiko elkarriketa baten mintzoak aditzen ziran soillik. Bitartean, kortako atetik urbiltxo, Gorria'k zakurraren Urrebegi-atzetiko oldarra igurikatzen zuan. Onela luze samar iraun ondoren, etxe artan zakurrik ez zalakoan, ukuilluko ateraiño urreratu... eta gauza bakana benetan, atea erdi-zabalik agertu zitzaion. Gorria'k zabalunetik burua sartu ta lekua aztertu zuan. Barneko giroa epela zan; argi motel gorritzapean abelgorria zetzan, eta goibe erdiko agadian, oillo-talde ugaritsua kokaturik zegoan. Tximista baizen azkar, mailladitxotik igo, oillo bateri lepo-ezurra ausi, eta ortzetan tinko eginda, mailladitxotik beera asi zan. Alabaiñan erasoaz batera, oilloek izu-karakak jaulki zituzten, eta ikuilluko bazter batetik, epelean erdi-lotan zetzaten zakur aundi bi, zaunka bizietan zetorzkion.

Ate-zabalunetik igesa eziñezkoa zitzaion jadanik. Mailladitxotik Gorria'k leio bat ikusi zuan, eta zakurrek erasoten ziotela une berean, oiñazkar alakoa jauzi arrigarrria egin zuan, eta oilloa babeski antzera aurretik jarrita,

leiarra apurtu ta lekorean aurkitu zan. Leiar zatiek atzeko zango batean egindako zauritik, odola zerion. Bere begira zegoan Urrebegi'rekin bildu ondoren, eta ixurita-ko odolak elur-gaiñean ari gorria marrazten zuala, mendi-gorako bidea artu zuan.

Laister baiñan, zakurrak urreratu zitzaizkien. Au oar-turik, Urrebegi'k zearkako arinketa bateri eman zion, Gorria'gandik urruntzen zalarik, onela zakur baten jazar-pena bereganatuz. Egitan, bere lagunaren kinka larria arindu zan, alabaiñan Gorria'ri zerraikion zakurra, bieta-riko ariñen eta indartsuena zan. Ortzetan atzitua zera-man arrapakiña, Gorria'ri astun billakatzen asi zitzaion, eta gaiñera, ixuritako odolagaitik unez-une aultzen ari zan. Orduan, aurrean agertutako sastraka baterantz zu-zendu, eta araturik azkar barrendu zan. Orduan oilloa lu-rrean utzita, beste aldetik irten zan arrapalada bizian, elur izoztuaren aurreko aldatzari ekiten ziola. Zakurrak ere, noizbait sasi-matasatik jarei, zaunka bizietan aren irudi gorritzari jarraitu zion, ariñeketan urbiltzen zitzaio-la. Ozta-ozta arrapatzeko zorian zala baiñan, gauza arri-garia gertatu zan...

Ustekabez, Gorria biurtu zan, eta ago idekitik ortzak erakusten zizkiola, aiuri izugarriak jaulki zizkion. Ain zu-zen ere, ille-arrotutako azeriaren itxura beldurgarria zan, eta gaiñera etxetik urrun samar aurkitzen zan ezkerro, za-kurrari adorea epeldu egin zitzaion, eta izu bakanaren menpe, Gorria'ren aurrean tinkatuta, orru luzeen bidez onen eupadari erantzuten zion. Alabaiñan Gorria'k be-rean zirauanez, zakurra zirurika asi zitzaion, ustegabetze-ko asmoz nonbait. Azkenean jokoaz gogait eraginda, za-kurrak iruzpalau zaunka ozenak jaulki zizkion eta ibillera arroaz etxerako bidea artu zuan.

Gau-itzaletan zakurra suntsitu zanean, Gorria leengo satrakara itzuli, eta arrapakiña berriro atzituta, mendi-go-ra abiatu zan Urrebegi'ren deiari jarraian. Andik ordu bi-

tara aitzezko naasi batean gordelekua idororik, gose go-rriak eraginda, oillo iresteari ekin zioten, eta izarren argi aulak egunsentiari bidea uzten ziola, lo arin batek artu zi-tuan.

Goizaldea gabe, ibarreko etxetik ibillera azkarreko gizon baten irudia malda-beera abiatu zan. Andik laister, bostpasei etxetako auzo batera eldu zan, eta emen zen-bait lagun iratzarri ta gero, egunsentia doi-doi asita, iru gizon eta sei zakurreko talde bizkorak malda-gorako bi-deari ekin zion. Goiko etxe bakartira iritxirik, inguruak aztertzen asi ziran. Aurreko gauean Gorria'ri isuritako odol-aztarnak, argi marraztuak elurraren gaiñean ager-tzen ziran, eta zakurrek, auek usnatuz geroz, zalaparta bizian goiko arkaitzetarantz abiatu ziran.

Arkaitzetako ezkutunean, zirrara larri batez, erdi-lo-tan zetzaten Gorria ta Urrebegi iratzarri ziran. Etxe baka-rretik gora, beurek gauean utzitako aztarnetatik, talde gorrotogarria urreratzen ari zitzaien. Taldea, luzaro sa-mar elkartuta ibilli zan, eta gero eiztari bakoitzak zakur bina arturik, iru taldetan banandu ziran. Enurarik gabe, iru aldetatik inguratuko zituzten. Galtzoria ikusita, Go-rria'k igesari ematea erabaki zuan, eta Urrebegi'k jarrai-turik, mendiko beste egitik aldatz-beera asi zan. Azeriak ikusi baiño ez, tarte laburtzen zutela, zakurrak zaunka ta zaunka atzetik oldartu ziran.

Aran artako sakonean, ibai orrulari apartsua arru malkartsuan beera amiltzen zan. Gorria aurrelaria zala, aalik ariñen azeri biak beeko ibairantz bideratu ziran, ~atetik uztai zabalaren arabera, gizon eta zakurrezko taldeak urbiltzen zitzaizkiela. Ertzera elduta, azeriak ur otzetan sartu, eta legorrera irten gabe, ibaian gora abiatu ziran. Eiztariak ibaira eldu ziranean, zakurrak zantzua galdurik or-emenka zebiltzen nora jo ez zekitela. Orduan, batzar ariña izan ondoren, eiztariak iru taldetan jarraitzea

erabaki zuten. Bat ibai-ertzetik gora, ta beste biak goiko egi bakoitzetik joango ziran.

Ur otzgarrietatik ibiltzea arras mingarria zan, Urrebegi'rentzat batez ere, eta azkenean aurrera joan eziñik, arri zabal baten gainean kokatu zan dardarrez jabetuta. Gorria'k ere otzaren ondoreak pairatzen zituan, eta inguruak begi zorrotzez arakatu ondoren, amildegi bezelakoak ziran ertzetan, igarobide bat ikusi zuan. andik arkaitz-gora abiatu zan, atzetik Urrebegi gaixoak nekez zerraikiola. Gora eldutakoan, orbel eta abarrez eraturiko ezkutune egokia aurkitu zuten, eta besterik gabe, antxe bertan babestu ziran. Gorria'ren ondoan etzanda, otzak ozkaturiko Urrebegi'k dar-dar egiten zuan, alabaiñan orbelaren epeltasunean, polliki-polliki bere einera biurtzen asi zan. Azkenez lo-arin batek artu zuan. Gorria aitzitik, begi sarkorrez zelatari jarri zan.

Onela ari zirala, lengo bustialdiak eragindakoa noski, Urrebegi eztulka asi zan. Egurats barean, onen otsa mendiko egietatik barreiatu zan. Bapatean, alde artatik zelatan zebiltzen zakurrek, zaunka ozenakaz erantzun zioten, eta aalik ariñen ezkutunerantz jo zuten. Zirrara batek iñarrosita, Gorria zutitu, eta Urrebegi iratzarri zuan. Zakurrek zerraizkiela, azeriak ibai-gaiñetiko amildegiaren ertzetik bideratu ziran. Asieran zakurrak urreratu zitzaizkien, baiñan bidea gero ta malkartsuagoa billakaturik, eta bestetik txapartegi usuan zear barrentzen ziralako, azeriek tartea aunditu zuten. Ez-arian ez-arian zaunkak moteldu ziran, eta ibillera lazotu gabe, Gorriari arrenkurak jabaltzen asi zitzaizkion. Sukarrak jota, Urrebegi osta-ozta anaiaren atzetik joian.

Alako batean, ibaiko beste amildegitik, eiztari batek ikusi zituan. Zioazen zuzenbidetik irautekotan, amildegi-ko beste ertzetik igaroko ziran, eta zizparen elmenean gertatuko zirakean. Orduan, izkillua arri baten gainean ezarri, eta patxada osoan itxo egin zuan. Luzaro gabe,

buztana gar bizi alakoa igitzen zitzaiola, Gorria'ren irudi txairoa jauzika igaro zan. Eiztariak katuari eragiten zion une berean, adar bat saiestearren, Gorria'k izkintxo egin, eta danbadaren txirri lodiak utsunean galdu ziran. Eiztariari "Ondikotz!" ozenak iges egiten zitzaiola, bigarren danbada egiteko gertatu zan, alabaiñan orduantxe, Gorria arkaitz-une batetik ostendu zan. Azeriaren aurka gorriak jaulkitzen zituala, begirari jarri zan berriro... ta ara non bigarren azeria aurkeztu zitzaion. Arreta aundienaz, eiztariak izkillua gertatu, eta bigarren dunbota aditu zan.

Urrebegi gaixoak txirri ilgarri bat sabelean artu zuan. Unetxo batez, ariñeketan iraun zuan, baiñan bapatean arri aundi baten atzetik iraulka ostendu, eta an bertan geldi-geldi geratu zan. Min jasangaitzpean aiene bezelakoak ziran aiuri etenak irten zitzaizkion, Gorria'ri dei ta deika. Urrebegi'ren bizitza guztia bere nebarenari lotua izan zan, eta orain iñoizkorik indartsuen, onen urbiltasuna irrikatzen zuan. Eta gaixoak miñezko zinkuriñakaz beragana etor zedin arrenkatzen ziola, bizitza parrastaka iges egiten ari zitzaion.

Bitartean, Gorria'k laisterka zoroari ematen zion, baiñan ara non arrastiriko eguratsean zear, aize biguiñak oiñazezko aiuri etenak ekarri zizkiola. Bere olde basatiak aurrera nai zuan ez-entzun egiten zuala, alabaiñan dei eskaritsu aiek gero-ta barrenago sartzen zitzaizkion, eta aurrerago joan eziñik gelditu zan. Gibelerantz usnatu, eta lauazka bizian atzera egin zuan.

Aieneka ta begiak ertsirik, Urrebegi odol-une zabelean zetzan. Bere ondoan Gorria oartu zuanean, zinkuriñak itzali zitzaizkion, eta begiak idekirik musturra miazkatu zion. Gero, aiots etenaz min izugarria ken zezaiola eskatu zion. Itzela zan alegia, bere kutuna, bere maitasun bakarra onela pairatzen ikusi, eta ezin gauzarik egin. Alako batean, argi ta uxakaitz, endaren deiak bear zuana

egitea agindu zion. Azken agurra bai'litzan, buruiñoa laz-tankiro miatzatu zion, eta jarraiki, lepo-ezurra ortzetan atzitu ta ausi zion. Tximistak jota alakoa Urrebegi amildu zan, eta pairamenak joanda, iñularreko magalean lotan bezela geratu zan.

Andik ez urrun, zakurren zaunkak ostera aditu ziran, eta zauskada baten menpean, Gorria'k berriz ere igesari eman zion. Larritasun-sentipenak iñoizkorik indartsuen aurrera zeraman, eta sortalderantz taigabe eragiten zuan indar ezkutupean, illunabarra bukatu ordukotz, jazarleak atzean betiko utzi zituan.

Udaberria iritxi zan. Jorrailla'ren goizalde batean, Abodi mailloan gora, azeri gorri eder bat mendiko bizkarrara zearkatzeko zorian zan. Gutxitan baiki, ikusi liteke bera bezelako azeri ederra. Begi gaztainkara urratuen dizdirak, iñolako kemen eta zuurtasuna erakusten zituan, baita gorri biziz jantzitako gorputzak, malgutasun bikaiña ere. Bekoki zabal leuna, belarri tinko bik edertzen zuten. Orban zuri batez amaituriko buztana lurrerantz zuzenduta, iraduz gabeko ibilleraz mendian gora joian.

Illebeteak ziran alderrai baten bizierari emana zala; beti igeska, aurkitu ez zezakena joran eta joran, atzeko mendietan utzitako kutunaren oroitza gogotik kendu eziñik. Egunen batean noski, Urrebegi'rekiko gomutapena ezabatu zitzaiokean, alabaiñan bitartean gau ta egun kendu eziñik gogoan zeukan.

Noizbait, Abodi mailloko bizkarrara zearkatu... ta zauskada batek atzituta, ametsetan bezela, gelditu zan... Aurrean, Ori mendiko tontor elurduna goizaldeko eguzki-printzen pean, argi gorrizko irazekian ñir-ñir, erraldoi antzera jeikitzen zan. Alabaiñan mendi goren onek ez zuan Gorria'ren arritasuna eragiten, ez, Ori ta Abodi artean uztai aundiaren arabera edatzen zan oian joriak baizik. Iñoiz ez ikusitako pagadirik aundiena zan. Eta iñola-

ko lilluraz erakarritako, abiada bizian mendian beera oian ederrerantz oldartu zan.

Gero, toki artako bikaintasuna osotzen zuten zertzelada batzuk oartu zituan. Pagadi amaigabearen artean, ibai bizi baten ur eresintsuak tarteka ikusten ziran, eta ezkerrean eraturiko ur-biltegi ederraren ertzetan, basoko tantaiak ur gardenetan ispillutzen ziran. Basoan zear sakabanatutako arkaitzek, benetako ezkutuneak eskeintzen zizkioten. Tantaiei, kimu berriak irten ari zitzaizkien.

Axe zan benetan, Gorria'k amets egindako lurra. Bizitzaren aztarnak non-nai agertzen ziran, eta oian-sarrean pozez ler egiteko zorian bai'litzan, tantai batetik txantxangorri baten txio maitagarriak ongi-etorriaren eskeintza bezela, aditzen zituan.

Irati'ko oian berdingabea, emaitza joria bai'litzan aurkezten zitzaion. Emen egoitza berriak nonbait zitzarokion, eta zegokion barrutia bein aukeraturik, aalik kementsuen burrukatuko zukean, bizitzari aurre egitea ondo ikasi izan bait-zuan. Gero, udazkeneko amaieran, paradisu artako txokoren batean, lagun-eme txanbeliña bere igurikan egongo zitzaiokean noski...

Ulkiz, basurdea

Elur lodiko gau otz artan, Lizarmendi'ko egian gora, Ulkiz, amabi urteko basurde ederra ekiñalean zioan. Pago-adar billutsen zear iragazitako illargiaren izpi zurizkek, aren irudi sendoa islatzen zuten. Ulkiz'en laisterketa zuzena zan, pago-enborrak itzuriz, sastraka ta iradia azkon bezain zuzen zearkatzen zituala. Soin trinkokoa izanik ere, ibillera arin eta malgukoa zan, bere zangoen taka-taka nekez aditzen zalarik.

Pagadiko ertzera irixtean, belarria zutik edozein otsen zain unetxo batez gelditu zan, aurrean aurkezten zitzaion zabalune zuria begiz aztertzearren. Dana paketsu ta isillik zetzan, eta aize meeak ez zekarkion iñongo galzoriren aztarnarik. Ezker-eskubira begiratu zuan, eta bultz indartsuaz ekin zion bide izoztuari. Gau artan, basurdeak irurogei kilometro ibilliak zituan, eta beste ainbeste egiteko gai bazan ere, izarren dizdir eta egoerak, gaua laister bukatuko zala adierazten zioten.

Benetan bai atsegiña zala, Ulkiz'en soin sendoa ta bere arintasun arrigarria ikustea, azkon beltz alakoa gaua ildokatzen zualarik...! Alabaiñan basurdearen gogoa une artan ez zan arintasun-erakusketan jardutea. Illuntasuna laster amaituko zitzaion, eta goizabarra baiño leen, gordelekuren bat idoro bear zuan.

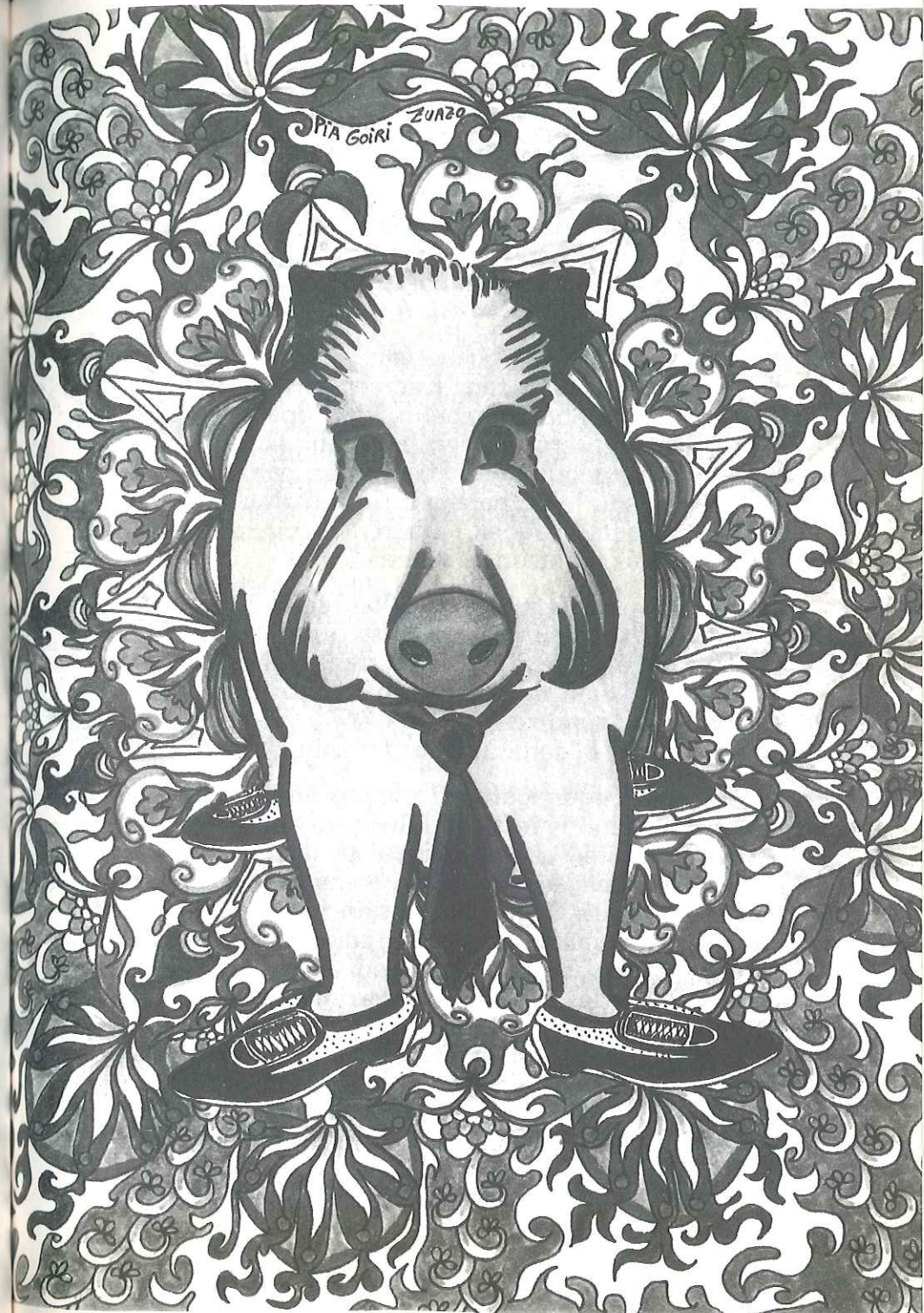
Aurrean, tontorreko amildegi arritsua orma arrearen antzera aurkezten zitzaion; ezkerreko malda leunak errirantz ematen zuan; eskubikoak, ordea, basatiagoa ziru-

dian, eta ikusmen-mugan, sastraka zabal baten orban illuna islatzen zan. Ulkiz'en begimen motelak ikusi zuan, eta aalik ariñen aurrerantz oldartu zan. Garaieta'ko sastraka lodia zurrean aurkezten zitzaion. Zurbeltzaz estalitako edadura aundia zan, eta txara-soilletan, otadi usu garai batek igarobidea eragozten zuan.

Laster iritxi zan sastrakara, eta besterik gabe naaspil artatik barrendu zan. Otak eta zurbeltzak bere soin sendoa igortzi zuten, eta azkenean ur gardenetako errekatxo baten joaira bizia aurkeztu zitzaion. Zurrutada batzuk egarritsu edan ondoren, ibillera lasaiatz errekatxoa zearkatu, eta andik laister orbela eta iñaurkiñaz eratutako txoko egokia aurkitu zuan. Ezkutunea egokia iruditu zitzaion, eta lasaitasunezko oarpenaz, iñaurkin artan etzanda jarri zan.

Ulkiz, Asturi ta Santander arteko mugatik zetorren. Ia bizitza osoa toki basati ta urbilgaitz aietan iraun izan zuan, bere izaeraren alde etengabeko burrukan, mota guztitariko makurrak garaituz. Ustekabez, amabi urte ozta-ozta beteak zituala, negu-miñeko egun batean, yoran jarkigaitza bere naimenaz jabetu zan, eta zoro biurtu izan bai'litzan, leendabizi astiro baiña gero ariñago, sortalde-rantz bideratua zan. Berak ez bazekian ere, urrutian Napparra'ko Auñamendiak erakarten zuan, eta bere ikus-yorana baretu lezakioken lurralde artarantz ameskeriz uz-tarpeturik zioan. Bidean ez zuan janari askorik idoro izan, eta amargarren egunean, gosez makalduta Garaieta'ko zumeldira eldu zan.

Amabi urte leenagoko udaberri batean, Napparra'ko Erro arana mugatzen duten mendietan, basurdeme batek bost kume egin zituan; iru eme ta ar bi, alegia. Arrak, Ulkiz eta Elkiz ziran, biok bizitasunez gaiñezka, ausartak eta burrukalari yaiioak. Andik laister, zangotxuen gaiñean eusteko gai ziran, eta bostak leiaz jabeturik, amaren erro edo titiak billatu zituzten. Ulkiz'ek bereala lodiena bera-

rentzat aukeratu zuan, eta edoskitzen ari zala, Elkiz aren aurka oldartu zan, berak ere titi uaxe nai zualako. Orduan, bien artean egundoko burruka sortu zan, ortz-karraska ta aginka elkarri erasotzen ziotela. Laister, baiñan, Ulkiz'en uzutasunak garaitu zuan, eta enparauek beste titi bana aukeratu zuten. Aurrerantzean, kume bakoitzak leenengoz aukeratutako tititik edoskitzea nai zukean betiko.

Kabia, enbor baten babesean, adarrez, iraz, eta oroldioz jantzitako zuloa zan. Kumeen larruak gorritzat izanik, luzeeran zenbait mendel orixkaz apainduta agertzen ziran, ain zuzen ere, etsaien begietatik ikuskaitz izateko, beuren soiñak inguruarekin berdintzen bai-ziran. Buruiño pollitak, mustur labur batean bukatzen ziran, eta agin ñimiñoz ornitutako agoek, amaren kurrinka maitekorrei ortz-karraskaz erantzun oi zieten.

Asieran, basurdamak ez zituan egiten irtenaldi laburrak baiño, kumeak bakarrik luzaro ez uztearren, baiña irteten zan bakoitzean, kabia iñarraz estali oi zuan. Itzultzean, ikustekoak ziran kumeen zalaparta ta bultzadak aren errapea aurkitzearren, eta asetu arte edoski ondoren, sointxoak bildurik, loak artzen zituan.

Amar bat egun igarorik, kumeak amarekin irteten asi ziran, eta onen inguruan jostatu oi zuten, ama bezela indusketari ematen ziotela, sustrai ta grisola gozoen billa batez ere. Amagandik, laster, mendiko sugeak arrapatzen ikasi zuten. Sagu baten usain berezia artzen zutenean, aren jarraian asten ziran zulotxoak idoro arte, eta orduan, induska, lurra ildokatzen zuten sagua bere kabian aurkitu arte. Beiñola, txingurritegi bat topo egin zuten; egun artan oso gutxi arrapatu zutenez, ama-kumeak gose ziran, eta lur-meta ikusirik, atsegiñezko kurrinkak jaulkirik, ama txingurritegira oldartu zan, eta lur-metan musturkatuz, laister txingurri-gai gozoz beteriko utsune bat estalgetu zuan. Gero, ur gardenetako lats batean, ku-

meek bustialdi atsegiña leenengoz artu ondoren, zugaitz baten enborrean soiña igortzitzea erakutsi zien amak. Arrezkero, ikasi zuan Ulkiz'ek zein egokia zan noizbeinkako bustialdiren bat artzea.

Amar aste igaro ziranean, edoskaldia bukatu zan. Amak ez zuan luzatu nai izan, eta kumeek amaren saietak aserrez musturkatu arren, basurdamak ez zien jaramonik egin. Orduan, amaren laguntzaz ikastaldi gogorra asi zitzairen, baiñan aren ardurak etengabe babesten zituan, eta kumeren bat zegokion baiño geiago urruntzen baldin ba'zan, musturka, taldera itzuli-erazten zuan berriro. Amaren entzumen zorrotzak otsen bat ez-oitua aditzen zuanean, kurrinka bereizi batez galtzori-deia adierazten zien, kumeak sakabanatu zitezen. Orduan, edozein txokotan etzanik, galtzoria itzuri arte igige zirauten.

Zein-nai janariz elikatzen ikasi zuten, eta sustrai ta belar samurrez gaiñera, sugeak, muskerrak, igelak, lugartzak, kirikiñoak eta abar eizatzea ikasi zuten. Udarako egun beroetan, idoietako lokatzean iraulkatzen ziran, eta gero, lokatza txirrian zeriela, enbor lodi batean soiña igortziten zuten, eta jarraiki, orbelen gaiñean zorionezko oarpen bakanaz, etzanda jartzen ziran. Egun otzetan, amaren inguruan estu-estu metatuz, elkar berotzen zuten. Asieratik eizatzen irakatsi zien amak, eta goizaldeko argia asten zanekotz, baso edo zumeldietako babespean ezkutaturik, lo-kuma indargarrian murgiltzen ziran, entzumena beti ernai, suzmur ez-oituak garaiz aditzearren.

Udazkena iritxi zitzairenean, kumeak zearo besteratuak billakatu ziran, eta amaren ardurapean, basoko ezkutu geienak ezagutzen zituzten. Asierako mendel zurizkak ezabatuak ziran, larrua gorritzat biurtu zitzairen, ortzagiñak osotu, leengo mustur laburra zorrotzagotuz.

Beiñola, beeko ibarrean gora, zakurtalde baten zaunka sarkorrak aditu ziran. Zirrara batek basurdamaren soi-

ña iñarrosi zuan, eta lepoko zurdak lazturik, adi-adi gelditu zan. Ulkiz eta beste kumeei ere, belarriak zutitu ta lepoko zurdak arrotu zitzaizkien, beldur-antzeko zerbaitek dardarrez jartzen zituala. Amak, orduan, kurrinka motela jaulki zuan, eta egunsentia bazan ere, danak batera txaraka lodi batetik sartu ziran. Ordu bi igarorik, noizbait, basurde-taldea gelditu zan. Baretzen asi ziranean, ara non berriz ere leengo zakurren zaunkak urbillago aditu zituzten. Kumeeek zerraizkiola, basurdama ekiñalean mendian gora abiatu zan pafa biziak jaulkitzen zituala. Mendiko bizkarrera iritxi ziran, eta elardi usu baten zear, tontorrez-tontor arana mugatzen zuten mendiak ibilkatu zituzten, arnasarik artzeko ere gelditzeke. Arratsalde-irian, eiza-zakurren zaunkak itzaliak ziran jadanik, eta orduan txapar lodi baten babesean, atsedeen-billa etzan ziran. Noizean bein, basurdamak ortziari so egiten zion, urdin amaigabe artan egunaren eriotza irakurri nai bai'luan. Azkenik, izarrak laister piztuko ziralako sentipen lasaigarria oartu zuan. Bazekian gaua beurena zala, ez eiztariena.

Illargi gabeko gau artan izarren argia biziagotu, eta gau betea billakatu zanean, ibilliera biziaz, sartalderantz, Belate'ko mendietarantz alegia, abiatu ziran. Pago ta areitzetatik aurreneko ezkurak jalgitzen asiak ziran, eta noizean bein geldialdi laburrak egiñez, ezkur gozoak jaten zituzten, berriz ere bideari ekiteko. Ulkiz'ek luzarogo gelditu nai izango zukean, leenengoz txastaturiko ezkurak benetan atsegin zitzaizkiolako, baiñan amaren kurrinka agintzailleek, aurrera bultzatzen zuten. Goizabarra eldu zitzaientean, Erro ibarretik mendebalerantz ogei kilometroko tartea ibillia zuten, eta eiztarietik beldurra joanda, taldea areitzezko txaraka batean ezkutatu zan.

Eta onela iraduz gabe, beti sartalderantz ekiten zutela, Aralar mailloa zearkaturik, Gipuzkoa'ko mugara urbildu ziran. Negua laister etorriko zitzaien, baiña aro artan, ezkurrez gaiñera, ibarretan gaztain ugari aurkitu zuten.

Ulkiz'en txastamenerako, ez zan gairik gaztaiña baiño gozoagorik. Laister ikasi zuan gaztaiñak morkotsetatik jalgitzea. Eta bai bere soiña, bai beste kumeenak ere, noiz ezkurraz noiz gaztaiñaz, loditzen eta koipez betetzen asi ziran.

Naparra ta Gipuzkoa arteko muga zearkatzen asi ziralara, aroko leenengo elurketa erori zitzaien, eta orduan taldea aalik ariñen ibarrerantz abiatu zan. Ulkiz'eri elurrak iñolako zarrastada atsegiña egin zion, baiña gero aspergarria gertatu zitzaion, ta azkenean nardagarria, sabeleraño sakontzen zanean batez ere.

Arrezkero, janari urriagaitik gauzak zearo gaizkitu ziran, eta Naparra'ko mendietan irabazitako koipea, lermatzen asi zitzaien. Noizean bein elurraren geruza meagotzen zan, eta orduan taldeak indusketari ematen zion, elurpeko azkenengo ezkurak irestearren. Onela bada, Aitzkorri mendia atzean utzi zuten, eta Anboto'tik Bizkaia'ra sartu ziran, gero Gorbea'tik Orduña'ko mendietaraiño irixteko. Bizkaia'n zear zebiltzala, txit argalak billakatu izan ziran, eta batzutan janari-ezagaitik, taldea baserrietako barazkiak erasoten ausartu zan, basurdama iñolako beldurpean aurkitzen bazan ere. Alabaiñan lapurketa aiek ez zuten luzaro irauten, egunsentia baiño leen ekintza-lekutik urrun aurkitzen bai-ziran.

Negu-miñeko gau illun batean, basurde-taldeak bidezabal bat topo egin zuan, eta ertzean ezpaitsu gelditu zan. Gizasemeek erabillitako bideek, basurdamari iñolako izu gorria ematen zioten, eta auetarikoren bat aurkezten zitzaientean, luzaro samar entzumèn ernaiaz egon oi zan, eta ezer berezirik aditzen ez bazan, arreta aundienaz zearkatzen zuan, berriz ere basoan sartzeko.

Gau artan bide-ertzean geldi-geldi, Basurdamak ezer ez-oitua aditzen ez zala egiztaturik, kurrinka motel batez kumeei aurrera ekin zezatela agindu zien. Andik laister,

baiñan, basoa amildegiko bateko ertzean bukatzen zan ez-kero, saiestu bear izan zuten, eta bidezabala berriro aurkitu eben. Basurdamak, orduan, bidezabaletik joatea erabaki zuan, basoan bide egokiren bat idoro arte, eta ariñeketan amildegiko ertzetik abiatu ziran. Alako batean, biurgune batetik urbil zioala, burrunba ozenaz lagundutako, dizdir bat agertu zitzairen, eta kamioi aunditzarra aien aurka oldartu zan, bere argiz basurde gaixoak itsutuz. Bidezabalean gaindi taldeak egindako taka-takak, eta leku aretan igarobide bat aurkitzeko larritasunak, basurdeei kamioiaren burrunba entzutea eragotzi zieten.

Bide-erdian iltzatua, kumeek inguratutako basurdamak, argi itsugarri aiei lilluratuta begiratzen zien. Gero... kaska indartsua, eta kamioia gelditu zan, basurdama ta iru kumeen gorputzak aren inguruan sakabanatuak agertzen zirala. Lauok illik zetzaten, eta aien zorionerako, eriotza berealakoan gertatu zitzairen.

Erasoa baiño zerbait leentxeago, barneko bultz batek Ulkiz alde batera eragin zuan, eta izu aundipean iges zoro bateri eman zion. Azkenean, andik irteteko igarobide bat idoro zuan, eta biotza taupadaka zebilkiola, txaraka baten zear ostendu zan. Elkiz, ostera, azkeneraiño taldearekin geratu zan, baiña makurtuta zegoanez, berebilla gaiñetik igaro zitzaion kalterik egiteke, eta nora jo ez zekiala, iges zoro bateri eman zion.

Ulkiz, ezbearrak egindako zarrastadak eta igesaren nekeak, atsedean artzera beartu zuten, eta belardi baten etzanda, larri ta etsia amaren kurrinka maiteak itxaron zituan. Gero, aultasun utsaz lo-kuma batean murgildu zan, eta onela zalarik, bere entzumen zorrotzeraiño abar-sarriaren artetik zetorkion zerbaiten otsak iratzarri zuan. Jeiki, eta mustur idekiaz galtzoriari aurre egiteko gertatu zan. Andik laister, kurrinka ezagunak jaulkirik, soin illun bat urreratu zitzaion, eta noizbait Elkiz'en maitasunezko musturkadak oartu zituan. Ulkiz ere, kurrinka asi zan

anaiaren musturkada biguiñeri erantzunez. Gero, soiñak estu-estu, elar baten babespean, urrengo gau arte erdilotan iraun zuten. Orduan eizatza irten, eta mendebalerantz abiatu ziran.

Ordudanik, basurde gazte biek istillu gorriak ezagutu zituzten, amaren gabezia gaiñera, janariaren aldetik urteko arorik urriena zan-eta. Egun batean, beti sakalderantz abiatuak, urki gazteetako basotxo batera iritxi ziran, eta bear utsaz zugaitz samurren zillarrezko azalaren jateari eman zioten. Gero, baso-ertzeko arridi batean, lurgartzak arrapatzearen, aztalka egin zuten beuren amak ain sarritan erakutsi zienez, eta, noizbait, neguko otzaz erdi-lo zeuden zenbait aurkitu zituzten. Baiñan toki artan janaririk ugariena, satorrak gertatu ziran, eta auei eskerak, basurde gazteek bizirik iraun aal izan zuten. Satorren lur-metak ikusten zituztenean, zuloari jarraituz satorra aurkitu arte induskatzen zuten. Auen aragia oso atsegiña gertatu zitzairen, eta negu artan makiña bat jan zuten.

Onela bada, negua igarotzen zioan. Basurde gazteen larrua illuntzen asi zitzairen, eta beeko letagiñak iru beatz luze inguruko izango ziran. Letagin nagusiek goikoen igurtziaz, benetako zorrotzetasuna iritxi zuten, eta oraindik aunditasun osora eldu ez arren, zauri izugarriak egiteko gai ziran.

Neguko asieran, Asturi-Santander arteko mugatik urbiltxo ziran, eta arkaitz usu aien beeko aldetik ibilliz, baso ta txaraken babespean abagune guztietan billatzen zuten.

Negu luze ta gorri artako gau illun batean, lau otso goseti baso-soil bateko zelaitik ibillera malguz arrapagai baten billa zioazten. Alako batean, aurretik zebillen otsoa gelditu zan, eta elur-gaiñean ikusten ziran oiñats batzuen usaintzeari eman zion. Lau otsoak laister oartu ziran bi basurde gazteen aztarna barriak zirala, eta begietan gosezko leiñurua piztutzen zitzaiea, eraso antolatu zuten.

Mako luzearen arabera sakabanatu ziran, eta urrats arin eta isillez, aurrean zetzakien pagadirantz bideratu ziran, bazter guztiak begi sarkorrez zeatz aztertzen zituztela. Elurpean musturka, basurde gazte bien isla illuna ikusi zuten. Otsoak unetxo batez gelditu ziran, eta gero ezkutan Ulkiz eta Elkiz'engandik urbil samar zirala, arrapalada baten eraso zieten.

Otsoak oldartzen zitzaizkien une berean ikusi zituan Ulkiz'ek, eta urbillen zetorkionari aurre egin zion, aoa zabaltzen zuala letagiñak erabiltzearren. Otsoak zintzurretik oratzen zuala, beste bat lepo-gaiñean kokatu zitzaion. Miñez zoraturiko Ulkiz, burua astintzen asi zan, otsoa piltzarra baten antzera aidean astintzen zalarik, ozka lazotu gabe. Alako batean, Ulkiz'en letagin bat sabeletik sartu zitzaion. Miñezko aiuriak jaulkitzen zituala, otsoak ozka lazotu, eta lurrera erori ondoren, igesari eman nai izan zion. Ulkiz, baiñan, artutako miñak suminduta, aren aurka oldartu zan, eta letaginkada itzelak jaurtitzen zizkiola, bereala il zuan.

Beste otsoak lepoan egiten zion miña izaugarria zan, eta ezin bestez, basurdea elur-gaiñean iraulkatu, eta azkenik jareitu zan. Otsoa berriro Ulkiz'en aurka oldartu zan, baiña oraingoan, Ulkiz'en letagiñak aidean artu zuan, eta atzeko zango bat goitik-beera urratu zion. Odola bor-borka zeriola, otsoak igesari eman zion.

Bitartean, Elkiz beste otso biek eraso izan zan. Batek musturretik oratuta zeukala, bestea, aietariko aundiena, alegia, besaburutik zintzillikatu zitzaion sarraski izugarria egiten ziola. Ulkiz, orduan onen aurka jaurtiki zan, letaginkadaz josten zuala. Otso aundi au zer gertatzen zan oartu zaneko, beranduegi billakatu, eta illik amildu zan.

Beste otsoak, orduan, bere burua bakarrik ikustean, leen beste otso zauritua joan zan bidetik igesari eman

zion. Basurdeek otso bien jazarpenari ekin zioten, baiña luzaro gabe uko egin bear izan zuten, artutako zauritik Elkiz'eri odola parrastaka zeriolako. Nabari zan Elkiz odolustutzen ari zala, zain nagusiren bat ebakita, noski, eta andik laister elurrean etzanda, dardarrez asi zan. Noizbait, odolezko agokada batzuk irten zitzaizkion, eta begietako dizdira moteldurik, zendu zan.

Gau oso aretan, Ulkiz'ek bere anaiaren ondoan iraun zuan, oraindik bizirik bai'litzan, baiña egun sentia agertu zanean, andik urrundu zan, bere anaiak zergaitik bakarrik uzten zuan ulertu eziñik. Mendian gora zioala, aurreko gauean ildako otso bien gorputzak ikusi zituan, eta gose gorriak eraginda, batengana urreratu, eta aren aragitik jaten asi zan. Bostpasei egunez toki artan iraun zuan otsokiz elikatzen zala, eta janaria bukatu zitzaionean, bidai bakarti bateri eman zion. Ordukotz, elurra gesaltzen asia zan, eta nonaitik udaberriaren zantzuak nabari ziran.

Udaberri ederra gertatu zan, bizitza edonon bizkor ernetzen zala, zernai janaria basabereei eskeiñiz. Ulkiz'en soiña biribiltzen asi zan. Irautearren, tokirik ezkutenak billatu oi zituan. Dana-dala, bakartasunaren pairamenak berarekin etengabe zeramazkian, eta beste kideen laguntasuna irrikatzen zuan.

Beiñola, arte-txaraka baten zear zioala, basurde-talde baten usaiña artu zuan, eta besterik gabe aztarnen jarraian oldartu zan. Luzaro gabe, taldea zelai txiki batean ikusi zuan. Amabi basurdek osotzen zuten: bi eme aundi, eta amar basurde gazte adin ezberdiñekoak. Zenbait, Ulkiz baiño gotorrakoak, baita berdiñak eta txikiagoak ere. Zelaitik barrendu zanean, taldeko eme zaarrena urbildu ta usainka asi zitzaion; gero lasaituta, saietsean musturkada batzuk eman zizkion, eta jarraiki taldeaganantz bulztatu zuan. Basurde gazteek bereala inguratu zuten, eta musturkatu ondoren, beuretarikotzat gogoz artu zuten.

Arrezkero, Ulkiz'en bizierak taldearekin iraun zuan, eta igarotako bakartasunaz aantzita, sendi berriarekin zorionsu egokitu zan. Arindu gabe baiñan beti egoarantz, Palentzi-Leoi arteko mugara abiatu ziran. Udara-asierako, mendiak atzean utzirik, muiño batzuk aurkeztu zitzaizkien, eta urrutian galburu-itsaso amaigabea ikusi zuten. Uaxe zan baiki, basurdeek billatzen zuten uzta.

Gau batean, mendietako zumeldia ta txarakak atzean utzirik, isiltasunik aundienaz taldea galsoroetara jetxi, eta laister auetariko batetik barrendu ziran. Orduan, galsorua alde-alde zearkatu zuten, zapaltzen zituzten gariazubillak lurreratuz, jarraian galburuen iresteari ematen ziotela. Goizalde baiño leen, iñolako ondapena atzean utzita gero, mendiko babesak billatu zuten.

Ekintza auxa maiz gertatzen zan; baita beiñola zorro bete ale-pillo aundia aurkituta, letagiñakaz estalkia urratu, eta bere-biziko asebeta izan zuten. Leendabizi, lapurketak ez zituzten toki berean egiten, bakoitza leengotik urrundua baizik, baiñan zigorgabetasunak neurria aantzi-erazi zien, eta sarraskiak galsoro berean egiten asi ziran. Beiñola, auetariko batean sartzeko zorian zirala, eztanda batzuk aditu zituzten, eta eme aundei bat eta bi kume illik amildu ziran. Gau aartan eiztari-talde bat beuren igurikan arroil batean ezkutatu izan zan, eta basurdeak agertu-ala, tirokatu zituan. Ulkiz'ek eta enparauek iges zoro bateri eman zioten, eta orain, bederatziko taldea, izuaren-izuz mendietako ezkutunetara leiatu zan.

Arrezkero, basurdeak ez ziran galsoroetara berriz itzuli, eta artutako zigorraren oroitza ez zitzaien iñoiz gotitik kenduko. Txaraka ta basoetako ezkutunetan taldeak betiko bizitzari eman zion, bere elmenera gertatzen zan zeinai janaria, naiz abereki naiz landarekia irentsiz. Taldearen batasunak, Ulkiz'eri lasaitasunaz gaiñera, azkurri ugariagoa ta eskiertasuna zekarzkion. Onela bada,

Ulkiz aunditzen ari zan, eta bere letagin luzeekin basurde eder baten itxura artu zuan.

Zenbait urte igaro ziran, eta oiko aroan irausaldia eldu zitzairen. Ameskerizko sentipenaren mende, uruduri ta ezkibel, Ulkiz leenengoz or-emenka urduri zebillen. Zerbait ez-oituak, yoran bakanak beragan ernarazten zizkion, eta jangartzu basoan zear noragabe zebillen, ziorik gabe betiko lagunei erasoten ziela. Laister oartu zan, Mikize'k eme gazte txairoak, iñolako lilluraz erakartzen zuala, eta ordudanik aal zuan bakoitzean onen atzetik zioan, laztanak bezelako mausturkadaz jotzen zuala. Gau batean, Mikize'n atzetik zebillela, baso-soil batean geldirik ikusi zuan. Urbildu zitzaion, eta kurrinka leunekin laztanak bai'liran musturka asi zitzaion. Ulkiz'en limurketa onarturik, Mikize elur-gaiñean geldi-geldi lilluratuta alakoa zegoan.

Onela ari zirala, itsumustuan zugaitzetatik irudi beltz, aundia, irten eta biakanantz oldartu zan. Ulkiz'ek talkada izugarria saietsean artu zuan, eta itzulipurdika elurraren gaiñean erori zan. Tximista bezain azkar, zutitu, eta etsaiari eraso zion. Arerioa, Ankiz, ar baakartia zan, Ulkiz baiño askozaz zaarrago ta indartsuagoa. Orduan, ilbeearren argi motelpean, Mikize'n aurrean burruka izugarria gertatu zan.

Ar biek, letagiñaz etsaiaren soiña zauritzea billatzen zuten, eta saietsak elkar estutuz, sastaka biziakaz bestearen larrua zearkatu nai izaten zuten. Ulkiz ariñagoa zan, baiñan Ankiz'ek letagin luzeagoak eta batez ere larruillauneko lodiagoa izanik, gaiña zeraman. Ulkiz'eri zintzur eta leptik odol ugaria zerion, eta azkenik eztarrian sastakada izugarria artuta, aultasun utsaz lurrera amildu zan. Gero, ikusmena laiñotuta, kordegabetu zan. Amildu ondoren, ez zuan eretirik izan ikusteko, nola Mikize ta Ankiz ostentzen ziran basoan.

Urrengo goizean, eguzkiaren izpi epelek Ulkiz'en soin etzana berotu zutenean, igitzen asi zan dardartsu, eta gero nekez jeikita, ibillera kulunkatsuaz basotik barrendu zan, etzanik egondako tokian odol-une aundia utzirik. Janari-billa lurra induska aztertzen zuala, ozta-ozta zutik zirauken. Arte baten pean, zenbait ezkur idoro zituan, eta danak jan ondoren, indar-bukaeran orbel-meta baten gaiñean amildu zan, eta lo-kumaren mende, egun osoa leku artan iraun zuan. Gero, gauean, adar billutsen artetik izarrak agertu ziran, eta orduan iratzarrita, berriz ere zerbaiten billa abiatu zan.

Len jandako ezkurrek arean indartu bazuten ere, oraindik aul eta zorabiatuta zebillen. Izarren argipean janaria arin aurkitu bear, bestela ez zezakean iraun. Alako batean, baso-sarritik argitxu keiñulari bi ikusi zituan, sudurreraiño usain bereizia zetorkiola: azeriarena, alegia. Berealakoan, begien dizdira itzalita, bere usainmen sarkorraren bidez, azeriaren jarrai joan zan. Azerikia benetan atsegin zitzaion, eta leiaz beterik, aztarnen atzetik oldartu zan, bizirik irauteko bearrezkoa zitzaion arrapagaiaren billa. Txara ta lats batzuen zear, aztarnen atzetik pago-enbor bateraiño iritxi zan. Ara eldutakoan, aultasun utsaz atsanka gelditu zan, aurrean zekusan zulo bateri begira ta begira. Bazekian kabi baten aurrean zala. Ain zuzen ere, zulo artan azeria bere lau kumeekin ezkutatzen zan.

Gero, goseak akuilluturik, itsua bezela zuloari ekin zion. Ulkiz'ek burua zulotik sartu aal izan zuan, baiñan azeria ta onen kumeak, basurdearen ortz-elmendik baiño urrunago zegozen. Lei sukartsuak eraginda, letagiñakaz sarrera zabaltzen asi zan, ezpalak erauzten zituala. Zuloa aunditu zanean, azeriak bere burua galdutzat joaz, kumeekiko maitasunak eraginda, basurdeari aurre egin zion, musturrean ozka ta atzaparka. Alako baten, Ulkiz'ek begian arramaska bat artu zuan, eta miñez zoraturik, azeria kabiko alde baten aurka zapaldu ta letagin zo-

rrotzez josi zuan. Gero, azeria ta kumeak irentsita, indar berriak sortzen zitzaizkiola, basoan zear barrendu zan.

Arrezkero, nai izatekotan taldeagana itzuli baziteken ere, Ulkiz'ek ez zuan ostera kideen laguntasuna billatu nai izan. Ankiz'ek emandako astiñaldia zioa zala nonbait, edo-ta garaia eldu izan zitzaiolako, dana-dala basurde baktien bizierari eman zion.

Neguko amaierantz Palentzi aldera abiatu zan, eta onen ordoki-aurreko mendiak bizilekutzat aukeraturik, janari billa asi zan. Leku aietan untxi basati ugari zan, eta auen arrapatzeari buru-belarri eman zion, baiñan asieran eiza ustel gertatu zitzaion. Azkenik, auziaren garaipena lortu zuan. Basurdea ulermen ernaikoa zan ezker, bat izan ezik, zulo guztiak ixtea otu zitzaion, eta leenengo zulotik asita, musturraz, lurpeko untxi-bideak ildokatu oi zituan, irten-eziñeko arrapagaia idoro arte.

Toki aretan zenbait illabetez bizi izan zan, baiñan udako sasoi iritxi ala, ain ongi ezagutzen zituan mendi garaietara itzuli zan. Baiñola, txara batean etzanda zegoala, abarrotsen zartak iratzarri zuan. Ustekabez, basurdekume bat taka-taka agertu zan, eta kurrinka alaiak jaulkiz, ondoratu zitzaion. Jarraiki, adiskidetsu, musturka biguñakaz laztandu nai izan zuan. Ulkiz'en aiurri ezkibela, baiñan, agerian jarri zan, kurrinka basatiak jaulkitzen zituala, eta letagiñak erakusten zizkiola. Kumetxoa orduan, oinkada batzuk atzera egiñik, etzanda jarri zan. Bost illabete inguruko kumea zan, eta zirudianez, talde bateko bizirik billakaturiko bakarra zan. Aultasun utsaz gaixoa ozta-ozta ibilli zitekean, eta Ulkiz'en laguntasunari eutsi zion, itotzeko zorian dagoana ol bateri oratzen zaion bezela.

Ordudanik, kumea Ulkiz'en itzala biurtu zan, eta arkume baten antzera noranai zerraikion, janari-utzikiñak jorantsu iresten zituala. Asieran, Ulkiz'ek musturka uxat-

zen zuan, alabaiñan ez-arian ez-arian kumearen laguntasunera oitu zan, eta azkenik, bere janaria laguntxoarekin banatzen asi ere. Au, kumearen loditasunean nabari zan, alegia. Laister bien artean itz gabeko ituna sortu zan: bide edo toki arriskutsuren bat zearkatu bear baldin ba'zuten, kumea aurretik igarotzen zan, eta gero Ulkiz, ezer bereizirik gertatzen ez ba'zan.

Udazkena euritsua gertatu zan, eta arroturiko errekek bitsezko zurrunbillotan mendian beera oldartzen ziran. Illuntze ekaiztsu baten, basurde biak egi malkartsuko bidezkatik zioaztela, kumeak azpiko bustiñean irrist egin zuan, eta euskarria galdurik, maldan beera pillirikan erori egin zan. Kumeak aalegiñak egin zituan irristada eten egitearren, baiña erreken ertzean gelditzeko zorian zala, berriro bustiñean labandu, eta ur orrularietan amildu zan, igeri egiten saiatzen zala. Itsumustuak elbarrituta bezela, Ulkiz'ek laguntxoaren erorpna ikusi zuan, bai ta aren soiñaren orbantxoa ur apartsuetan betiko itzali zanean.

Berriz ere, galtzoriz inguratutako biziera bakartiari eman zion, itotako lagunaren oroi-miñak nonai zerraikio-la. Alabaiñan bere etsairik ankerrenak, gose gorria alegia, egunoroko burrukari aurre egiteko beartu zuan, ildako kutuntxoaren oroitza aldiaren laiñoan ezabatzen zitzaiola.

Eta egunen jarraigo isillak, amabitsu urteko ar bikain eta sendo biurtu zuan. Negu artan, elurrez jantziriko bidezkatik zioala, zarrastada batek bidean iltzatuta bezela utzi zuan, irrikitsu, azkazalatz batzuen usnatzeari ematen ziola. Urte aunitz igaro izan ziran, baiñan orain artzen zuan usaiñak amaika oroitza zekarzkion... Mikize eme malguaren erakarpen goren, alegia...

Bere aurretik ere, beste ar batek Mikize'ri usaiña artu izan zion, eta mendian gora elardi ta abarisketatik eki-

ñalean zioan, Ulkiz'eri ordu bitako aurea zeramakiola. Gazteagoa izanik, baiñan, tartea laburtzen zuan Mikize'n aztarnak galtzeke. Alako batean, usainmenera, emearenakin basurde ar baten usaiña etorri zitzaion. Urte asko igaro izan arren, usain arek bere baitan iñolako sumiña ernarazi zuan, Ankiz'ek basurde bakarti aaltsuak emandako astiñaldia oroimenera zetorkiola, eta kurrinka usuak erdiz irekitako agotik iges irten zitzaizkiola, mendian gora oldartu zan.

Iñularrean, aztarnen usaiña biziagotu zan, eta gau leenean, txaraka-soil baten illargi betepean irudi ezabatsu bi begiztatu zituan. Txikiena geldirik zegoan; bestea aitzitik, inguruan zebilkion noizean bein musturkada biguñez laztantzen zuala. Amorrubasatiak eraginda, itzetik ortzera zelaiak zearkatu, eta begietatik txinpartak zerizkiola, Ankiz'en aurrean gelditu zan. Berealakoan burruka itzela sortu zan.

Geienetan, basurdeek ez dute eriotz-burrukarik egingen. Saietsak estu-estu jarrita, letagiñakaz elkarri erasotzen diote, illauna ta larru lodia zulatu naiez. Burruka galtzen asten danak, iges egiteari ematen dio, eta besterik gabe istillua or bukatzen da. Oraingoan, baiñan, aserre utsaz dana aztuta, Ulkiz'ek aurrez-aurre eraso zion bestearen zintzurra urratzeko asmoz, baiñan Ankiz burrukalari yaio ta zaarra izanik, bestearen letaginkadak arin baztertzen zituan. Onela bada, ar aaltsu bien arteko burrukak txit berdintsua zirauan. Baiñan ez-arian ez-arian Ankiz nekatzen asi zan, eta etsaiaren talkadak ez zituan leengo azkartasunaz alderatzen. Ulkiz'en letagiñek zauriak eta gero benetako sarraskia egingen zitzioten, bera indargetzen zalarik.

Ankiz'ek igesari eman nai izan ba'lio, bizirik atera zitezkean, baiñan ulermena moteltzen zioakion, eta burruka eten egin nai izan zuanekotz, beranduegia zan jadanik, Ulkiz'ek letaginkada izugarri batez zain nagusi bat ebaki

bait-zion. Ankiz'i belaunek uts egin zioten, eta odola borborborka zeriola, elur-gaiñean erori zan beiñere ez jeikitzeke.

Une batez, Ulkiz bere etsaiaren gorputz-ondoan atsanka bizian egon zan. Gero, Mikize'gana biurtu, eta kurrinka bereziak irteten zitzaizkiola, laztandu zuan. Jarraiki, txaraka-barrenean, izaeraren goraldi batean elkartu ziran. Udaberriko egunen batean, nonbaiteko txoko baten, iñaurkiñezko oatzean bostpasei basurde-kume bizkor, beuren enda azkarraren iraupenerako jaioko ziran.

Zenbait egun igarorik, biziera bakartiari oitutako Ulkiz'ek, bere laguna utzi, eta berriro leengo baso ta mandietako bidaiei eman zien. Orain, ordea, barneko zerbait kezkatzen zuan, eta zergaitia ez bazekian ere, sortaldeko dei jarkigaitzak urrundik erakartzen zuan, eta begiratze yorantsuaz eguzki-alderantz maiz usnatzen zuan, ango lurraldean bazter zoragarriren bat bere igurikan bai'litzan. Gau batean, erakarpinari jarki eziñik, berrikitan erori zan elurtza lodipean, eguzki-aldeko norabidea artu zuan.

Sortalderako bidaian, dei ura gero-ta indartsuagoa zetorkion, ibillune luzeak egingen zituala, ozta-ozta mokaurren bat or-emen artzen zuala. Elurra ta arkaitzak izan ezik, oztopo gutxi aurkitu zuan, mendi ta basoak utsik zait-ziran. Onela bada, Naparroa'ko mendiak norabidez arturik, elurketa aundiko gau artan gure barrutira eldu, eta Lizarmendi arkaitzpean, Garaieta'ko sastraka usuan geriztatu zan.

Etzanda jarri zanean, Ulkiz indarren bukaeran aurkitzen zan. Janari-billaketari ekin zion, baiñan ez zuan arri baten azpian musker bakar bat baiño idoro aal izan. Etsia, berriz ere etzanda jarri zan. Onela egoala, lo-kuma batek artu zuan, egunak irauten zuan bitartean. Illuntzea etorri zanean, baiñan, goseak eraginda, jeiki, eta sastra-

karen ertzeraiño joanda, zai geratu zan. Pake betea no-
nai. Ulkiz'ek orduan, ibarreraiño jeistea erabaki zuan.
Mendiko bizkarra zearkaturik, beeko ibarrean gure erriko
argi-mordotxo ikusi zuan, eta ara abiatu zan. Leendabi-
zi, lizardi eder batetik mendian beera abiatu zan, gero
iratze bat eta azkenik gaztaiñadi urtetsua zearkaturik, Bi-
degain auzoa aurkeztu zitzaion.

Pakearen-pakez lotan zirudian auzora urbiltzen zala,
leendabizi zakur bat, eta gero auzoko beste zakur guztiak
zaunka bizitan asi ziran. Arresi baten babespean, zenbait
une geldi-geldi iraun zituan, eta gero, alboko aza-baratz
batera sartuta, aza-jateari eman zion, irrika bizian jan-ala
iresten zuala. Aldameneko zakurra ez zan iñola ere ixil-
tzen, baiñan gosez eragindako basurdeak, ez zion aza-sa-
kaillari uzten. Gau-erdi inguruan asetuta, leen etorritako
bidetik Garaieta'ko ezkutunera itzuli zan. Noizbait, gor-
de-lekura eldurik, loari eman zion paketsu, urrengo
gauean sortalderantz abiatzeko asmoz.

Egunsentian, Bidegain auzokoek sakaila oartu zu-
ten, baita laister ikusi ere, basurdearen aztarnak elurre-
tan marraztuta. Berria azkar edatu zan, eta erriko bi ta
Atxandi'ko iru eiztari trebe bost zakurrekin aztarnen
atzetik abiatu ziran. Eguerdian, Garaieta'ko sastraka-er-
tzean elkar aurkitu zuten. Sastraka au gizakientzat ibil-
kaitza zan ezkerro, zeramazkiten zakurren bidez, basurdea
gorde-lekutik uxatzea erabaki zuten. Iru eiztarik bost za-
kurrekin, sastraka iru aldetik inguratu zuten, eta beste bi,
onenak alegia, zelaiaren mugako pagadi-ertzean begirari
jarri ziran. Lenengo iru eiztariak zakurrak askatu ta uiatu
zituzten, aiek ertzean gelditzen zirala. Tximista alakoak,
zakurrak sastrakara sartu, eta pakea zaunka bizitan astin-
duz, ekiñalean aztarnen atzetik oldartu ziran.

Bazan luzaro samar jadanik, eizterien oiuek Ulkiz
iratzarri izan zutela, eta zentzuak ernai, gertaerak iguri-
katzen zituan. Uiatutako zakurren zaunka sarkorrak en-

tzun ala, zirrara batek basurdearen soiña astindu zuan;
ez zan iñola ere zakurren beldur, otsoekin izandako bu-
rruketan, beti garaille billakatua bai-zan. Alabaiñan, ba-
zekian atzetik eiztariak zetorzkiala, eta auen beldur zan
alegia. Zenbait aldiz gizasemeek jazarritako izan zan, eta
beti izu gorri batek menderatu izan zuan, batez ere Pa-
lentzi aldeko mendietan bere taldea tirokatua izan zane-
tik, iru kide galdurik.

Ulkiz'ek etzanda zirauan igesari emateko gerturik.
Zakurrek eratutako obo-erdia urbiltzen ari zitzaion, baz-
terrak aztertuz, oraindik basurdearen aztarnak ez bai-
zuten oartu aal izan. Itsumustuan, aize-putz batek Ulkiz'en
usaiña zakur bateri ekarri zion. Amorratuta, zaunka bi-
ziak botatzen zituala, Ulkiz'en ezkutunerantz oldartu zan,
beste zakurrek itsu ginda zerraizkiola.

Ulkiz'ek aintzindariaren erasoari ekin zion, eta zaku-
rra eztarrira oldartzen zitzaiola, letaginkada indartsuz sa-
bela urratu zion. Esteak sakabanatuz, eriotz-aiuri motela
irten zitzaion, eta zerraldo erori zan. Urrengo zakurrari
zauri aundia zango batean egin zion, baiña bitartean,
beste irurek ozkatzen zuten; bik lepoan eta irugarrenak
atzeko zango batean. Orduan, miñaren-miñez Ulkiz'ek
arinketa zoro bateri eman zion, zintzillika iru zakurrak
narraz zeramazkiala. Laister, baiñan, sastrakak zakurrei
egiten zizkien zauriek, basurdea azkatzera beartu zituz-
ten, eta azkenean, Ulkiz sastrakatik jare irten zan. Zaba-
lune artan, berriz ere atzituteko zorian zala, tximista ala-
koa biurtu, eta bapatean aurreko zakurrari bularrean zau-
ri ilgarria egin zion. Beldurrez atzeratutako beste biak, ez
ziran erasoari berriz oldartzen ausartu, eta Ulkiz pagadi-
rantz abiatu zan, zakurrek urrundik jarraitzen ziotela.

Basoan sartzan zalarik, zizpen eztandak zabaldu zi-
ran, balakada bi soiñean sartzan zitzaizkiola. Igesaren
zauskadagaitik, noski, Ulkiz'ek ez zuan min aundirik
oartzen, baiñan sumin gorri batek menderatzen zuan,

pagadian zear ekiñalean aurrera oldartzen zala. Ixiltasuna ta pakea basora biurtzen zirala, ogeiren bat metroko bitartera, ara non itzal bat aurkeztu zitzaion. Zizpa tinko oratuz, bigarren eiztaria agertu zan, etengabe su egiten ziola. Balakada bat besaburuan artuta, Ulkiz sumiñez irakiten, eiztariaren aurka oldartu zan. Berriz ere eiztariak danba egin zion, baiña uts egiñik, basurdeak itsua bezela eraso zion. Eiztaria irixteko zorian zala, baiñan, onek irugarrenez danba egin, eta jaurtigaia burutik sartu zitzaion. Ulkiz iltzen ari zan, baiñan azken unean burua jaso, eta eiztariari letagin-zastada batez, iztarra goitik beera urratu zion.

Biak erori ziran, Ulkiz ilda, eta eiztaria kordegabetuta. Beste lagunak bereala eldu ziran, eta aalik ariñen ar-kutxak gertaturik, zauritua errirantz eramán zuten.

Illunabarra urrats lotiaz iritxi zan. Gero, gauleena ozkarbiaz jabetu zan, asperen beltzez izarrak urrumatzen zituála. Lizarmendi gaiñetik illargi betea jeiki zan, basoa ta elurra, bere kutunak, edertzearren. Adar billutsen artetik, aren izpiek odolez inguratutako Ulkiz'en gorputz etzana laztandu zuten. Basoko nagusia, mendietako ibiltaria, beldur gabeko burrukalaria, elur-gaiñean zetzan, bizigabeko begiak sortalderantz zuzenduak, eriotzeko loan Napparra'ko mendiak azkenengoz itzul-miñez ikusi naiean bezela.

Illargiak eta basoak ixillezko malkoz basurde kementsuaren eriotza negar egiten zuten... Basabere bat iltzen danean, aiengandik zerbait maite-maitea suntsiten baída...

Ernaia, baserlea

Ori ta Iru Erregeen Maia mendietatik iparrerantz zabaltzen dan Zuberoa'ko lurralde maitagarrian, Epaila'ko goizalde eguzkitsu batean, Ernaia baserlea jaio zan.

Bere jaiotetxea, oian aundiko arkaitzetan eraikia zan eultz txanbeliña, Kakueta'ko amildetigitik urbiltxo zegoan. Eultzak, erle-iri aundiak, irurogei milla biztanle baiño geiago bazituan, danak etengabeko lanean leiaz gaiñezka, beuren abendaren arnas aspergaitzak eraginda.

Ernaia, erle-gaiaren lotatik itzarri zanean, inguratzen zuan zikiriozko estalkitik ekiñalean askatu, eta bizi-miñaz jabetuta, kabi-atearen aurka zoratuta bezala oldartu zan, mundu zoragarrirako oztopo zitzaion argizagizko atea urratu naiean. Bere sointxoaren indar guztiaz berri eratu-tako zango ta ago biguiñekaz, itopenezko oztopo aren aurka ekin zuan. Asko aalegindu ondoren, zulo txiki bat lortuz geroz, pixkanaka zabaltzen asi zan; alabaiñan, egindako indarraldia bere sointxoarentzat geiegi izanik, lanari nai-ta-ez utzi bear izan zion; eta nekaturik, unetxo batez igige geratu zan, aize pizgarriak eta otsen zuzmur gozoek ekartzen ziotenari adi-adi. Kabi-zuloaren ondoan onela zegoalarik, beste baten ortz zorrotzen kris-kras entzun zuan; ate-zuloa aundiagotzen asi zan laister, eta noizbait, erle sendo baten burua agertu zitzaion: Aloa'rena, bere iñudearena zan. Onek antz emana zion, laguntza bear zuan erle berria jaio zala, eta betarik galtzeke, ate-urratzeari ekin zion. Azkenik, kabi-sarreran zear, bi adarrek Ernaia'ren soiña, --oraíndik ezoa--, laztandu zuten, eta iñudearen laguntzaz irten zan kabitik.

Ezker-eskubi argizagizko abarasken bidez ertzuriko kale luzean aurkitu zan. Sarreratik zetorkion argi gozo batek, zekusan oro dizdir biguiñaz edertzen zuan; kalean beera ta gora, erleketa amaigabea alde guztietara sakabanatzen zan. Ernaia'k baiñan, ez zekusan besterik, non-baitetik zetorren eta, izpiz beterik, ludi zoragarria iragartzzen zion argi biguiña baizik. Ezaugabea zan zerbaitek, argirantz erakartzen zuan, eta zangotxo aul dardartsuakaz, ibiltzeari eman nai izan zion; baiñan Aloa'k azkar, aren gorputzari eutsi egin zion, eta edarreka lastantzen zualarik, onela mintzatu zitzaion:

- Nora joan nai den? Nik ikusitako erlerik bizkorren eta zoliena aiz, beraz "Ernaia" izendatuko aunat. I zaintzeko ta iri erakusteko aukeratu naune. Orregaitik, orotan nere menpeko izango aiz. Ni, Aloa, ire iñude naukan.

- Oi Aloa --arrendu zion Ernaia'k-- utz nazan, non edo nondik datorren argi eder ori ikustera joaten...!

- Ori ezin ziteken --Aloa'k irri-parrez esan zion--. Oraindik gazteegia aiz. Ire egoak soiñari itsasiak zegozen, zangoak aulak ditun, eta begiok ez zezaketen ikusi. Egunen batean, argi eder ori ikusiko dun, eta bere izpitan murgilduko aiz; bitartean ordea, asko ikasi bear dun. Ara, orain ire sointxo legortuko diñat, gero janari apur bat artu, eta bizkorrago aizanean, gure erriko biziera ta oiturak erakutsiko dizkiñat.

Aloa, mingaiñaz Ernaia'ren soiña garbitzen asi zan; andik laister, Ernaia'k egoak zabaldu, adarrak zutitu, eta pozaren pozez burrunba egiteari eman zion. Arrituta, Aloa'k ez zituan begiak bere kutunagandik kendu aal, ain sendoa zan-eta. Igartzzen zitzaizkion ongi eraturiko sei zangotxoak, geroago soin eta illea apaintzeko egokiak izango ziranak; baita lore-iriña ekartzeko ere. Adar luze txairoek, entzumen eta usainmen bikaiñak erakusten zi-

tuzten; auen alboan ikusmen aundiko begiak zeuzkan, eta egunen batean, beuren lau milla aldeek, landareen ezkutune zoragarri guztiak aztertuko lituzkete; eta loreen gaiñean jarrita, su ta adorez gaiñezka, begi aiek lore-os-toak arakatu ondoren, ezti-gai gozoa turutaren bidez aterako liekete.

Urre-beltzeran antzoko soiña, sabela eratzen zuten zenbait ereztunetan bukatzen zan. Azkenengoan, ezten izugarria nabari zan. Edena zerion izkillu eraikor onen bidez, abendakoren etsai guztiak ondatuko lituke.

Aloa'k ba-zekian bere zainpekoa nolako burrukalari adoretsua billakatuko zan, garaia etor zekionean, eta aspergabe, arrotasunez gaiñezka begizatzen zuan. Ernaia'gan geien atsegin zitzaiona, aren lau ego jori ta gardenak ziran, zillarrezko dizdiraren antzekoak; egoak bularrean asten zitzaizkion, eta bakoitzak ogei ta bost zain zituan. Ego sendo aien bitartez, gai zan orduan ogeitamar kilometro baiño geiago egiteko, eta dardar-aldiak segundokian berreuntsu izango zirakean. Aloa'ri otu zitzaion, ez zala jaio erlerik, egada batean Ernaia'rekin neurtu zitekenik.

Ernaia gose zan; janari-eske bezala mingaiña atera zuan, eta egoak erle jaio-berrien igikun bereiziz dardar zegiten. Aloa'k, kutunaren begiratzeari utzita, janari-billa abiatu zan. Agobete ezti zekarkiola agertu zitzaion laister. Ernaia'k atsegin biziak jaki gozoa miazkatu zuan, in dar eta bero pizgarriak sortzen zitzaizkiolarik.

- Ator enekin --agindu zion iñudeak--. Lanean asi aurretik, gauza batzuk erakutsiko dizkiñat. Leendabizi, Amerle erregiña, gure etxeko ama maitea ezagutuko dun.

Aloa ibiltzen asi zan, eta atzetik zerraikion Ernaia'k, erleen joan-etorriak arrituta begizatzen zituan.

- Or-emenka leiatsu dabilzan erle oiek, ezti-gai ta lore-iriñaren biltzailleak ditun --Aloa'k eratziki zuan--. Urta-rilla'n urritz-loreetan uztatzen ziguten; orain, bukatzen ari zaizkigun urki-loreetan, eta laister, ezti gozo-gozoa ateratzen diñagun elarraren loreetan. Maizenik, biltzailleak ez ditun urruntzen bi kilometrotatik gora, bestela geiegi nekatuko ituken. Orra! Begira, or urbiltzen zaigun ezti-gaiaz zamaturiko erle orri.

Aloa'k erakutsitako erlea, aberaskatik gora zioan eta erle-zulo batera elduta, barnean ostendu zan.

- Erle orrek --Aloa'k adarren mintzairaren bidez esan zion-- paparra urki-lorearen ezti-gaiaz beterik zeraman. Orain, kurintxo batzuei darien guriñaren bidez, ezti-gaia ezti urtsu biurtzen ari dun... Bereala ezarriko zetin tantotxo biak; atean dagozen erle-aizegilleek eragindako aizeak, enparauko ura lurrinduko din, eta gero, berri egindako ezti aberasken goikaldeko zuloetan gordeko diñagu; erle-zuloren bat betetzen dan bakoitzean, eden-tanto bat ezartzen din, ezti artzi edo legami biur ez dadin, eta jarraiki, argizagizko estalki batez, bear dan arte itxita iraungo din. Eultz ontan amabi abaraska zetiñagu, baiñan orain batetik soillik jaten diñagu, besteak gerorako bait-ditun.

Aurrera joiazala, aberaskez ertzaturiko zenbait kale zearkatu zituzten, eta auetariko batean ikus-naiaz menperatuta gelditu ziran. Une artan berean, Amerle, erriko andre ta erregiña, arraultza errun ondoren, kabi batetik irtetzen zan; eta lipar batez geldi-geldi, erle leiatsu batzuk inguratu zuten, janari-eskeinka ta soiñean izandako eragabeak atontzen zizkiotela.

Orduan Ernaia'k aukera osoa izan zuan, erregiña aurpegiz-aurpegi begitatzeko. Langilleak baiño zeozer aundiagoa, soin lerdenekoa zan, egoak oi baiño laburragoak bazituan ere; otarrik gabeko zango orixkak, eultze-

tik irteteko bearrik ez zuan-eta; buru txairoa ille dizdira-
tsuakaz estalia, ta mingain luze estuduna zan. Itzal eta
maitasunaz bere erregiñari begiratzan ziola, aren soiñetik
usain bereizi pizgarria zeriola oartu zan Ernaia.

Andik laister, beste kabi-zulo batean sartu zan Amerle,
eta begimenetik ostendu egin zitzaian.

- Orain, langilleen arraultzak erruntzen ari den --zuz-
murka bezala esan zion Aloa'k, adarren izkuntza berei-
ziaz--. Udaberrian auen bearra izango diñagu, gerorako
eztia gertatzearren. Ondoren, erle-nagienak, eta azkenik,
erregiñenak. Oi Ernaia, orduan gauza izugarriak gerta-
tzen omen ditun...! Baiñan goazen aurrera.

Aloa onela mintzatzan zitzaiola, aurreko abaraskara
iritxi ziran.

- Leengo udan jaio unan gure erregiñak, egunean
milla ta berreun arraultz erruntzen zetin, txit sendo ta
maratza bait-den. Arraultzak makilla txiki ta zuriak antzo
ditun, eta il ez daitezzen, ogeitamairu berotasun-mailla
bear zetiñagu. Eguraldia ozten zaigunean, eztia jaten di-
ñagu gure soiñek eultza bero dezaten; eta berriz, beroe-
gia ba'den, egoak astintzen zetiñagu oztearren. Lau egu-
nen buruan, arraultzak erle-gai biurtzen ditun. Arestian
auetariko bat intzan, baiñan iñudeok orretarako gago-
zen.

- Iñude al aiz i?

- Bai, ala naun.

Iñude ona izateko, zazpi egun gutxienez izan bear
zetiñagu; baiñan ori baiño leen, irugarren eguna bete-
tzean, ezti, lore-irin eta urez elikatzen gaitun; eta zazpi-
garreneko, sama-azkenean zetiñagun kulintxo bietatik,
esne gozo-gozoa zerionagun, eta onen bidez erle-gaiak
iru egunez janaritzen ditun. Esne au "errege-aia" izenda-
tzen diñagu, ta Amerle'k aia ontatik ugari jaten omen
din...

Onaiño elduta, Aloa'k unetxo batez ixildu zan, gero
onela jarraitu zuan:

- Iru egunok igarorik, ezti ta lore-iriña ematen asten
gaitun. Ezin asma ditzaken erle-gaiak bear zetiñen ardu-
rak, baiñan bai zoragarriak ditunala agotxoak beti zabalik
janari-eske...! Bost egun igarorik, logura astun batek
menderatuta, jateari uzten zioten, eta orduan argizagizko
estalkiaz kabia ixten diñagu, erle-gaien loa egin dezaten.
Egun bat eta erdiz, beuren zikiriozko estalkia edo jantzia
euntzen ari oi ditun; eta zazpigarrenean, loak artutako
sointxoetan gorpuzki tolestuak agertzen ditun, adarrak
eta egoak batez ere marrazten zaizkiela. Askatsun-garaia
eldu dun, eta erlea jadanik eratuta, bizitzaz egarriturik,
bultz menperakaitzaz kabi-atea ixten dion eragozpenaren
aurka oldartzen dun; baiñan gaixoak ezin ireki, ta ate-jo-
ka aditzen diñagunean, kabira urreratu, ta andik irteten
laguntzen zionagu. Onela jaioa aiz i ere bizitasun eta
leiaz gaiñezka. Oi Ernaia, nik neuk egundo ikusitako er-
lerik sendoen eta ederrena aiz...!

- Esaidan Aloa --ebaki zion Ernaia'k soiña adarreka-
z laztantzen ziolarik--. I ote aiz aspaldi ontan zaindu ta ja-
naritu nauna?

- Bai, Ernaia --Aloa'k irrikoi jardetsi zion--. Ene ardu-
rapean zenbait erle-gai nituan, eta aien artean i intzaidan
kutunena. Urreratzen nintzakiñan baizen laister, an ego-
nan, jauzika ta agoa idekita janariaren eske, beti bizkor,
beti ernai ta joranez beterik. Ain maitekorra izan aizen
ezkero, oartu gabe, gaiñontzekoei baiño janari geiago
eman niñan. Orregaitik aiz noski, orren indartsu ta ede-
rra.

- Eskerrik asko Aloa. Aurrerantzean biok lagun mi-
ñak izango gaitun, eta egun oro ikustalditxo bat egingo
diñat.

Une artan, itxura zorrotzeko erle bikain bat urbildu zitzaien. Soiñean, burruka izugarrien aztarnak nabari zitu-
an, eta aren begiek irmo ta aginkor so egiten zuten.

- Nor ote dun urreratzen zaigun ori?

- Erlezarra dun --Aloa'k zuzmurka esan zion--. Gure
erriko erlerik ospetsuenetako bat; Amerle'ren ertzaiñen
aintzindaria ta orobat gure eultzeko onularia. Gudari izu-
garria dun, eta txintik ateratzeke, danok men egiten zio-
nagu.

Erlezarra txit urbil zitzaien jadanik, eta besterik gabe
galde egin zien aginkor:

- Zertan diarduzute emen?

- Jaioberria zaigun Ernaia'ri gure abendako oiturak
azaltzen ari natzaio-- otzan-otzan erantzun zion Aloa'k.

Erlezarra'k Ernaia unetxo batez adi-adi begiztatu
zuan, eta gero:

- Erle sendoa aiz --begiak pindar esan zion--. Garbi-
ketako lanetan jardungo den lendabizi; kabietatik erorita-
ko argizagizko estalki guztiak, erle-gaien zikiriozko jantzi-
ondakiñak, baita aurkitutako zeinnai zikinkeria, eultzatik
at narrazka jaurtiko zitun. Zeregin ontan zazpi egunez
arituko aiz; gero, ego indartsuak ditunan ezker, atezai-
ña izango aiz eta egoak eraginka, eultza aizatuko dun.
Gure baitatik urbil etsairen bat ba'dakusan, euk erailgo
dun; eta au eziñezkoa baldin ba'zain, guri jakin-eraziko
digun, baiñan ez dion iñola ere igesari emango, gurean
saldukeririk ez bait-dun ezaguna. Iru asteren buruan
egan egiteko gauza izanik, ezti-gaia ta lore-iriñaren billa
abiatuko aiz. Ezagutu gabeko lore-mintegiren bat idoro-
tzean, guri jaki-eraziko digun, baita galtzoriren baten sus-
moak izatekotan ere. Ire buruari uko egingo dion, enpa-
rauak bizi daitezen, orretarako bizia galdu bear ba'dun

ere. Orain abia zaitetze bai i ta bai Aloa zuen zeregiñeta-
ra.

Itz auek esanik, Erlezarra urrundu zan, eta elkarri
agur bero egiñik, Aloa ta Ernaia beuren zeregiñetara
arindu ziran.

Aginduta bezala, aurreneko zazpi egunetan, Ernaia'k eultz-garbiketako lanetan jardun zuan. Masail indartsuz ornitutako agoaz, erle berriek urraturiko argizagizko estalkiak, ateraiño zeramazkian eta emendik kanpora jaurti oi zituan. Ernaia'ri arazo au txit gogoko zitzaion, garbizale izanaz gaiñera, abagune ugari ematen ziolako eultzaren bazter guztiak ezagutzeko.

Geien atsegin zitzaiona baiñan, kanpoko ikusgaiak begizatzea zan. Zugaitzen abaro-artean borborka zetorkion argi ernagarria; zabaldiko gardentasun jorian eguzki-peko ostoak urrezko dizdiraz blei eginda; ortzi urdinpean belar sorberriaren artean bizi-naiaz gaiñezka oremenka zebiltzan izaki amaigabeak; aize ibiltariaren zuzmur eresintsuak basadi oro besarkatu naiean; loreen margo ta lurrin zoragarriak... Au danak Ernaiz'gan lillura jarkigaitza ernarazi zuan, eta irrikan zegoan berari ere noiz etorriko zitzaiokean garaia, argizko ludi artan murgiltzeko...

Andik ere, erle-multzo amaigabeen egaldiak ikusten zituan, eguzkipean urrezko txinpartak antzera, artegaturik, beti iraduz atzituak. Eultzara eldu-ala, abaraskez mugaturiko kaleen artean galtzen ziran, eta aurkeztutako lekura iritxirik, otarratxoetan ekarritako lore-iriña ustu ondoren, erle-kabietan sartzen ziran, paparrean zekarten gaia ezti biurtzearren; eta gero, landan zitxarokien edertasuna galtzeko beldur bai'liran, berriz ere eguratsean zear oldartzen ziran etengabe burrunbaka, bizitzarako atsegiñak zearo menderaturik.

Ernaia'k zekusan guztia, txundituta bezala, begizatzen zuan, baiñan bere garaia oraindik iritxi gabe zitzaio-la jakiñik, adorez gaiñezka, barruan izaki berriak elika-

tzen eta negurako altxorrak metatzen ari ziran erleki-deengana itzultzen zan.

Bere garaia elduta, garbiketako lanak utzirik, aizegintzan eta atezaindaritzan jardun zuan. Ate-ondoan jarrita, ego sendoekaz aizea eragiten zuan, arintasun arri-garriaz egoak igitzen zitzaizkiola. Aize berriaren bidez, arintasun geiegizko ezotasuna lurrintzen zuan, eta bidebategarri barneko giroa egokitzen. Lan onek guztiz zorutzen zuan, onela eguzkiaren asiera ta mendien atzetiko itzaltzea ikus bait-zitzaken, baita ain maite zituan ortzia ta oiana ere. Adarrak aurrerantz zuzendurik zituala, barneratzen ziran erle guztiak begi sarkorrez aztertzen zituan, atzerritarren bat ateraiño ausartzen baldin ba'zan, iltzeko gerturik. Alabaiñan ez zan gauza nabarmenik gertatzen. Egunak ederrak ziran, eta erleek uzta naroa gerorako biltzeari buru-belarri ematen zioten.

Beñola, arriturik bai'litzan, Ernaia'k ikusgai gogoangarria begizatatu zuan. Aspaldi artan, bear-bearrezkoa zitzaien lore-iriña, egunean milla ta berreun erle jaiotzen bait-ziran, urriagotzen zioakien. Etengabe, erle-talde ugariak lore-iriñezko mintegi berri baten billa ateratzen ziran. Jadanik, bilketa orretarako gai zan Aloa, azterlarinetakoa zan, eta oi bezala Ernaia'ren aurretik igarotzean, lipar batez gelditu ta agur gartsua egiñik, ortzi urdiñean murgildu zan. Egun artan azterlari guztiak ezer lortzeke ta txit nekatuak itzultzen zirala oartu zan.

- Beste egun bat geiago lore-iriñik gabe --berekiko iñoan Ernaia'k betillun--. Gure Erlezarra artaga dabil, eta ori agerkun txarra da.

Ozta-ozta gogapen auek izanda, ara non ikusi zuan Aloa azterralditik unatuta zetorrela. Ate-erlaizean kokatu, eta unerik galtzeke barrendu zan. Ernaia'k zerbait ez-oitua nabaitu zuan bere adiskidearen igikunetan, baita soiñetik zerion usain bereizian ere. Sartu-ala, inguratu zi-

tzaizkion erleei, Aloa'k otarratxoetan zekarren auts gorribellegia eman zien, eta bereala gauza arrigarria gertatu zan: Zoraturik bai'litzan, urrats labur eta ariñez, dantza egin bitartean Aloa'k 8 antzoko irudia marrazten zuan. Adi-adi, adarrak Aloa'ganantz zuzenduak zituzten beste erleek, dantzaren irudi ta igikunei zerraizkieten. Aloa'k zenbait unez onela jardun zuan, eta dantzaren iraupenagaitik, gero ta ugariago inguratzen zuten erleek ulertu zioten, idorokunde aundia izan bear zala.

- Lore-iriña, lore-iriña --adierazten zien Aloa'k dantzari ekiñez-- benetan ugaria, erle-multzo berri bat elikatzeke lain. Izaiak lore-iriñaz gaiñezka, eguzkipean guri begira bezala ditugu, emendik kilometro ta erdira, gorosti-txaraka igarota, Kakueta'ko amildegian oldartzen dan erreka zearkatuz geroz.

Bat-batean, Aloa'k dantza eten egin zuan. Sabeleko azken erestuna makurturik, bere lagunek txik ongi eza gutzen zuten usain berezia edatu zuan, eta urrezko txinparta bai'litzan, ortzi aratzean sarkalderantz makurtzen ari zan eguzkipean, ostendu zan Aloa.

Aloa'ren jarraian erle bat oldartu zan, gero beste bat eta beste bat. Azkenean, gudaroste burrunbalaria altxorrenen billa abiatu zan, Aloa'gandik zerion endaren usaiñak erakarrita.

- II -

Zenbait egun igaroak ziran jadanik, eta Ernaia oartu zan bere garaia irixten ari zitziola, eta berak ere murgildu bear zuala erakarpen bizi-bizia zan argizko ludi zoragarri artan. Jorrailla'ko erdi-aldetsua zan, eta osoki zabalik zegoan elarrak, atson samurraz estali zituan zelaiak. Goiz batean, Ernaia'ri egoak zabaldu zitzaizkion, eta ordurarte iñoiz ez izandako zorionak eraginda, tximista alako a eguratsean zear oldartu zan.

Zuzen-zuzen, egoak bizkor eragiten zituala, oian bettera barrendu zan. Osto dardartiek eta lore-kolko ñabarrrek dei egiten zioten, azkar eta burrunbatsu argi-itsaso lilluragarri artan zear, amaika lurriñez inguraturiko, ordituta bezala zioalarik. Emen, abaroaren ospel betean; gero, argiunetan dizdirak blei eginda; an, belarraren ukitze epel eta gozoak laztanduta. Uraxe zan baiki berak amets egindako biotz eta begientzako zerua, noizbait egi biurturik.

Zugaitzak bakantzen asi ziran, eta andik laister, eguzkiak lits askoren argiaz apaindutako zelai orlegi zabalean aurkitu zan. Ortzi gardenean, pakez eta aunditasunez inguraturiko Auñamendi'ko tontor urdiñak argiro bereizten ziran...

Bereala oartu zan Ernaia, mendi urdin eta goren aiek maite izango zitukela baso maitagarria aiña. Zerbait aurrerago, zelaiaren beekaldean lats baten zuzmurrak aditu zituan, belar eta arkaitzen artean amiltzen zalarik. Uztarpetuta bai'litzan, Ernaia uren gaiñaldera oldartu zan, eta aparrezko zurrunbilloak ukitzeko zorian zala, geldi-geldi unetxo batez, egoak burrunbaka geratu zan, latsaren zillarrezko erkarpenak zearo lilluratuta. Bat-batean, errekaoren sorgindura baiño indartsuagoa zan zerbait, aurrera eragin zion... Errekaz arainditik zetorkion usain ernagarria zan. Egan egiteari eman zion berriro,

eta txaraka usua igarorik, muiño baten egian elarrez ziprintindutako zelai zabalean aurkitu zan.

Unerik galtzeke, jetxi ta elar-txorta baten gaiñean kokatu zan. Aize biguiñak elarraren loretxo zuri-gorriak gorgoñatzen zituan, eta Ernaia'ri zeru yaukulean murgiltzen zala iruditu zitzaion. Lore-ostoa baten barneko joritasunak dei egiten zion. Lore-atalak zertxobait aldendurik, buruan zeuzkan iru begiekaz lorearen ixilpeko guztiak aztertu zituan... Bai, antxen bere etorkundearen irrikan bezala, ezti-gaiaren malkotxo bat zitxarokion... Pistiloen beekaldean zetzan, dizdir dardartsuz keiñu ta keiñuka, goizaldeko agurra bai'litzan. Axolkiro, min eragiteko beldurrez bezala, turuta-muturra luzatuz, Ernaia'k ezti-gaia paparreraiño igo-erazi zuan. Onela, lore-ostoa batzuk ikertu zituan, eta paparra bete zitzaionean, tximista bai-zen azkar, eultzerantz itzuli, ta luzaro gabe etxean aurkitu zan.

Beti iraduz, aldia alperrik galtzea mingarri bai'litzan, sartu-ala, ezti-biltzerako bereizturiko abaraska baten goikaldera igo, eta kabi batera sartu zan. Zuloa erdi-raiño beterik aurkitzen zan, eta gaiñaldea zertxobait gogortzen asia zan ezker, gogorturiko mintza kendu zuan aurreko zangoakaz. Bitartean, urdail-guriñaz ezti-gaia ezti biurtzen ziarduan, eta une batzuk igarorik, urrezko tantotxo antzekoa zan ezti apur bat agertu zitzaion, eta enparauko eztiarekin naasita, berriz ere urdail-lanari eman zion, bigarren tantotxo erion arte. Gero, ixuritako ezti zapaldu zuan bestearekin naas zedin, eta betarik galtzeke irteerantz abiatu zan.

Arratsalde orduko egarriturik, latsaren ertzean kokatu zan, eta aren zuzmur eresintsuak inguratuta, lenengo aldiz ur gardenen ozkirri atsedengarria ezagutu zuan. Arrezker, errekaren lillurak erakarrita, maiz itzultzen zan bere tokirik kutunenara: aparrez erdi-estalitako ur bi-zietan barrentzen zan oroldioz itsasiriko enbor igar batera.

Egun artan berean, illunabarrak gentzako lastan illunak nonnai barreiatzen zituan garaian, Ernaia guztiz nekatuta aurkitu zan. Ogeitsu joan-etorri bete izan zituan jadaneko, eta azkenengoz ezti-gaiaz zamatuta, Benaparra'ko mendien atzetik itzaltzen ari zan argipean zetorrela, ustekabez, nekearen-nekez egoak elabarritu zitzaizkion, eta zugaitz baten ondoko belarretan zerraldo erori zan. Illik alakoa, zenbait unez lokumaren menpe iraun zuan. Dizdir beltz ankerra zuten bi begi lilluratzaile baratxe-baratxe urbildu zitzaizkion. Kemen gabe etzanda zegoan Ernaia'ren soak, irudi argandik aldendu eziñik jarri ziran. Urbil samar zirala, begi maltzur aiek leiñuru gaiztoz bete ziran, eta aalgeturiko Ernaia'k nai-ta-ez agoa zabaldu bear zuan ezti-tantotxo zeriola. Txingurri baten soin lerdana oldartu zitzaion, eta ezti azkeneraiño zurrupatu zion. Gero arin, belarraren artean ostendu zan. Andik laister itzarrita, Ernaia'k pixkanaka indarrak berrartu zituan, eta eultzara mutur-utsik eta aserre bizian biurtu zan, igarri eziñik nork ebatsi zion ain nekez irabazitako janaria.

Egunak arin igaroten ziran, eta eultzean ez zuan iñork atsedetik artzen. Jorrailla aurrera joian, eta eguraldi aratza txit egokia zan lanean jarduteko. Noizean bein, odeiek ortzi garbia estaltzen zuten, eta orobat erleen bizkortasuna ta alaitsuna itzaltzen ziran. Zerbait astuna, logarria, erleen leiaz jabetzen zan, eta kikilduta, ez ziran ezertarako gauza. Alabaiñan eguzkia garaille ateratzen zan berriro, eta onekin batera joran berrituak eragiñik, erleen soiñak urrezko pindarñoak antzera ortzia osteraildokatzen zuten.

Jorrailla'ren azkenerantz, erle-taldea arras ugaritua zan. Egoitza estu ta urri billakatu zan ainbeste lagunentzat. Dei ezkutuari men egiñez, Amerle'k erlenagian erruntzeari ekin zion, eta langilleek oi baiño kabi aundia-goak antolatzen ziarduten, geroago jaioko ziran erregi-

ñek kabi egokiak izan zitzaten. Erlenagien arraultzak errun eta gero, Amerle'k erregiñen erruntzeari eman zion. Onen arraultzak, langilleenen antzekoak, baiñan kabiak zerbait aundiagoak ziran, eta erregingaiek ez zuten besterik artzen errege-aia baizik. Erregin-gaiak lotan asi ziranean, langilleek aien kabiak argizagizko estalkiakaz itxi zituzten eta orduan erregin-gaiak buztaneko zimur batetik zintzillika, burua soillik estaltzen zien zirikozkotz jantzia euntzen asi ziran.

Errunaldia bukatuta, Amerle'k gero-ta urduriago zirudian, eta jasaten zuan artegasuna erri guztiari zabaltzen zion. Ba-zekian Amerle'k, oraindik itxiak zegoen kabi aietatik, etsai berri ta amorratuak sortu litzaizkiokela, eta noragabe an-emendik zioan erregin-gaien kabietatik itsua bezala, noizean bein kabien aurka oldartzen zala, abagune egokiren billa, ezten izugarriaz aien soin samurrak alderik-alde sastakatzearren. Baiñan Erlezarra'k eta berarekin zaindari ospetsuenak, abendaren olde zarrari jarraituz, erregiñaren asmoak eragotzi, eta alde batera bortxaz eragiten zuten. Ez zizkioten leengo loxintak egiten, ezta janaria itzalkiro eskeintzen ere. Erregiñak berak artu bear izaten zuan kabietan idoro aal izaten zuana. Nabari zan erritar orok erregiñaganako begirune otzana galdu izan zutela. Topo egiten zutenean, ez ziran aintziña bezala alde batera baztertzen, eta Amerle aserre bizian burrunbaka, eultzean zear zoro antzera laisterka zebillen, bera aiña bezalaxe burutik eginda zirudian erle-talde ugaritsua laguntzaille zuala.

Ekainilla'ren erdi-alde inguruan, kabi batean lau egunen epea igarorik, erregin gazte bat esnatzen ari zan. Ago samurraz zirikozkotz jantzia urratzen ziarduan, kriskras aula aditzen zalarik. Jaiotzeko zan leikidearen aalegiñak oartzean, iñoizkorik sumiñen billakaturiko Amerle, ateari oldartzen zitzaion erregin gaztea erailtzearren, baiñan Erlezarrak eta bere lagunak ez zioten uzten. Lei ez-

kutu batek eraginda, betiko mirabe zintzo ta arduratsuek, goreneko abagunean, ordurarte nagusi izandakoari, erriaren onari zegokiona indarrez ezartzen zioten.

Amerle kabitik osteraz baztertu zan, baiñan besteen lazokeriren bat ustiatuz, kabieren aurka oldartzen zan berriro. Soin lerdena atean jarrita, erdiz tolesturiko egoak eragiñez, Amerle'k eresi bakan eta lilluragarriari eman zion. Inguruan zegoen erlekideek, lilluraldiaren pean ametsetan ziruditen, erregiña maltzurki etsaiari eztena sartzeko gertatzen zan bitartean. Sastakaia sartzera zioakion une berean, abesti amesgarriari eten egin bear izan zion, eta lillura joanda, ertzaiñak oldartu zitzaizkion, eta narrazka urrutiratu zuten.

Amerle'k aserre bizia, erotasun itsu biurtu zan. Laisterka, eultzean gora ta beera, bazter guztietatik noragabe zebillen erle-multzo burrunbalariak zalaparta bizian zerraiola. Eultz-barruan, giro beroa, aize amaskaitza ta agintzuspenea, ziran nagusi. Ustekabez, Amerle'ren atzetik zebiltzanak asaldatuta, abaraskeri eraso zieten, eta aal aiña ezti paparrean sartu zuten, askatasun eta egoitza berria lortzeko azmoz.

Amerle ate-erlaizeraiño irten zan. Une batez geldigeldi, eguzkiak urrezaturiko zugaitzen ostoa, zeru urdinzka ta belar ezotsua, irrikan begiztatu zituan, eta jarraiki, arratseko edertasunak erakarrita, ortzi gardenean burrunbaka barrendu zan. Ugolde zaratatsua bai'liran, berrogeitsu milla erle, atzetik oldartu zitzaizkion, beuren erregiñaren soin ederretsia babestearren, eta bere kutunek inguratua zala ikustean, pozaren-pozez zorionezko abesti sarkorra jaulkirik, Amerle egoitza berriaren billa abiatu zan.

Atzean utzitako eultzean, erregin gazteak kabi-atean zulo bat eginda, askatasun eta itxaropen-deia zan bere lelo zoragarria abesten asi zan. Inguruan, pozez menpe-

ratuta zegozen erleek, zorion berrien eskeintza zan eresiari edi-adi zentzukioten. Urren aurkitzen ziranek, argizagizko atea agoakaz urratu zuten, eta noizbait yaukal eta ederra, Bakerle erregin berria bizitzaz gaiñezka agertu zitzaien. Erleak inguruan jarri zitzaizkion, batzuek egoak legortu, besteek gorputza miazkatu ta urrengoek errege-aia gogotsu eskeintzen ziotela.

Onela jaten ari zala, batbatean Bakerle arrituta bezala gelditu zan; aldameneko kabian, beste erregin gaztearen soin samurra bizi-miñaz iratzarrita, igitzeari eman zion. Tximista baizen azkar, Bakerle etsaiari oldartu zitzaion, eta anker, atearen zear eztena sartu, ta sastakatu zuan. Tximistak jota bezala, etsaiaren bizitza berria eriotzaren gelditasunean betiko itzali zan. Alabaiñan aski ez izanik, aurki bere agintzarena eztabaidan jarriko zuten beste erregiñak, beuren kabietan itzarten bait-ziran, errukigabe, erriaren oitura zorrotzari jarraituz, Bakerle'k bana-banaka oro erail zituan. Orain benetako erregiña, erriari iraupen eta bizi-joran emango zizkion nagusia zan.

Andik sei egunera, erriko bazter guztiak ezagututa, Bakerle ateraiño urbildu zan, eta lekorean bere igurikan zegoan zabaldi zoragarriari joranez dardar so egin zion. Egurdia eguzkitsu ta aratza zan; ortzi garbiak batez ere egundoko erakarpena bere baitan ezartzen zuan, eta dei arek izaki osoan urruntze-miñak sorterazten zizkion. Aterlaizean agertu-ala, eguzkipean oporketan ari zan soin mardulezko erlenagi-taldeak maitasunez gaiñezka inguratu zuan, begi aundi beltzeranak erregin gaztearen erakarpenagaitik, zabal-zabal eginda. Une batez, Bakerle'k ortziaren urdiñari adi-adi begiratu zion; gero, zango bellegiakaz buruko ille-galparra orraztu, eta itsu-mustuan eguratsean zear oldartu zan, lilluraturiko erlenagiek zalaparta bizian zerraizkiola.

Asieran, jauzika egan egin zuan erlauntzetik begiak

kendu gabe, itzultzean galtzeko beldurrez noski, egoitzaren irudia begietan marraztu nai izango bai'luan. Gero, zugaitz baten adarrean kokatu zan, alde guztietara so egiten zuala, ta noizbait ortziaren gardentasunak erakarrita, azkon baizen arin gorengo bazterretarantz joran nausigaitzaz bideratu zan. Beti gora ta gora urdiñaren deiari jarraituz, bere leiarik aundiena zeruko erpiña irixtea bai'litzan. Erregin gaztearen lilluraz uzta-peturiko erlenagiak, itsuak bezala egoak zein baiño zein azkarrago eragiñez, norleenka bizian atzetik lerroka zetorkzian, baiñan askorentzat indarraldia geiegi izanik, gorputz lodikoteak lertu, eta beerantz amildu ziran.

Noizbait, aietariko bat aalegin itzelaren ondoren urreratu zitzaion, baita eztei-besarkada maitekorra eman ere, alabaiñan azkenengo erlenagia zan auxe ere ler eginda, maitasun-ametsa ozta-ozta beterik, ausita amildu zan. Bere erriko etorkizunaren jaubea jadanik, Bakerle illuntzen ari zan ortzi garbiaren zear, bere igurikan zegozen errikideakana itzuli zan. Laguntza bezala, atean, erle batzuk azkenengo sabel-erestuna beerantz jarrita, lurrin bereziaren bidez, etengabeko geznak igortzen zizkioten.

Arin eta oierteke Bakerle eultzera biurtu zan. Ezteiegaldia bukatu, sarreran kokatu baizen laister, erriaren poza adierazten zuan burrunba ozenak, ongi-etorria eman zion. Astirik galtzeke, erle-talde batek janari eskeiñi, ta mingaiñaz, egaldian izandako eragabeak atondu zizkion.

Orain benetako erregiña zan, eta aurrerantzean erria izakide berriez ugalduko zuan ama guztiz maitea.

- III -

Eultzetik irten eta gero, inguruan zuan multzoarekin, Amerle zugaitz baten adarrean kokatu zan, mordo estua inguruan eratzen zitzaiola. Erlezarra, Ernaia ta Aloa, egoitza berriaren billa joian taldean aurkitzen ziran. Bereala, multzotik alde guztietara zenbait azterlari sakabanatu ziran, bear zuten aterpea leenbaitleen idorotzearren.

Ikusmen eta oldeagaitik azterlaria izateko txit egokia zan ezker, ego sendoak taigabe eragiñez, Ernaia oianean zear barneratu zan. Zugaitz zaarren bat ikusten zuan bakoitzean, zirurika asten zitzaion, ezkutu guztiak aztertzen zizkiola. Onela luzaro samar iraun zuan ezer bereizirik aurkitu gabe. Ustekabez, oian betean aurkitzen zala, belar laburrez estalirik eta tantaiek inguraturiko baso-soil eguzkitsua ageri zitzaion. Zelai-ertzean, beste zugaitzen artean argiro bereiztuta, areitz zaar sendoak Ernaia'ren arreta irabazi zuan. Urbiltzean, bereala konturatu zan uskune bi zituala; bata aundia sarkalderantz, eta bestea txikiagoa egoalderantz begira.

Eguzkiaren azkenengo izpiek, sarkaldeko zulotik enbor-barnekoa urrezko argi epelaz bete zuten, eta enborean kokaturik, zuloan zear begiratu zuanean, Ernaia'k ezin izan zuan pozezko zirrara menperatu aal... An aurrean, tokirik egokiena, egokirik ba'zan, aurkezten zitzaion. Zenbait unez uskunearen aunditasuna gogoaz neurtu ondoren, eta asierako arritasuna joanda bere eina etorri zanean, zulotik barrendu zan, bazter guztiak zeatz arakatzen zituala. Izan be, bizileku gain-gaiñekoa zan. Aunditasunaz gaiñera, aterpe txukun eta egokia nequa igarotzeko.

Aalik ariñen multzoagana itzuli, ta Amerle'ren aurrean aurkeztu zan.

- Oian usuko baso-soil batean --erregiñari jakiñerazo zion--, bear dugun egoitza, tantai sendoan ikusi dut. Urbil samar, errekatxo baten ur biziak malda-beera oldartzen dira, ta aren zuzmurrek gure bizilekua inguratuko dute. Amerle, gure erriari dagokion tokia duzu, ta enurarik gabe areitz zaar artan bakean bizi izango gera.

Idorokunde berriaren albisteak entzutean, Amerle atsegin utsaz burrunbaka asi zan bere menpekoekin batera. Andik laister, zerbait bareturik, lekua erakus zezaiela agindu zion erregiñak, eta Ernaia aurrelari zutela, itxaropenak eraginda, egoitza berrirantz abiatu ziran.

Areitzaren aterpera eldutakoan, eguzkia Benaparra'ko mendien atzetik itzaltzen zan jadanik, eta illunabar otza izanik, erleak Amerle'ren inguruan uskune artan estutu ziran.

Biamamonean, egun eder-ederra goiztu zan. Egunsentiak iratzarritako erleek, lei berrituak zirikatuta, lan garrantzitsu bateri eman zioten. Lanik beiñena, abarasken eraikigintza zan, bilduko zuten ezta gordetzearren, eta Amerle'k errungo litukean arraultzek kabi izan zezaten.

Errezel antzera bata bestearen gaiñean dilindan, zenbait erle aitugarria zan argizagiaren sortzeari buru-belarri ekin zioten. Eraiki bear zuten argizagirako, iru edo lauko ez ziotan jan bear... Leen izandako eultza utzi aurretik, paparrean sartu-ala ezti gorde zuten, baiñan oraingo lanerako ez zan naikorik; eta lanean ari zirala, beste erleek bearrezkoa zitzaion ezta eskeintzen zieten. Barneko berotasuna polliki-polliki geiagorutzen joan zan, eta ordu-bete batzuk igarorik, sabeleko erestunen artetik, argizagizko ezkatatxoak irteten asi zitzaizkien.

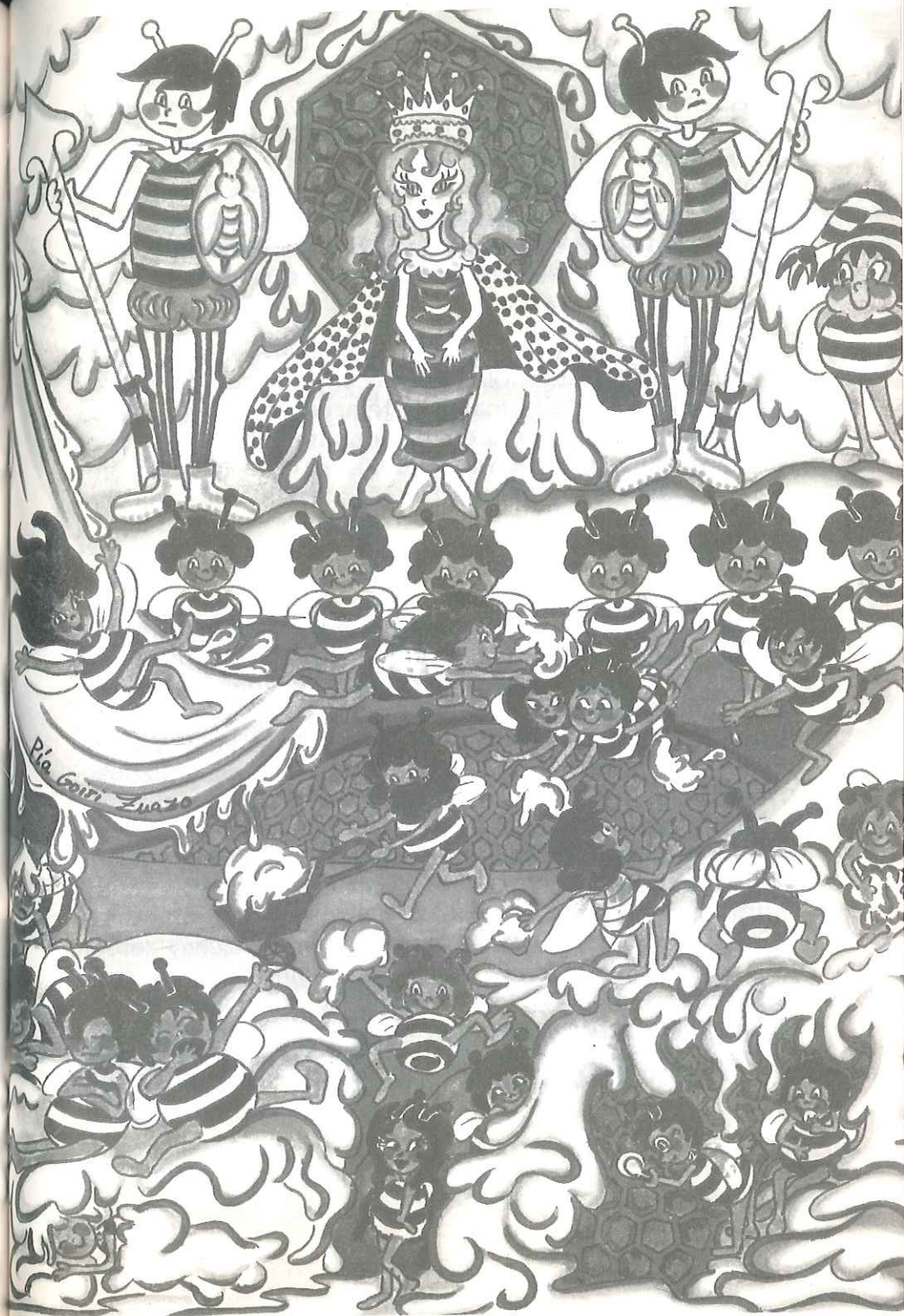
Orduantxe, erleen orma eraindu zan, eta erlezko bat sapaira igonik, ezkatatxoa agora eraman zuan. Une batez txeeu ondoren, argizagizko galartzu mee-meea ago-

tik irten zitzaion. Gero, sapaian eratziki zuan jo ta teink egiñez. Lenengo erleak bere zeregiña amaitu zuanean, beste batek lanari jarraitu zion, gero beste batek eta abar. Argizagia sapaetik beera ezarri ta gero, eratu izan bear, eta orretarako, zango ta agoaren bidez zulo batzuk zabaldu zituzten, seiki zeatzak moldatu arte. Langilletari-koren bati, gaztea izanik batez bere, eraikigintza yaukal artan uts banakaren bat irteten baldin ba'zitzaion, ikasien edo trebeenek, egindako eragabea bereala atontzen zuten. Bitartean, erle-saldo ugaritsuak, tarteko zalarik Ernaia, errearen ertzeari jarraituz, kimu samurrez estalita-ko sarats-sail bateko lore-iriña, otarretan zekarten.

Beste zenbaitek, elar-lorearen eztigaiari ekin zioten, erriaren etorkizuna janari ontan oiñarritzekoa zan-eta.

Egun batzuk igarorik, Erleteri zeritzan erlauntz berriak, itxura arrigarria zerakusan. Barnean, atz bateko bitartera zazpi abarasken oiñarriak eraikita ageri ziran. Amerle nekegaitzak, bearrezkoa zitzaien langilleen erruntzea asi zuan. Sarkaldeko zulo aundia, proporiozko mintz batez osoki estalia agertzen zan, argi motela leko-retik irazten zala. Ego-aldeko zulo txikia izan ezik, ego-tza osoa ertsita zegoan, eta erleek sar-irtenbide izan zezaten, zulo txikia erlaiz batez osotua agertzen zan. Erle-geitarrei benetako urrezko aroa asten zitzaien.

Arratsalde batean, Ernaia oi bezala eztigaiaz zamatu-ta eultzean sartzen zala, begien aurrean agertzen zitzaion ikusgaia nabaitzean, ametsetan bezala gelditu zan. Proporiozko mintzak, ez zuan loditasun berdiñik alde guztietan, eta eguzkiaren azkenengo izpiek barnera iragazirik, ortzadarraren zazpi margoak eratzen zituzten, eultz guztia ametsezko kabi biurtzen zutela. Zazpi margoetako ba-koitza, kale banan erortzen zan argi epelaz ñir-ñirka. Ate-ondoko kalean argi gorrizko ugoldea zetzan; bigarrenak margo larraran zerakusan; irugarrenak urrezko belle-gi epela; Amerle errunketan ari zan laugarrenean, orle-

gizko jauztiri batek bazter oro laztantzen zituan; boskarrena urdin samur txeragarriaz dizdiratsua; seigarrena indigo joriaz blei-blei eginda zetzan; eta zazpigarrena amusko gardenaz, laiñoetan galdurik amets dagiten eusko mendiak alakoxe. Ernaia zearo lilluratuta, bazter batek bestera joian, ikus-joranaz orditurik bai'litzan, begietan ibaika sartzen zitzaiola zerutarra zirudian margo-aintza.

Ordudanik, egun orotan illunabar-garaia urrezko urratsaz urbil zetorkiola, edertasun-miñaz bere biotzaz nausiturik, Ernaia'k margo-betetasun ixiltsuari zitzarokion, maitaleak kutunaren begien argia billatu oi duan antzera. Ikuspen arrigarriak ez zituan une batzuk baiño irauten, alabaiñan berarentzat zorionezko lipar gorena zan.

Elarraren lore-aroa amaitzen zioan, eta Erletegi'ko biztanleek beste eztigaien uzta idoro bear zuten, negurako janaria ziurtatzearen, abaraskaren eraikintza orduko bukatua bait-zan. Aietariko egun batean argiak esnatuta, azterlari-talde bat aldameneko bazter guztietara bideratu zan. Zugaitzen enbor eta abaroen artetik zear-mearka, Ernaia'k oiana atzean utzi, eta laister argi beteko zabal-dian aurkitu zan, txapar baten gainean egakatur. Aurrean, itzal izugarrietan ezkutaturik, Kakueta'ko amildegia sakon, zemaikorra zetzan. Amildegia zearkatu ondoren, ego-eragiteari utzi gabe, une batez eguratsean gelditu zan, soak alde guztietara jo zituala. Egoalderantz, andik urrun samar zelai aundi batean bellegizko margo antzoko zerbait ikusi bide zuan. Luzaroagorik gelditzeke, zerbait onuragarria aurkitu izan zualakoan, aalik ariñen aurrera oldartu zan. Edadura osoa orbantxo bellegiakaz estalia, zelai zabala bere igurikan bezala zetzan... Lore, lore ugari belar-artean txairo dilindan. Betetasunean zabal-zabalik, lore-ostoak toles lerdnetan islatuak, aizeak barreiaturiko sorgin-belarraren lurrin sarkorra barne-muiñetaraiño iritxi zitzaion.

Pozez dar-dar, aietako lore bikain batean biguinki kokatu zan. Lore-ostoaren sakonenean, ariek inguratutako orratz lerdena jeikirik zegoan, beekaldean zeukan eztigaiaren altxorra babestu nai bai'luan. Ernaia'k burua lore-ostoen azpikaldera urreratu, eta bere iru begiakaz, usain eta margo zoragarrien ludi ñimiño artan barrendu zan, zorionak blei-blei eginda. Orratzaren asieran, eguzkiak argituriko intz-tantotxo baten gainean igerika, arietatik jalgitako lore-iriñezko auts-zatiño batzuk suzko itsasontziak bai'liran, batetik bestera igitzen ziran, aize-asperen batek lore basatia kulunkatzen zuala.

Maitekiro, lorea lotan bai'litzan eta onen ametsak eten egitea tamal izango bai'luan, Ernaia'k turutaren muturraz eztigai miazkatu ondoren, zurrut egiñez paparraiño igo-erazi zuan. Loretik irtetean, iriñaz estalia zegoan ezkerreko, burua, bularra, egoak eta sabela, zangoekaz igortzi, ta erantsitako autsa otarretan sartu zuan, bir-latxo bat eratuz geroz. Jarraiki, beste lore batzuk ikertu zituan geiagoren billa, eta azkenez sorgin-belarraren zelala atzean utzirik, aalik ariñen Erletegi'ra biurtu zan.

Eultzera eldutakoan, abarasketan eztigintzan jardun bearrean, bere itxura bakanak eta beragandik zerion usain bereziak erakarritako erleei, zekarren zama eman zien, eta gero pozaren pozez burrunbaka, adarrak aurretantz zuzenduak, dantza arrigarri bateri eman zion. Urrats laburrez obo bat antzertu zien, noiz eskubi noiz ezkerretara joaz, Ernaia'gandik zerion lillurak jabetuta, erlekideek adarrak beraganantz makurtuak zituztela.

- Amildegiz araindik --adierazi nai izan zien Ernaia'k-, mendi garaietarantz, urre antzoko sorgin-belar bikaiñez betea, zelai aundia aurkitu dizuet. Gure erriak bear duan aiña eztigai gure igurikan dugu, loreak ikusmen mugaraiño edatzen bait-dira

Alako batean, Ernaia'k dantza egiteari eten egin

zion. Sabeleko azken erestuna beerantz jarririk, erriari zegokion usain bereizia barreaitu, eta tximista alakoa aterantz oldartu zan, eguratsean zear ostentzen zala. Berri pozgarria aditu zioten lagunak, Ernaia'gandik zerion usaiñak erakarrita, atzetik oldartu zitzaizkion idorokunde berriaren billa.

Onela, Ernaia'ren bidez Erletegi'ko arazoek aurrerapen aundia artu zuten, eta ezta abarasketan gaiñezka metatzen ari zan.

Beiñola, Ernaia eztigaiz abailduta eultzera zetorrela, izugarriko gertaera begiztatu zuan. Erletegi'tik urbil jadanik, bera bezala eztigaiaz zamatuta etxeratzen zan Aloa ikusi zuan. Bere iñude kutuna nabaitzean, egada arindu zuan oiko itzulipurdia aren inguruan egitearren, era ontan iñudearekiko atxikitasuna maiz erakusten zuan-eta. Urreratzeko zorian zala baiñan, Aloa'k lipar batez alboka egin zuan, eta gero tximistak jota bezala lurrera amildu zan. Erlobi'k, listor odolzaleak, eraso izan zion Aloa gaixoari. Laister, bien artean iñolako burruka amorratua sortu zan. Liskarra ordea, ez zan iraupen luze-koa gertatu, Aloa zamatuta, egindako egaldi luzeagaitik guztiz aul aurkitzen zan-eta. Aurki, Erlobi'ren aginkada izugarriek, Aloa zintzoaren soiña gerritik erdibitu zuten.

Ernaia eldu zaneko, ez zuan besterik aurkitu bere iñudearen burua ta bularra baiño, Erlobi'k erlearen sabela masail indartsuen bidez atzituta, aalik ariñen igesari eman bait-zion. Atsekabeturik, lipar batez adiskide maitearen ondakiñak begiratu zituan, eta gero aserre biziko amorrak bultzatuta, Erlobi'ren atzetik oldartu zan. Laister baiñan eizari uko egin bear izan zion, oso aul aurkitzen zalako. Nai-ta-ez, Erlobi anker alena ostentzen zalarik, eultzera biurtu zan.

Aloa maitearen eriotza izugarriak, Ernaia'gan apen-tzarako lera neurrigabea irazeki zuan, eta illunabar artan

berean ate-erlaizean atsedean laburra artzen zuala, bere buruari zin egin zion ez zala geldituko Erlobi erail arte.

Urrengo egunean gau-atsedenaz indarrak irabazita, goiztu baiño ez, eultz-gaiñeko adar batean zelatari kokatu zan. Goizalde-aurreneko orduak astiro ta gogaitsuak igaro ziran, alabaiñan eguerdi-irian, liztor baten egapen bereizia orbantxo baten antzera urreratzen zitzaiola ikusi zuan. Erlobi bera zan. Urbil samar elduta, eultzaren gaiñean zirurika asi zan, ilgaireren bat noiz atzemango garai egokiaren begira. Luzaro gabe, arnas-estuka Erletegi'ra biurtzen zan erle batengana amildu zan. Berriz ere aurreguneko eginkizuna gertatu zan, eta aurki Erlobi'k erle illaren sabela atzituta zeramala, nekez egan egiñez urrundu zan... Oraingo ontan ordea ez joian bakarrik: Erlobi'gandik urbil samar, iltzeko egarriz barne-muiñak irakiten zitzaizkiola, Ernaia'k atzetik zerraikion.

Lats-ondoan kabia zuan zulora irixtean, Erlobi lurre-ra jetxi, ta gudakiña masail sendoen artean zeramala, zulo estutik barrendu zan. Luzeeran amar bat atz izango zituan zulo estu, biurria, areto zabal eta txukunean amaitzen zan. Gelako sapaitik dilindan, egur ustelaz egindako zizku mardula ikusten zan, eta onen barnean, listorrek eraikitako abaraska batzuk langille-gaiez gaiñezka nabarmentzen ziran. Andik zenbait egunera, langilleak jaioko ziran, ta beuren erriari zegokion arauz, listor-gaiek janarituko zituzten, alabaiñan bitartean Erlobi bakarrik aurkitzen zanez, jaiio-ebak elikatzearren, beartu izan zan lapurketari ematen. Gurin gozo ta indargarriaz beteriko erlesabel bana kabietan ezarririk, janari benetan egokia izan zezaketen azi-aldia bukatu arte. Langilleak jaiio ondoren, ar-emeen erruntzeari emango ziokean udaren bidean, eta onela leiñu odolzaleari iraun-eraziko zion erria sortuko litzake.

Lapurketa, kabi baten ondoan utzirik, Erlobi kabi bikaiñeko zulo batetik irten zan, eta begiak leiñuru gose-

tiaz argituta, atarira abiatu zan opari-gai berriak egiteko asmoz.

Kanpoko argi betera ozta-ozta irtenda, guda-irrintzia alakoa zan burrunba ozena aditu zan, eta itsumustuan aserre bizian listorraren agerpena itxo egiten zuan Ernaia'k, bultz basatiaz eraso zion. Elkar besarkatuta, or-emenka iraulkatu ziran leikidea iltzeko abagune egokia noiz aurkeztuko zitzaien begira. Eztenaz gaiñera, Erlobi'k ortz zorrotzez ornitutako masail indartsuak zituan. Ernaia'k aitzitik eztena soillik, erleen agoa ez bait-da zauritzeko egiña, baiñan onen sendotasunak eta une artako sumin itsuak batez ere, etsai bildurgarri biurtzen zuten. Sabelak elkar itsasiak zituztela, alde batetik bestera zebiltzen, Erlobi'ren agin zorrotzek Ernaia'ri bere biziko zauriak egiten zizkiotela.

Alako batean, erlea txit unatua zalakoan, liztorrak eztena gertu nai izan zuan eriotz-zauria egitearren. Ortarako baiñan, erlearen soiña zerbait lazotu bear... Uaxe zan baiki Ernaia'k aukeratutako abagunea. Tximista alakoa, liztorrari sabela eztenaz alde-alde zearkatu zion. Une batez, Erlobi'k burni gorria sartzen zitzaiola uste izan zuan... eta ustekabez, eriotzaren arnas izoztuak amillera-zi zuan.

Etsaiaren ondoan garaille, Ernaia'k Aloa adiskide miñari eskeiñitako gurendaren aintza txastatu zuan. Zerbaitek esaten zion, aurrerantzean ez zukeala ezeren beldurrik izango.

- IV -

Oian-zear egin oi zituan egaldietan, Ernaia'k margo dizdiratsuetako egodun auskorra zan Tximeleta'rekin ezaguera miña egin zuan. Tximeleta izaki alaiari, egapen axolagabe ta dantzarikoari, gerokoa ez zitzaion ardurarik, ongi bait-zekian bere bizitza laburrak ozta-ozta udazkeneraiño iraungo zukeala. Eguratsean gaindi zioalarik, zirikozkoak ziruditen lau ego yaukalak, erdiko aldera suzko litsadunak biurtzen ziran, eta soin-ondoan urrezko dizdirak erakusten zituzten. Goikaldeko ego aundietan, orban bana nabarmentzen zan, eta beekoetan, begi gorriak ziruditen beste bana. Buruan bi adar mee luze, ta agoan turuta malgua loreen guna xurgatzeko.

Ernaia'k, Tximeleta'ren egoera ariña basoan zear zekusan bakoitzean, atzetik jostalari zerraikion, eta inguru-ka asten zitzaion sare ikusgaitzaz Tximeleta ikaratia atzeman nai izango bai'luan. Pozaren-pozez luzaro ziarduten onela; gero, lana gogora ekarrita, erlea, azken agurra zan bira ariña eginda, eta bere igurikan ziruditen zelai usaintsuetara abiatzen zan. Tximeleta ordea, bizitza laburra betetasun osoan txastatzearren, iraduz gabe lorerik-lore joian, egazkera dardartiaz or-emenka zirikozko igortziaz laztantzen zituala.

Goiz batean goizik, oianean zear eztigaiaren billa zioala, Ernaia'k gar bizia zirudian orbantxo gorritzta eguratsean ikusi zuan. Urbiltzean, izuaren izuz dar-dar, Tximeleta gaixoa amaraun-sare batean atzituta ikusi zuan. Armiarma aundi arre batek, aurregunean eundutako segada zirikotsu zitalean, oarkabez zebillan Tximeleta, atzitu izan zan, eta izuzko latz-ikaraz jabetuta, alperriko iñarrosteari ematen zion. Amarauneko astiñaldiak oartu-ala, armiarma azkon baizen arin, Tximeleta'ri oldartu zitzaion, begietan ñir-ñir egarritsua agiri zuala. Ernaia ur-

biltzen zitzaion une berean, Tximeleta'ren soin lerdena eiztariaren zango iguingarrien artean eutsita, zauri ilgarria artzeko zorian aurkitzen zan. Betarik galtzeke, Ernaia amaraunaren aurka oldartu zan. Txunditutako armiarmak astiñaldi gogorra oartzean, Tximeleta utzi zuan, zer zala-ta jakiteko, baiñan ezer bereizirik oartzen ez zala, leengo zeregiñari ekin zion.

Amarauna ostera leen baiño bortizkiago astindu zan; orain ordea, armiarmak erle bizkor ausartia urreratzen zitzaiola ikusi zuan. Arrotza oartu-ala, armiarmak eraso zion, ulertzeke nola zomorro ganorabako ura berari aurre egiten ausartzen zan. Sumin, bai ta pozik era berean, beste opari bat izango zualakoan, Ernaia'ri oldartu zitzaion, eta zango luzeakaz erlearen bularra atzitu zuan, masail indartsuz jantzitako agoa, toki aularen billa saiatzen zan une berean. Ezustean, sabel lodi-zear sastakai alakoxea zan min sarkor izugarriak armiarmari igikunak elbarritu zizkion, eta begiak eriotzaren laiñoan itzaltzen zitzaizkiola, erle-inguruko besarkada lazotu zuan. Eztena sartu-ala, Ernaia, bira-igikun arin egiñez askatuta, Tximeleta'gana arindu zan, ari batetik zintzillika, armiarmaren illotza aizeak eraginda kulunkatzen zala.

Adiskide zintzoaren urbiltasuna oartzean, Tximeleta'k iñarrosteari utzi zion. Agoaren bidez, lagunaren soin auskorra atzeman zuten lokarri guztiak ebaki zituan Ernaia'k, eta gero ezer bereizirik gertatu ez bai'litzan, oi bezalako alai ta axolakabe, Tximeleta lorerik-lore egan egiten asi zan, atzetik Ernaia'k biraka zerrakiola.

Oiana zearkatu ondoren, Dagonilla'ko goiz artako eguzkipean, Kakueta'rako norabidea artu zuten. Anemen sastraka orlegi-illunez estalirik, eta beekaldea erreka orrulari batek ebakitako amildegi izugarri aietan, ikara ta ametsezko ludia antzo ziran itzalgune orlegi, arre ta urdiñek, gogoa aunditasun eta kezka betetzen zuten. Gaiñetik, ortzi urdiñak eta aldamaneko argiz blei-blei egi-

ñiko zelai ta basoak, toki artako illuntasunari nabarmen bizia zemaio ten.

Noiz argi betean noiz itzalen artean, Ernaia'k eta Tximeleta'k amildegi aietatik luzaro samar egan egin zuten. Era ontan ziardutela, Ernaia'ri erre karen orru-arte an zerbait ez-oitua aditzen zala, iruditu zitzaion. Adarrak aurrerantz zutik zituala, ots bakana zetorkion alderantz jo zuan. Aurki, burrunba ozena sortzen zitzaion txapar batera iritxi zan, eta adarño batean kokaturik, bazterrak begiz astertzen asi zan.

Zarata gero ta ozenago biurtzen zan, egundoko burrunba gertatu arte. Andik laister, orban lodi illuna aserre bizipean irakiten bezala ikusi zuan. Beingoan igarri zuan Ernaia'k burrunbearn jatorria, baita kezkatu oartu ere, Erletegi'ri zetorkioken galtzoriaz. Artz batek abaraskak ondatutako baserle-multzoa zan, eta ongi zekusanez, erle basatu aiek bear gorriak eraginda, gosez il baiño leen zernai egiteko gai ziran, batez ere janariz beteriko beste eultze bat topo egitekotan, alegia. Multzoa arras naroa zan Ernaia'k aisa egiztatu zezakenez, larogei milla nonbait. Erletegitarrak ostera ozta-ozta berrogei ta amar millara iritxi zitezken. Multzo artatik, alde guztietara azterlariak taigabe sakabanatzen ziran, erriaren iraupena izan ziteken zerbaiten billa.

Latz-ikara batez iñarrosita, Ernaia'k oartu zuan, bere erriari zemaizen zion galtzoria, Erletegi andik urrun ez zegoan-eta... Kezka izugarri aren pean, etxerako bidea artu, ta abiada bizian urrundu zan. Ozta-ozta basoan sartzen zala, Erletegi'ko zuzenbidetik zetorren azterlari etsai batekin gurutzatu zan. Aalik ariñen itzuli, ta azterlariaren jazarkundeari ekin zion.

Ezpairik gabe, azterlaria artez-artez Kakueta'rantz abiatu zan, eta onen egazkerak iragartzen zionez, berri aundietako mezularia zan. Indar guztiak bildurik, Ernaia

azterlariaren atzetik ekiñaalean joian, Kakueta'ra baiño leen erailtzeko asmoz, alabaiñan unatu arteraiño aalegin-du ba'zan ere, azkenean etsaia begimenetik ostendu zitzaion.

Biotza iraulka, Erletegi'rako bidea artu zuan, buruan arazo bakar auxe zerabilela: erriari leenbaitleen galtzoriaren albisteak ematea. Erletegi'tik urbiltxo zala baiñan, indarraldiak aulduta ta ikusmena lausotuta, egoak ausita bezala zintzillika billakatu zitzaizkion, eta indargeturik, basoko belar-gaiñean amildu zan.

Zorabio-alditik bere einera etorri zanean, eguzkia gingan beera joian jadanik. Lo-itzarria zegoala, egoak aurrenik eta gero zangoak igitzen asi zitzaizkion, inguruak polliki-polliki ezagutzen asten zalarik. Ustekabez, ameskaitz alakoa multzo etsaiaren burrunba sumiña burura etorri zitzaion, baita azterlariaren igesa ta batez ere Erletegi'ri etorri lekioken ondapena. Unerik galtzeke, berriro eultzarantz bideratu zan, garaiz ala aitzitik berandu ote zan oldozkunari etengabe ematen ziola.

Erletegira irixtean, oarpen lasaigarriaz egiztatu zuan danak berdin zirauala. Erlekideek betiko lanetan ziarduten, kez karen aztarnarik adierazi gabe. Eultzean sartu baiño ez, ate-ondoan jarrita, burrunba bereiziaz deadar egin zien onela:

- Gertu zaitzte, gertu zaitzte unerik galtzeke...! Neronek etsaia ikusi dizuet Kakuetakoa amildegietan. Erle-multzo basati izugarria laister emen izango dugu, erail eta lapurketa noski baiño noskiago, aien azterlari bat emendik itzultzen zala ikusi dut-eta. Aunitz, ezin zenbatu alakoak dituzute, gu baiño askozaz ugariagoak, eta gaiñera gosez aserre bizian, artz batek beuren eultza ondatu bait-die. Bene-benetan diñotzuet: emen etorriko zaizkigu luzaro gabe...!

Ernaia'ren galtzori-deia egundoko burrunbaz erantzuna izan zan; eta aberriaren irrintzia entzutean, abendarekiko maitasun zintzoa mailla goreneraiño goratu zitzaion Ernaia'ri. Eta eultz osoan "erail bizitzeko!" "erail bizitzeko!" deiadar bakarra aditzen zualarik, neke utsaz narrazka, Ernaia abarasketara urreratu zan, ezti zuzpergarria jatearren, kordegabe erortzeko zorian aurkitzen bait-zan.

Arrezkero, eultzetik ez zan erlerik irten. Lekorean ez zan besterik ageri, lerro ta lerroka etengabe Erletegi'ra itzultzen ziranak baiño, laister barnekoekin guda-irrintzia oiukatzeko. Erleketa aundia ate-ondoan metatu zan, etsaiaren leendabiziko eraso basatiari aurre egiteko. Beste talde bat, gudari adoretzu ta oituenetakoen artean aukeraturik, erregiñaren ertzaindi bikaiña, Amerle'ren ondoan bildu zan. Erlezarra'k berak guda-gerkunak agintzen zituan, Amerle'gandik ateraiño etengabe zebilela joan-etorri ugari egiñez. Ez Erlezarra'ri ez beste gudarieri, ez zitzaien burura etorri, proporioz itzitako sarkaldeko ataka meea zaintzea...

Babes-gerkunak egiten zirautela, abaraska baten ondoan jarrita, jandako ezti az Ernaia polliki-polliki zuzperetzen ari zan, eta atsedenaldira laburra izan ondoren, Amerle-ondoan biltzen ziran ertzaiñen artean ostendu zan, adoretz eraginda bere irrintzia besteenarekin naasten zuala.

Luzaro gabe, asieran aul, urrutiko iñusturia bai'litzan, oianean burrunba zemaikorra aditu zan; baiñan iñusturia antzera itzali bearrean, orrua ozenagotzen zan, eta azkenik, zalaparta bizian zugaitzen adarburuetatik azkon bezala igarorik, erle-multzo arrotza etsipen utsaz itsu eginda, Erletegi-aurrean zetzan baso-zelaira iritxi zan, etxetiarrak axolageturik artuko zituelakoan. Baiñan ate-ondoan bilduak, an zegoen Erletegitarrak irmo, "erail bizitzeko" leloa taigabe jaulkitzen zutela.

Begi-keiñu alakoak, arrotzek baso-soilla zearkatu zuten, eta sarreraren aurka oldartu ziran. Aurreneko eraso izugarria izan zan; atea igaro-ala, etxetiarrek inguratuturiko arrotzek, iñolako zalapartan naasiak, burruka ilkorri eman zioten. Soiñak elkar besarkatuak, pillirikan, iraulka, naas-maas irudigaitzean aalegintzen ziran nork etsaiari eztena leenen sartu, gurenda ariñenaren alde bait-zan. Erleran batek eztena iltzatu-ala, bira azkarra egiñaz, bestearen gorputzagandik jareitzen zan, bereala joran eraillkorraz, beste etsai bateri oldartzen zitzaiola. Irakite izugarri artan, ildakoen gorputz ixillak ate-ondoan eunka metatzen asi ziran.

Arrotzek aurre zabalaren arabera burrukatu aal izan ba'lute, ezpairik gabe garaille billakatuko zirakean, Erletegitarrak baiño bi aldiz ugariago ziran-eta, baiñan ate estuagaitik lerro meearen arauz burrukatu bear izan zuten. Alabaiñan eultzeaz jabetu aal ez izatea, burutapen soillak, arrotzeri indar aundiak sortzen zizkien, Erletegi'ko ondasunaz jabetzea baiño, beste biderik ez zuten-eta. Barnekaldean liskar izugarriak zirauala, erlaizean tinko jarrita, arrotzen talde batek ortzakaz ate-zabaltzeari ekin zion, atetik landa kanpotarrak nagusi bait-ziran.

Unez-une, atea aundiagotzen ari zan eta arerioak ugolde antzera bor-borka sartzen ziran, barneko erasotzailleekin indarrak biltzen zituztela. Arrotzen oldar kementsuaren pean, etxekoak baratxe-baratxe atzera bear tuak izan iran. Azkenik, etxetiarrek kikilduta aurea austeko zorian aurkitzen zirala, or-emenka agintari zebillen Erlezarra'k, gerta lekieken ondapenaz oarturik, atea babesteko agintzaz, Amerle'ren ertzaintalde erdia igorri zuan. Ernaia'k aitzindutako talde bikain au, eultzean parrastaka sartzen ziran arrotzeri bultz gartsuz oldartu zitzaaien. Ustekabeturiko etsaiak, gurenda lortzeko zorian zirala uste bait-zuten, burrukari uko egin gabe, atzera egiten asi ziran. Au ikustean, Erletegitar guztiek kemen

berrituaz eraginda, arrotzeri eraso, eztenakaz erailketa izugarria egiten zietela. Aurki, kanpotarrak eultzetik uxatuak izan ziran, eta sarrera etxetiarren eskuetan berriz ere, lekorean burrukan jarraitu arren.

Galtzoria urrundu zitzauela ikusirik, Ernaia Amerle'gana biurtu zan. Itsumustuan, kaleetan zear joiala, oiko bere ametsezko ordua zala oartu zan, berarentzat zera alako lipar maitagarria, iltzeko zorian eguzkiak argituriko zazpi kaleen maargo-aintzaren une gorena. Zergaitik baiñan, gaur bere begiek ez zuten margozko edertasuna ikusten...?

Ez zuan besterik oartzen, argi moteltxo baizik, aldiaurreko gauak oro lo beltzean murgildu nai bai'lukean. Arrituta, proportioz estalitako sarkaldeko argi-zulora bideratu zan, eta arakoan gertatzen zana oartzean, otz-ikara batek elbarrituta bezala, gelditu zan...

Ate-ondoko burruka gertatu bitartean, arrotzen talde ugari bat sarkaldeko leiotik sarrera bat ixillean egiten ari zan, proportiozko alde aulenetik ekiñez, alegia. Kanpotik itsasita, mordo izugarri batek eguzkiaren argia itzaltzen zuan, ozka ariñez itxituraren urratzeari ekiten ziola. Laster, zuloa aunditu ondoren, oarkabeturiko etxekoek etsaiaren eraso basatia artuko zutekean. Bereala zerbait egiten ez ba'zuten, Erletegi'ko ondapena nai-ta-ez gertatuko zitzaien.

Arrotzen gudarozte-aurrekoa proportioan egindako zulotik barneratzen zala, Ameskaitz batetik iratzarrita bezala, Ernaia kale orlegian aurkitzen ziran erregiñaren ertzain kementsuengana aalik ariñen oldartu zan. Ernaia'ren dei larriak, Erletegi'ko talderik autuen eta adoretuenagan egundoko amorrua piztu zuan, eta Erlezarra aitzindari zutela, bultz basatiaz zulora oldartu ziran, baita garaiz ere...

Une artantxe, egindako sarreratik arrotzen gudarozteak eultzean barna parrastaka sakabanatzen ziran, erail eta ostu elburu bakarra zutela. Amerle'ren ertzain bikaiñek "erail bizitzeko" leloa jaulkiz, leiatsu jarki zitzaizkien, jarki ere. Soin biziakaz esi bat eratu zuten, kanpotik zertorzkien erasoak eragozten zituztela. Barnean zegozen arrotz sakabanatuak, lekoreko lagunuen euspena galduta, noragabe zebiltzan, eta Amerle'ren ertzain adoretseuek, erail eta erail arerio bizirik bat bera be ez zuten utzi. Arrotzen illotzak nonnai zetzaten, zazpi kaleen azpikoa zearo estalirik. Gero, guztiak sarkaldeko zuloan eusten ziraneri laguntzearren arindu ziran, eta bultzada izugarriaz, sarreran aurkitzen ziran arrotz guztiak uxatu zituzten. Azkenez, ondatutako etsaiek igesari eman zioten, eta oianean zer betiko suntsitu ziran.

Une artan, eguzkiak sarkaldeko errezel urratua zearkaturik, illunabar-aurreko margoen aintzak zapi kaleak laztandu zituan, eta ainbesteko kemenez bizi-iraupena lortu zuten Erletegi'tarrek, gurenda-irrintzia ozenki abestu zuten.

Etxeko aunitz ere il ziran. Unerik galtzeke, erleek eultz-garbiketari ekin zioten, gorputzak edonon metaturik agertzen bait-ziran. Gaua eldutakoan, areitzpean ildakoen pillo aundia ikus zezaketen... eta aien artean, Erlezar aundia, kementsua, Erletegi'ko kondairaren gorenetako bat... sarkaldeko zulo-ondoan erriko askatasunaren alde, bere bizitza emankorra betiko loan itzalia bait-zan...

-V-

Irailla guztiz idorra gertatu zan. Erletegi'tik urbil samar igarotzen zan errkatxoa, ur-ari meea biurtu zan, eta aintziña nonnai uren ozkirria eskeintzen zuten idoi garbiek, leiarrezko gardentasuna galduta, landara illen artean usteltzen ziran.

Sargori astunak egarritutako erle askok, aietako ur kutsudunen erakarpena ezin zuten nausitu aal izan. Laister gaixoak, "Elbarri beltzak" izurrituak, leendabizi dizdir beltzikta artu, ta azkenean egoak ezin eragiñik, illik erortzen ziran. Ur ustelak ez kutsututako erleek, iturburuarena baiño edan ez bait-zuten, zaindaritza zorrotza atean ezarri zuten, "Elbarri beltzaz" kutsuturikoak sar ez zekizkien. Alabaiñan ala ta guztiz ere, makiña bat il ziran, eta beuren illotzak erlauntz-alboan ikus zitezken, eriotzaren besarkada baizen beltzak.

Izurriteak Erletegi'ko bizitza ondatuko zukeala zirudianean, itsu-mustuan zenbait odei lodik eguzkiaren musu gorria estali, eta lur idorraren gaiñean euri-jasa naroa igorriarik, losko ustelak garbitu zituzten, eta oianeko bide laisterrak errekatxo biurtu ziran. Laister irabazi zuten Erletegi'terrek oiko itxura alai ta paketsua. Berriz ere erleen burrunba ta joan-etorriek bazterrak piztu zituzten. Bizirik gertatutakoen artean aurkitzen zan Ernaia, ez bait-zuan edan nai izan, ain maite zuan iturburuko uretatik baiño.

Illargiak argituriko gau aratz eta amesgarriak, laiño gardenaz estalitako oianari lillura bereizia zemaion, ostosperen eta intzezko itsaso diamantetsuen artean.

Aietariko gau batean, Erletegi'ko etsai maltzur batek eultzeko atea zearkatu zuan, zazpi kaleen norabidea zekarrela. Ilburuaren Andereluna zeritzan gau-tximeleta gositya zan. Bereala erle-talde batek nabaitu zuan, eta ase-

rre bizipean eraso zion soiña eztenkadaz josten ziola, baiñan dana alperrik. Oroldio antzekoa zan estalki motelean sartzen ziran eztenak, tximeletaren soiña iritxi gabe. Arrotza erailtzea gaitz zitzaiera ikusirik, indar batuakaz gau-tximeleta narraz igorri nai izan zuten, baiñan au iktu-ala, tximistak jota bezala Andereluna'gandik aldendu ziran, abesti bakan, ituna, illuntasunean aditzen zala. Eresi lilluragarriak arritutako erleak zirkin egin gabe, geldi-geldi lotu ziran, gau-tximeletak ezker-eskubi ezta ebasten ziela.

Andereluna'k gau osoan iraun zuan ekintza ontan, eta goiztirian, sartuta bezala itzuri zan. Egunsentian, erleek ikusi aal izan zuten, kale gorri ta larraren arteko abaraskan egindako ondapena. Azpikaldeak utsune aundia zerakusan, eta noski baiño noskiago, egiketa onela jarraitzekotan, zenbait egunen buruan Erletegitarren gerokoa, galtzori gorrian ezarria izango litzake.

Eguzkia agertu baizen laister, Ernaia'k agindutako talde batek proportio-bildumari eman zion buru-belarri, eta arratsalde orduko, ozta-ozta erle baten soiña sartuko zan zear-mearka eraikitako esi sendoa ikus ziteken.

Berriz ere, illargiaren dizdir esnetsuaz apaindutako gaua iritxi zan. aurreko gauean gertaturikoaren oroitzak erakarri zuan Andereluna. Sarreratik urreratzen zala baiñan, bide-naasi igarogaitza aurkeztu zitzaion. Alabaiñan goseak eraginda, masailen bidez lan zail bateri eman zion adorez beterik. Ez zuan gauza aundirik aurreratu orma gogor aietan ordea, eta azkenean arloa zaillegia zala ikusirik, mutur-utsik betiko aldendu zan. Eultzetik urrun-tzen zala, illargiaren aurpegi maxiatzaillea tximeletaren lepotik par egiten zirudian.

Erletegi'ko biztanleen aalegiñak eztiketa joria bildu aal izan zuan, erleen bizitza urrengo udaberri arte iraunerazteko lain, alegia. Lanean ez ziarduten bakarrak, erlenagiak ziran, beti jateko gerturik, edo soin mardul, lo-

diak, eguzkipean etzanak, besteen ardurak axolagabe ikusirik. Ordukotz, loreak urriagotzen asi zitzaizkien, eta gau otz, luzeak, laister iritxiko zirakean, aize ta euriteekin lagundutako udazkenaren urbiltasuna iragarritz.

Alako egun batez, arrigarrizko dei ezkutu batek eraginda, eta Erletegi'ko pake maratza iraulkatuz, erle guztiek erlenagieri eraso zieten, eta adar-zagoetatik atzituak zituztela, errukigabe eultzetik-at igorri, orain ez bait-ziran ezertarako gauza. Erlenagiak ordea, erleen zernai oarkabetasun ustiatuz, berriro eultzean sartzen ziran, gaixoek bait-zekien, beuren gain soillik ez lezaketela iraun.

Erleek osteria erlenagiaren egozteari ekin zioten; orain ordea leen baiño bortizkiago. Egiketa au zenbait aldiz berriro zuten... Alabaiñan alako batean, itsu eginda bezala, erleek erlenagiaren erailketa izugarriari ekin zioten. Non-nai erlenagiren bat aurkitzen zutenean, sumiñez irakiten ezten ilgarriakaz alde-alde sastakatzen zuten, bein eta berriz erail-joranak egarriturik. Erlenagiak izuaren-izuz non ezkutatu jakin ezik, noragabe zebiltzen. Bana-banaka danak atzituak izan ziran, eta tximistak jota bezala, bat bera ere bizirik gertatzeke, betiko loan suntsitu ziran.

Gero, egindakoa naikorik ez bai'litzan, gorpuetara oldartu ziran, oroitzeke leentxoago soin samur lodikote aiek, maitekiro elikatu izan zituztela, ta soin-barneko guna gozoak zurgatu zizkieten, eultzetik lekorera igorriak izan baiño leen.

Areitzaren inguruan gorpuzketa ugaria metatu zan, baiñan sarraskia ez zan artean amaitu, beste eultzetatik lerroka zetorzkien iges egindako erlenagiek ere, jazar-kunde berdiña izaten bait-zuten, erail bear izaten zituztelako, eta auen illotzak ego zabalik, etxekoekin naasi ziran.

- VI -

Udazkena eldu zan, laister egun argiak bukatuko ziralara iragarriz. Ota-lorearen uzta amaitua zan jadanik, eta eztiz beteriko abaraskek gerorako eskiertasun eta itxaropena eskeintzen zituzten. Erleen lei bizia sortarazten zuten eguzkiaren laztan ernagarriak moteldu ziran. Aintziñako jorana galdu zuten erleek, eta Amerle'ren inguruan soiñak elkar itsasiak zituztela, iraupenerako bearrezkoa zitzaien berotasuna billatzen zuten. Lo-gura astun, menderakaitzak, beuren naimen eta burrukarako oldea eze-rezten zizkien.

Urrilla'ko erdi-aldetsua igaro zan. Odei arrez estaliriko ortziak oiana argi zurbillaz apaintzen zuan, eta egoaizeak zugaitzeri erauzitako osto negartiak, praka-gorriak antzo, uzkur eta itun pillirikan zebiltzan, il aurretik adia erostariaz eguzkiari laztan bat eta txorieri azkenengo txinta, eskatzen zizkietela.

Orbelaren artetik, Txanko, musker gaztearen irudi lerden orlegizkak ibillera urduri ta ariñaz, ildo luzanga marrazten zuan, orbeletan zear kirri aulak aditzen ziralara. Gero, aren irudi narrartzaria ezabatu, eta azkenik Erletegi'tik urbiltxo agertu zan berriro. Ingurumaria aztertu zuan, eta lekune artako pake beteaz lasaiturik, Erletegi'ko biztanleak lasai lotan ari ziran areitzara urreratu zan arrapalada batean. Unetxo batez, enbor-oiñarritik gorantz begira geldi-geldi geratu ta gero, atzaparrak areitz-azalean tinkaturik, igikun bipillaz, zear-mearka igo zan, noizik bein geldione laburrak egiñez gorantz begiratzearren. Onela Erletegi'ko ateraiño iritxi zan. Barnetik zetorkion lurrin bereziak iltzatuta bezala geldi-erazi zuan. Erleek ain nekez irabazitako eztia atsegin zitzaion benetan; berak ere luzaro gabe bazterren batean lo egingo zukean, baiñan neguko lo-aldian suntsitu aurretik, erletegitarren eztiak jabetu nai zuan; eta gero, urdailla eztiz bete-

ta, atsedean artuko zukean zitxarokion neguko gau luzearen magalean.

Ego-aize ibiltariaren zuzmur epelak, udazkeneko gardentasun yaukalean etengabe asperenka, mintzo lillurgarriakaz bere amets eta oar-deiak nonnai barreiatzen zituan.

- Txanko, Txanko --aizeak musker gazteari esaten bide zion--, ez adi sar, ire burua ondatu nai ez ba'duk. Gzteegia aiz Erletegitarren kemena ezagutzeko. Ba'ekik urrezko sointxo oieri darieten indar kiskaltsua, zerbaitek mintzen zetikenean...! Benetan diñoat Txanko, alde egik... alde egik...

Alabaiñan Txanko, musker gazteak, lilluraturiko begiekaz ate-zear so egiten zuan. Barruan dana paketsu ta ixillik zegoan, eta usain zirikatzaileak eraso asteko bulztatu zuan. Sarrera baiña txit estua zanez geroz, atzapar eta ortzakaz zabaltzeari eman zion. Proporio-artean egindako zuloa aundiagotzen asi zan, eta azkenez egiztatu aal izan zuan, bere soiñarentzat igarobide naikoa zala. Sartu baiño leen, lipar batez ezpaitsu gelditu zan; alabaiñan barnetik zetorkion ixiltasunak bareturik, leendabizi burua, gero soiña ta buztan zorrotza sarreratik itzuri zitzaizkion. Lekorean, ego-aizearen oar-dei epelak osteraditu bide ziran:

- Txanko, alde egik... alde egik...!

Barneko illunzkan, Txanko'k bero zuzpergarria oartu zuan. Begimena argi urriari egokitu ondoren, bere aurrean abaraskez ertzeturiko zazpi kale begiztatu zituan. Asieran erabeti, unetxo batez gelditu zan, baiña erdi-aldetik zetorkion berotasun aundiagoak erakarrita, laister kale orlegiaren beekaldea ondatzen asi zan...

Salokeriak itsu egindako muskerrak, buru-belarri iresteari eman zion, argizagiaren puskatzeak eultzeari ze-

karkioken ondapenari jaramonik egiteke. Zenbait erle eragiten asi ziran kezkatu, baiñan beuren naimena baiño aaltsuagoa zan lo-gurak ezerezturik, leengo igigetasunera biurtzen ziran. Musker sabelkoiak iresteari zerraikion ase-kaitz; ez zan asetzen aski zitzaionaz; ez, geiago... geiago nai zuan...

- Txanko, Txanko, --berriz ego-aizeak eskaritsu esan bide zion-- aski duk jadaneko. Alde egik orain, berandu izan baiño leen. Oianean, arkaitzen artean duk, asunez estalitako zulo txukuna, neguko lo-aldian irauteko. Antxe ene susmurrek urrumatuko aute, udaberriaren urrats alaiak entzun ditzakan arte. Txanko, Erletegitarren olde sutua iratzarriko ba'u orain...! i gaixoa...! Benetan diñoat, alde egik... alde egik...!

Baiñan Txanko'ren zoramenak zentzutasun guztia menperatu zuan, eta ain zuzen ere, bere arinkeriak ekartzekoak ekarri zizkion...

Burugabeko leiaz eraginda, abaraskaren puskatzeari ekin zion goikaldera urreratuz. Amerle'ren inguruan zegoen erleengana urbiltzen zala, alegia. Muskerraren ortzek sortutako karraskotsak, erdi-lotan zegoan Ernaia'ri entzumeneraiño iritxi zitzaizkion. Ameskaitz batean atzuta bezala, nolabaiteko galtzori biziak erriko etorkizunari zemaia egiten ziola oartzen zuan, alabaiñan ezin... ezin zezaken zentzunen moteltasuna garaitu. Ez-arian ez-arian, Txanko'k sakaila aurrera zeraman. Alako batean, Ernaia bere oarmen-jabetzaz itzarri zan...

Bereala, galtzoriko garrantzi betea oartu zuan, eta guda-irrintzia sarkor jaulki ere bai, aldameneko erleak iratzarri. Sumin itzelaz dar-dar, arrituriko Txanko'ri o-dartu zitzaizkion. Itsu egindako erleek, edenaz beteriko ezten zorrotzak arrotzari soiñean iltzatu nai izan zizkion; alperrik baiñan: muskerraren larru zimela zearkaitza gertatu zitzaian. Aalge, egiztatu zuten itsumustuko ikaral-

dia joanda, arrotzak bere lanari zerraikiola. Zenbait aldiz eztena sartzen saiatu zan Ernaia, alako batean, toki aulagoren bat idorotzearren musker-gaiñean zuan jarrera aldaturik, burura urreratu zitzaion.

Orduantxe, eta Txanko asetua bere zeregiñari uzteko zorian zala, adur aldakorak nai izan zuan eztenkada batek musker gaztearen begi batean jo zezan. Tximista batek iritxita bezala, miñez zoraturiko Txanko, abaraskaren beekalderaiño iraulka amildu zan. Aietariko itzulipurdi batean, muskerraren sabel zurixka, une batez agirian billakatu zan. Eunka, alde guztietatik sabeleko larru zulkorrean ezten goriak errukigabe sartu zitzaizkion. Miñaren-miñez igesari eman nai izan zion, baiñan beranduegi, kale gorrira iritxi baiño leen, muskerra ustekabez illik erori bait-zan. Leiarrezko diz-dir motela begietan, ankak zabal-zabal eginda, aintziñako erensuge baten antzera, muskerrak eriotzaren ezpain odolgetsuen musu itzaltsua artu zuan...

Lekorean, ego-aize ibiltariaren zuzmur epelei, nigarak bide zerizkieten, Txanko musker gaztearen eriotzagitik...

Alabaiñan, Erletegitarrentzat galtzoria ez zan artean amaitu. Laister ustelduko zitzaian muskerraren gorputzak, ezpairik gabe eultz-barneko bizi-aalmena ondatuko ziekan. Muskerrari, zetzan leku berean, illobia egin bearra izango zuten. Zerbait aalik ariñen betetzekoa zan, alabaiñan erleek berriz ere lo-guraren menpe, galtzori aztuta ziruditen.

Zenbait egun geroago gertatu zan. Eguzki epel batek odei-soil batean zear agerturik, erleak iratzarri zituan, eta orduan zarrastada larriak iñarrosita, kezka aundipean galtzoria uxatzeko gertatu ziran.

Erle-talde bateko aintzindaria zala, Ernaia'k urteko azken egaldia bete zuan. Arin, aldia iñoizkorik ariñen

igesi joango bai'litzaieken, egun artan etengabeko lanari eman zioten, bein eta berriz proportioz abaildurik zetoze-la. Illunabarrean, gardentasun yaukaleko illobia eraiki zu-ten, eta errege baten duiña zan leiar iduriko il-kutxaren barnean, Erletegi'ko pakea austen ausartu zan Txanko musker gaztearen soin orlegizka, betiereko igi-getasunean zetzan. Basoan, lekorean, aizearen ulu negartsuei malko mingotsez naasitako zinkuriñak bide zerizkieten...

Berriz ere, lo-gura Erletegi'ko biztanlez jabetzen ari zan. Noizbeinka, eguzki-izpiren batek berotutako erleen urrezko sointxoak itzarriko zirakean, ezti apur bat jatear-ren, ametsetan jarraitu aurretik. Ernaia konturatzen zan lo-kuma gozoan murgiltzen zala...

Lore bikaiñez estalitako zelaiak eguzki-ugolde baten pean zetzaten... eta lorerik-lore Tximeleta txairoak ega-pen alaiatz aizea laztandu naiean bezala... bai ta ain mai-te izan zuan Aloa'ren begikera maitekorra ere... Eta ge-ro, illunabarreko argi samurrak Erletegi'ko kaleetan mar-go-aintza gorena edatzen zuan, oroldio ta arkaitzen ar-tetik, latsaren zuzmur gozoak Euzkadi'ko udaberri jorian aditzen ziralarik...

Uri, otsoa

Udaberriko goiz argitsu artan, lau mutil gazte men-dian gora joiazan. Beeko ibarrean, bostpasei etxeko ba-serria edo auzoa iru ordu leenago utzi zuten, eta zizpa bana zeramatela, bost zakurrekin, Tina Mendietan (Euro-pa'ko Arkaitzak) gora, malkorrez mugatutako bidezka al-dapatsuan, ibillera menditarrez abiatu ziran. Ustekabez, biurgune arritsua igarorik, zelai eder batean aurkitu zi-ran.

- An goian, emendik ordu erdiko bidean, beor illa datza --Kotu zeritzan gazte batek esan zuan--. Obe dugu amaiketakoa ementxe jan, eta gero bideari jarraitu.

Itz auek esatean, Kotu ta onen lagunak belarretan eseri, eta pardeltxoak askaturik, jaten asi ziran. Ain zu-zen ere, ez zan gauza aundirik: etxeko ogi bellegixka, ur-dazpi ta gaztaz lagundutako eta zato bateko ardoz busti-ta. Goseak eragindako eiztariek itz egiteari eten egin ga-be, jateari azkar eman zioten.

Leku bakarti artatik, egundoko ikusgai eder-ederra gainditzten zuten: Arkaitz zorrotzak, amildegi izugarriak, lats gardenez ebakitako aitzarte sakon okertsuak, zelai ezeak, elurrez apaindutako gaillur goitsuak, ortzi urdi-ñean oial-ontzi alderraiak ziruditen odei ariñak, eta an beeko ibarretan basoetako orlegi berria... Biotz-begien-tzat aintza aztu-eziña, alegia.

Janaria amaitu ondoren, mutil gazteak mendi-gora abiatu ziran. Egun bi aurretik, etxeko beorak ikustearren

goiko erri-alagunetatik osteratxo bat egiten zebillen Kotu'k, bere taldeko beor zaarrena illik aurkitu zuan. Aberea erdiz irentsia aurkitu zuanez, eta lepo-egur ondoko zauritzarragaitik, bereala otso baten ekintza zala igarri zuan. Nolanai ere, otsoari jazarri bear zion, osterantzean beortalde osoa kinka larrian billakatu zitekean. Auxegaitik, udaberriko goiz eguzkitsu artan, baserriko beste iru lagun eta zenbait zakurrekin, otsoaren billa abiatu zan.

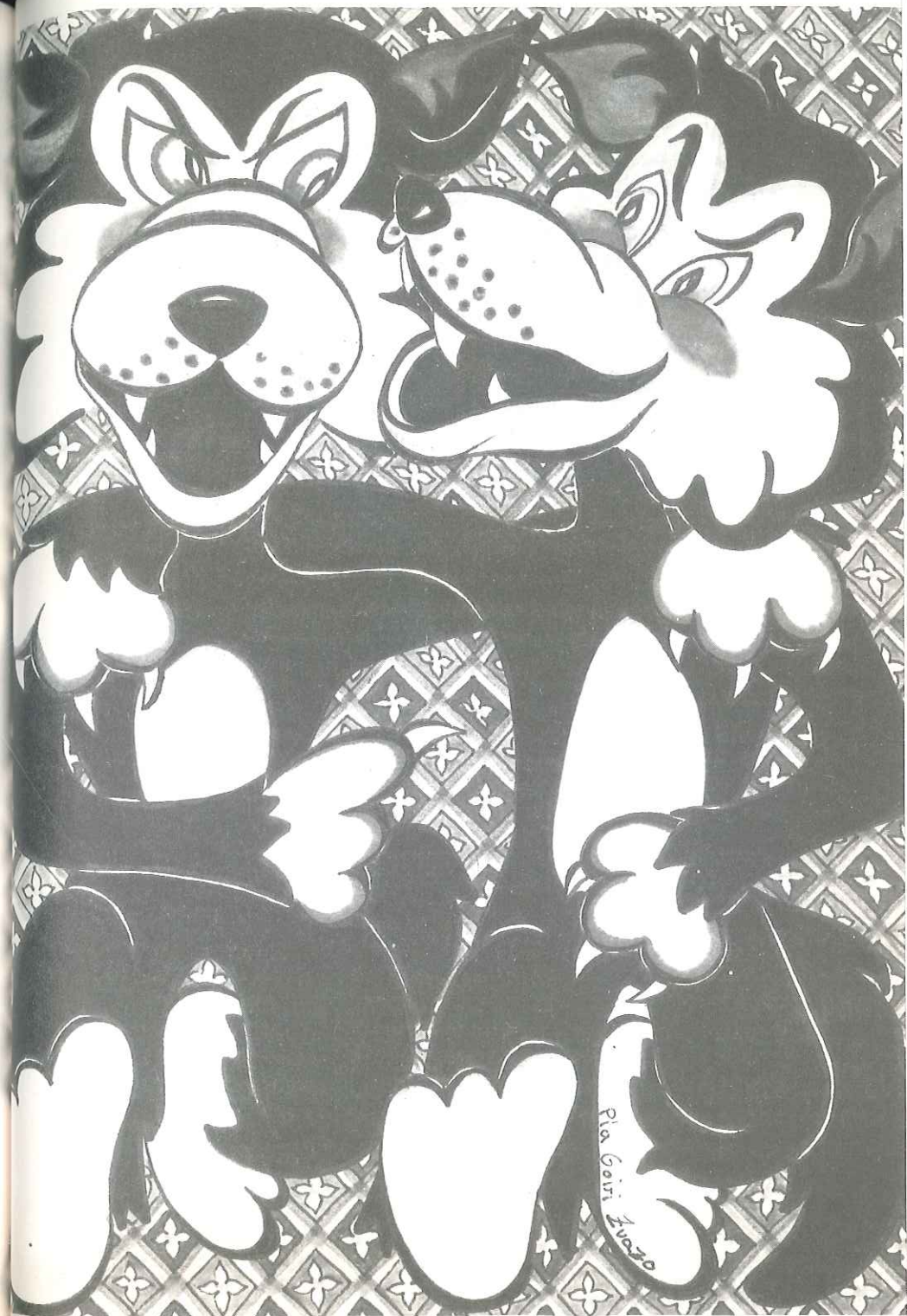
Izan ere, otseme baten ekintza zuten...

Sortaldetik, bere lagun otsar eder batekin, Tina Mendiara bideratzen zalarik bein batean, egunsentia eginda, arkaitzez ertzaturiko baso txiki batean, biak ezkutatu ziran gauaz bideari berriro ekiteko asmoz. Itsumustuan, aruko mutur batetik zetorkien eiztari-talde baten zalaparta aditu zuten. Atzerantz egin nai orduko, beste irteeran ere eiztari ta zakurrek igurikatzen zituztela oartu ziran. Orduan otso biak leengo bidetik abiatu ziran, eta eskubian agertu zitzaizen bidezka antzekoa zan lubaki batek iges egin zuten.

Bide ontatik jarraitzekotan, galtzoritik aterako zira-kean, eiztarien ikusmenetik gordeta bait-ziran. Alabaiñan lubakitik irteteen, zelai bat zearkatu bear, eta babesik ezeean, alde guztietatik tirokatuak izango zirakean.

Orduan otsarrak gauza arrigarria egin zuan: Jauzi arin batez lubakitik irten, eta berriro lubakian ezkutatu zan. Ekintza au zenbait aldiz egin zuan, otsemea zelaira urreratzen zan bitartean. Bere laguna zelaitik iges egiten asi zanean, otsarra uluka, arkaitzetan gora ariñeketan oldartu zan, agirian jartzen zala. Balakada bat ankan artu zuan, eta orduan erdi-narrazka aurrerantz ekin zuan, alabaiñan luzaro gabe zauriz josita, illik amildu zan.

Eiztarien arreta otsarrari ezarria zan bitartean, otsemea lubakitik irten, eta aalik ariñen zelaietan zear abiatu zan. Gertatzen zanaz oartuta, eiztari bat oiut danbaka

asi zitzaion, baiñan beranduegi jadanik; otsemea arkaitz batek babestuta, balaz iritxi-eziña zanez beste aldeko ibarrean beera tximista aalako a bideratu zan.

Iru egun geroago, zearo aul eta bakartasu-sentipen uxakaitzaz menderaturik, Tina Mendi-biotzeko goietan, otsemeak ongi ezguturiko zulo batera, goizalde -irian iritxi zan. Egun artako illunabarrean, bost kume izan zituan. Bizirik izan ba' litz, lagun otsarrari etorri zitzaiokean janari-billaketa, berak ezkutunean kume-zaindaritzari eman bitartean. Orain baiñan, berak bakarrik kumeak eradoski bear, baita janaria billatu bear ere...

Egun garratzak iraun bear izan zituan, arrapagai askorik ez bait-zuan idorotzen, eta kume bete-eziñek bere indarrak aspergabe xurgatzen zizkioten. Ozta-ozta astea igarorik, gose gorriak beeko zelaietara bultzatu zuan, eta gautu baiño ez, urrutiko algunetarantz abiatu zan, gau ixil illuna ustiatzeko asmoz. Ardura aundiz joiala, entzumeneraiño beor baten irrintzia etorri zitzaion. Luzaro gabe beortaldea ikusita, aalik ixillen urreratu zitzaion, zeatz guztiak aztertzen zituala. Azkenean, arri baten ezkutunetik beorak aukera osoan ikusi zituan, eta ondo begizatuz geroz, taldeko zaarrena arrapa-gaitzat bereiztu zuan. Zorionez, gau-aizeñoak bere alde jokatzen zuan, eta onela bere burua agertzeke, beor zarrari urreratu zitzaion. Bazekian, eraso a baiño leen igesari ematekotan, aultasun utsaz ezin zezakela beorra atzitu.

Noizbait, urbil samar zegoala, indarrak bilduta, azkon alakoa eraso zion. Beorra oartu zane kotz berandu zan jadanik, eta doi-doi lauroinka asi orduko, lepo- ezurra ausita, tximistak jota bezala izuzko irrintzia jaulki, eta illik erori zan.

Otsemeak asetu arte irentsi zuan, eta ordu betea igarorik, kabira biurtu zan, bere irrikan zegozen kumeak eradoskitzearren. Bigarren gauean beorretik jatearren

berriro jetxi zan, baita iraugarrean ere... Alabaiñan oraingo ontan, latz-ikara batek iñarrosi zuan... Beor illaren ondoan, gizasemearen usain bereizi, gorrotogarria oartu zuan... Izu bakanak menderaturik, jaten aantzi egin zitzaion, eta astirik galtzeke, aalik ariñen mendian gora abiatu zan.

Bazekian egin bear zuana... Beste kabi ziurragoa aurkitu, ta gero banan-banan kumeak leengo gordelektik berrira aldatu. Onela bada, otsokumeak eradoski ondoren, begi zorrotzez inguruko bazter guztiak arakatu, eta ezeren suzmo txarrik oartu ez zuan ezker, mendian gora bideratu zan. Arkaitzak, zuloak, zugaitz bakartiak, eta beste gora-beerak alperrik arakatu zituan. Ezustean, lats txiki bat zearkatuta, billatzen zuana agertu zitzaion: arkaitzpeko gorde-leku aizezkutua. Toki onek gaiñera, alde aundia zuan: latsean gora ibiltzekotan, ez zuan aztarnarik utziko, eta onela, ezkutunea igarrigaitza gertatuko zitzaiekan.

Unerik galdu gabe, kumeengana itzuli ta arloari ekin zion, ots, leenik kume ederrena gaizkatu. Onela bada, otsokumerik bikaiñena ortzetan artu, eta lepoko larruari eutsita, egoitza berrira abiatu zan. Ona eldurik, arreta aundiaz lurrean utzi zuan, eta aalik azkarren enparauekana itzuli zan.

Leengo kabi-zulotik urbil samar, arkaitz baten babesetik, mintzoeen otsak aditu zituan. Dar-dar bakanaren mende, ibillera lazotu, eta arkaitzeko aterpetik, beerantz so egin zuan. Zakurrek lagundutako gizatalde bat, beste kumeak zegozen tokirantz bideratzen ari zan.

Otsamak ez zuan beste oldozkizunik izan, bere kumeen ziurtasuna baiño, eta aiuri ozena jaulkiz batera, zearkako arinketa bateri eman zion, eiztarien arreta bereganatzearren, eta onela kumeak idoro ez zitzaten.

Iskilluak danbaka asi ziran. Otsama arkaitzen babes-

petik arin zioan, baiñan aldizka eiztarieri agertzen zitzairen, jazarpenari utz ez zezaioten. Alako batean, arkaitz baten gainean islatzen zalarik, aurreko belaun batean tiro batek jo zuan, eta oreka galduta, zilipurdika erori zan. Gero, igesari jarraitu nai izan zion, alabaiñan indargeturik, zakurrak urreratu zitzaizkion. Lau ziran, eta ba-zekiten nola jokatu. auetariko bat, ausartegi edo gazteegia nonbait, ozkatzeko asmoz urreratu zitzaion. Tximista alakoa, otsemeak letagin zorrotzez zauri izugarria egin zion. Beste zakurrek abagunea ustiatuz, eraso zioten, eta otsemea iraulkatzen zala, aietariko batek lepoko ezurra ausi egin zion.

Eiztariak urbildu ziranean, otsama illik zetzan baita zakur gaztea ere. Alabaiñan Kotu ta onen lagunak oartu izan ziran, otsemearen jokabidea oi ez bezalakoa izan zala, ta susmoek eraginda, inguruak aztertzen asi ziran. Andik laister, zakur batek ezkutunea usnatu zuan, eta lau kumeak idororik, zizpa-ukaldiekaz il zituzten.

Gero, otsama ta lau kumeak aga luzeetan jarri zituzten. Baserrira biurtzeko zorian zirala baiñan, zakur batek, otsemeak leen utzitako aztarnak topo egin zituan, eta zaunka biziari eman zion. Au entzutean, Kotu'k iskillua artu, eta aren jarraian jo zuan. Beste lagunek, zertxobait nekaturik noski, edo-ta solas-naiean, elkarrizketan eta erretzen, bestearen itzulera itxaron zuten.

Kotu ta zakurra latseraiño iritxi ziran, baiñan emen zantzua galdurik, zakurra aiko-maiko geratu zan. Ertz bietatik gora ta beera ibilli ziran, eta Kotu'k, lagunengana biurtzea erabakitzeke zorian zala, zenbait erosta negartsu aditu zituan. Auek erakarrita, luzaro gabe kume gaixoa aurkitu zuan. Otzez dar-dar eta bakartasunak izututa, abereiñoak amaren laztanak irrikatzen zituan.

Kotu'k eskuetan artu, eta zergaitia ez zekiala, lepo ta buruiñoa laztandu zizkion. Orduan kumeak mingain la-

rosakaraz eskua miazkatu zion, eta negarrari utzita, bular-ondoan kiribilkatu zitzaion. Kume eder-ederra, larru illunzka, garbi, biguiñaz jantzita zegoan, eta bultz bakana eraginda, Kotu'k aurpegia aren lepoan ezarri, eta ille samur aiek bere larmintz menditar, latza, laztandu zioten. Gero, gogora etorri zitzaion zertara etorria zan... Kumetxoa il egin bear zuan... Alabaiñan orduantxe konturatu zan, ezin zezakeala olakorik egin, ezta beste iñork il zezan utzi ere...

Andik laister, lagunekin bildu zan. Katxo zeritzan auetariko batek, galde egin zion:

- I Kotu, zer arraioa daramak or?

- An goian boskarren otsokumea aurkitu ziat. Begira zeinen pollita dekan...!

- Utikan Kotu...! --besteak erantzun zion--. Il ezak oraintxe bertan. Pizti oiengandik ez dek ezer onik ateratzen. Il ezak...! Il ezak...!, bestela egunen batean damu izango dek. Begira ezak bein batean gertatutakoa...

Beste lagunek ere, Katxo'ren esanari eutsi zioten, baiñan dana alperrik, Kotu'k bere artan iraun zuan, eta noizbait baserrirako bidea artu zuten. Andik laister, kumea otzez dar-dar asi zan, eiagora negartsuak jaulkitzen zituala. Kumea otzez aika zala oarturik, Kotu'k kolkoan sartu zuan.

Azkenez, baserri-inguruko baso zabalera iritxi ziran, eta luzaro gabe illunabarko argi motelpean, auzoko etxeak agertu zitzaizkien. Elkargandik agurtu baiño leen, gazteek erabaki zuten, urrengo egunean, andik ordu bitako joanaldian aurkitzen zan erriko udaletxera, ildako otseme ta kumeak eramango zituztela, oiko piztien eizariak jasotzearren.

Kotu, baserriko gorengo etxean izeba Donga'rekin bizi zan. Txikitandik umezurtz gertatu zanetik, izeba zaar

au beste baserri batetik umea jagotearren etorri zan, eta semea bai'litzan maite zuan. Gazteak ere, izeba Donga amatzat zeukan.

Illunabar artan etxean sartzean, Kotu'k oi u egin zuan:

- Izeba, begira zer dakartsudan...!
- Baiñan Kotu, non aurkitu duzu zakurkume ori?
- Izeba, ez da zakurkumerik, otsokumea baiño.

Eta jarraiki, goiko arkaitzetan gertaturikoa edestu zion. Bukatu zuanean, otsokumea laztanduz esan zion:

- Begira izeba, zakur on bat izatea beti amets egin dizut. On Prudentzio'rena baizen eder eta ernaia. Oroitzen zara, ezta izeba? Neuk ez dut egundo axe baiño zakur ederragorik ikusi. Nolako naigabea artu nuan bere ugazabarekin joan zitzaigunean...!

- Bai, Kotu, baiñan au ez dogu zakurra, otsokume baiño. Beldur naiz... Beldur naiz egunen batean ezbeharrik ekarriko ez ote digun... Eraman zazu berriro mendira, eta an utz zazu... Beldur naiz...

Baiñan kotu'k ez entzunarena egin zuan, eta oialpuska batez estalita, otsokumea otar batean jarri, eta sutondoan laga zuan. Laister baiñan, goseak eragindako kumetxoak negarrari eman zion. Orduan Kotu'k, kaiku batean berri jetxitako esnea ekarri zion, alabaiñan oraindik itsua zan kumeak, ez zekian miazkatzen, eta usainmenak erakarrita, ozta-ozta lapada batzuk eman ondoren, otarrean arildurik sutondoan lo geratu zan.

Gau artan Kotu'ri loa ez zitzaion oi baizen azkar etorri. Oean etzanda, batetik bestera iraulkatzen zan, aspaldiko gertaera bat burura zetorkiola.

Beiñola, iruzpalau urte leenago, euskaldun bat base-

rrira etorri zan gidari baten billa. Zurketaria zan, eta inguruetako basoak aztertu nai zituan, oiko erosketak egitearren. Kotu, gidaritzat aurkeztu zan, eta arrezkero, iñoiz aaztuko ez zitzaiokean aspaldirik zoriontsuena iraun zuan. Zurketariak eta mutillak arras ongi elkar artu zuten. On Prudentzio, gizon arrai ta eskuzabalari, bereala atsegin zitzaion prestu ta begikoa zan Kotu, eta onela, mutillak benetako aspaldi aantzi-eziña izan zuan.

Ba-zan baiñan, mutillak maite izaten zuan beste zer-bait: Uri, On Prudentzi'ren zakur bikaiña. Kotu'k iñoiz ikusiriko zakurrik ederren eta argiena. Asieratik elkar maite izan zuten, eta luzaro gabe, Uri'k mutillaren aginduak tximista baizen azkar betetzen zituan.

Onela bada, lurralde artako oian joriak ikertu zituzten, eta noizbait, elkargandik agurtzeko garaia iritxi zan. On Prudentzio ta Uri etxera itzultzearren, berebillean sartu ziranean, Kotu'k sakela bete ogerleko, baita begiak bete malko ere izan zituan.

- Agur Kotu, aspaldi aztugaitza gertatu zait --On Prudentzio'k esan zion-- datorren urtean emen izango naitzaizu berriz.

Baiñan korapillo bat eztarrian, Kotu'k ez zezaioken erantzunik eman. Mutillaren naigabea ikustean, zurketariak auxe esan zion:

- Adi ezaidazu Kotu; urrengo udaberrian, Uri'ren kumerik ederrena ekarriko dizut, eta emen betiko izango duzu. Agur Kotu, biotz on...!

Eta joan zan. Itxaropen berriak mutikoaren malkoak ezabatu zituan, eta adore berrituaz etxeko arazoei ekin zien. Urrango udaberrian baiñan, On Prudentzio ez zan azaldu, ezta beste urrengoetan ere... Noizbait Euzkadi'tik etorritako beste zurketari batek jakin-erazi zion, On Prudentzio aspalditik il zala... Arrezkero, Kotu'ri biotzean

amets baten utsunea eratu zitzaion, eta urteak joan urteak etorri, Uri'ren oroitz kutunak nonnai eta noiznai go-goan iltzatuta zeramazkian.

Gau artan oean zetzala, iñoizkorik argien egun aaz-tugaitz aien gomutapena, bizi-bizi etorri zitzaion. Gau-erdiko izarren asperen ixillek baserria laztantzen zuten ga-raian, loak artu zuan.

Goizaldean, Otsokumearen negarrek iratzarri zuten Kotu, eta sutondora joanda, su itzaliaren ondoan, kumea otzez dar-dar aurkitu zuan. Eskuetan artu, ta oera biurtu zan, eta itz samurrak esaten zizkiola, berarekin oean sar-tu zuan. Buruiñoa mutillaren bularrean ezarrita, epeltasu-nak eraginda, kumea lotan asi zan bereala.

Baiñan Kotu'k ez zezaken lorik egin: otsokumeari izen egokia eman bear zion. Burura etorri zitzaizkion lu-rralde artan zakurrei ematen zizkieten izenak, baiñan ez-egokitzat baztertu zituan danak. Kume arek zerbait berei-zia merezi zuan. Onela bada, jo batera jo bestera, alako batean, tximista baizen azkar eta argi, izen bat oroz gai-ñetik etorri zitzaion, eta barne-barnetik oi-u egin zuan:

- Uri, bai, Uri deituko aut. Beiñola, On Prudentzio zanak eskeiñitako Uri'ren kumea uts egin zitzaidan, bai-ñan i Jainkoak bialitakoa izan atzait, aspaldiko Uri mai-tearen utsunea bete dezakidakan noski...

Urrengo goizean, ildako otseme ta otsokumeekin, aurreguneko eiztariak udaletxera jetxi ziran, eta oiko di-ru-saria artuta, bere lagunek ardanegi batean gero-ta bi-ziago entzularrei eizako gora-beerak kontatzen zizkiete-la, Kotu erriko denda nagusira abiatu zan erosketa bat egitearren. Aurrenik, autapen zeatzaren ondoren, edos-ki-ttuttu bat aukeratu, eta gero oi zuan bezalaxe, izeba Donga'rentzat esku-erakutsi bat erosi zuan, buru-zapi do-torea, alegia. Saletxetik irteteko zorian zala, ate-ondoan eskegitako lepoko ederra begiz jo zuan. Metalezko iltzez

apainduriko larruzkoa zan. Axe zan baike Uri'k bear zua-na, eta diruari jaramonik egin gabe, erosi egin zuan.

Etxera biurtzearren larri zan ezkerro, lagunak ardan-degian utzi, eta etxeko miñaz bultzatuta, ordu biko bidea-ri ibillera ariñaz ekin zion. Eldutakoan, izeba Donga'ri bezuza eman zion, eta betarik galtzeke, ukuilluko bei bat jetxi, eta bonbiltxu bete esnari ttuttua jarrita, Uri'gana joan zan, Otsokumea gose utsaz negarrez ari zan, eta ttuttuari igarri baiño ez, itsua bezala oldartu zitzaion. Erabatean ustu zuan, eta amaitutakoan lo geratu zan. Le-pokoak ez zuan ainbesteko arrakastarik izan, kumeari ze-gokiona baiño askozaz aundiagoa zalako. Kotu'k beste urrengo baterako gordetzea erabaki zuan.

Jatun betegaitza billakatu zan Uri, eta pirla illuneko itxura biribilla artzen asi zan. Lenengo gaueko oitura ja-rraituz, oerakoan kumea besoetan artu, eta berarekin etzaten zan. Zenbait egun igarorik, begiak ireki zitzaiz-kion, eta arrezkero, ibillera kolokaz mutillari etxeko baz-ter guztietan barna zerraikion. Kumea aunditzen ari ba-zan ere, gauak oraindik ozkirriak izanik, mutillak berare-kin sartzen zuan oean. Ugazabaren ondoan oartzen za-nean, Uri'k aurpegia miazkatzen zion, eta gero, epelta-sun gozo artan pake betean loak artzen zuan.

Zerbait aunditu zanean, eguraldia epelagoa izanik, Kotu'k kumea oe-ondoko artz baten larruan etzan-erazi zuan. Otsokumea txit ernai ta maitekorra gertatu zan, beti mutillaren atzetik zebillela. Baiñan kanpoko lanak egitearren, Kotu'k irten bear izaten zuanean, Uri etxean erdi-negarrez geratzen zan, ugazaba noiz etorriko zi-tzaion igurikan. Ikustekoak ziran otsokumearen alaitasun eta laztanak, etxean barriro ikustean...!

Kotu ta izeba Donga, etxeko sei beiek ematen zituz-ten esne ta txalez bizi ziran bereiziki. Egunero, errirako bide-gurutzean oiko esne-pegarrak laga oi zituzten, eta

kamioi batek baserriko enparauekin errira eramaten zitu-
tuan. Onezaz gaiñera, goiko arkaitzetako zelaietan obari
oneko beortalde apaiña ere ba-zuten. Eta gauzak biribil-
tzeko, bearrezko zitzaien janari geiena etxe-ondoko or-
tuan jaso oi zuten. Baserriko bost etxeen inguruan edatu-
rik zeuden belardi joriak, eta goragoko arkaitzetaiño
edatzen zan erri-baso bikaiñean, etxerako nai bezainbat
egur bil zezaketen.

Onela bada, naiz beiak alatzera eraman, naiz beor-
taldea ikertu, edo bere garaiari belarra moztu ta ondu,
bazan etxetik-at zeri begira. Beraz, Kotu sarri askotan le-
korean aritzen zan. Etxera itzultzean baiñan, Uri'ren po-
za neurrigabea izaten zan, zaunka ta jauzika eskuak
miazkatzen zizkiola, ugazabari ongi-etorria emateko irri-
kan.

Illabete bi igaro ondoren, zailla billakatu zan Uri
etxean gorderik uztea. Sumin basatiak eraginda, edozein
leiotik iges egiten zuan, eta au eziñezkoa gertatzen bal-
din ba'zitzaion, amorru bizian ate-ozkatzeari ekiten zion,
ezpalak erauzten zizkiola. Onela bada, Kotu'k ez zuan
beste biderik izan, kanpoko zeregin guztietara otsokoa
berarekin eramatea baiño. Bere olde basatiari zegokio-
nez, Uri'k mendi-bizitzarekiko zaletasun neurrigabea ze-
rakusan.

Andik laister, esnari uko egiñik, guztitariko azku-
rrietatik jaten asi zan; alabaiñan ez zezaken aragiarekiko
zaletasuna ezkutatu, batez ere gordiñik izatekotan. Ko-
tu'ren etxean ez zan maiz aragirik jaten, baiñan izaten
zan abagune urrietan, Uri'k irrika bizian jan oi zuan.

Egunen bidean, otsokoak itxura bikaiña artu zuan.
Soin illuna zurizkatzen asita, gaztain orixka biurtu zi-
tzaion, bizkarrean illunagoa bazan ere. Burua, zakurre-
nak baiño aundiagoa zan, eta belarri tenteak aitzitik labu-
rragoak. Baiñan geien bereizten zuana, "adimen" ernai

baten jaubea izatea zan. Onela bada, ez-arian ez-arian,
beiak zaintzen ikasi zuan. Ez zan ardurarik beiek larradia-
ren mugak zearkatu zitzaaten; azkonn baizen arin uluka
oldartzen zitzaien, ortz zorrotzen erakuspenaz aserretua-
rena egiñez. Bazkaldia bukaturik, etxera lerroan zera-
mazkian bide-auspen txikienik ere uzten ez ziela. Urren-
go egunean berdin, errezkadan alatzera.

Kotu'k, beortaldeko zaindaritza bete zezan, irakatsi
nai izan zion, baiñan asieratik au eziñezkoa billakatu zan.
Mutilla, astean edo amabostean bein, beortaldea ikustera
joan oi zan, alabaiñan otsokoaren usaiña artu baiño ez,
beldurrez zoroturiko beorrek igesari ematen zioten. Bai-
ñan nola edo ala Uri'ren laguntza onuratsua gertatu zan.
Beorrek urrundik ikusi baiño ez, Kotu'k keiñu ta oiuka,
inguru-bide egin zezan adierazten zion, baita norantz
eraman bear zituan ere. Laister ikasi zuan Uri'k, inguru-
bide batez beorren atzetik gertatzen, eta gero urrutitxo-
tik, mutillak nai izaten zuan tokira eramaten.

Ez-arian ez-arian, mutilla ta otsokoaren artean elka-
rrekiko ulermen-loturak sortu ziran, eta gero etengabe
aunditu zan maitasun bizia; batez ere Uri'rentzat: muti-
llak bizitza osoa betetzen zion, otsama zanaren oroipen
bizirik ez zuan-eta. Sarri askotan, ugazabaren ondoan
geldi-geldi, erdiz ertsitako begiakaz so egiten ziola, bio-
tza maitasun neurrigabeaz betetzen zitzaion, eta Kotu'k
buru ta lepoa laztantzen zizkiola, zorion aundia ozta-ozta
menderaturik, kurrinka leunak irteten zitzaizkion.

Uri'k baiñan, ez zekian biotz-erdigarritzko agur uxa-
eziña urbildu zitzaiea. Gudari-aldia betetzearren, bere
ugazaba etxetik urrun joatekoa zan. Aldi artan, susmo
bakanaz jabeturik bai'litzan, Uri'rekiko iñoizkorik maite-
korren biurtu zan Kotu, etengabe laztantzen zuala. Azke-
nengo egunetan, izeba Donga'ri bein eta berriz esaten
zion:

- Izeba, zaindu ezazu Uri. Berak ere lagunduko dizu, beiak larratzera eraman eta zaintzeko batez ere. Eskutitz bakoitzean aren gora-beerak emango dizkidazu, ezta?

- Bai, seme; badakizu zainduko dudala, neronek ere maite dut-eta...

Abialdia iritxi zan. Goizean goizik, izeba Donga negartsua besarkatu ta gero, Uri besoetan artuta bein eta berriz laztandu zuan. Ustekabez, zerbait burura etorri zitzaion:

- Joan baiño leen, oroigarri bat emango dizut.

Au esanik, arasa batetik sei illabete leenago errian erosiriko lepokoa atera zuan. Metalezko apaingarriek urrezko izarñoak ziruditen. Gero, lepo-inguruan ipiñi zion, eta itz egiteko gauza ez zalarik, azkenengo aldiz izeba Donga besarkatuta, bide-zorroa artu ta irten zan.

Atea bere atzetik ertsi zan, eta eztarrian korapillo askatueziña zuala, errirako bidea artu zuan.

Ugazabaren atzetik atea itxi zanean, etsipen bakana menderatutako Uri'k ulu negartsuari ekin zion, noiz ate-ozka, noiz etxeko bazter guztiak zoraturik arakatzen zituala. Gauean noizbait, izeba Donga'ren ez-axola batek atea zabalik utzi zuan, eta etsipenaz itsututa, ugazabaren aztarnen atzetik oldartu zan otsokoa.

Gau betea zan errira iritxi zanean. Oiñatzek erriko enparantzraiño eraman zuten, baiñan ustekabez an bertan ezabatu ziran. Naiz batera, naiz bestera jo, ez zuan jadanik ugazabaren usaiñik artu aal izan. Azkenez, biotza iñoiz ez ezagaturiko sentipen larri batez jabetuta, goizalde-irian baserrira itzuli zan.

Arrezkero, Uri'ren izaera osoki aldatu zan. Aspaldiko begien bizitasuna ta zernaitarako adorea, joan zitzaizkion, eta maiz ate-ondoan etzana, so jorantsuaz errira

zeraman bidea begizatzen zuan, itzultzen ez zan ugazabaren begira ta begira... Beien zaindaritza ondo betetzen ba'zuan ere, betebear ontan aintziña aurkitzen zuan alaitasuna joana zan, eta batzuetan sumin basatiak eraginda, beiren bati ozka egiteko zorian gertatua zan. Jateko guraria galdurik, ozta-ozta bizirik irauteko lain artzen zuan soillik. Gero, gaua irixten zanean sutondoan etzanda, garrerri begira ta begira, Kotu'ren ondoan aspaldi egin oi zuan bezalaxe; orain baiñan mutillaren eskuek ez zuten bere burua laztantzen. Kotu'ren utsa betetzearren, izeba Donga aalegintzen zan, baiñan Uri'k ez zion jaramonik egiten. Gero, sua itzaltzen zanean otsokoa mutillaren logela utsera joian, eta oiko artz-larruan etzanda jarrita, lo geratzen zan; eta amets egiten zuan mintzo maitekorrez batera, Kotu'k laztanak egiten zizkiola...

Katxo'k, Kotu'ren lagunak, ez zion bere buruari parkatu izan, aspaldiko egun artan goiko arkaitzetan, enparauko otsokumeak il zituztenean, Uri bizirik utzi izana. Betidanik nabaritu izan zuan otsoekiko gorroto itzali-eziña, erri menditarretan ain ugariak izan oi diran otso-ipiñekaitik, edo noskiago, bere artaldean, noizean bein bildotsen bat galdu izan zitzaiolako. Dana-dala, Uri'ganako gorroto neurrigabea oartzen zuan. Sen ezkutu batek eraginda, otsokoak Katxo'ren gorrotoa igartzen zuan, eta bere aldetik gorroto berdiñaz ordaintzen zion, beldur esangaitzaz naasia bazan ere.

Kotu joan eta bereala, Katxo'ren artaldetik bildots bat suntsitu zan. Aldamaneko bazter guztiak arakatu arren, mutillak ez zuan aren aztarnarik idoro aal izan. Andik zenbait egunera, beste bat peitu zan. Oraingo ontan ordea, artaldetik urrun samar, Katxo'k goiko zelai batean idoro zuan. Iduneko zauri batetik odolustua, erdiz irentsitako gorpua odolune baten gaiñean zetzan. Ezparririk gabe, axe otso baten ekintza zan.

- Otso bat izatekotan --sumiñaren-sumiñez bere bu-

ruari esan zion-- zeinek au egin, Kotu'ren otsoko madarikuak baiño?

Egun artan etxera eldutakoan, soka ta makilla arturik, izeba Donga'ren etxera joan zan. Ate-ondoan etzanda, Uri ikusi zuan. Onengana urbilduta, ezustean lepoko ubeletik oratu, sokaz lotu, ta jarraiki, etxe-aurrean zegoan gaztaiñondo bateri estekatu zuan.

- Ilgo aut, pizti ori...! --bere einetatik irtenda oi u egin zion--. Ilgo aut, ire lau anaiak zizpa-ukaldiz il nitukan bezalaxe. Oraingo ontan ez aiz bizirik aterako...

Sumiñez itsu eginda, jotzen asi zitzaion. Artutako miñak, Uri kizkortu-erazi zuan, gaztaiñondoaren enborrean zapaltzen zalarik. Zigorraldi errukigabeak jarraitzen zuan bitartean, zinkuriñik jaulki gabe, Uri ixillik zegoan. Astinketak onela zirauala, etxetik orduan irten zan izeba Donga'k ekintza zitala ikusi zuan, eta aserrea menperatu eziñik, onela bota zion:

- Katxo, utz ezazu bakean abere gaixo ori, bestela Kotu'ri esango diot, eta itzultzean zatarkeri onen garbiketak eskatuko dizkizu...!

- Pizti onek bildots bi il dizkit, eta berea artu bear du. Makillaka il egingo dut...!

- Katxo, ez olakorik egin, arren, utz ezazu...!

Baiñan aserre neurrigabearen menpe, mutillak ez zion jaramonik egin, aitzitik, gero ta basatiago jotzen zuan.

Begiak gorroto basatiaz dizdiraka, ta beldurrak kikiluriko otsokumeak makurtuta zirauan, alabaiñan miña aundiagotzen zitzaion, eta onekin batera, iñoiz ez bezalako amorru neurrigabeak artu zuan. Alako batean, aiuri basatia jaulkirik, bere zigortzailleari oldartu zitzaion, eta makilla zeukan besoari ozkada izugarria egin zion. Miña-

ren-miñez oiuka, Katxo'ri makilla eskutik lerratu zitzaion, eta besoan beera odola parrastaka zeriola, deadar bizietan sartu etxean, eta andik laister zizpa batekin agertu zan.

Bizkitartean izeba Donga eskuan aitzo bat zekarrela, Uri'gana urreratu, eta zartada batez lokarria eten zuan. Une artantxe berean, Katxo agertu zan, eta igesari ematen zion otsokoa birritan torokatzen zuala, bapatean konortea galdurik, Katxo lurrera amildu zan.

Berunezko txirri lodi bat sartu zitzaion Uri'ri sabeletik, eta larruan arramaska luzea egiñik, saiets batean zapaldu zan. Miñezko aiuriak ozta-ozta menderaturik, tximista baizen azkar larradian gora abiatu, eta odolezko aria lurrean utzita, noizbait basoan itzuri zan.

Katxo, iriburuko gaixotegira eraman zuten, eta andik illabete batera, etxera itzuli zan. Besoak baiñan orban izugarria zerakusan, eta arrezkero ez zan iñoiz leengoa gertatu, lan ariñak egiteko gai ba'zan ere. Alabaiñan gogoan sortutako zauria besoarena baiño izugarriagoa gertatu zitzaion, eta artatik ezin jareitu...

Uri'ren oroitzak etengabe jazarten zuan. Artaldea ikustera zioala, edo-ta basotik egurketara zebilela, uste izaten zuan edozein bazterretan Uri bere zelatan zegoala, eta bizitza ozka kentzearren, itsumustuan erasoko ziola. Basoko zeinnai suzmurrek latz-ikarak eragiten zizkion, otsokoaren aiuriak ziralakoan. Gauez ere, ez zuan pakerik aurkitzen. Sarri askotan, ameskaitzek jazarrita, Uri eztarrira oldartzen zitzaioala, eta besoan artutako bezain zauri izugarria egiten ziola, gogora zetorkion. Bestetan amets egiten zuan, gertatutakoa garbitzearren Kotu aserrez irakiten agertzen zitzaioala, eta sumiñaldi itsuan, arkaitzetatik beera bultzatzen zuala...

Ez-arian ez-arian, Katxo zoro-bidetik lerratzen joian. Zorionez, basetxe artako bizitza betiko uztea otu zi-

tzaion, eta itsasaldeko norabidea artuta, mariñel biurtu zan, legor eraman-gaitzatik urrun abiatzen zalarik, baita irudipen izugarri aietatik ere. Ez zan iñoiz errira itzuliko.

Andik laister, eiztari batzuk beste bildots bat iresteko zorian azeri aundi bat il zutenean, Uri'ren errugabetasuna azaldu zan.

Katxo'ren izkilluak iritxitako Uri, bultz zoroak eraginda, baserri-inguruko larradia zearkatuta, oian babesgariaren sakoneraiño barrendu zan. Zauritutako saietsak min aundia ematen zion, ezusteko igikunak egiten zituanen batez ere. Onela bada, orbel-gaiñean etzanda, larruko arramaska miatzatu zuan, odol-ixurketa eten arte.

Onela, egun bi igaro ziran, eta noizbait goseak bear-tuta, illuntzean janari-billa irten zan. Udazkena laister bukatuko zan, eta jangaiak gero ta urriagoak ziran. Inguru areitan bazan oraindik zerbait eiztatzeko, baiñan berak zakur bateri zegokion azkuntza baiño ez zuan artu izan, eta orregaitik bearrezko zitzaiona, orain ezin arrapatu. Basabere bati zegokion biziera, egunen bidean bere kabuz ikasi bear izango zuan. Illunabar artan untxi-arrapaketan saiatu zan leendabizi, baiñan aalegin guztiak ustel irten zitzaizkion. Untxiek usaiña berealakoan artzen zioten, eta tximistak bezala zuloetan ostentzen ziran. Gaiñera, saietsaren zauriagaitik, ez zezaieken bear baizen arin eraso. Orregaitik, gau-saio artako utsak lur jota, eta goseak jazarrita, leengo tokira itzuli, eta an lo urduri batek artu zuan.

Irugarren gauean, gose jasangaitzak iratzarri zuan. Bizirik irauteko zerbait irentsi bear zuan. Bi orduz aalegindu arren, ez zuan azkurrik idoro aal izan. Alako batean, sen ezkutuak lurra aztarrika zezan agindu zion. Urte askotako orbelaz, basoko azpigarria lurbeltz aberatsa billakatu izan zan, eta bereala txitxara lodi ugari agertu zitzaion. Idoro-ala irentsi zituan, eta gero urdailla jabal-

duta, lo atsedengarriari eman zion. Txitxarekia bere txas-tamenerako janari gozoa ez bazan ere, bizirik irauteko lagundu zion, eta onela egunen bidean, saietsa baratxe-baratxe sendatu zitzaion, gerota ariñago basotik ibiltzeko gai zala. Orduan, sagu-arrapaketari eman zion. Azkurri au indargarriagoa gertatu zitzaion, eta luzaro gabe, aalmen osoen jabe, untxien eizatzeari eman zion.

Ekin eta ekin, untxiak arrapatzen ikasi zuan. Leenik konturatu zan, aizearen laguntza noraezekoa zitzaiola oarkabez urreratzeko. Baita gero orduak geldi-geldi iraun, eta urbil samar gertatu ondoren, arrapakiñari aida baten eraso, untxiak bera baiño askozaz ariñagoak ziran-eta. Elar-usaiña zerion odol garbiko aragi menditar ura, otsokoari iñoiz ez jandako jakirik gozoena gertatu zitzaion. Ordutik, sagu-arrapatzeari uko egin zion. Ez zezaiken baiñan nai baizen sarri untxikia lortu, baiñan batatz beste ongi samar antolatzen zan.

Tontorretako elurra gero ta beerago jeixten zan, eta onekin batera, basoko janari negutiarraren billa, goiko arkaitz-arteko zelaietatik, osto gabeko pagadian orkatzak agertu ziran. Uri'k, basoan zear egindako ibilladietan aurkitu oi zituan, alabaiñan bakarrik zegoan ezkerro, aalegindu bazan ere, ez zitzaken abere bikain aiek arrapatu. Beiñola soillik, anka batean zauritutako orkatz zaar bat lortu aal izan zuan. Ekintza au onela gertatu zan:

Arratsalde batean, atzendutako orkatz bat ikussi zuan. Onen atzetik oldartzen zala, oartu zan ezin zeza-keala aurreko zango bat bear bezala erabilli, eta au oarturik, adore berrituz jazarpinari buru-belarri eman zion. Iruazka ibilli arren, orkatz bakartia arin joian, baiñan Uri'k bere endako oiturari jarraituz, aren atzetik nekegaitza zirauan. Orkatza basotik irten, eta mendian gorra asi zan iritxi-eziñeko arkaitzen bat idorotzeko asmoz. Alabaiñan jazarpinak nekaturiko orkatzaren biotza, tau-pada bizietan leer egiteko zorian aurkitzen zan. Begime-

na moteldutako abere gaixoa unetxo batez konortea gal-
tzer gelditu zan. Arrapalada batean Uri oldartu zitzaion,
eta ortz zorrotzez lepo-ezurra ausi zion, orkatza illik
amiltzen zala. Orkazkia txit gogokoa gertatu zitzaion,
baiñan bakarrik izanda, aurrerantzean ez zuan beste or-
katzik arrapatu aal.

Billutsik billakatutako basoa, noizbait elurrez estali
zan, janaria gero ta zaillagoa biurtzen zala. Illabete bi
igaro ziran, Uri basoan babestu zanetik, eta dei bakan
batek andik iges egin zezan esaten zion, eta bere enda-
koeri zegokienez, biziera alderraiari eman zezaiola. Illu-
nabar batean, baso-soil batean etzanda, sortalderantz lo-
turiko odei arreen igarotze ixilla begizatzen zuala, oar-
dei ezkutua iñoizkorik argien mintzatu zitzaion, eta gaua
asi orduko, bera ere sortalderantz lotuta, odei ibiltarien
atzetik abiatu zan.

Berak iñoiz ez ikusitako mendi malkartsu ta beldur-
garrietatik, iraduz gabe zioan. Elurpeko zelaiak, lats gar-
biak, arkaitz zorrotzak, arru sakonak, elar zimeletako le-
kuneak, zearkatu zituan, eta urrengo goizaldean ikusgai
zabaltsua an beean edatzen zala, arkaitzetan erroituriko
elorri zimel baten babesean kokatu zan.

Illuntzean sagu bi arrapatu ondoren, bidai orron ari
berriro eman zion, eta aurregunean egiña bezalako bi-
daia egin ondoren, goiztirian arkaitz baten estalpean
etzanda jarrita, lo geratu zan. Illunabarra zan itzarri zane-
ko, eta elur-maluta lodiek ikustasuna eragozten zioten.
Laister illuntasun osoa billakatu zan, eta janaririk artze-
ke, bidaiari berriz ekin zion.

Ille-azpiko illaun lodiarik eskerrak, ez zan otzik, bai-
ñan gose izugarriak erraiak ozkatzen zizkion. Ustekabez,
bidea beera ta beera egiten asi zan arkaitzak urriagotzen
zirala, eta noizbait elarrak eta gero zugaitzak agertzen asi
zitzaizkion, erpeak lur biguñagoan tinkatzen zirala. Or-

dukotz arras unaturik aurkitzen zan, eta auleri batek,
elur-gaiñean etzan zedin, bein eta berriz zirikatzen zuan.
Makalaldia baiño sendoagoa zan basa-sen batek ordea
aurrera bultzatzen zuan. Alako batean, muiño baten biz-
karra zearkatzen zuala, indarrak irabaztearren gelditu
zan... Ustekabez, barneko olde basatiari men egiñez, bu-
rua jaso, agoa zabaldu, ta aiuri sarkor luzea irten zi-
tzaion...

Ez zuan beste erantzunik izan, elardiaren zear aizeak
egindako txistua baiño. Bein eta berriz ulu-jaulkitzeari
eman zion, baiñan erantzupenik ezean, noizbait ixildu
egin zan.

Ibillera iroz, bidai ilgarriari berriz ere ekiteko gerta-
tzen zala baiñan, ara non eguratsean zear, ulu urrundaria
bezalakoa aditzen zuala iruditu zitzaion. Gero, onen atze-
tik, ozenago, aiuri naasiak entzun zituan... Itxaropenaz
beterik, zuzenbide artarantz bideratu zan. Zarrastada jo-
rantsuak eraginda joian, endako deiari uko egin eziñik.
Mendixka baten bizkarra zearkatzen zuala, ustekabez ze-
lai batean elur-maluten artean ikusi zituan...

Mako aundia eratuz, otsotalde bat bere igurikan ze-
goan, begiratze sarkorraz so egiten ziola. Ezpaitso, iltza-
turik bai'litzan, Uri geldi-geldi geratu zan. Gau bete zana,
baiñan otsoen irudiak elurrean ongi marraztatzen ziran,
begieri dizdir motela zeriela. Orduan, taldetik otso ede-
rrena urrats irmoz urreratu zitzaion. Auli, taldeko otso
nagusia, aintzindari zuur eta azkarra zan. Onen irudiari,
indarrez beteriko zerbait zerion. Zear-begi txiki aiek
agintza ta ausardia adierazten zituzten, ago idekitik ku-
rinka basatiak iges egiten zitzaizkiola. Ustekabez, arro-
tza ondatzeko asmoz, Uri'ganantz oldartu zan.

Izu otz batek Uri menderatu zuan, baiñan azkenengo
unean, endaren legeari esanekoa, otzan-otzan elurrean
etzanda jarri zan, Auli izugarriari eztarria eskeintzen zio-

la. Uri'k ez zekian ekintza onen zergaitia, alabaiñan endako oldeak onela egitera beartzen zuan, eta ain zuzen ere, au egitean bizitza onik atera zuan. Berealaxe, etzandako Uri'ren soiña usaintzen zuala, Auli ixildu zan, eta aserrea joanda, erdeiñuzko itxuraz atzekoa eman zion. Jarraiki, taldeko beste otso ta otsokoak urreratu zitzaizkion, eta bere usaiña artu ondoren, pakean utzi zuten. Otsotaldeak onartua izan zan, eta aurrerantzean onen elkartasunaren babesa izango zukean.

Andik ez urrun, basurde baten ondakiñak zetzaten, eta unerik galtzeke, eten egindako otorduari jarraitu zioten. Gosez itsu eginda, Uri ondakiñeri oldartu, eta oraindik epel zegoan basurdekiari eraso zion. Jaki gozo-gozoa gertatu zitzaion, eta luzaro gabe indarrak irabazita, iñoizkorik kementsuen oartu zan. Otsoek ez zioten jateari uko egin, basurdearen larru ta ezurrak garbirik utzi arte. Joranez nausiturik, aragiketa siñeskaitza irentsi zuten. Bazirudian gosete itzela jasan berria zutela. Noizean bein, mail goienetako otsoren batek, kurrinkaz lagundutako ozkadaz, menpekoak uxatzen zituan, puska onenak pakean jaten utz zitzaizten. Alabaiñan auek odolgabeko agerpenak ziran.

Janaldia bukatu rik, otsotaldea, andik urbiltxo zegoan gurbiztegi bateraiño abiatu zan. Barranda-leku garaia zan sarreran, otso bat begirari jarri zan, taldea txaraka-sarriko barrenean ezkutatzan zala, laister goiztuko zan eguna lo-itzarri rik irauteko. Etorkiarekiko itxaropenaz gaiñezka, Uri atsedan artzeko gertatu zan. Taldea garaiz aurkitu ez ba'lu, bereak egingo zukean...

Onela bada, Uri'k Auli'ren taldearekin, otsoek ne-guan oi duten biziera alderraiari eman zion. Taldea ama-bi kidek osotzen zuten. Leen esanda bezala, nagusia edo aintzindaria, zazpi urtedun Auli kementsu ta zurra zan. Bigarren mailla, bost urteko Elki'ri ar bikaiñari zegokion. Gero, iru otseme ziran, eta era berean bakoitza bere

maillean egokiturik. Gorengo maillean zegoanak, beste guztiak menperatzen zituan, ozka ta kurrinkaz bere nagusitasuna gordetzeko beti gerturik. Jakiña, arrek ez zieten urruseri ozkarik egiten. Maillak, ar eta emeen artean soilik gertatzen ziran, ar-eme arteko naasterik gabe. Bigarren maillekoak, leenengoa izan ezik, beste guztiak garaitzen zituan, etab... Auli, Elki, ta iru otsemeak kendu ezkeru, enparauak zazpi otsoko ziran (auen artean Uri zala). Zazpiak aurreko udaberrian jaio ziran, beraz zortzi bat illabeteko.

Otsotaldea etengabe ibilli zebillen, Kantauri mendilerroa mutur batetik besteraiño ikertuz. Ibiltari yaio aiek, ez zuten beiñere leku berean luzaro irauten; goseak eragindakoak eta gizasemearen beldurrez, betiereko bidariak bai'liran, toki batean agerturik, berala ezabatzen ziran, leen iñoiz ez ikusitako lekuetan ustekabez agertzeko. Egunean irurogeitsu kilometro egiteko gai ziran; geienetan baiñan, amar edo ogeitsu betetzen zituzten soilik, etengabe arrapagaien usnatzeari emanak.

Bein eizaren zantzua somaturik, Auli'k taldeko aurrea artu, eta beste otsoek zerraizkiotela, danak iraduz gabeko lauazka neurritsu bateri ematen zioten. Zabaldietako bizierak eta eizarekiko bearrizanak, ibiltari yaioak biurtu izan zituzten. Lauazka dantzaritsu, malgu, nekazin artan, bakoitzak ba-zekian nola jokatu. Arrapagai bakarra ba'zan, aukerarik eman gabe jarraitzen zioten; saillekoa izatekotan baiñan, begiraldi arin batez, Auli'k ilgai errezena bereizten zuan, eta esan ziteken, aukeratutako arrapagaiak geienetan eriotz-epaia bereganatzen zuala. Bereiztutakoa, taldeko zaarrena, erbalena, izaten zan.

Ezkatuko oar-aalmenaz yantzita bai'liran, beste otsoek ba-zekiten zein zan Auli'k aukeraturiko ilgaia, eta uztai baten arabera zabalduta, izuaren-izuz iges egindako taldeari jarraitzen zioten. Asieran, jazartutakoek tartea aundiagotzen zuten, baiñan ibiltari nekegaitzak izanik,

otsoek ez zuten beuren arrapalada dantzaritsu, malgua, arintzen. Luzaro gabe, Auli'k bereiztutako arrapagaia atzenduta, otsoen makoa onen inguruan ertsiten zan, eta iges zoro larriagaitik igeslariari biotza leer egiteko zorian gertatzen zitziola, urbilleneko otsoek eraso, eta lepozurra ausita, arrapagaia amiltzen zan.

Jarraiki, irrika itsuan iresten zuten, oiko murruskada eta ozkadak gertatzen zirala. Ildako aberea aundi samar izatekotan, esaterako beor bat, asetu arte irentsi ondoren, egospena egin oi zuten, eta iruzpalau ordu igarorik, bigarren asebeteari ematen zioten. Janaria bukatuta, goizalde baiño leen, baso edo txaraka baten babesean ezkututzen ziran, oiko begiraria ikusgune garaitsu batean barrandari jartzen zala. Urrengo gauean berriz oiko orron-aldiari ematen zioten.

Azeriak ziran batzutan otsotaldearen eizagai. Ugari ziran baso ta txaparretan bizi-lekua zuten azeriak. Abere arrapagaitz auek garaitzeko, negua sasoirik errezena da, orduan iñausaldia dutelako, eta augaitik ez dute oi bezalako zuurtasuna gordetzen, eta gaiñera usain sarkorragoa darie. Alaz guztiz ere, eiza-mota au ez zitzairen erreza gertatzen, edozein estugunetik iges egiten bai-zuan azeriak, baiñan zabaldian gorde-zulotik urruntxo ustekabetua zanean, gero-ta txikiago billakatzen zan mako baten erdian otsoek azeria inguratzen zuten, eta onek orduan zuloen bat aurkitzen ez baldin ba'zuan, ezinbestean arrapatua izaten zan.

Ain zuzen ere, basurdeak ziran otsoen janari beiñenetakoa. Baso, txaraka ta zumeldietan batez ere, basurdeen kopurua arin emendatzen zan. Otsoek erabillitako jokabidea, basurdea inguratzea zan, eta indarge gertatzen zanean, alderdi guztietatik erasoten zioten.

Gaua asita, otsotaldea janari-billa abiatzen zanean, zabaldia elurraz estalia izatekotan batez ere, otso bakoi-

tzak aurrekoak egindako oiñatzetan bere erpak ezarri oi zituan, otso bakar baten aztarnak bai'lanan. Ezeren usaiña gal ez zekien, sudurrak zabal-zabal eginda, basurdea usnatzen baldin ba'zuten, taldeko bi edo iru ibillera azkartuta urbiltzen zitzaizkion, eta basurdearen atzean jarrita, urrun ez zegoan taldera bideratzen zuten, eta gero otsotaldeak inguratutako erasoaldia gertatzen zan.

Ez zan baiñan beti erreza abere zangar auek nekarazten, basurdeak ibiltari bikaiñak bait-dira. Augaitik noski, eraso bereala asten zan, alde guztietatik oldartzen zitzaizkiola. Jazarritako basurdeak, bere olde kementsuari zegokionez, jarkitzen zitzaien letagin ilgarriakaz aurre egiten ziela. Azkenez baiñan, alde guztietatik erasotako basurdea zauritarrez odolduta, illik lurreratzen zan.

Sarri askotan, burruka auek otsoeri sarraski aundiak egiten zizkieten, eta basurde zangarrarekin batera otso-
ren bat illik gertatzen zan, baita geienetan otso asko zauri gaitzaz beterik ere.

Negu artan, Uri zenbait basurdek zauriturik billakatu zan, eta etsai kementsu auenganako begirune ta zuurtasuna gordetzen ikasi zuan. Baiñan beuren letagiñetatik urrun gertatzea ez zan beti gauza erreza.

Gau batean, otsoak iru egunez ezer jan gabe or-
emenka ibilli izan zirala, basurdearen usaiña artu zuten. Auli ta Elki aurreratu, eta luzaro gabe zumeldi batetik barrendu ziran. Basurde aundi baten aztarnak laister idoro zituzten. Jarraipena asi ta bereala, basurde bakarti aundizarra lurrean musturka ikusi zuten. Unetxo batez, Auli ezpaitsu geratu zan, aren aunditasunak zerbaitxo izututa. Gose aundia bazan ere, berak iñoiz ikusitako basurderik beldurgarriena zan. Laister baiñan taldea urreratu zitzaien, eta onen urbiltasunak zangartuta, Auli'k eraso agindu zuan. Oi bezala, otsoak basurdearen inguruan jarrita, bera ta Elki atzetik oldartu zitzaizkion.

Etsaiak oartuta, basurdetzarrak iges egiteari eman zion, zumel-naasitik barrentzen zala. Otso biak etengabe urreratzen zitzaizkiola, guda-gurdi baten antzera, basurdeak zumelditik zulo-bidea eratzen zuan, jarraitzaileen ekintza errezagotuz, alabaiñan landaretzaren naaspil artan, otsoek ezin zezaioketen alboetatik ekin... Alako batean, Auli'k zango bateri eldu zion. Kurrinka basatia jaulkiz, basurdea tximista baizen azkar biurtu zan. Itsumustuan artutako Auli, ozkada lazotu ta ortzak erakuska unetxo batez aurre-aurre geratu zan, beldur antzoko zerbaitek menperatzen zuala. Orduan, basurdeak iñolako sumiñaz eraso, eta letaginkada batez, Auli'ri begi bat ateraz zion, buruko larruan arramaska itzela egiñez. Zauritako Auli'k, ulu bizietan igesari eman zion, eta zumeldiko ertzean taldearekin bilduta, luzaro samar zinkurinka egon zan, basurde kementsuaren irudia, txaraka-sarritik ezabatzen zala.

Arrezkero, Auli ez zan iñoiz leengoa gertatu. Eizarako bearrezkoa zitzaion begimenaren ziurtasuna joan zitzaion, eta bere agintzapean taldeak ez zuan aintziñako arrakasta lortzen. Aietariko gau batean, orkatz eder baten eiza ustel gertatu zitzaien, Auli'k eraso aurretiaz agindu izan zualako. Ustekabez, ago idekitik murruskada basatiak irteten zitzaizkiola, Elki oldartu zitzaion. Begi bakarrari txinpartak zerizkiola, Auli'k erantzun zion, eta jarraiki, bien arteko burruka basatiak leer egin zuan...

Auli, leikidea baiño indartsuagoa zan, eta ezpairik gabe, oiko baldintzetan gaiña artuko zukean, alabaiñan ezin zezaken etsaia bear bezala ikusi, ezta bitartea zeatz neurtu ere. Augaitik, ozkada geienak utsean jotzen zitu-
an. Elki'k ordea, burruka zearo menperatzen zuan, eta bere letagiñek arerioari sekulako sarraskia egiten zioten. Idunea zauriz beterik, eta odola lurreraiño zeriola, auldu-
tako Auli, illik erortzeko zorian billakatzen zan.

Alabaiñan bere burua galdurik ikusita, ustekabez,

Auli lurrean etzanda jarri zan, otzan-otzan Elki'ri lepoa eskeintzen ziola. Bapatean, Elki'ren sumiña ezabatu zan, eta eroritako etsaiari garaillearen itxuraz so egiñik, arro-arro atzekaldea aurkeztu zion. Ba-zuan otsotaldeak aintzindari berria, ta onek etengabe ortz-erakuska ta kurrinka basatiak jaurtitzen zizkiela, taldeko ar guztieri nagusia zala bein betiko adierazi zien.

Negua igaro ala, eguraldia zakartu zan, eta ibarrak izan ezik, dana elurraren estalkipean zetzan. Goiko arkaitzetan bizitza joana zeritzan, abere guztiak beeko bazterren babesa billatzen zutela. Otsotaldea ere, ibarretako janariaren atzetik bortxatuta, gizasemearen egoitzaraiño jetxi zan. Gosea zan beti otsoen akuillularia, eta gizonaren beldur baziran ere, gautu baiño ez, zentzumen ernaiakaz, baserrietara urreratzen ziran, eta araturik, ibillera ixillaz inguratzen zituzten, zernai bizirik arrapatzearren. Beorren bati usaiña artuta, aizearen aurka urbiltzen zitzaizkion, eta garaia izanik, arrapalada batean erasotzen zioten. Izuak menderaturiko azkazalduna, iges egin nai orduko, lepo-ezurra ausita erortzen zan.

Auetariko ekintzetan, baserri-inguruetako arrapagarik topatzen ez baldin ba'zuten, etxeetaraiño jetxirik, bana-banaka aztertu oi zituzten, zeinnai janari etxe-inguruetan aurkitzeko asmoz. Eta besterik ezean, noizbait zeozer aurkezten zitzaien... Bai, or-emenka zebillen etxeko zakur zaindaria. Ozta-ozta onek galtzoria nabaiturik, gorpu zan, eta etxekoen eraso baztertzearren, ortzetan atzitu, mendian gora zeramaten, eta gero ziurrean, irentsi oi zuten.

Elurra lurmendu-ala, gaindegietara berriro, otsoek naiena zuten bizierari jarraitzeko. Onela bada, egunen bidean negua bukatzeko zorian gertatu zan... eta orduan otsokara etorri zitzaien. Elki'k berarentzat otsemerik ederrera artuta, Auli'k bigarren maillako bat artu bear izan zuan. Onela bada, ezarian-ezarian bikote magusiek tal-

dea utzi zuten, eta bakarrik billakaturiko otsokoak bakoitza bere aldetik sakabanatu zan.

Jaiotokiarekiko joran nagusigaitzak menderaturiko Uri, Tina'ko Mendien erdiko maillora abiatu zan, eta emengo barruti malkartsuan bizilekua aukeratu zuan. Ez zan beti toki berean bizi izaten, aitzitik, barruti artako alde batetik besteraiño, beti gauaz ibilli zebillan. Bazuan jateko lain idorotzen, bizitza berrira ernetzen ari zan izadi artan. Arkaitz-baso-arruetan, untxi, kirikiño, sator, katagorri, suge, ta egazti ugari zan. Goizaldea urreratzen zanean, berriro goiko ezkutunetara, eta emen, begiratoki egokiren batean etzanda, eguna irautzen zuan, gizasemeen agerpena erdiz iratzarritako oarmenaz beti zelatan.

Onela bada, barruti artako gora-beera guztiak arian-arian ikasi zituan, baita eiza-leku onenak ere. Zeinnai tokitara abiatzean ba'zan, bidezka ibilgaitzenak aukeratu oi zituan. Ez zitzaion eder zabalune irikietatik ibiltzea, ta bearrezkoa izatekotan, ikusgaitza gertatzearren, inguruko gora-beera guztiak ustiatzen zituan. Eguneko barrandegietatik, aldameneko igikun eta otsen zain zegoan. Zerbaitek arrenkurak sortzen baldin ba'zizkion, bere larruko margoa ondoko arkaitzenarekin bat eginda, arin eta ixil, beste leku urbilgaitz batera bideratzen zan.

Joan-etorri aietan, noizean bein Kotu'ren baserria an beeko baso ederraren ondoan agertzen zitzaion. Zauskada esangaitzaren menpe, lurrean etzanda, orduak eta orduak igige iraun oi zituan, ametsetan bezala, Kotu'ren irudi txairoa gogo ta begietan itxuratuta. Gizaseme guztieri gorroto zien, baita iñolako beldurra ere. Kotu baiñan Aita-ama-anai-lagun-jainkotzat dana batera zeukan. Ez zuan ezer, bere biotzeko ugazaba aiña maite izaten... Egunen batean ikusi aal izango ba'lu...! Gero, gaua elduta, paradisu eder bat betiko galdu izan zuanaren sentipenez, ibillaldi alderraiaren itzal illunetan galtzen zan.

Uda amaitu zan, baita udazken-aurreneko egun eguzkitsuak ere. Berriz ere tontorrak elurrez estali ziran, eta mendietako ur garbiak arrotuak jeixten zirala, ta basoari ostoak orbeltzen zitzaizkion garaian, zabaldietako bizitza ostera moteldu zan. Gerota aundiago egiten zitzaion lagunekin berriro egotearen joran biziak artu zuan, eta ango bazter maiteak utzirik, Tina Mendietan barna, sortalderantz abiatu zan. Beiñola, gau illun baten zear, otsokideen aiuri jorantsuak aizearen egoetan eldu zitzaizkion, eta laguntasun-miñez uztarpetuta, aiengana jo zuan. Bidean gaindi joiala, burura etorri zitzaizkion, urte bat leenago gosez iltzer zearkatutako bazterrak. Zabaldi berbera zan, eta kideen deiari erantzunez, itxaropentsu aratu zan... Eta aurreko urtean bezalaxe, zelai bereaan kideak aurkitu zituan...

Oraingoa baiñan, talde ugaritsua zan. Uri iritxi zaneke, Elki'ren agintaritzapean, amasei lagun bilduak ziran jadanik. Eldu baiño ez, ortzak erakuska Elki urreratu zitzaion, oiko menpetasuna eskeintzera beartzen zuala. Uri'k, agindutako ezaugarriak eskeiñi zizkion, eta Elki'ren ongi-etorria jardetsita, besteekin bildu zan.

Oraingo batzarrean orraitino, uts asko nabarmentzen zan. Auli, igaz begi-bakar gertaturiko aintzindari-oia, peitzen zan. Ez zuan garaitu aal izan noski, begimeneren akatsa, eta zabaldiko bazterren batean, goseak jazarritako ta arrapakiñen gabeziagaitik gerota aulago, zendua zan aurki. Otsoar aundi bi taldekoak ziran, jakiña Elki'ren nagusitasuna onetsi ondoren. Gero, lau otseme malgu pollitak, eta azkenik, zortziko otsoko-andana. Auen artean, Uri aiñako eder eta sendoa zan Luni, Somiedo'ko mendietan jaiotako otsoko bikaiña. Uri ta Luni otso elduak ez izanik, ez zuten nagusitzaren araueri jarraitu bear, eta laister elkarren pakean bizi izaten oitu ziran.

Eta berriro, Elki'ren aintzindaritzapean taldeko bizie-

rà geldieziñari ekin zioten, noiz basurdeeri erasoka, noiz beortalde baten usaiñaren atzetik, edo-ta basoan orkatzeri jazarpen tematsuen bidez, arnasa galdu-erazi ta gero ozkadakaz il. Neguko elurketa-garaian, beekaldeko base-rrietara oiko azkurriaren billa, ots, ardi, beor, eta zakurrak. Arrapaketa ustel irteten baldin ba'zitzaien, zernai jateari ematen zioten, au da, sagu, satorrak etab...

Otsoen bizitza zakar eta errukigabe izanik, ezarian ezarian taldea etengabe murrizten zan. Batzuk gosez ilda, gazteenak batez ere; bestetzuk geisotasunak jota, eta enparauak basurde-aurkako burruketan artutako zauri ilgarriakaitik. Otsokoak zigortuenak beti, gose ta eritasunak egiten zizkieten sarraskieri jarkitzeko, aulenak zirala-ko.

Oi bezala, negua amaitzeko zorian zala, sakabanatu egin ziran. Leengo amaseiko taldea amar bat kidek osotzen zuten jadaneko. Otsarrak zegozkien emekin oiko kabiak antolatzearen aldendu ziran, eta gazteak berriz, bakoitzak naiago zuan bazterretara abiatu ziran. Onela bada, Uri'k bere jaiotegiko lurralde ederraren irrikan, arkaitz goitsueta no rabidea artu zuan, eta tontorretako elurra gesaltzen asten zan garaian, bere txoko kutunenara iritxi zan, eta oiko bizitza bakartiari eman zion.

Berriz ere, negua eldu zitzaion, eta endako deiari men egiñez, betiko zelaian bere taldearekin bildu zan. Eta oi bezala, eraso ta erail, etengabe arrapakiñen billa, askatasunaren alde ildako lagun ezurrek, arkaitz, baso, ta zelaiak zurizkatuko lituzkete. Gosea betiko bide-laguna zuten, eta otsoren bat gaizki zauritua edo ilda gertatzen baldin ba'zan, enparauak eraso ta jan egiten zuten. Jarraiki, ezur-meta ezaugarritzat utzi eta aurrera. Bizitzak eta eriotzak elkari jarrai zioten, baiñan otsoen enda azkarrak irauten zuan.

Beste udazken bat bukatzeko zorian zan. Oiko deiari jarraituz, Uri'k, elurrez estalitako Tina erdiko arkaitz mal-

kartsuak utzita, urte oro bezalaxe, batzarreko zelai urrundarira abiatu zan. Bere soin gaztainkara orixka, musturretik buztnaeraiño 1,75 metro luze zan. Soin argal malgua, orduak eta orduak ibillera neurtsu bereiziaz nekatzeke ibiltzeko gai zan. Negutearen atean izanik, aroari zegokionez, illea luzatzen asi izan zitzaion. Ibili zebillela buzтана lurrerantz zintzillika, zearka jarritako begi sarkor bizietan, bere endako ausardi ta zuurtasuna ageri zituan. Eta onela iraduz gabe, iru eguneko bidaiá beteta, batzarregira iritxi zan.

Jadaneko, taldea elkartua zan, eta oraingo ontan ere, Elki zuten aintzindaria. Taldea amabi kidek osotzen zuten. Nagusia zan Elki, Somiedo mendietatik etorria zan Luni, eta Uri. Gero, otseme bi: Miñe ta Ziñe. Azkenik, adin ezberdiñetako sei otsoko.

Asieratik nabari gertatu zan, Uri ta Luni ez lirakela aintziñako pakean bizi izango. Garaia eldu zitzaien, eta taldean zegokien tokia artu bear izango zuten. Bietariko bateri, Elki'ren urrengoko agintaritzá zegokion. Aurreneko egunetan, bien arteko eztabaida, ortz-erakuspen eta zemai-kurrinkaz bukatu zan, alabaiñan egoera ezpaitsu ontan ez zezaketen betiko iraun, eta ain zuzen ere, etortekoa etorri zan.

Neguko sarreran, aldi-aurretiko elur-jasa aundia izanda, taldeak ibarretara jetxi bear izan zuan, eta goseak erakarrita, baserri baten inguruan alatzten ziarduan artaldeari, Elki'k illunabarra gabe erasotea erabaki zuan.

Artzanora sendo batek artaldea zaintzen zuan, eta zeatz guztiak azterturik, Elki arengana abiatu zan. Artzanora zakur zangarra zan, eta zaunka bizietan otsoari oldartu zitzaion. Orduan, Elki zuurra taldeari arazoa erreztearren, artzanorak zerraikiola artaldetik urrundu, eta txaraka usu batetik barrendu zan.

Au gertatu bitartean, enparauko otsoek artaldeari ekin zioten. Beldurrak elbarrituriko ardiek, marraka bi-ziak jaulkitzen zituztela, sakabanatu ziran. Jokabide onek otsoak ero biurtu zituan, eta zentzugabeko odol-egarriz jabetuta, idoro-ala erail zuten, luzaro gabe gorpuzketa aundia illotzik zetzala. Otsoek baiñan ez zioten erasoari utzi aal izan, artaldearen otzantasun eta odol berriaren usaiñak, itsu biurtu izan zituztelako, eta zentzugabeko ilketari jarrai zioten.

Bitartean, txarakako ertzean, artzanorak eta Elki'k burruka itzelari ekin zioten. Otsoa ariñagoa ta artzanora sendoagoa izanik, burrukak berdintsu zirauan, baiñan artzanorak bazuan zerbait bere alde: ezten zorrotzez esalitako metalezko lepokoa, alegia. Otso ta zakurren arteko zauri ilgarriak, zintzur ta lepo-ezurrean gertatzen dira. Alabaiñan Elki'ren letagiñek ez zezaioketen etsaiaren lepoari eldu, au egitean eztenkada mingarriak artzen bait-zituan. Ezin bestez, artzanorari aurreko zango batean ozka izugarria egin zion. Miñaren-miñez, tximista alakoa artzanoraren masail indartsuek Elki'ren lepo-ezurrean gorrikatuta, krask!! aditzen zala, lepoa ausi zion. Oiñazkarrak jota izan bai'litzan, Elki illik erori zan.

Zaunka bizietan, artzanora aalik ariñen izuak sakabanaturiko artaldeagana itzuli zan. Gertaera guzti auek sortutako iskanbillak, leku artako baserritarrak erakarri zituan, eta gaueko itzalak baserriaz jabetzen zirala, danbada bizietan otsoak bereala uxatu zituzten.

Ordu bi geroago, otsotaldea goiko zumeldi batean babestu zan. Elkiz gaiñera, Ziñe otseme ederra ere zendua zan, eta taldeko batzuk zauriturik gertatu izan ziran. Artaldeari buruz lortutako garaipen erreza, eta zentzugabeko ilketa, oso garestia billakatu izan zan. Ain zuzen ere, otsoeri ez zitzaien gertaera au iñoiz aztuko.

Alabaiñan, bizitzaren iraupenari eutsi bear, eta aurreneko betebearra, aintzindari egokia aukeratzea zan. Arazoa Uri ta Luni'ren artean garbitzekoa zan, eta aalik azkarren gaiñera. Taldea, zumeldiko soillune batean etzanda zegoala, agoa zabalik eta kurrinka basatiak jaulkiz, Luni Uri'gana urreratu zan. Tina Mendietako otsar azkarrak, tximista bezala jaikita, Somiedo'koari aurre egin zion. Zein baiño zein sendo ta ederragoak ziran, eta abere bikain aieri zegokien aiñako burruka itzela gertatu zan, bakoitza aalegintzen zala etsaia lepoan zauritzen. Elur eta illargizko dizdirak apaindutako zelaia, burrukarako leku ezin egokiagoa billakatu zan.

Ulu izugarriak jaulkiz eta lerdea zeriela, elur-gaiñean noiz etsaiaren gaiñean noiz azpian iraulkatzen ziran. Burruka gerota basatiagoa zan, elurra ta ixuritako odola naasten ziralarik. Indarren mugaraiño eldutakoan, berriro aurrez-aurre jartzen ziran, so ilgarriakaz elkarri begiratzen ziotela. Atsedean ariña artuta, erasoari ostera ekiten zioten. Luni baiñan aurrenik nekatzen asi zan, eta Uri'ren ortz zorrotzek zauri sakonak egiten zizkiotela, bere burua galdutzat jota, elurrean ankaz gora jarri zan, leikideari lepoa otzan-otzan eskeintzen ziola.

Uri'ren begiak garaipenezko dizdiraz piztu ziran, eta burua illargi beterantz zuzenduta, aintzindari berri bateri zegokion arauz, nagusitasun-irrintzia ulu luze baten bidez, zabaldiko guztieri jaulki zien, eta jarraiki, menpekoek lagundutako, arrapagai baten billa gaueko itzaletan murgildu zan.

Uri, buruzagi bikaiña billakatu zan, taldeko laguntzaz bear bezenbat janari lortzen zuala. Bein edo bein ordea, eiza ustel irteten zitzaion. Baiñola, Tina Mendietatik urbiltxo, baso jori batean orkatz bateri usaiña artuta, jazarpena antolatu, eta luzaro gabe otsoek iru alderditik inguraturiko, benetako orkatz ederrak aizea baizen arin ige-sari eman zion. Betiko eginkizuna zan: neke ta izuak

unatutako arrapagaia, jazartzailleek inguratuta, illik amilduko zan.

Orkatzagandik urbil samar zirala, ara non oneri amildegi batek igesa eragotzi zion. Aberea atsanka ertzean gelditu zan, eta otsoek arrapatzeko zorian zala, sakontasunean murgildu zan, eta orduan gauza arrigarria gertatu zan... Amildegiko arkaitzez-arkaitz jauzika, zirritu ta ir-tengune ñimiñoenak ustiatu rik, maillez-mail beeko latse-raiño jetxi, eta illunpetan galdu zan. Ago bete agiñakaz utzitako taldeak, gau artan barau egin bear izan zuan.

Berriz ere egunak luzatzen ari ziran, eta negua amaitu baiño leen, taldeko nagusia zan ezkerero, Uri'k taldeko otseme bakar ederra zan Miñe, berarentzat aukeratu zuan, eta Otsailla'ren bukaeran uztartu ziran. Berarentzat emea nai izaten zuan Luni'k, Uri'ren aukerapenari aurka egin zion, alabaiñan berriro menperatua izan zan.

Epailla'ren asieran bultz ezkutuari men egiñaz, Uri'k eta Miñe'k Tina Mendietako norabidea artu zuten. Atzetik taldeak zerrai kiela, Uri'ren biozkada zan, bera jaio izan zan barrutian, bere ondorengoak ere mundura zitezzen. Taldeko azken bidaldia zan, zenbait egunen buruan otsoak sakabanatuko bait'zirakean, eta bakoitzak naiago zuan bizilekura abiatuko, oiko bizitzari urrengo udazke-nerarte emateko.

Epailla'asierako egun eder artan, bere barrutiko bazter maiteak ezagutzean, Uri'ri biotz-taupadak ariñagotu zitzaizkion. Azkeneraiño maite izango zitukean, zerurantz jeikitzen ziran arkaitz zorrotzak, lats gardenez laz-tanduriko zelai ezoak, mendate malkartsuak, eta aize garaiaren ukitze osasungarria. Gau artan bertan, Miñe'k lagunduta, taldea utzi ta an goiko amildegia aietako pago urtetsu biur baten ondoan zetzan ezkutunean, ondorengoentzat kabi txukuna antolatuko zukean. Aurrenik baiñan, taldearekin janariaren billa azkenengo ekitaldia betetzeko zan.

Ortziaren gardentasuna ezarian-ezarian illuntzen asi zan. Arkaitzen tontorrak laino lodiz estaltzen ziran, baiñan beeko ibarren giroak ez zuan itxura txarririk erakusten. Alako batean, Uri'k beortalde baten usaiña artu zuan, eta oi bezala, arrapagaia ustegabetzeko asmoz, otsoak sakabanatu ziran. Alabaiñan orduantxe bertan, goietan alatzan ari ziran zenbait orkatzek, otsoak usnatu zituzten, eta izuaren izuz zalaparta bizian arkaitz-gora abiatu ziran, oiñazkal ariñakaz arri batzuk amillerazten zituztela. Arri-iraulketa entzun zutenean, pottokoek lagunduriko bost beorrak zerbait makur somaturik, adi-adi jarri ziran, eta auetariko batek otsotaldea ikusita, oar-irrintzia bota zuan. Iru aldeetatik inguraturiko beortaldearen igesbide bakarra, arkaitz-gora joatea zan, alabaiñan au irtenbide gaitza zan baiki, eta orduan otsoen ekintzari erantzutea erabaki zuten.

Beorrek pottokoak bildu, eta auen inguruan jarri ziran otsotaldeari atzekoa ematen ziotela. Otsoren bat urreratzen zitzaienean, sekulako ostikada botatzen zioten, eta onela esi zearkaitza eratuta, otsoen erasoak uxatu zituzten. Noizbait, gogait eragindako otsoek uko egin zuten, eta iñoizkorik gosetuen beste zerbaiten billa urrunduz ziran.

Andik laister, goiko lainoa tontorretatik jetxi, eta errezel zxearkaitzaz dana ezkutatu zuan, elur-jasa lodia asten zala. Arratsaldean, aldi-aurretiko illuntasuna danaz jabetu zan. Ustekabez, taldeko aurrelaria zan Uri, iltzatu bezala gelditu zan. Aurreko zurtasunean, oinkada batzuen aztarnak marrazten ziran, eta ain zuzen ere gizaseme batenak. Urbilduta, Uri'k usnatu zituan... Une artantxe berean, aizeak laguntza-eskeko oiua ekarri zizkion... Ai ene, oiñatzeri zerien usaiña ta aizeak zekarzkion oiua...!

* * *

Egun artan bazkaldu ta bereala, beorrei ikustaldia egitearren, Kotu etxetik irten, eta goiko arkaitzetarantz bideratu zan. Basoan gaindi zioala, burura etorri zitzaion leku artatik zenbait urte leenago, Uri'rekin beorrak ikustearren egin oi zituan bidaiak.

Gudaritzatik etxera etorri zanean, eta izeba Donga'ri Uri'k egindako igesaren gora-beerak entzun zizkionean, bere bizitzako naigaberik aundiena artu zuan. Bai sarritan etxetik urrun, bere Uri maiteatzaz amets egin izan zuala...! Bere itxaropenak ustel irten izan zitzaizkion, eta arekiko maitasunaren-maitasunez, ez zuan arrezkero etxean zakurrik ikusi nai izan, bere otsokoaren oroitzari zintzo eusten ziola... Gaiñera, bai azkarra zala Uri...! Bere otsokoak laguntzen ziola, zuzen-zuzen beorrak bazkatzan ari ziran zelaietara zuzendu, eta gero berak agindutako lekuetra artez-arte eraman oi zituan.

Kotu'ri oroitz-miñezko asperen bat irten zitzaion, eta gero basotik irtenda, goiko malkarretatik bideratu zan. Andik ordu bietara aurkitzen zan mendatetik, ikusgai zabal nonnai edatzen zan, eta emendik beortaldea ikusteko aukera ona izango zukean. Eguraldia ez zan txarra, negua bukatzeko zorian bazan ere. Goiza eguzkitsua izan zan, baiñan orain elurrez beteriko tontorrak lainoz estaliak agertzen ziran. Ala ta guztiz ere, eguraldiak ez zuan itxura txarririk erakusten.

Mendatera eldu, eta orduan beortaldea urrun samar goiko zelai batean ikusi zuan. Gelditzeke, ibillera menditarrak aien billa abiatu zan.

Alako batean, beerantz amiltzen dan egazti erraldoiaren antzera, goiko lainoak iñolako arintasunaz jetxi, eta inguratu zuan. Iñularra bezalakoa zan argi aul artan, elur maluta usuak erortzen asi ziran. Unerik galtzeke, Kotu'k etxera biurtzea erabaki zuan, ongi ezagutzen bait-zuan sasoi artako giro aldakorra, eta itzultzeari ekin

zion. Ibilli-ala baiñan, gero ta gogorrago ozkatzen zuan beldur bakanak menperatu zuan... Berrikitan zearkatutako mendatea ez zan iñondik ere agertzen, eta barneko beldur-zirrara batek atzitu zuan galdurik zebillela oartu zanean... Errezena mendian beera joatea izango litzake, baiñan alde artatik amildegi izugarria zala bazekian ezke-ro, zearkako bidea artu zuan.

Arkaitzezko naas-maas batetik ordu bete bat-edo zirauala, iñoiz ez ibillitako bideko gogortasunak eta elurgaiñetik ibilli bearrak, indarren mugaraiño auldu zuten, eta aurrera joan eziñik, illunabarreko argi motelaren pean gelditu zan. Otz izugarriak elbarriturik, ezin ziteken baserrira itzuli, eta iñoiz ez nonbait... Orduan etsia, dea-darka asi zan.

Oiuka jardun ondoren eta itxaropena galduta, indarrak irabaztearren arnas-estuka geldi-geldi zirauala, ustekabez, aizearen magalean ulu bat aditu zan, eta jarraian beste ta beste batzuk. Orduan Kotu'k eriotzaren egaketa bezalakoa zan zerbait oartu zuan, eta beldurrak eraginda gorostizko makillari eutsita, eten egindako bidaiari jarraitu zion. Ba-zekian mutillak, otsotalde bat atzetik zetorkiola, uluak gero ta ozenago aditzen ziran-eta...

Kotu gelditu zan, eta makillari oratzen ziola, jazar-tzailleeri aurre egitea erabaki zuan. Aiuriak urbil aditzen ziran jadanik... Ustekabez, illunabarreko argi urripean, azkona bai'litzan otso aunditzar bat oldartu zitzaion. Kotu'k makillazjarki nai izan zuan, baiñan neke erbalgarri artan ezin... Otso aunditzarra jauzi egiñik zutundu zan, aurreko zangoak bular-gaiñean ezartzen zizkiola, eta murruskada maitekorrak jaulkitzen zituala, aurpegia miazkatzen asi zitzaion.

Asieran, Kotu'k ez zuan ulertu, eta eskuakaz otso erraldoia atzerantz bultzatu nai izan zuan. Une artan be-rean, mutillaren eskuek metalezko apaingarriz babestuta-

ko lepoko bat unkitu zuten. Aspaldiko laiñotik argi bizia antzo, oroitz naasien artean, ustekabez egia aurkeztu zitzaion.

- Uri, Uri, neure maitea...! --Kotu'k oiur egin zuan--. Danek esan zidatean, gaizki eritua mendira iges egin uala, ta iltzat aute... Baiñan bizirik aurkitu aut... Au nere poza...!

Uri'k baiñan, ez zizkion azkenengo itzok entzun. Tximista baizen azkar, urrats batzuk atzera egiñik, kurrinka aginkorrez, Luni'k aintzindatutako taldeari gelditzeko agindu zion. Nork baiñan, goseak eragindako Luni indartsu sumiña geldi-erazi? Gaiñera, Somiedo mendietako otsoak, ezkutuan beti Uri'ren nagusitasunarekiko gorroto itzali-eziña gorde izan zuan... Eta au gutxi ba'litz, zenbait egun leenago Miñe ederraren maitasuna kendu izan zion. Oldozkun auek, eta aurrean zekusan arrapagaiak itsutu zuten, eta Uri'ren agintza aintzakotzat artzeke, Kotu'ren aurka oldartu zan.

Alabaiñan, Uri'k Luni'ren eraso aidean eten zuan. Sumin neurrigabearen menpe, Kotu ta Luni'ren artean jarri zan, eta orduantxe otso eder bi aien arteko burruka basatiak leer egin zuan. Kotu'k eta otsotaldeko enparauek, iltzatuak bezala burrukalari yaiok begizatzen zituzten. Burruka, laburra baiña itzela billakatu zan. Luni ta Uri deabruak artuta bai'liran, amorru itzelaz elkar ozkatzen zuten. Baiñan Uri'k, bene-benetan maite zuan mutillaren alde burrukatzen zuanez, sumin zoro batek eraginda, Luni'ri sekulako sarraskia egiten zion, odola parrastaka zeriola. Alako batean, krask...! aditu zan, eta lepo-ezurra ausita, Luni illik lurreratu zan.

Au gertatu baiño ez; otsotaldeak Luni'ren gorputz-iresteari eman zion. Uri baiñan, ez zan tarteko; Kotu'gana biurtu zan, eta zorion bakanaz jabetuta, bere biotzeko nagusiari aurpegia ta eskuak miazkatzen zizkion.

- Uri, Uri, --Bein eta berriz mutillak esaten zion--, noizbait idoro aut...

Eta gero,

- Galduta nebillek Uri. Eraman nazak etxera...

Eta otsotaldeak ildako otsoa zalaparta bizian iresten zuala, Kotu'k zerraikiola Uri mendian beera abiatu zan, eta illun bazan ere, ibillera astikorraz uts egin gabe, ain ongi ezagutzen zituan bazter aietatik, baserrira eramian zuan.

Noizbait, pagadia zearkatu zuten, eta orduan aurre-rago ausartzeke, Uri ertzean gelditu zan. Ibarretik urbil samar, baserriko argi motelak pakez beteriko agurra bialtzen zieten.

- Entzun ezakidak Uri, an beean nere etxea ta izeba Donga ire begira zegozek. Ez al aiz oroitzen izeba Donga onatzaz? Gogoan au beti Uri. Ator gurera betiko... betiko...

Alabaiñan so jorantsuz baserria ikustatzen ba'zuan ere, Uri ez zan igitzen. Bere endako biziera basatia barne-barneraiño sartu izan zitzaion, eta orain ez zezaken abere etxetiar baten izaera paketsua jasan. Goiko bakartasunak indar uxagaitzaz erakartzen zuan, eta aizean zear, Miñe'ren dei urrundaria zetorkion...

Etsi-etsian Kotu'k otsoa berarekin bein eta berriz eramian nai izan zuan, baiñan alperrik. Orduan mutillak nai zuana eziñezkoa zala ulerturik, otsoa azkenengoz besarkatu zuan.

- Agur, Uri. Itzul adi ire bakartasunetara. Neuk baiñan gogoan betiko izango aut, nere kutun ori... Agur Uri... agur...

Eta otsoaren azken maitasun-miazketa arturik, malakoak begietan, bidean beera baserrira abiatu zan.

Uri'k zotin sakona bezelakoa zan murruskada luzea jaulki zuan, eta gero arin eta ixillik, basoan zear mendigora bideratu zan. Goiko arkaitzen arteko zelaietara iritxi zaneko, aizeino mee batek goiko laiñoa barreaitu izan zuan, eta izar zenbakaitzen artetik, illargi beteak guztiari itxura sorgingarria zemaion. Gau artan, Miñe'k lagundurik, taldea utziko zukean, eta kumeak jaiorik, gau ta egun babestuko zituzketan. Egunez toki garai batetik zelatan, eta gauaz, bere lagunak kumeak azteko bear izango zukean janariaren eizatzeari emango ziokean, eta udazkenean, Miñe'k eta otsokoek lagunduta, urrutiko zelai artara bideratuko zirakean, eta oiko taldearekin bilduta, betiko negu-biziera garratzari ekingo zioten. Negutean zear otso asko suntsituko ziran, baiñan udan kimu berriak jaioko zirakean...

Gaua, izarrak, illargia, arru sakonak, bidetxigor ibilkaitzak, gose gorria... bakartasuna... eriotza... betiereko lagun urrikalgaitzak izango litzaizkieke...

Urrundik, Miñe'ren aiuri jorantsua etorri zitzaion, eta zorionezko beste aiuri batez erantzun zion...

A M A I A